

**ЯКОБЧУК ВАЛЕНТИНА
ПАВЛІВНА**

Кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії
та інтелектуальної власності
Житомирського національного
агроекологічного університету

**ХОДАКІВСЬКИЙ
ЄВГЕНІЙ ІВАНОВИЧ**

Заслужений діяч науки та техніки
України,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
та інтелектуальної власності
Житомирського національного
агроекологічного університету.
Нагороджений знаком Петра Могили
Міністерства освіти і науки України

**ЛИТВИНЧУК ІРИНА
ЛЕОНІДІВНА**

Кандидат економічних наук, доцент
кафедри економічної теорії
та інтелектуальної власності Житомир-
ського національного агроекологічного
університету.
Лауреат стипендії Кабінету Міністрів
України для молодих вчених, 2014-2015 рр.

ПІДРУЧНИК

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ:
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук

Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

ПІДРУЧНИК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

3-тє видання, перероблене та доповнене

ПІДРУЧНИК

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2017

УДК 001.5(003.5):343.533(075.8)
ББК 67.99(4Укр)я73
Х 69

*Гриф надано Міністерством науки і освіти України
(лист №1/11-6642 від 06.05.2014р.)*

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського національного агроекологічного університету
(протокол №4 від 23.12.2013р.)*

Рецензенти:

Берлач Н. А. – доктор юридичних наук, професор, підполковник міліції, професор кафедри кримінального права та процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету;

Галушка З. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії, менеджменту та адміністрування Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича;

Зінчук Т. О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Житомирського національного агроекологічного університету.

Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст]
Х 69 Підручник: 3-тє вид., перероб. та доп. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 504 с.

ISBN 978-617-673-531-1

Видання присвячене комплексному вивченню теоретичних та практичних аспектів набуття і реалізації прав інтелектуальної власності та питанням адміністрування системи інтелектуальної власності в умовах глобалізаційних викликів сучасності. Особлива увага приділяється проблемам комерціалізації інтелектуальних продуктів, висвітленню специфіки правової охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності на національному та міжнародному рівні.

Підручник містить тестові та практичні завдання для самостійної роботи, термінологічний словник, витяги з актуальних нормативно-правових актів.

Видання розраховане на студентів, аспірантів, викладачів закладів освіти економічного та юридичного профілю, спеціалістів органів державної влади, науковців, практиків та інших зацікавлених осіб.

УДК 001.5(003.5):343.533(075.8)
ББК 67.99(4Укр)я73

ISBN 978-617-673-531-1

© Ходаківський Є.І., Якобчук В.П., Литвинчук І.Л., 2017.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2017.

СЛОВО ВІД АВТОРІВ

Одним із найбільш складних і суперечливих понять в системі суспільних наук є категорія «власність». Власності відводиться центральне місце в економічній системі, зокрема вона визначає соціальну структуру суспільства, зумовлює специфіку управління економічними процесами, встановлює характер використання та споживання створеного у процесі виробництва продукту. Повною мірою тлумачити категорію власності можна лише з урахуванням юридичного аспекту, який реалізується через право власності – сукупність узаконених норм взаємовідносин економічних суб'єктів, які складаються між ними з приводу привласнення й використання об'єктів власності.

Необхідність знайти пояснення феномену власності як економічної категорії генерувала протягом існування людства активні теоретичні пошуки науковців, результати яких дозволили сформулювати концепцію, відповідно до якої власність являла собою, в загальному розумінні, відносини між людьми, де праву власника речі протистояв обов'язок всіх і кожного утримуватися від впливу на річ. Універсальне тлумачення такого права визначалось за допомогою укладання своєрідного переліку правомочностей власника. З часів римського права трьома основними правочинностями (так звана тріада власності) були володіння (відносини, пов'язані з наявністю у того чи іншого суб'єкта об'єктів власності), користування (відносини з приводу використання корисних властивостей об'єкта відповідно до їх функціонального призначення) і розпорядження (вища і всеохоплююча категорія прав власності, яка передбачала, що розпорядник об'єкта

має право самостійно вирішувати долю певного об'єкта або делегувати таке право іншим).

До ХХ століття в суспільстві сформувалась пропріетарна доктрина власності, побудована на двох принципах: перший – власником є суб'єкт, який має права володіння, користування, управління та права на дохід і відчуження об'єкта власності; другий – ознаками власності є суспільні відносини щодо гарантії від експропріації, право передавати річ та безстроково нею користуватися, можливість використовувати річ для сплати боргу, а також заборона використовувати річ на шкоду іншим.

Проте динаміка суспільної еволюції сприяла появі нових актуальних трендів розвитку наук, які змусили по-іншому поглянути на ряд процесів та явищ та дозволили сконцентрувати увагу на розширенні масштабів економічних досліджень в неекономічних науках. Підвищення ролі видів діяльності, пов'язаних з виробництвом інформаційних продуктів і послуг та переносом транзакцій в електронний вигляд, обумовило розвиток теорії інформаційної економіки. Теорія викликала ще більшу зацікавленість завдяки появі нових моделей економічного зростання Р.Солоу, Дж.Хікса з ендогенним (генерованим із середини системи) технологічним прогресом, які відзначались запровадженням у виробничу функцію в тій чи іншій формі додаткової змінної – інтелектуального капіталу.

Технологічна революція та становлення постіндустріальної структури виробництва спричинили зародження принципово нових процесів у відносинах власності, дослідження яких сприяло досягненню того факту, що право інтелектуальної власності, на відміну від майнового права, описується нетривіальною математикою. Його застосування

можна порівняти з тим, як Ісус Христос ділив буханець хліба на натовп людей згідно з відомою біблійською притчею. Тому спроба закріплювати право інтелектуальної власності за одним конкретним власником інтуїтивно сприймається як така, що суперечить природі. Є багато питань щодо використання інтелектуальних продуктів, на які не можна дати відповідь на основі положень пропрієтарної концепції власності. Чи може автор геніального твору, що став надбанням людства, спалити його у вогні? Чи має право винахідник вакцини від смертельної хвороби тримати формулу ліків в таємниці, якщо на землі панує епідемія і вмирають мільйони? І нарешті, як виглядав би світ, якби в часи колонізації діяли сучасні норми законодавства про власність і аборигенам не вистачило б коштів оплатити досягнення цивілізації?

Зазначені проблеми у своїй сукупності призводять до все більшого знецінення економічних засад, на яких в епоху індустріалізму ґрунтувалась приватно-капіталістична власність. Вчені поступово усвідомлюють гостроту проблеми, що постає перед суспільством, відмовляються від застарілої, запозиченої з римського права, доктрини права власності, яка трактує власність як цілковите панування особи над річчю, і доходять висновку про необхідність розуміння відносин власності як певних економіко-правових угод, призначених стимулювати розвиток суспільного виробництва та сприяти зростанню рівня задоволення людських потреб. Відповідні тенденції свідчать про позитивну динаміку наукових досліджень категорії «інтелектуальна власність» та зміну обличчя суспільних наук в сучасному світі.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	13
Глава 1.1 Інтелектуальна компонента у еволюційному розвитку суспільства	13
1.1.1 Роль знань та інтелектуальної діяльності у концепціях соціально-економічного розвитку	13
1.1.2 Формування інтелектуальної економіки в умовах суспільства знань	21
1.1.3 Місце України на інтелектуальній арені світу	28
Глава 1.2 Ретроспектива становлення інтелектуальної власності як економіко-правової категорії	40
1.2.1 Еволюція теорії інтелектуальної власності в наукових школах	40
1.2.2 Зміст та структура інтелектуальної власності	45
1.2.3 Історія правового регулювання відносин інтелектуальної власності	63
Глава 1.3 Авторське і суміжні права	74
1.3.1 Сутність та умови дії авторського права	74
1.3.2 Виникнення та здійснення суміжних прав	87
1.3.3 Розвиток індустрій, що базуються на авторському і суміжних правах, в рамках доктрини копірайту	93
Глава 1.4 Об'єкти права промислової власності	101
1.4.1 Об'єкти патентного права: винаходи, корисні моделі, промислові зразки	101
1.4.2 Порядок набуття прав промислової власності	106

1.4.3	Правове регулювання секретних винаходів	114
Глава 1.5	Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності	121
1.5.1	Рационалізаторські пропозиції	121
1.5.2	Топографії інтегральних мікросхем	124
1.5.3	Наукові відкриття	125
1.5.4	Сорти рослин і породи тварин (селекційні досягнення)	127
1.5.5	Комерційна таємниця і ноу-хау	134
Глава 1.6	Засоби індивідуалізації	142
1.6.1	Знаки для товарів і послуг (торговельні марки)	142
1.6.2	Фірмові (комерційні) найменування	153
1.6.3	Географічні зазначення походження товарів	155
РОЗДІЛ 2	ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	163
Глава 2.1	Організаційно-економічні передумови комерційного обігу інтелектуальних продуктів	163
2.1.1	Сутність та механізм функціонування інноваційної системи	163
2.1.2	Практика формування технопаркових структур	169
2.1.3	Венчурне підприємництво	176
2.1.4	Типи та форми технологічного трансферу	184
Глава 2.2	Стратегії комерціалізації інтелектуальних продуктів	194
2.2.1	Сутність та способи комерціалізації інтелектуальної власності	194
2.2.2	Комерціалізація через використання об'єктів інтелектуальної власності у власному виробництві та шляхом внесення до статутного капіталу	197
2.2.3	Продаж об'єктів інтелектуальної власності	200

2.2.4	Передача права користування об'єктом інтелектуальної власності за ліцензійним договором	202
2.2.5	Передача права користування об'єктом інтелектуальної власності за договором комерційної концесії (франчайзинг)	211
2.2.6	Торгівля технічними послугами: лізинг, інжиніринг, реінжиніринг	219
Глава 2.3	Менеджмент інтелектуальної власності на рівні суб'єкта господарювання	228
2.3.1	Зміст та етапи процесу управління інтелектуальною власністю	228
2.3.2	Мотиви та методи визначення вартості інтелектуальних активів	237
2.3.3	Бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності	242
2.3.4	Специфіка оподаткування операцій з інтелектуальною власністю	254
2.3.5	Гудвіл як нематеріальний актив з особливим статусом	258
2.3.6	Маркетинг інтелектуальної власності	266
РОЗДІЛ 3	АДМІНІСТРУВАННЯ І ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	272
Глава 3.1	Основні види порушень прав інтелектуальної власності	272
3.1.1	Поняття правопорушення у сфері інтелектуальної власності	272
3.1.2	Плагіат авторських творів	275
3.1.3	Контрафакція та «сірий» імпорт	278
3.1.4	Промислове шпигунство і конкурентна розвідка	285
3.1.5	Патентний тролінг	299
Глава 3.2	Проблеми інтелектуальної власності у цифровому просторі	306
3.2.1	Історія глобальної мережі	306
3.2.2	Кіберсквотинг	319

3.2.3	Незаконне розповсюдження контенту за допомогою пірінгових систем	326
3.2.4	Піратство і копірайтний тролінг	330
3.2.5	Діяльність «хмарних рантьє»	338
Глава 3.3	Механізми правової охорони та захисту інтелектуальної власності	341
3.3.1	Загальні засади правової охорони та захисту інтелектуальної власності	341
3.3.2	Страхування інтелектуальної власності	346
3.3.3	Відновне правосуддя (медіація)	349
3.3.4	Арбітражний розгляд спорів	356
3.3.5	Захист інтелектуальної власності у судовому та адміністративному порядку	359
Глава 3.4	Державна система адміністрування та захисту інтелектуальної власності України	366
3.4.1	Державні органи в системі регулювання, охорони та захисту інтелектуальної власності України	366
3.4.2	Структура і функції Національного виконавчого органу інтелектуальної власності України	367
3.4.3	Діяльність українських громадських організацій у сфері інтелектуальної власності	375
3.4.4	Законодавство України про інтелектуальну власність	377
3.4.5	Специфіка охорони та захисту прав інтелектуальної власності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності	382
Глава 3.5	Міжнародне співробітництво у сфері регулювання та охорони інтелектуальної власності	388
3.5.1	Міжнародні конвенції з питань інтелектуальної власності	388
3.5.2	Діяльність міжнародних організацій у галузі регулювання відносин інтелектуальної власності	399

3.5.3	Альтернативний рух вільної культури: копілефт, free software, Creative Commons, піратський інтернаціонал	406
	ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	427
	ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ	450
	ПРАКТИКУМ	457
	ДОДАТКИ	489

ПЕРЕДМОВА

Підручник «Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти» забезпечує навчально-методичну підтримку курсу «Інтелектуальна власність» та розрахований на поглиблене вивчення суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності та механізмів їх регулювання. Навчальне видання розроблене з метою надання допомоги в отриманні необхідних навиків кваліфікації результатів творчої діяльності, опануванні стратегій комерціалізації та захисту майнових та особистих немайнових прав авторів та правовласників як в Україні, так і за її межами. Основні завдання курсу полягають у забезпеченні інтелектуального і соціального розвитку особистості шляхом навчання юридичним та економічним аспектам реалізації прав інтелектуальної власності.

Економіко-правова теорія інтелектуальної власності широко використовує результати наукових досліджень галузевих економік, фінансів, економіки праці, економічної історії, економічної статистики, економічної кібернетики, економічної і соціальної географії, юридичних наук та ін. Міждисциплінарний підхід забезпечує курс інформацією, методами досліджень та показниками, що характеризують динаміку розвитку відносин інтелектуальної власності.

Вивчення дисципліни «Інтелектуальна власність» дозволить майбутнім фахівцям визначати:

- об'єкти та суб'єкти права інтелектуальної власності;
- механізми ціноутворення та оцінки вартості інтелектуального продукту;

- способи комерціалізації інтелектуальної власності;
- принципи управління інтелектуальною власністю;
- алгоритми правової охорони об'єктів авторського та суміжних прав, об'єктів патентного права, засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності;
- факти порушень прав власників чинних охоронних документів та заявників на об'єкти промислової власності;
- процедури захисту прав інтелектуальної власності у разі їх порушення;
- елементи системи адміністрування інтелектуальної власності в Україні;
- складові міжнародної системи регулювання відносин інтелектуальної власності та ін.

Підручник містить ряд тем, згрупованих за трьома змістовними блоками, термінологічний словник і практикум, в якому представлені контрольні запитання до курсу, тестові та практичні завдання. У додатках наводяться переліки нормативних актів України та міжнародних договорів і угод у сфері інтелектуальної власності. Запропонований список літературних джерел дає змогу орієнтуватися у літературному просторі тематики, що вивчається, і здійснювати самоосвіту.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ГЛАВА 1.1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА КОМПОНЕНТА В ЕВОЛЮЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

1.1.1. Роль знань та інтелектуальної діяльності у концепціях соціально- економічного розвитку

З нарощуванням обсягів та якісними змінами суспільного банку знань зростала кількість праць, проникнутих ідеєю імперативу інтелектуалізації, квінтесенцією якої стало визнання верховенства розуму в усіх сферах суспільної дійсності

Більшість сучасних дослідників схиляється до того, що гіпотези щодо інтелектуальних витоків соціально-економічного розвитку почали висловлюватися науковцями на початку **XIII ст.**

Першим серед стародавніх мислителів висловив підкреслену повагу до людського розуму та вказав на людину як рушійну силу соціально-економічного розвитку авторитетний релігійний філософ, систематизатор схоластики та засновник *томізму* **Ф. Аквінський**, чия фундаментальна концепція інтелектуального пізнання базувалася на припущенні щодо можливості набуття «божественної благодаті» завдяки земним діям людини, націленим на вдосконалення соціуму (тобто не тільки виключно за рахунок моральних зусиль, як це визнавалося до того часу).

У науковій парадигмі **XVII ст.** розум стає мірою і визначником природних речей. Наполягаючи на експериментальній перевірці наукових пояснень, **Галілей** і його послідовники виробляють загальний критерій наукової істини, який дозволив вченим різних спеціальностей довіряти результатам досліджень своїх колег і використовувати їх у своїй роботі. У соціальній матриці Нового часу орієнтація соціуму на отримання нових знань посилилась, що знайшло відображення у історичному законі прогресу фізіократа **Ж. Тюрго**, згідно з яким людський род завжди простує, хоча й повільними кроками, до все більшої досконалості, а основним мотивом для цього проголошувалися новації у науці.

Значний внесок у теорію інтелектуалізації зробив французький представник *класичної економічної школи* **Ж. Б. Сей**, який у своїй праці «Трактат політичної економії» (1803 р.) сформулював концепцію безкризового економічного зростання у суспільстві на базі досягнень науково-технічного прогресу («закон Сея»). Крім того, вчений вперше проаналізував категорію «людський капітал» у обґрунтуванні «триєдиної формули» факторів суспільного виробництва та створення вартості суспільного продукту.

Продовжив дослідження людського капіталу німецький економіст, представник *історичної школи* **Ф. Ліст** у започаткованій ним теорії національних продуктивних сил. Згідно з гіпотезою Ліста, провідними продуктивними силами економіки є здібності людини, а також освітні, наукові, духовні, мистецькі та правові заклади, які примножують людський капітал, що формується шляхом пізнання, засвоєння та накопичення людських знань, ідей,

винаходів, відкриттів, навичок, професійної діяльності тощо.

Паралельно теорія інтелектуалізації збагатилась міркуваннями соціалістів-утопістів **К.-А. Сен-Сімона**, **Ш. Фур'є** і **Р. Оуена**, які основу для вдосконалення суспільства бачили у просвітництві, акцентуючи увагу на ролі найбільш освіченої частини населення у формуванні нової (ідеальної) економічної системи. Особливо цінним в контексті дослідження вбачається *політичний технократизм та сцієнтизм* Сен-Сімона. Мислитель одним із перших проголосив взаємодію науки (теоретичного знання) та індустрії (виробничої діяльності) ключовим чинником розвитку та охарактеризував основні риси суспільства, побудованого на такій взаємодії.

Трактування здібностей людей як капіталу знайшло відображення і в дослідженнях відомого маржиналіста **А. Маршалла**), який активно застосовував економічні принципи до пізнавальних здібностей індивіда, розглядаючи останні як рідкісні ресурси.

Кінець **XIX ст.** ознаменувався радикальним піднесенням науки та техніки, вплив якого на економічну систему став настільки відчутним, що неможливо було продовжувати його ігнорувати. Це зумовлює появу досліджень, в яких детально аналізується роль науково-технічного прогресу у розвитку економічних систем. У даному контексті варто виділити роботи представників *економічного лібералізму та неокласичні моделі економічного зростання* як продовження досліджень маржиналістів.

У **1894 р. М. Туган-Барановський** обґрунтовує зв'язок між циклічним економічним розвитком і технічним прогресом на основі закономірностей відтворення основного капіталу. *Гіпотеза циклічності*

українського вченого згодом була визнана представниками різних наукових шкіл, проте найбільшого розвитку набула в роботах **М. Кондратьєва**, згідно з теорією «*довгих хвиль*» якого існування великих циклів економічної кон'юнктури (50-60 років) пояснюється поширенням нових технологій.

Паралельно власну інтерпретацію впливу наукової еволюції на розвиток соціально-економічних законів та законів природи виклали **В. Вернадський**, **Е. Леруа**, **П. Тейяр де Шарден** у вченні про ноосферу (сферу розумного управління) як «історично неминучу стадію розвитку біосфери, пов'язану з виникненням і становленням у ній цивілізованого суспільства, з періодом, коли розумна діяльність людини стає головним фактором розвитку на Землі». Концепція співзвучна з *соціально-економічною філософією С.М. Булгакова*, яка зробила людину з її творчою індивідуальністю безпосереднім центром еволюційних моделей, та *раціовіталізмом Х. Ортеги-і-Гасета*, що обґрунтував вчення про життя, нерозривно пов'язане з розумом, представивши історію як перехід від «людини мислячої» до «людини-винахідника».

Автори неокласичних моделей економічного зростання вводять у виробничу функцію в тій чи іншій формі додаткову змінну – технічний прогрес, головна функція якого полягає у прискоренні приросту маси прибутку за рахунок формування і реалізації знань, які забезпечують високоефективну господарську діяльність. Так, у 1927 р. економісти **Б. Дуглас** та **Х. Кобб** математично довели, що технічний розвиток капіталу, кваліфікація та професіоналізм робітників є факторами, здатними впливати на обсяги виробництва.

Модифікуючи функцію Кобба-Дугласа, **Я. Тінберген** та **Р. Солоу** поклали початок дослідженням,

в яких аналізувався вплив екзогенного технічного прогресу на економічне зростання. У рамках базової трьохфакторної моделі вчені довели, що зростання лише частково обумовлювалося збільшенням затрат факторів виробництва. Р.Солоу пояснив виявлений «залишок» наслідком дії науково-технічного прогресу, але не зміг обґрунтувати його внутрішні закономірності.

Ця обставина послужила стимулом переходу до побудови моделей зростання, заснованих на ідеї накопичення людського капіталу, в яких науково-технічний прогрес розглядається як ендогенний процес. Зокрема, внесок **П. Ромера** та **Р. Лукаса** полягав у формуванні теорії ендогенного економічного зростання з якісно новими параметрами - інвестиціями в людський капітал та інноваціями. Якщо перший з авторів обґрунтував модель, в якій знання накопичуються у фірм, другий показав вплив людського капіталу на економічне зростання на прикладі індивідів.

Паралельно над розробкою динамічного варіанту факторних моделей економічного зростання на основі показника науково-технічного прогресу працюють представники *кейнсіанської економічної течії*: незалежно один від одного вчені **Є. Домар** та **Р. Харрод** розробляють базові моделі, які пізніше було модифіковано **Е. Хансеном** та **Д. Хіксом** за рахунок врахування впливу циклічних коливань, змін галузевої структури виробництва, аналізу та залучення конкретних економічних даних.

Проте дійсно фундаментальне значення для ідеї інтелектуалізації мала поява *інституціоналізму*, основні постулати якого ґрунтувались на позаекономічному тлумаченні сутності господарських процесів. У межах раннього інституціоналізму в контексті тематики актуальними вбачаються дослідження **Т.Веблена**,

який вважав, що наука, техніка і технологія є джерелами трансформаційних змін у суспільстві, оскільки на основі науково-технічного прогресу відбувається не лише економічне зростання, але й оновлення економіки. Наголошували на посиленні ролі технократії і теоретики зрілого інституціоналізму.

Після другої світової війни неоінституціоналісти зосередились на ролі технологій та прав власності. Використовуючи принцип технологічного детермінізму, адепти неоінституціоналізму почали розробляти різні типи «індустріальних» концепцій суспільного розвитку. Родоначальником теорії «індустріального суспільства» вважають американського економіста **П. Друкера**, який у власній монографії «*Нове суспільство: анатомія індустріального ладу*» відобразив загальну картину нової індустріальної системи (1949 р.).

У. Ростоу пояснював генезис та еволюцію інтелектуалізації, використовуючи принципи, закладені в законі стадійного розвитку технічних систем. У своїх працях «*Стадії економічного росту. Некомуністичний Маніфест*» і «*Політика і стадії росту*» дослідник обґрунтував п'ять стадій суспільного розвитку: 1) традиційне або аграрне суспільство; 2) перехідне суспільство, коли створювалися передумови індустріальної революції; 3) суспільство промислової революції («стадія зрушення»); 4) стадія зрілості індустріального суспільства; 5) постіндустріальне суспільство як ера високого масового споживання. П'ятою стадією Ростоу не завершує періодизацію суспільного розвитку, майбутнє суспільство він пов'язує з переважанням інтелектуальних цінностей над споживанням та пошуком «якості соціального життя».

Дж. К. Гелбрейт виступив із так званою

«синтетичною теорією індустріального суспільства», яка підсумовувала й розвивала цей науковий напрям. Технічний прогрес у Гелбрейта автоматично зумовлює необхідність втручання держави в економічне життя. Він визнає потребу планування та сприяння розвитку науки та освіти на державному рівні.

Проте, розчарування від несправджених очікувань індустріальної цивілізації стало приводом для конструювання футурологічних прогнозів в напрямі формування «*постіндустріального суспільства*», відмінною рисою якого вважали вже не високий рівень техніки і технологій, а широке розповсюдження і всебічне використання знань.

Постіндустріалізм спочатку розглядався теоретиками лише як проекція, поліпшений варіант індустріалізму, але до **70-х рр. XX ст.** виокремився як самостійна концепція. Одним із перших всебічно охарактеризував риси соціуму, що народжувався, американський соціолог *Д. Белл*. У центр концепції автор поставив інформаційний фактор, акцентувавши увагу на центральній ролі «теоретичного знання як осі, навколо якої вибудовується нова технологія», що стає детермінантою економічного зростання. Описуючи нове суспільство, Белл наголошував на змінах у соціальній структурі, які знайшли прояв у кількісному зростанні представників класу носіїв знання (технічні спеціалісти і професіонали) та меритократичних принципах стратифікації суспільства (оцінка особи за особистими професійними досягненнями незалежно від статі, етнічного походження, релігійних переконань, матеріального стану тощо).

Активно розвивається теорія інтелектуалізації завдяки соціологу *Е. Тоффлеру*. Тоффлер власну концепцію виклав у трилогії «*Футурошок*», «*Третя*

хвиля» і «Зміщення влади», де відобразив історію у вигляді «трьох хвиль цивілізації», які послідовно змінюють одна одну: перша призводить до встановлення аграрної (сільськогосподарської) цивілізації, друга - індустріальної, третя - інформаційної. «Третя хвиля» розпочалася з сучасного етапу науково-технічної революції і повинна привести до становлення *«суперідустріального суспільства»*, заснованого на якісно новому рівні обміну інформацією, невідомих до цього часу джерелах енергії, новій системі просвітництва. У цивілізації третьої хвилі нові знання перетворюються на замітники традиційних ресурсів і прискорюють час. Могутність знань сягає рівня, коли вони, поряд з силою і багатством, перетворюються на джерело влади у суспільстві, на геополітичну силу і стратегічний ресурс. Таким чином, просвітництво стає фундаментом для створення інституту влади і підготовки правлячої еліти якості (*«когнітаріату»*).

Нове суспільство з економікою, засноване на знаннях, у різних авторів одержало кілька варіантів назви. Крім більш відомого «постіндустріального» з'явилися терміни *«техноронне суспільство»* (**З. Бжезинський**), *«телематичне суспільство»* (**Дж. Мартін**), *«програмоване суспільство»* (**Б. Турен**), *«постмодернізм»* (**Ж.-Ф. Ліотар**), *«цивілізація послуг»* (**Ж. Фураст'є**), *«інформаційне суспільство»* (**Й. Масуда**), *«глобальне село»* (**М. Маклюен**), *«мережеве суспільство»* (**М. Кастельс**), *«плаский світ»* (**Т. Фрідман**), *«суспільство знань»* (**Т. Сакайя**), *«цифрове суспільство»* (**Д. Танскотт**) та інші, які на межі ХХ-ХХІ ст. використовуються для опису суспільства, контури якого стали проявлятися під впливом інтелектуалізації.

Позиція більшості науковців була підсумована у рекомендації прийнятій на **32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО (Париж, 2003 р.)**, згідно з якою концепція «суспільства знань» краще відображає складність та динамізм змін та дає більш широкий та багатогранний погляд на суспільний розвиток, ніж вузько пов'язана з ідеєю технічних інновацій концепція «інформаційного суспільства». При цьому експерти ООН пропонують розрізняти «формальне», «деформоване» та «інтелектуальне» суспільство знань і наголошують, що інтелектуальне суспільство, на відміну від перших двох, розвивається в умовах, коли виробництво і використання знань гармонійно видозмінює соціальну структуру. Тобто конфлікт між «людиною раціональною» та «людиною гуманною» долає формування «людини творчої», яка відкриває «еру інтелекту». Таким чином, в основі більшості теорій розвитку лежить *діяльнісний підхід, який вирішальну роль у цивілізаційному процесі відводить інтелекту людини, здатної генерувати ідеї.*

1.1.2. Формування інтелектуальної економіки в умовах суспільства знань

В другій половині **XX** ст. американський економіст **Ф. Махлун** вводить до наукового обігу категорію «*економіка знань*» для характеристики агрегованого виду економічної діяльності, пов'язаного з активною генерацією, накопиченням та поширенням знань. До нового сектора економіки було віднесено освіту, наукові дослідження, ЗМІ, інформаційну техніку та послуги.

Початок третього тисячоліття став історичною межею, коли вартість інтелектуального продукту в

міжнародному економічному обміні зрівнялася з вартістю товарної маси, приріст інвестицій у знання перевищив вкладення в основні фонди, витрати на інформацію досягли трьох чвертей доданої вартості виробленої продукції.

Використовуючи термін Ф. Махлупа, наукова спільнота поступово відхиляється від запропонованої ним первісної сутності категорії і починає трактувати економіку знань як сферу виробництва товарів і послуг, де домінуючим і пріоритетним ресурсом є знання, що стають новою основою конкурентоспроможної діяльності економічних суб'єктів у сучасному глобальному господарстві або як економіку загального достатку і добробуту, головними характеристиками якої є дематеріалізація ринку та виникнення нових форм економічного обміну, втрата багатством свого матеріального субстрату та часткове подолання проблеми обмеженості ресурсів за рахунок інтелектуальних активів. Для розмежування первісного та похідного тлумачень дослідники пропонують термін *«економіка, заснована на знаннях»* (з його синонімічним рядом *«інтелектуальна економіка» «неоекономіка», «інтелектономіка», «інноваційна економіка», «інформаційна економіка»* тощо), формулюючи різницю у тому, що в економіці знань знання є продуктом, а в економіці, заснованій на знаннях - засобом виробництва та метою творчого застосування здібностей людини: економіка знань зосереджується на секторах знань, тоді як в економіці, заснованій на знаннях, це поняття поширюється на всі сектори економічної діяльності.

Інтелектуальна економіка характеризується кардинальними змінами у визначенні напрямів економічного прогресу, серед яких найбільш визначальними є наступні:

Порівняльна характеристика бізнес-процесів старої і нової економіки

<i>Фактори</i>	<i>Стара індустріальна економіка</i>	<i>Нова економіка, заснована на знаннях</i>
РИНКИ		
<i>Зміни ринків</i>	Повільні	Швидкі
<i>Життєвий цикл товарів</i>	Довгий	Короткий
<i>Головні рушійні сили економіки</i>	Великі промислові компанії	Інноваційні підприємницькі фірми, засновані на знаннях
<i>Характер конкуренції</i>	Локальний	Глобальна гіперконкуренція
<i>Конкуренція: принцип дії</i>	Великий поїдає дрібного	Швидкий поїдає повільного
ПІДПРИЄМСТВА		
<i>Базис</i>	Стабільність	Управління змінами
<i>Показник успіху</i>	Дохід	Ринкова капіталізація
<i>Організація виробництва</i>	Масове виробництво	Гнучке і дрібносерійне виробництво
<i>Ключові фактори зростання</i>	Капітал	Знання, інновації, інтеграція, створення нових підприємств, венчурні стратегії
<i>Ключовий фактор розвитку технологій</i>	Автоматизація і механізація	Інформаційні та комунікаційні технології, електронний бізнес, комп'ютеризація виробництва
<i>Головні джерела конкурентних переваг</i>	Доступ до сировини, дешева робоча сила і оборотний капітал	Управління якістю з урахуванням вимог споживачів, вивчення ринку
<i>Дефіцит ресурсів</i>	Фінансовий капітал	Людський капітал

<i>Процес прийняття рішення</i>	По вертикалі	За розподілом
<i>Інноваційні процеси</i>	Періодичні, лінійні	Безперервні, систематичні
<i>Орієнтування виробництва</i>	Внутрішні процеси	Повний ланцюжок цінностей
<i>Стратегічні альянси з іншими компаніями</i>	Рідкісні	Часті з метою отримання доступу до додаткових ресурсів, синергетичного ефекту
<i>Організаційні структури</i>	Ієрархічні, бюрократичні, пірамідальні	Мережеві
РОБОЧА СИЛА (КОМАНДА)		
<i>Керівництво</i>	Вертикальне	Внутрішня установка на лідерство працівника
<i>Навички</i>	В одній сфері, стандартизовані	У багатьох сферах, гнучкі
<i>Вимоги до освіти</i>	Кваліфікація або вчений ступінь	Безперервне навчання
<i>Відносини між керівництвом і підлеглими</i>	Конфронтація (зіставлення)	Співпраця, робота в команді
<i>Зайнятість</i>	Стабільність	Вплив ринкової кон'юнктури
<i>Сприйняття працівників</i>	Витрати	Інвестиції

- софтизація та випереджальний розвиток знання («м'який товар») у порівнянні з матеріалізованим, уречевленим в обладнанні («твердий товар») та зростання частки сфери послуг;

- формування нового меритократичного типу економічної влади (залежно від доступу до інформації, а не виходячи з відношення до засобів виробництва);

- плюралістичні тенденції власності;

- значущість фактора невизначеності;

- зміни органічної структури та властивостей капіталу (перетворення знань на основне джерело вартості, постійне оновлення вартості внаслідок зміни характеру абстрактної праці та зростання швидкості обороту капіталу; поява можливостей для отримання інтелектуальної ренти);

- квалітативізація як глобальна мета економічної системи;

- антропоцентричний принцип організації виробництва, розширення функцій учасників виробничого процесу (формування працівника «широкого діапазону» (універсалу), здатного не лише бути суб'єктом виробничої адаптації НТП, але і його рушійною силою;

- віртуалізація економічних відносин, розриви між конкурентоспроможністю локальних економік на світовому ринку);

- трансформація ринкового простору (перепони у реалізації закону вартості в межах системи внаслідок складності дотримання умови еквівалентності обміну знань, неможливість повноцінності відчуження знань від суб'єкта їх створення під час ринкових транзакцій, зростаюча прибутковість інтелектуального продукту при його тиражуванні та здешевлення процесу доведення такого продукту до кінцевого споживача порівняно з процесом виробництва);

- подолання обмеженості благ і поява нових дефіцитів – часу та інформації;

- заміна трудової діяльності інновінгом (новим типом активності, що ґрунтується на творчості), пріоритетність інтелектуальних компетенцій, прихід «людини творчої» на зміну «людині раціональній»;

- вплив технологій на формування умов праці і безробіття (механічна ліквідація окремих сегментів

робочої сили внаслідок автоматизації виробництва і розвитку логістичних систем; висока міграційна динаміка та надлишкова пропозиція висококваліфікованої робочої сили; створення «центрів тяжіння» кадрів високої кваліфікації; нормалізація неповної зайнятості, проз'юмеризм, прекарність та ефект «F.O.M.O» (від англ. «*Fear of missing out*» - «страх випасти з контексту»);

- розвиток інституціональної та технологічної конвергенції (*NBIC-конвергенції*: за першими літерами технологічних напрямів N-нанотехнології; В-біотехнології; І-інформаційні технології; С-когнітивна наука).

Перехід до інтелектуальної економіки знаменує одночасно перехід до нової структури вартості того, що ми споживаємо. Зокрема, змінюється структура вартості більшості матеріальних продуктів. Для багатьох видів продукції більша частина вартості створюється на стадії не стільки матеріального виробництва, скільки маркетингу, збуту й НДДКР, а також у процесі планування, транспортування, продажу й обслуговування. Джерелами нової доданої вартості сьогодні значною мірою виступають результати інтелектуальної діяльності.

У таких умовах наспіла об'єктивна потреба в розумінні ролі та місця *інтелектуальної власності* як економічного об'єкта, а також аналізу особливостей створення й використання різних видів об'єктів інтелектуальної власності. За оцінками Світового банку інтелектуальна складова формує в середньому понад **60%** загального обсягу багатства сучасних країни і продовжує зростати. Інтелектуальна власність використовується в усіх без винятку формах економічної діяльності. Формується багаторівнева

система регулювання проблем, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Торгівля патентами й ліцензіями у світі розвивається дуже динамічно і оцінюється у сотні мільярдів доларів на рік. Постійно збільшується питома вага результатів інтелектуальної діяльності у вартості суспільного продукту.

Властивості та функції інтелектуальної власності в економічному обігу

Властивості	Унікальність
	Персоніфікованість
	Дуалізм ідеальної сутності та об'єктивної форми втілення
	Необмеженість у просторі (можливість використовуватися необмеженим колом осіб)
	Неможливість фізичного знищення
	Обов'язковість юридичного закріплення для отримання доходу від використання
	Чутливість до фактору часу (обмеженість строку юридичного закріплення)
	Специфічний характер визначення вартості (непридатність традиційних вимірників ринкової цінності)
	Різноманітність економічних ролей
	Функції
Конкурентна перевага	
Джерело доходу	
Засіб задоволення потреб	
Засіб монополізації знань	

Таким чином, у **XXI ст.** інтелектуальна власність починає відігравати ключову роль у створенні корпоративного багатства і розвитку конкурентної боротьби. На відміну від природних ресурсів: землі, нафти, вугілля тощо, запаси яких мають певну межу, інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому в останні десятиріччя вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства.

1.1.3. Місце України на інтелектуальній арені світу

Україна має надзвичайно потужний інтелектуальний потенціал. На початку **XX** ст. наша держава входила в *тридцятку* країн світової інтелектуальної еліти. Лише в ракетно-космічній галузі Україна володіє **17** базовими технологіями з **22** відомих у світі. Входить до *вісімки* держав-експортерів авіакосмічної техніки. В країні збережений достатній науково-технічний потенціал в оборонній промисловості; енергетичному атомному машинобудуванні; авіаційному та енергетичному турбінобудуванні; технології надвисоких частот; виробництві кристалічних матеріалів для мікроелектроніки, сонячної енергетики.

Країна займає одне з перших місць у світі за *рівнем освіченості населення* (частка населення, яке має вищу освіту), не поступається розвинутим країнам Європи за *кількістю наукових фахівців вищої кваліфікації*, що припадає на душу населення. Входить в першу *п'ятірку* країн світу за кількістю дипломованих та сертифікованих фахівців у сфері ІТ.

Разом із тим, розподіл кадрового потенціалу не відповідає вимогам розвитку інноваційної діяльності й побудові інноваційної моделі економіки. Динаміка частки докторантів та аспірантів склалася не на користь наук інноваційного спрямування, особливо підготовки таких кадрів для матеріальної сфери виробництва.

Незважаючи на те, що за кількістю захищених дисертацій ВНЗ України випереджають провідні країни світу, структура підготовки вищих наукових кадрів залишається незбалансованою: в її складі переважають суспільні і гуманітарні науки. Існує велика частка

безробіття серед осіб з вищою освітою. Як наслідок, у *Загальному міжнародному рейтингу національних систем вищої освіти* України перебувала лише на **41-й** позиції з **50-ти** можливих у **2015 р.**

В Україні, як і в інших країнах пострадянського простору, надзвичайно слабо розвинуто інноваційну інфраструктуру, на недостатньому рівні перебуває патентно-ліцензійна справа, майже відсутня система інноваційного аудиту, що перетворює країну на сировинну державу та створює загрозу економічній та національній безпеці.

В сучасній системі міжнародних техніко-економічних зв'язків Україна в основному є постачальником сировини у більш розвинені країни світу: комплектуючі вироби і готова продукція виступають в пріоритетах стосунків з СНД, а технології, устаткування, озброєння, продукти споживання і кадри використовуються лише у відносинах з найменш розвиненими державами. Частка металургійної та мінерально-хімічної продукції в загальному експорті продукції перевищує **50%**, тоді як частка середньо- і високотехнологічної продукції становить менше **10%**.

Спостерігається суттєве недофінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт: з державного бюджету щорічно виділяється не більше **1%** ВВП. Починаючи з **1991 р.** в Україні жодного бюджетного року не була виконана, визначена *ст.34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»*, норма щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше **1,7%** ВВП України. Типова щорічна цифра видатків на науку складала **0,3–0,5%** ВВП, внаслідок чого наука могла відігравати у суспільстві лише соціокультурну функцію. (Відомо, що економічна

функція науки починається з обсягів фінансування більших від **0,9%** ВВП.) В той же час світові цільові орієнтири витрат на науку визначаються як **3%** ВВП (мета, поставлена *Лісабонською стратегією*).

Недостатнім є забезпечення спеціалістами наукових досліджень за світовими пріоритетами науково-технологічного розвитку, зокрема у сфері нанотехнологій, біотехнологій, альтернативної енергетики, інноваційного проектування. Понад **70%** наукового обладнання є застарілим.

Технологічне ядро: США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція
Крайни 1-го технологічного кола (ТК): Італія, Канада, Швеція, Голландія, Австрія, Південна Корея
Крайни 2-го ТК: країни, що найбільш просунулись у розвитку – країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону
Постсоціалістичні країни Східної Європи
Крайни СНД і близького зарубіжжя
Найменш розвинені з країн, що розвиваються – країни Африки та Латинської Америки

Місце України в сучасній системі міжнародних техніко-економічних зв'язків

Аналіз статистичних даних показує наявність тенденції до зменшення інвестиційної привабливості сфери нематеріальних активів господарюючих суб'єктів в Україні. Спостерігається концентрація в державі екологічно небезпечного виробництва; тінізація значної частини національної економіки; вплив коштів за кордон; зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів; низький рівень оплати науково-технічної праці тощо. При цьому до основних *зовнішніх загроз* для ведення бізнесу інвестори відносять: спроби економічного і політичного диктату з боку провідних держав світу; проникнення мігрантів, особливо з азійських країн, на територію країни; міжнародний тероризм тощо. *Внутрішніми загрозами* є: неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності; недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності; відсутність у виробничій сфері власних обігових коштів та інвестицій для оновлення технологічного обладнання.

Причини такого становища слід шукати в українській історії. У **XVIII ст.** вчені з України, викладачі *Києво-Могилянської академії* виїхали у Москву на запрошення *Петра I* і піднімали, а фактично створювали, російську науку. Російська імперія, а потім і Радянський Союз докладали всі сили для розвитку російської науки, а тому усі найкращі здобутки українців у галузі науки, мистецтва автоматично зараховувались як досягнення великої Росії або великого СРСР. Найкращі українські вчені переїздили до Москви, саме там на уламках СРСР до середини **90-х рр.** майже **40%** усіх винаходів колишнього СРСР були українського походження. Україна залишилася фактично без наукового потенціалу.

Можна назвати з півдюжини лауреатів

Нобелівської премії, які були українцями: **Ілля Мечников, Роалд Хофман, Саймон Кузнець, Петро Капіца, Лев Ландау**. Один з найвидатніших генетиків **Ервін Чаргафф**, який в історію світової науки увійшов тим, що вперше отримав в чистому вигляді ДНК і відкрив таємницю гена спадковості («правило Чаргаффа») родом з Чернівців. Вихідцем з України був також біолог **Іван Сеченов**.

Широко відомий **Іван Пулюй**, доцент **Віденського університету**, професор **Вищої технічної школи в Празі**, ректор першого в Європі електротехнічного факультету, доктор **Страсбурзького університету**, державний радник з електротехніки Чехії і Моравії. Іван Пулюй та фізик Ніколо Тесла, провівши цілий ряд досліджень з газорозрядними трубками, на думку багатьох істориків науки виявилися найближче до розгадки природи випромінювання, що породжується катодними променями. Повернувшись до Відня, Іван Пулюй продовжив займатися вивченням явищ у трубках. У **1881 р.** сконструйована ним трубка, що випромінює *X-промені* — прообраз сучасних рентгенівських апаратів, була визнана гідною срібної медалі на **Міжнародній електротехнічній виставці** в Парижі. Сконструйована за **14 років** до відкриття **Рентгена**, вона генерувала промені, названі згодом за пропозицією анатома **Коллікера** рентгенівськими. У всьому світі вона стала відома як «*лампа Пулюя*» і протягом деякого часу навіть випускалася серійно.

Українець **Семен Айзенштейн** **1904 р.** одержав патент на *апарат бездротового телеграфу*. У **1907 р.** заснував і очолив у Петербурзі **Акціонерне товариство бездротяних телеграфів та телефонів**, розробив проекти будівництва радіостанцій у Севастополі (**1910**), Москві (**Ходинська і Тверська, 1914**), Царському Селі

(1915). У 1915 р. керував роботами для встановлення першого радіозв'язку з підводними човнами та довгих хвилях. У 1914-1918 рр. в лабораторії Товариства були створені одні з перших у Росії *радіолампи та радіоапаратура*. Після подій 1917 р. в Росії увійшов до керівництва **«Об'єднання державних електротехнічних підприємств слабого струму»**, брав участь у будівництві радіостанції на Шаболовці в Москві. 1921 р., боючись арешту, нелегально залишив Росію. Уже через рік винахідник працював у фірмі **«Марконі»** в Англії. Був залучений до будівництва радіотехнічних заводів у Польщі та Чехословаччині. В 1947-1955 роках був генеральним директором компанії **«English Electric Valve Co. Ltd.»**.

Вітчизняний вчений **Олександр Смакула** винайшов лінзи, які використовуються у фотоапаратах та інших оптичних приладах. Америку прославив українець **Ігор Сікорський** - один з творців вертольотів і літаків. Російський вчений і винахідник **Костянтин Ціолковський** - прямий нащадок **Северина Наливайка**, родом з Гусятина на Поділлі. Українцями були генеральні конструктори радянських ракетно-космічних систем **Сергій Корольов, Михайло Янгель і Валентин Глушко**, завдяки яким вперше у світі запустили штучний супутник Землі і космічний корабель з людиною на борту.

Революціонер-винахідник **Микола Кибальчич** створив бомбу, яка стала прообразом сучасної гранати. Подібних зразків у той час техніка Європи ще не знала. Після замаху на імператора **Олександра II** 1 березня 1881 р. Кибальчич був відданий до суду і страчений 3 квітня 1881 р. у віці 27 років. У камері, за кілька днів до страти, Микола розробив проект *реактивного літального апарата*. У проекті Кибальчич розглянув

пристрій порохового ракетного двигуна, керування польотом шляхом зміни кута нахилу двигуна, програмний режим горіння, забезпечення стійкості апарата тощо. Папери з розробленим проектом вдалося передати адвокату, однак їх вилучила царська «охранка», долучила до справи і відправила у спецархіви таємної канцелярії. Тут вони пролежали до перемоги Жовтневої революції. Вперше схеми було опубліковано лише у **1918 р.** в журналі *«Былое»*, таким чином розвиток ракетотехніки було відкинуто майже на тридцять років.

Однак чи не найбільш відомим українцем-винахідником є **Юрій Кондратюк (справжнє ім'я Шаргей Олександр Гнатович)**. Автор оригінальних ідей в практиці розвитку ракетно-космічної галузі. Зокрема, вперше обґрунтував економічну доцільність вертикального злету ракет, створення проміжних баз під час польотів, гальмування у верхніх шарах атмосфери, використання сонячної енергії космічними апаратами тощо. Найбільшим його досягненням є проєкт розрахунків польоту людини на Місяць, так звана *«траса Кондратюка»*, яку використали американці, реалізуючи запуск астронавтів на природний супутник Землі. У *Головному управлінні пілотованих польотів при Національному управлінні з аеронавтики та дослідження космосу (NASA)* під час обговорення варіантів польоту на Місяць виникла суперечка між групою **Вернера фон Брауна** і групою **Джона Хуболта**, яка пропонувала вивести корабель на навколomisячну орбіту, потім відокремити й спустити на Місяць спеціальну кабінку. Цю ідею, з якою пізніше погодилися всі керівники американської програми, взяли з книги Юрія Кондратюка *«Завоювання міжпланетних просторів»*. Д.Хуболт згадував: *«Коли*

березневого світанку 1968 року я схвильовано спостерігав на мисі Кеннеді за стартом ракети, що мала понести корабель „Аполлон-9“ у напрямку до Місяця, я думав про українця Юрія Кондратюка, що розрахував трасу, по якій повинні були летіти трое наших астронавтів».

При підготовці глави використано джерела:

1. Brzezinski, Zbigniew K. Between two ages: America's role in the technetronic era / Z. K.Brzezinski ; Research Institute on Communist Affairs. – New York : Viking Press, [1970]. – 334 p.
2. Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. I. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, available at: http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781444310146_sample_415190.pdf
3. Friedrich List. The National System of Political Economy. , tr. Sampson S. Lloyd. — New York: Augustus M. Kelley, 1966. – Available at: <http://oll.libertyfund.org/titles/315>
4. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – Washington, D.C.: World Future Society, 1981. – 171 p.
5. Rostow W. W. Politics and the Stages of Growth / W. W. Rostow. – Cambridge University Press, 1971. – p. 424.
6. Solow R. On Theories of Unemployment / R. Solow //American Economic Review. – 1980.–№70. – pp.1-12.
7. Understanding Knowledge Societies: In Twenty Questions and Answers with the Index of Knowledge Societies. – Department of Economic and Social Affairs (DESA). United Nations, New York, 2005.
8. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність / В. Д. Базилевич. – [2- ге вид., стер.]. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
9. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. — М.: Academia, 1999. — 956 с.
10. Бендиков М. Интеллектуальные ресурсы и их роль в новой экономике // Консультант директора. – 2002. – № 9 (165). – С. 22–30.

11. Булгаков С.Н. Философия хозяйства / С.Н. Булгаков. – М.: Новые технологии, 1999. – 367 с.
12. Вернадский, В. И. Несколько слов о ноосфере // Успехи современной биологии. – 1944. – т. 18. – в. 2. – С.113-120.
13. Винаходи та інновації. Винахідники України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.logos.biz.ua](http://www.logos.biz.ua).
14. Відкрита публічна бібліотека [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http:// www.vesna.org.ua/>
15. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http:// www.ru.wikipedia.org/wiki>
16. Волошук К. Б. Механізм інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислових підприємств: монографія / К.Б. Волошук. – Кам'янець-Подільський: Сисин, 2011 р. – 319 с.
17. Галкин И.С. Историография Новой и Новейшей истории стран Европы и Америки. — М.: Изд-во Моск ун-та. — 1977. — 574 с.
18. Глазьев С.Ю., Наумов Е.А. Интеллектуальная экономика в теории и практике институционального конструктивизма / Теория и практика институциональных преобразований В России : сборник научных трудов под ред. Б.А. Ерзякина. – Вып. 24. – М.: ЦЭМИ РАН , 2012. – 160 с. – С. 33-37.
19. Даер-Візфорд Н. Кіберпролетаріат : глобальна праця в цифровому вихорі / пер. В. Артюха [електронний ресурс]. – Режим доступу: [commons.com.ua http://commons.com.ua/kiberproletariat-globalna-pratsya-v-tsirovomu-vihori/](http://commons.com.ua/http://commons.com.ua/kiberproletariat-globalna-pratsya-v-tsirovomu-vihori/)
20. Дергачов В. Славянская имитация западной модели образования [електронний ресурс] / В. Дергачев. – Режим доступу: http://www.dergachev.ru/geop_events/061012.html
21. Жарінова А. Г. Економіка знань : зміст та роль інтелекту людини в її формуванні [електронний ресурс] / А. Г. Жарінова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_28/Jarinova.pdf.
22. Иноземцев В. Л. Теория постиндустриального общества как методологическая парадигма российского обществоведения / В. Л. Иноземцев // Вопросы философии. – 1997. – №10. – С. 34.
23. Іванова В.В. Економіка, заснована на знаннях, та економіка знань: адекватність використання категорій / В.В.

Іванова // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – С.47-54.

24. Киршин И. А. Генезис интеллектуализации экономики: текиоретическое обобщение / И.А. Киршин, А. В. Титов. – Ученые записки казанского университета. – 2012. – Т. 154. – Кн. 6. – С.7-18.

25. Кондратьев Н.Д. Большие циклы экономической конъюнктуры / Н.Д. Кондратьев // Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Сост. Яковец Ю.В. – М.: Экономика, 2002. – С.341-401.

26. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / А.І. Кубах. – Харків: ХНАМТ, 2008. – 149 с.

27. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. / Пер. с франц. Н. А. Шматко. – М.: «Институт экспериментальной социологии», СПб.: «Алетейя», 1998. – 160 с.

28. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего [пер. с англ.] / М. Маклюэн. – М.: Академический проект, 2005. – 496 с.

29. Мартин Дж. Телематическое общество. Вызов ближайшего будущего // Новая технократическая волна на западе / Под ред. П. С. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986. – С. 371-391.

30. Маршалл А. Принципы экономической науки / Пер. с англ.: в 3 т. / А. Маршалл. – М.: Прогресс, 1993. – 351 с.

31. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США [пер. с англ.] / Ф. Махлуп. – М.: Прогресс, 1966. – 462 с.

32. Медведев Д. А. Феномен NBIC-конвергенции : реальность и ожидания / Прайд В., Медведев Д. // Философские науки – 2008. – № 1 – С. 97–117.

33. Михнева С. Г. Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал [электронный ресурс] / С. Г. Михнева // Инновации. – 2003. - № 1. – Режим доступа: <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/514>

34. На пути к обществам знаний: Интервью с заместителем Генерального директора ЮНЕСКО по вопросам коммуникации и информации г-ном А.В. Ханом // Наука в информационном обществе: Информационное издание / Сост.Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. –СПб., 2004. - С.22-26.

35. Никулина Н.Н. Истоки идеи прогресса в творческом наследии европейских мыслителей Античности и

Средневековья / Н.Н. Никулина // Вестник МГТУ. — 2011. — № 2. — Т. 14. — С. 410-417.

36. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о «Дон Кихоте» [электронный ресурс] / Х. Ортега-и-Гассет. – Режим доступа: http://mirknig.mobi/data/2013-04-20/1358993/Ortega-i-Gasset_Razmyshleniya_o_Don_Kihote.1358993.pdf

37. Полотай О. І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в економіці знань та їх взаємозв'язок з освітнім процесом [електронний ресурс] / О. І. Полотай. – Режим доступу : http://virt.lac.lviv.ua/file.php/1/naukovi_pratsi/polotay/10.pdf.

38. Портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr.stat.org/uk>.

39. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции / Дж. Робинсон. – М.: Экономика, 1986.

40. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего / Т.Сакайя // Новая постиндустриальная война на Западе: Антология/ [под ред. В.Л.Иноземцева.] – М.: Academia, 1999. – С. 337-371.

41. Салихов Б. В. Интеллектуальная экономика как нравственно-этическая форма инновационного развития [электронный ресурс] / Б. В. Салихов, Д. А. Летунов // Проблемы современной экономики. – 2008. - № 3 (27). – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2070>

42. Селюкова А. Тренди по-українськи [електронний ресурс] / А.Селюкова. – Режим доступу: <http://www.innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/18382/trendi-po-ukrajinski>

43. Сен-Симон А. Избранные сочинения / А. Сен-Симон. – Т. 1–2. – М., 1948.

44. Сучасні концепції менеджменту: навч. посібн. для студ. ВНЗ / за ред. проф. Федулової Л.І. — К.: ЦУЛ, 2007. – 536 с.

45. Сэй Ж.–Б. Трактат по политической экономии / Жан-Батист Сэй. Экономические софизмы; Экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. — М. : Дело : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000. – 232 с.

46. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество. – М.: Рефл–бук, 1999. – 432 с.

47. Тексти лекцій з «Історії економіки та економічної думки» / Авт.: Г.В.Стадник, В.П.Решетило, С.І.Штефан – Харків: ХНАМГ, 2008. – 200 с.
48. Туган-Барановский М.И. Периодические промышленные кризисы. Избранное / М.И. Туган-Барановский. – М.: Наука, 1997. – 573 с.
49. Турен А. От обмена к коммуникации : рождение программированного общества / А. Турен // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 410-430.
50. Федулова Л. Стратегія управління інтелектуальною власністю в умовах інноваційної економіки [Електронний ресурс] / Л. Федулова // Персонал. – 2006. – №11. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua>.
51. Фридман Т. Плоский мир: Краткая история XXI века / Т. Фридман. – М. АСТ, АСТ Москва, Хранитель, Мидгард, 2007. – 608 с.
52. Фурастье Ж. Великая надежда XX века / Ж. Фурастье. – М. : Наука, 2001. – 183 с.
53. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики / Р.Ф. Харрод. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 160 с.
54. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал / Хикс Дж.Р. / общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Энтова. – М.: Прогресс, 1988. – 166 с.
55. Ходжсон Дж. Социально-экономические последствия прогресса знаний и нарастания стоимости / Дж. Ходжсон // Вопросы экономики. — 2001. — №8.— С. 36-38.
56. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.
57. Чамара І.М. Особливості сучасного етапу інтелектуалізації економіки під впливом НТП [електронний ресурс] / І.М. Чамара. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=1093
58. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка [електронний ресурс] / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – Київ : Знання, 2010. – 687 с. – Режим доступу: <http://www.westudents.com.ua/knigi/131-nstitutsionalno-nformatsyna-ekonomka-chuhno-aa.html>

ГЛАВА 1.2. РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

1.2.1. Еволюція теорії інтелектуальної власності в наукових школах

Перші повноцінні дефініції категорії «інтелектуальна власність» починають з'являтися в офіційних документах лише наприкінці **XVIII ст.** в Європі (більш ранні спроби дослідників зводилися переважно до перерахування об'єктів або ознак інтелектуальної власності). Ці офіційні дефініції по суті тлумачать інтелектуальну власність як обмеження значення більш широкого поняття «власність» рамками об'єктно-суб'єктного взаємозв'язку з інтелектуальною діяльністю. Найбільш поважні іноземні енциклопедичні видання і досі, наслідуючи традиції вказаного періоду, тлумачать інтелектуальну власність як «власність, що виникає внаслідок розумової діяльності» (словник Вебстера); «права власності, що є результатом творчості» (Оксфордський словник); «індивідуальний вираз, відображення того, що відрізняє людину від групи або один від одного» (Британіка). Тобто, фактично, зміст категорії «інтелектуальна власність» початково зводиться до понять «об'єкт володіння», або «право», або «властивість» як інтерпретацій власності.

Таким чином, на етапі становлення теорії інтелектуальної власності концептуальний зміст останньої не розглядається поза змістом безпосередньо власності та без урахування її історичного шляху, що розпочався ще у **V ст. до н.е.**

Досліджуючи дане питання, слід брати до уваги, що дефініція власності, відповідно до запитів часу,

набувала на своєму шляху підчас кардинально протилежних значень: даність буття, відносини привласнення - у *епоху античної філософії*; божественний дар людям, категорія влади - у *середньовічну добу*; проблема господарської практики, привілей - в *епоху Відродження*; атрибут свободи індивіда, природне право особистості, прагнення самозбереження - у *епоху Просвітництва*; крадіжка спільного майна, спосіб поєднання робітників із засобами виробництва - у *епоху Нового часу*; сукупність суспільних відносин, система доступу до обмежених ресурсів, поведінкові відносини тощо - у сучасну епоху. Радикально змінювалось і емоційне забарвлення терміну – від негативного у працях *Сократа* (власність як джерело нерівності та майнового розшарування людей), *Ж.-Ж. Руссо* (як абсолютне зло), *Р. Оуена* (як причина злочинів та нещастя), *П. Прудона* (як крадіжка) до позитивного у працях *Г. Гегеля* (власність як перший вид свободи).

Еклектичність тлумачень власності, відсутність загальноприйнятого універсального визначення примножують непевність категоріального апарату інтелектуальної власності, який і без того формувався в умовах довготермінового сприйняття інтелектуальної діяльності як такої, що не мала суттєвого впливу на реальне економічне життя суспільства, обмежуючись розвитком духовної сфери. Зокрема, продукти інтелектуальної діяльності майже до **XVIII ст.** захищалися лише на рівні моральних норм та звичаїв, оскільки розглядалися як результати реалізації творчого потенціалу людини, що не мали економічної цінності. Проте, навіть з моменту офіційного закріплення терміну «інтелектуальна власність» у теорії та практиці, протягом майже трьохсот років його намагалися

осягнути «тунельним баченням», спочатку з позицій переважно філософського (XVIII ст.), потім правового (XIX ст.), і, нарешті, економічного (XX ст.) підходу, що спотворювало загальну вихідну схему концепту.

Базис наукового розвитку теорії інтелектуальної власності утворили близько десятка філософських теорій (*теорія природного права, персональна теорія, імматеріальна теорія, утилітарна теорія, теорія трудової винагороди, контрактна теорія, монополістична теорія, рентна теорія, теорія «вічної власності», теорія особистого права, теорія інтелектуальних прав* та ін.). В дослідженнях філософів інтелектуальна власність поступово перетворюється з *артефакту буття* на динамічну основу розвитку ціннісно спрямованої діяльності індивіда, *регулятор відносин між особистістю і суспільством*, що створює передумови формування правової доктрини.

З правової точки зору інтелектуальна власність розглядається як *сукупність прав творця щодо результатів своєї інтелектуальної праці*. При цьому під результатом інтелектуальної діяльності розуміють унікальний, якісно новий, що має певну цінність творчий підсумок реалізації творчих і репродуктивних розумових здібностей конкретної особи (групи осіб), який знаходить втілення у інтелектуальному продукті. Саме ті результати інтелектуальної діяльності, стосовно яких здійснюється правова охорона (які мають властивість охороноздатності), і є об'єктами інтелектуальної власності.

Серед правових концепцій найбільше визнання отримують три антагоністичні напрями визначення природи прав інтелектуальної власності:

1) *пропріетарна концепція*, згідно з якою майнові і немайнові прав інтелектуальної власності відносять до

речових;

2) *концепція виключних прав*, яка ґрунтується на ідеї прав інтелектуальної власності як суб'єктивних прав автора, що дають йому можливість використовувати результат інтелектуальної діяльності;

3) *теорія прав інтелектуальної власності*, що виходить із віднесення прав інтелектуальної власності до прав особливого роду, які перебувають поза межами класичного поділу цивільних прав.

В умовах необхідності врахування критерію ефективності під час прийняття рішень суб'єктами інтелектуальної власності актуалізуються питання формування теоретичного базису ринкових відносин, за якого суспільство готове в рамках ринкових механізмів оцінювати працю, вкладену в нематеріальний результат людської діяльності. При цьому, необхідність визнання і оцінки такої праці обґрунтовується як ідеологічно (будь-яка праця має бути винагороджена), так і об'єктивно-економічно (виходячи з потреби забезпечити приплив ресурсів у галузі, в яких створюється нематеріальний продукт). Науковці відходять від етико-філософських та соціально-правових проблем на користь питань висвітлення процесів перетворення результатів інтелектуальної діяльності на товар і подальшої участі в економічному обороті, що зумовлює необхідність обґрунтування економічного концепту інтелектуальної власності, основу якого сформували наукові досягнення представників марксистської, неокласичної та неінституціональної течій.

З позицій *марксизму* власність є *основою економічної діяльності індивідів*, засобом накопичення і примноження капіталу, одним із важливих джерел зростання та удосконалення економіки. Відносини власності виражають ступінь прогресу економіки та

міру відповідності форм власності рівню розвитку продуктивних сил, зокрема, інтелектуальна власність виникає як результат еволюціонування сфери «духовного виробництва» та розглядається як система об'єктивних відносин з приводу привласнення і відчуження (парна категорія) результатів інтелектуальної праці.

Марксистська школа відіграла значну роль у становленні економічного напрямку теорії інтелектуальної власності, проте змушена була поступитися провідними позиціями *неокласичній школі*, представники якої перенесли *фокус дослідження у ланцюзі виробництво-розподіл-обмін-споживання інтелектуального продукту із сфери виробництва до сфери розподілу*. Представники неокласичного підходу доводять, що системоутворюючим елементом економічної системи є не стільки відносини власності (у тому числі інтелектуальної), скільки економічні інтереси, що зумовлюють різноманітність її типів та форм. Неокласиками представляється, що економічна сутність інтелектуальної власності полягає не лише в присвоєнні результатів інтелектуальної праці як рідкісних благ, але й забезпеченні винятковості їх комерційного використання. Тобто, у неокласичній трактовці з *відносин типу «суб'єкт-об'єкт» інтелектуальна власність перетворюється на відносини типу «суб'єкт-суб'єкт»*.

З розгортанням науково-технічних революцій та становленням постіндустріальної структури виробництва відносини власності знаходять принципово нові економічні прояви. У нових умовах, долаючи принцип «економічного імперіалізму» неокласичного підходу, пошук нових теоретичних підходів і конструкцій економічного змісту інтелектуальної

власності продовжують *неоінституціоналісти*, доповнюючи теорію інтелектуальної власності методами маржинального аналізу. Згідно з концепцією неоінституціональної економіки специфікація прав власності у певний момент стикається з межею, за якою витрати на виграш від подолання розмитості прав власності стають неокупними, внаслідок чого вкрай важливого значення набуває пошук умов обмеження та розщеплення абсолютного права власності, за яких кожне економічне рішення буде спиратись на такий набір (пучок, матрицю) правомочностей, що забезпечить найвигіднішу реалізацію конкретного економічного проекту. Звідси інтелектуальна власність починає трактуватися як діюча в суспільстві *система виключень з доступу до нематеріальних благ*. Звідси ж логічно допускається можливість дроблення прав власності на будь-який об'єкт між кількома приватними правомочностями осіб.

Відповідні дослідження сприяють осягненню «*дуалістичної сутності*» інтелектуальної власності як складної комплексної категорії на основі поєднання її економічного та юридичного змісту, що сприяє більш глибокому розумінню реальних соціально-економічних відносин в сучасному суспільстві.

1.2.2. Зміст та структура інтелектуальної власності

Інтелектуальна діяльність є творчою діяльністю, а *творчість* - це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється оригінальністю та унікальністю. Для людини характерні два види творчості – *художня* і *технічна*. Результатом художньої творчості є

літературні і мистецькі твори. Результатом технічної творчості - винаходи, торговельні марки, комерційні таємниці тощо. Результати художньої творчості використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, формування його світогляду. Результати технічної творчості застосовуються переважно у сфері виробництва товарів і надання послуг та сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва.

Інтелектуальна власність являє собою *закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності* у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Підкреслимо, що під інтелектуальною власністю розуміють *не результат інтелектуальної діяльності людини як такий, а право на цей результат*. Тобто, інтелектуальна власність є *нематеріальним об'єктом*, з чого випливає низка важливих наслідків. Наприклад, на відміну від матеріальних об'єктів, у багатьох випадках *інтелектуальною власністю заволодіти набагато легше*. Так, якщо у процесі бесіди ви розкриєте комерційну таємницю, то ця інформація перекочує до мозку вашого співрозмовника і *повернути її назад, на відміну від матеріального об'єкта, неможливо*. Відтепер обидві сторони володіють одним і тим же об'єктом. Відмінності спостерігаються також під час обміну. Наприклад, якщо ви обмінялися з партнером ідеями як результатами творчої діяльності, то *кожна зі сторін за результатами обміну буде мати по дві ідеї*.

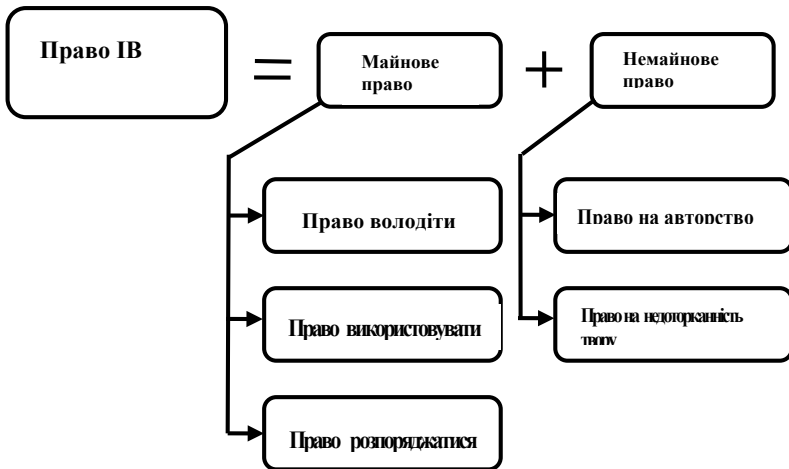
Об'єктом власності є право на результати інтелектуальної діяльності людини. Це право має *подвійну природу*. З одного боку, творець (автор) нематеріального і творець матеріального об'єкта власності мають подібні права власності, тому що право

на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд, а також передавати його іншим особам, тобто воно подібне до права власності на матеріальні об'єкти (*майнове право*). З іншого боку, поряд з майновим правом, існує деяке духовне право творця на результати творчої праці, *право автора*.

Тобто автор має сукупність особистих немайнових (моральних) прав, що не можуть відчужуватися від їхнього власника в силу їхньої природи, та майнових прав. Іншими словами, якщо *майнове (економічне право) на результат творчої праці може бути віддільним від творця* (переданим іншій особі в обмежене чи необмежене користування), то *моральне (немайнове) право автора невіддільне від творця* і не може бути передано іншій особі. Таким чином, **право інтелектуальної власності** є сумою *тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо)*.

Деякі науковці вважають, що право інтелектуальної власності — це *виключне право* правовласника дозволяти або забороняти іншим особам користуватися результатами творчої діяльності. Так, існує концептуальне розходження у відношенні до права інтелектуальної власності в *країнах загального права* і *країнах континентального права* (з кодифікованим цивільним законодавством). У країнах **загального права** до інтелектуальної власності відносяться як до *форми власності, що може бути створена індивідуальним чи колективним автором і, будучи створеною, підлягає комерційній експлуатації*, так само як будь-яка інша власність. При цьому складові права власності спрямовані винятково на

здобуття економічної вигоди. У країнах з **кодифікованим цивільним законодавством** (у т.ч. в Україні) авторське право також має характеристики власності й закон спрямований на захист економічного змісту цієї власності. Однак у цьому випадку *право втілює також ідею про те, що твір автора є вираженням його особистості, що вимагає такого ж захисту, як і економічний потенціал твору.*

Зміст права інтелектуальної власності

Майновими правами інтелектуальної власності

є:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності,

зокрема й забороняти таке використання;

- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що вони не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути внеском до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах.

Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності. Вони не можуть відчужуватися (передаватися), окрім встановлених законом винятків.

Майнові й немайнові права на результат творчої діяльності взаємозалежні й якнайтісніше переплетені, утворюючи нерозривну єдність. *Подвійна природа права — найважливіша особливість інтелектуальної власності.*

Характерні риси права інтелектуальної власності:

1. Об'єкти інтелектуальної власності - це *не речі* як предмети матеріального світу, а ті *ідеї, символи, образи, думки, гіпотези* тощо, які виражені в об'єктивній формі - *втілені в матеріальних носіях*. З огляду на це, об'єкти інтелектуальної власності можливо тиражувати, тобто багаторазово втілювати в матеріальні об'єкти.

2. Автору об'єкта інтелектуальної власності належить два види прав: майнові права та особисті немайнові права. *Майнові права можуть передаватися іншим особам, немайнові права відчуженню не підлягають.*

3. *Особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом. Майнове право інтелектуальної власності є строковим, тобто воно припиняється з перебігом певного терміну, після чого об'єкт інтелектуальної власності стає суспільним надбанням.*

☺?! **Суспільне надбання (англ. *Public Domain*)** - сукупність творів, майнові авторські права на які *минули або ніколи не існували*. Також «суспільним надбанням» іноді називають винаходи, термін патенту на які закінчився. Поширювати та використовувати громадське надбання можуть всі без обмежень. Твори, що перейшли в суспільне надбання, можуть *вільно використовуватись будь-якою особою без виплати авторської винагороди*. При цьому слід дотримуватися прав авторства, прав на ім'я і прав на захист репутації автора (особисті немайнові права автора).

4. Право інтелектуальної власності виникає, як правило, тільки після державної реєстрації результату творчої діяльності у відповідних державних органах. Для об'єктів права промислової власності, а також для засобів індивідуалізації така реєстрація є необхідною, для об'єктів авторського права реєстрація є бажаною (вона засвідчує пріоритет створення результату літературно-художньої творчості) і необхідна для реєстрації в подальшому об'єкта інтелектуальної власності в митних органах.

5. Діє принцип вичерпання права інтелектуальної власності, тобто автор не може заборонити використання та розповсюдження товару, який містить об'єкт інтелектуальної власності, якщо його правомірно було введено в обіг правовласником шляхом першого продажу.

6. З переходом права власності на річ до іншої особи, право інтелектуальної власності не переходить до нового власника. Передача прав на об'єкти інтелектуальної власності відбувається в спеціальному порядку.

7. Відчуження права власності відбувається в повному обсязі, тоді як право інтелектуальної власності передається за ліцензійними угодами як у повному обсязі (виключна ліцензія), так і частково з обмеженням по строку, способу використання, території, кількості примірників тощо. Крім того, договори на передачу прав інтелектуальної власності підлягають державній реєстрації так само, як і право інтелектуальної власності.

8. Охорона права інтелектуальної власності в більшості випадків обмежується територією певної країни, де відбулася державна реєстрація (за виключенням загальновідомих товарних знаків).

9. Об'єкти права інтелектуальної власності є різними за рівнем творчості, цілями створення, характером діяльності і, як наслідок, за правовим режимом виникнення, використання та охорони.

До об'єктів права інтелектуальної власності в Україні належать:

1) Об'єкти авторського права:

✓ *твори літератури* (письмові твори белетристичного характеру, збірники творів);

✓ *твори мистецтва* (музичні, драматичні, хореографічні, аудіовізуальні твори; твори образотворчого та прикладного мистецтва, архітектури, фотографії; сценічні обробки, аранжування, переробки та переклади творів);

✓ *комп'ютерні програми* (набори інструкцій, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять їх у дію для досягнення певної мети);

✓ *бази даних* (сукупність творів, даних, або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, підбір і розташування складових частин якої, та її упорядкування є результатом творчої праці).

2) Об'єкти суміжних прав:

✓ *виконання творів* (виконання вперше на території країни, зафіксовано на фонограмі чи включено в передачу організації мовлення);

✓ *фонограми і відеограми* (записи на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків (зображень));

✓ *програми телерадіоорганізацій* (сукупність живого виконання або запису, що складається із зображень або звуків, втілених у сигнали, і випромінюється з метою подальшого розповсюдження).

3) *Об'єкти науково-технічної інформації та промислової власності:*

✓ *винаходи* (продукти (пристрої, речовини, штами мікроорганізму, культури клітин рослин і тварин) або способи застосування раніше відомих продуктів чи способів за новим призначенням, якщо вони нові, мають винахідницький рівень і є промислово придатними);

✓ *корисні моделі* (конструктивні виконання пристроїв, що є новими і промислово придатними);

✓ *промислові зразки* (форми, малюнки чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб, якщо вони нові і промислово придатні);

✓ *науково-технічна документація* (результати науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, фіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення);

✓ *системи організації виробництва, маркетингу, управління якістю продукції, кадри, фінансами, політикою капіталовкладень;*

✓ *наукові відкриття* (встановлення раніше невідомих, об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу);

✓ *раціоналізаторські пропозиції* (пропозиції нові та корисні для підприємства, якому вони подані та передбачають створення, або заміну конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки, або складу матеріалу);

✓ *селекційні досягнення* (нові сорти рослин та породи тварин);

✓ *топографії інтегральних мікросхем* (зафіксовані на матеріальному носії просторово-геометричні

розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними);

✓ *комерційні секрети* (відомості виробничого, організаційного, фінансового та іншого характеру, що складають комерційну цінність, не відомі третім особам і недоступні необмеженому колу осіб);

✓ *методи захисту від недобросовісної конкуренції*.

4) Засоби індивідуалізації:

✓ *знаки для товарів і послуг* (словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі чи поєднанні кольорів, що відповідають умовам правової охорони);

✓ *зазначення походження товарів* (визначення, що ідентифікують певний товар, який походить з певного району чи місцевості країни, якщо якість або інші характеристики товару, на яких базується його репутація, обумовлені географічним місцем походження товару);

✓ *фірмові назви* (назви підприємств зареєстрованих на регіональному рівні, що є їх візитною карточкою і частиною їх іміджу).

Суб'єктом права інтелектуальної власності визнається особа, яка є носієм особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності.

У вітчизняному законодавстві визначення суб'єкта права інтелектуальної власності знайшло своє закріплення у *Цивільному Кодексі України*, відповідно до якого зазначеним суб'єктом є:

1) творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо);

2) інші особи, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Таке визначення *не є дефінітивною нормою, а*

формулюється через зазначення окремих груп суб'єктів права інтелектуальної власності та у зв'язку із закріпленими за ними правами інтелектуальної власності. Класифікація суб'єктів права інтелектуальної власності здійснюється відповідно до підстав набуття права інтелектуальної власності, тобто визначення моменту (юридичного факту), з якого особа набуває статусу суб'єкта права інтелектуальної власності.

До першої групи суб'єктів належать суб'єкти права інтелектуальної власності, які набули свого статусу в результаті створення або державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

***Творець (автор)** - це фізична особа, творчою працею якої створюється об'єкт права інтелектуальної власності. Результат інтелектуальної, творчої діяльності може створити лише фізична особа. Юридичні особи не є "творцями", оскільки не можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, це можуть зробити лише працюючі у них фізичні особи. Отже, суб'єктом права може бути будь-яка людина (фізична особа) незалежно від громадянства, постійного місця проживання, роду занять та інших її особистих чинників. Це може бути громадянин України, громадянин іншої держави і особа без громадянства.*

Виходячи із специфіки підстав набуття (виникнення) права інтелектуальної власності, передбачених законодавством України у сфері інтелектуальної власності, визнання особи творцем (автором) об'єкта не залежить від обсягу її дієздатності. Творцями (авторами) об'єктів права інтелектуальної власності можуть бути обмежено дієздатні та недієздатні особи (не має значення вік і психічний стан фізичної особи).

Майнові права інтелектуальної власності *недієздатних і малолітніх (до 14 років)* здійснюються від їх імені батьки, усиновителі або опікуни, тобто їх законні представники. *Неповнолітні фізичні особи віком від 14 до 18 років* можуть самостійно здійснювати свої правомочності щодо об'єктів права інтелектуальної власності, наприклад, укладати договори на видання своїх творів. За законом авторство також визнається за фізичними особами, які визнані *обмежено дієздатними* внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами, але здійснювати свої правомочності у сфері інтелектуальної власності вони можуть лише за згодою своїх піклувальників. Таким чином, фізичні особи, які не мають повної цивільної дієздатності, є *носіями особистих немайнових прав інтелектуальної власності*. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності від імені таких осіб та в їх інтересах здійснюється їх законними представниками (батьками, усиновителями, піклувальниками, опікунами).

☺?! **В.Моцарт** написав свій перший музичний твір у **5** років. Перша картина **П.Пікассо** створена ним у **8**-річному віці.

Результат творчої діяльності може бути створений не одним автором, а двома або кількома. Такий вид співучасті у створенні цього результату прийнято називати **співавторством**. Воно може мати місце у будь-якому виді творчої діяльності.

Цивільно-правова теорія визнає два **види співавторства**:

а) коли неможливо виділити працю кожного співавтора - *нероздільне співавторство* (здебільшого властиве науково-технічній творчості);

б) коли складові частини чітко визначені і відомо, хто із співавторів створив ту чи іншу частину - *роздільне співавторство*.

Для визнання співавторства і, отже, права авторства за особами, які брали участь у створенні творчого результату, необхідні такі умови:

1) *творчий результат, створений спільною творчою працею співавторів, має бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле. Наприклад, якщо з підручника, написаного співавторами, вилучити одну або кілька глав, підручник як цілісний твір втрачає своє значення;*

2) *спільна праця співавторів має бути творчою. Якщо один розповідає сюжет, а інший записує - це не співавторство. Тому не визнаються співавторами особи, які надавали автору будь-яку технічну допомогу, - креслярі, друкарки, консультанти, особи, які здійснювали необхідні розрахунки, надавали фінансову чи іншу матеріальну допомогу автору тощо;*

3) *має бути укладена угода про спільну працю (необов'язково в письмовій формі, вона може бути й усною);*

4) *співавторство має бути добровільним;*

5) *при роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину, водночас він є співавтором результату в цілому;*

б) *при нероздільному співавторстві об'єкт спільної праці може використовуватися лише за спільною угодою всіх співавторів. Проте право опублікування та іншого використання твору, право на подання заявки на об'єкт промислової власності належить усім співавторам, якщо інше не передбачено угодою між ними. Склад співавторів у науково-технічній творчості може бути переглянутий за*

спільним клопотанням осіб, зазначених у заявці як співавтори;

7) *винагорода за використання об'єкта інтелектуальної власності належить усім співавторам у рівних частках, якщо інше не передбачено угодою між ними.*

Від співавторства слід відрізнити **співробітництво**, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності *за завданням певної організації (замовника)*. Такий колективний об'єкт належить юридичній особі, за завданням якої він створений.

До другої групи суб'єктів права інтелектуальної власності слід віднести фізичних та юридичних осіб (а також державу в особі її органів), які *набули права інтелектуальної власності за законом або договором*. **Набуття прав інтелектуальної власності за договором** здійснюється за добровільною угодою сторін з оформленням відповідного юридичного документа переважно на стадії комерціалізації інтелектуальної власності. **Набуття прав інтелектуальної власності за законом** здійснюється на підставі *права спадкування*.

За законодавством України право спадкування переходить *до спадкоємців автора твору (незалежно від дієздатності та громадянства) згідно із законом або заповітом*. **При успадкуванні за законом** (спадок ділиться в рівних частках між особами за встановленою законом черговістю: *спадкоємці I черги* – діти (в т.ч. усиновлені та народжені після смерті спадкодавця), дружина і батьки (усиновителі); *спадкоємці II черги* – брати, сестри, дід та бабка померлого. **Спадок за заповітом** передається *залежно від волі заповідача* (в т.ч. особам, що не входять до кола спадкоємців за

законом). **Не мають права на спадок:** 1) за законом і заповітом (при наявності вироку суду) – особи, які навмисно позбавили життя спадкодавця або будь-кого із спадкоємців (зробили замах на їх життя); 2) за законом (при наявності рішення суду) – батьки після дітей, по відношенню до яких вони позбавлялись батьківських прав, а також батьки та повнолітні діти, що ухилились від обов'язків по утриманню спадкодавця.

Реалізація прав інтелектуальної власності може здійснюватись зазначеними суб'єктами особисто, через патентного повіреного або через організації колективного управління.

Патентний повірений діє за дорученням особи, яку він представляє. Таке доручення оформляється в письмовій формі договором, довіреністю або іншим документом, що підтверджує його повноваження відповідно до чинного законодавства.

Аналіз законів про патентних повірених Японії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Росії показав, що їх ключовими положеннями є: законодавче закріплення статусу **Палати патентних повірених**; нагляд патентного відомства за діяльністю Палати; запровадження обов'язкового страхування їх цивільної відповідальності; встановлення обов'язку щодо збереження комерційної таємниці; врегулювання етичних норм їх діяльності.

В Україні правовий статус патентних повірених забезпечує **Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» №545 від 10 серпня 1994 р.** (зі змінами).

Колективне управління як діяльність являє собою комплекс дій, спрямованих на укладення

договорів на використання творів з користувачами та збір і розподіл винагороди, а також інших дій, що пов'язані із здійсненням прав суб'єктів авторського права та суміжних прав.

Організації, що управляють майновими правами авторів на колективній основі (організації колективного управління), створюються самими суб'єктами авторських і суміжних прав і набувають статус юридичної особи від дня їх реєстрації в загальному порядку, встановленому для реєстрації громадських (некомерційних) організацій.

За своїм характером організації з управління майновими правами авторів є некомерційними. Метою їх діяльності не може бути одержання прибутків від своєї діяльності. Повноваження, якими наділяються зазначені організації, передаються їм авторами та іншими особами, що мають авторські або суміжні права, у формі лише письмових договорів. Обмеження, передбачені антимонопольним законодавством, не поширюються на діяльність цих організацій.

На підставі переданих організаціям повноважень розробляється і у встановленому порядку затверджується статут організації. Керівництво діяльністю зазначених організацій, визначення основних напрямів їх діяльності в межах закону визначаються тільки загальними зборами суб'єктів авторських і суміжних прав, майновими правами яких управляє дана організація. Вищим органом такої організації є збори її учасників. Збори визначають розмір винагороди і умови видачі ліцензій користувачам, способи розподілу і виплати зібраної винагороди, вирішують інші принципи питання.

Основними завданнями і функціями зазначених організацій можуть бути: пропагування і реклама творів

науки, літератури і мистецтва широкій громадськості, підприємцям та будь-яким іншим особам для використання; укладання ліцензійних договорів з користувачами, здійснення контролю за користуванням зазначеними творами; підготовка зразкових договорів на використання творів чи об'єктів суміжних прав; збір гонорарів за використання творів та їх розподіл; юридичне консультування авторів та інших суб'єктів авторських і суміжних прав; збір інформації про використання або можливе використання творів чи об'єктів суміжних прав.

До наведеного переліку варто внести і налагодження ділових контактів з творчими спілками та благодійними фондами; створення банку даних про авторів, суб'єктів суміжних прав, можливих користувачів як вітчизняних, так і зарубіжних. Для здійснення останньої функції організація повинна виявляти можливих користувачів за кордоном, вивчати кон'юнктуру ринку творів та об'єктів суміжних прав. З цією метою з відповідними зарубіжними організаціями укладаються угоди про взаємне представництво ділових інтересів. Коло таких інтересів може бути досить широким — публічний показ і публічне виконання, звуко- і відеокопіювання, використання комп'ютерних програм, баз даних та інших об'єктів авторських і суміжних прав.

Організації колективного управління зобов'язані розподіляти і своєчасно виплачувати зібрані суми винагороди пропорційно фактичному використанню творів науки, літератури і мистецтва та об'єктів суміжних прав. Суб'єкти авторських і суміжних прав мають право знати, а організації колективного управління зобов'язані надавати їм повні звіти про обсяг, способи використання їх творів чи об'єктів

суміжних прав.

До розпаду колишнього СРСР в Україні не було подібних організацій, їх функції виконували творчі спілки, які за своїм характером були професійними об'єднаннями творчих працівників і виконували функції профспілок. Творчі працівники були зацікавлені бути членами таких об'єднань, оскільки вони надавали істотну матеріальну допомогу своїм членам. Тому доступ у такі об'єднання був досить обмеженим. Фактично майновими правами авторів управляла держава в особі таких творчих об'єднань.

Після здобуття незалежності на Україні було зареєстровано **14** організацій колективного управління (серед яких одне державне підприємство, чотири організації, створені суб'єктами підприємницької діяльності, одна приватна організація, інші — об'єднання громадян), половина яких до **2017 р.** припинила існування. Найбільш потужним на сьогодні залишається *Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав*, що має статус державної організації.

Велика кількість організацій колективного управління правами авторів в Україні призводить до того, що вони запроваджують різну договірну практику, принципи розподілу коштів, звітності користувачів (платників винагороди). Це створює штучну конкуренцію, ведення «тарифних війн» між організаціями колективного управління, поглиблює конфлікт інтересів між первинними суб'єктами авторського права і суміжних прав, загрожує побудовою корупційних схем. Зокрема рекордінгові компанії, такі як *«Юкрейніен Рекордс» («Український звукозапис»)*, *«Комп м'юзік»*, *«Київ Євростар»*, *«Лавіна м'юзік»*, *«Люксен»*, що представляють на території України,

переважно, інтереси закордонних музичних компаній, сьогодні конкурують з організаціями, утвореними національними авторами, виконавцями, виробниками фонограм і відеограм, що не пов'язані з музичною індустрією (понад **95%** українських творців).

Спеціалізованих громадських чи будь-яких інших організацій для управління майновими правами винахідників та інших суб'єктів промислової власності в Україні наразі немає. До розпаду СРСР ці функції певною мірою виконувала така громадська організація як *Товариство винахідників і раціоналізаторів*.

1.2.3. Історія правового регулювання відносин інтелектуальної власності

Історія правового регулювання людьми відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю, нараховує десятки тисячоліть, а правові норми, які охороняли ці відносини, чи не найдавніші серед інших юридичних правил поведінки. Джерела правового регулювання охорони інтелектуальної власності беруть свій початок з глибокої давнини. Так, одночасно зі свідомою діяльністю у людини виникло бажання зберегти і закріпити за собою переваги і вигоди, які вона отримує внаслідок впливу на природу або створення чогось нового. Наприклад, ще в період первісного ладу ретельно зберігалися і передавалися у спадок секрети добування вогню, створення зброї тощо. Слід зазначити, що у цей період регулятором відносин був формально незакріплений звичай.

За часів античності, безумовно, не існувало будь-яких законів про права авторів і винахідників, але вже у *Стародавньому Єгипті* та *Стародавній Греції* існувало поняття літературної власності, яке підтверджується

чисельними прикладами. Так, **Філострат** з Олександрії звинувачував **Софокла** у запозиченнях з трагедій **Есхіла**, а Есхіла – у запозиченні у **Фрніха**. Уже **2300** років тому в *Афінській республіці* існувало право на захист цілісного твору і заборона вносити до нього зміни. У Римському праві було розроблено розгорнуту договірну систему. Саме тому, у той час для видання творів вже вимагалася згода автора, між видавництвом і автором складалися угоди про видання книг.

У Середньовіччі появи законів, пов'язаних з інтелектуальною власністю, передував довгий період видачі *привілеїв*, які стосувались прав на монопольне виготовлення товарів, торгівлю. Так, у Венеції в **XIV ст.** винахідники, що вдосконалювали вітряний млин, заохочувались ділянками землі й кредитами. В різних країнах Європи була видана серія привілеїв майстрам, що втекли з венеціанського острова *Мурано*, де виготовляли знамените й дороге скло, секрет виробництва якого ретельно охоронявся.

У *Київській Русі* привілей як монополія представлявся переважно монастирям і рідше – окремим особам. Першим в нашій державі документом, в якому зафіксовано монопольні права, була грамота **Великого князя Київського Мстислава Володимировича** і його сина **Новгородського князя Всеволода** дарована **Новгородському Юрієвому монастирю** (с.Буйці, 1130 р.).

Ключовим моментом у розвитку авторського права послужив винахід друкувального верстата винахідником **Гуттенбергом** у **XV ст.**, що уможливило копіювання літератури механічним способом, а не переписуванням від руки. Однак це вимагало великих додаткових витрат. У цих умовах знадобився захист від конкуренції з боку виготовлювачів і продавців

незаконних копій. Королі в *Англії* і *Франції* і курфюрсти в *Німеччині* стали надавати підприємцям привілеї у вигляді виключних прав на відтворення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого терміну. У випадку порушення цих прав здійснювалися примусові міри захисту через накладення штрафів, арешти, конфіскації незаконних копій і вимоги відшкодувати можливий збиток. Виключне право давало розробникам перевагу в конкурентній боротьбі. Королівство, у свою чергу, одержувало нову технологію виробництва, що сприяло зміцненню його економічного становища. Такі права закріплювалися документом, що називався *патентною грамотою*, що означало «*відкритий лист*», оскільки він мав печатку в кінці, а не на згорнутому листі.

Перші привілеї по захисту видавничої справи були видані у **1357 р.** в Лондоні гільдії переписувачів і художників-ілюстраторів на монопольне право видавництва, а також у **1491 р.** у Венеції власникам типографій *Ратдольфу* і *А. Мануцію*. В *Англії* у **1567 р.** *Єлизавета* видала *Гастінгсу* привілеї на виключне право торгувати особливою тканиною «*he could have the sole trade*». Дещо пізніше був виданий привілеї *Гумфрею* на інструмент для виплавки свинцю. Слід зауважити, що привілеї надавалися за особисті заслуги без законодавчої регламентації порядку їх видачі.

Тільки в **XV-XVII ст.** в Європі з'являються закони, які охороняють права творчості. Охорона прав винахідників розпочалася вперше у *Венеціанській республіці*. **19.03.1474 р.** там було прийнято закон про монопольне право автора на використання свого винаходу протягом **10 років**. У **1546 р.** видано королівський указ, за яким будь-який твір, який надруковано в *Англії*, повинен мати відомості про

автора і типографа та дату опублікування.

Система привілеїв, тобто монопольних прав, зазнавала все більшої критики, автори та винахідники все активніше заявляли про свої права. З'явилися протести, і питання, пов'язані з патентами, стали вирішувати в судовому порядку. Класичним прецедентом стала *«Справа виробників сукна з Інсвіча» (1615 р.)*, при слуханні якої було заявлено: *«Якщо людина привнесла в королівство новий винахід або нове ремесло, ризикуючи при цьому життям і майном і затративши свої засоби тощо, чи якщо людина зробила нове відкриття, то в подібних випадках король своєю милістю і прихильністю у відшкодування його витрат може подарувати йому привілей користатися таким ремеслом чи промислом визначений час, тому як на початку люди королівства перебувають у неведенні щодо цього ремесла і не мають ні знань, ні навичок, щоб користатися ним. Але коли термін патенту минає, король може знову подарувати його»*.

Для того щоб покінчити із зловживанням даруванням особливих прав, у **1623 р.** за короля **Якова Стюарта** був прийнятий *«Статут про монополії»*, яким проголошено виключне і незалежне від волі короля право кожного, хто створить і застосує технічну новинку, монопольно користуватися протягом **14** років вигодами та перевагами з нього. Право монопольного користування засвідчувалось патентом, який відрізнявся від привілею тим, що видавався відповідно до закону, а не з волі монарха. Крім того, патент захищав права лише на нові, ще нікому не належні технічні рішення, а не узаконював діючі або сформовані відносини, наприклад, у торгівлі. І, нарешті, патент стосувався тільки винаходів, захищав лише їх, а не промисли або підприємства.

Цей акт став одним із найважливіших досягнень англійської буржуазної революції. Однак він не давав винахідникам права вимагати надання монополії, навіть якщо винахід відповідав усім передбаченим законом умовам. Видача патенту, як і раніше, залежала від волі монарха, що мало відрізнялося від привілею.

Автори книг також порушили питання про захист своїх прав, оскільки із впровадженням друкарства різко виріс обсяг продажів, а отже і доход друкарів і продавців. Унаслідок цього **10.04.1710 р.** в *Англії* парламентом було прийнято відомий *Статут королеви Анни*, який вважається першим законом про авторське право (*копірайт*) в юридичній літературі. Цим нормативним актом автору надавалося виключне право на опублікування твору протягом **14** років з моменту його створення з можливістю продовження такого права за життя автора ще на **14** років. Отже в праві *Великобританії* робився наголос на виключне право монопольного використання тих переваг, які надає новинка (ідея). В свою чергу, це призводило до можливості отримання автором під час визначеного законом терміну більшого прибутку, ніж конкурентам.

Значний внесок у формування права інтелектуальної власності зроблено французами. Так, *Людовик XVI* видав в **1777 р.** шість ордонансів, які визнавали за авторами права на публікацію і продаж своїх творів. Пізніше декретами **1791 і 1793 років** було встановлено право на використання твору і виключне право автора на відтворення своєї літературної праці. Саме у *Франції* **07.01.1791 р.** було прийнято патентний закон, що рядом авторів визначається початком патентного права. На відміну від англійської системи, у французькій права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в

Англії і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як матеріальні права.

Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема *Іммануїл Кант*. Вони бачили в копірайті не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а щось більше – частину його особистості. Зрештою ця ідея привела до вироблення системи неекономічних або моральних прав.

В ці ж роки з'являються перші федеральні закони Північноамериканських Сполучених Штатів на охорону книг, карт, постанов та інших форм творчості. Наприклад, у законі штату Масачусетс від **17.03.1789 р.** відзначено, що *«немає власності, яка належить людині більше, ніж та, що є результатом її розумової праці»*.

Цікаво, що привілеї на винаходи в Російській імперії у першій половині XIX ст. видавалися у формі царських указів, які розсилалися по губерніях для виконання на місцях. Лише з кінця XIX ст. з'явилася форма документа з художнім оформленням та заголовком *«Патент на привілей»*.

Із жовтня **1814 р.** почали офіційно публікуватися описи винаходів. У *Державній бібліотеці Москви* зберігаються **6** привілеїв тих часів. Один із них має доволі курйозну назву: *«Привилегия 1815 года, выданная Ярославской губернии села Поречья-рыбного священнику Алексею Голосеву на изобретенную им машину для набивания картузов цикорным кофеем»*.

Однак докорінний злам у вітчизняній патентній системі спричинив закон **1870 р.**, відповідно до якого видача привілеїв із вільної законодавчої функції перетворилася на зв'язану підзаконну діяльність адміністративного органу. Законом від **20.05.1896 р.** при

Департаменті торгівлі й мануфактури спеціально був затверджений *Комітет із технічних справ*, що займався видачею привілеїв. Так замість феодального привілею з'явився капіталістичний патент на винахід, хоча й зі старою назвою.

Загалом же, крім привілеїв і патентів, які з'явилися в період розвитку капіталістичних відносин, були й інші види фіксації авторства на нових виробках. Ідеться про товарні знаки, що їх давні майстри ставили на своїх витворах — передусім на гончарному посуді та зброї. Такі ж знаки у вигляді символів ставились і скотарями як «*клейма*» на тварині. Археологи вважають, що з появою клейм на ремісничих виробках часів *Київської Русі* значно підвищилася їх якість. Цікавий приклад — меч, знайдений в околицях Києва. Зброяр **XI** ст. зробив на мечі напис «*Коваль Людота*» (оригінал зберігається в *Національному історичному музеї України*). Можна зробити припущення, що майстер в такий спосіб увічнював своє ім'я, проте варто пам'ятати, що це не лише витвір зброярського мистецтва, а ще й товар.

У **XV** ст. з винайденням книгодрукування змушені були захищатися від контрафакції перші типографи, розробляючи власні знаки, які проставляли на титульній або останній сторінці книги. Першими такий знак використали **1457** р. типографи з Майнца *І.Фуст* та *П.Шеффер*. Типографська марка *Івана Федорова*, вперше проставлена на останньому аркуші львівського видання «*Апостола*» **1574** р. — високохудожній твір мистецтва графіки. Знак відомого скрипкового майстра *Антоніо Страдиварі*, який він вирізував на внутрішній поверхні нижньої деки, дуже лаконічний (лише ініціали у кружечку з хрестиком), проте багатьом відома його вартість, яка оцінюється у мільйони доларів. Такою ж лаконічністю вирізняються особисті клейма українських

золотарів — *Івана Равича, Самсона Стрельбицького*.

Не менш цікавими з погляду історії розвитку товарних знаків є плакати **XIX–XX ст.**, присвячені рекламі товарів, відголоски популярності яких відомі й сучасному поколінню. Парфуми *Брокара*, цукерки *«Ракові шийки»*, які у Харкові виготовляли ще з **XIX ст.**, крабові консерви, чорна ікра, цінні хутра, які давали чимало валюти радянській державі, знамениті *«Ескімо»* та *«Советское шампанское»*. На цих плакатах можна побачити й зображення марок, які захищали товар від недобросовісної конкуренції, а на марках, розроблених до **1917 р.**, часто писали: *«Защищена правительством»*.

Термін «торговельні марки» почали вживати тільки в **XIX ст.** З цього ж часу вони стали виконувати нинішню роль у поширенні товарів, доведенні їх до покупця, розширенні торгівлі. Однак, чим ширше застосовували торговельні марки, тим більше було випадків їхнього незаконного копіювання. Тому в середині минулого століття в *Англії* судами були вироблені засоби захисту проти таких порушень. Так народилася знаменита заборона на ведення справи під іншим ім'ям: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи. У **30-40-х рр. XX ст.** було в цілому завершено розвиток законодавства про торговельні марки (*Німеччина, 1936 р.; Британія, 1938 р.; США, 1946 р.*). Ці закони в основних рисах не втрат чинності і на сьогодні.

Фундамент українського законодавства у галузі інтелектуальної власності був закладений в *Росії* на початку **XIX ст.** у *Статуті Цензурному* від **22 квітня 1828 р.**, в якому за автором визнавалося виключне право на відтворення своїх творів шляхом друку. Проте вже в *Законі* від **8 січня 1830 р.** право

автора на створений ним твір визнається як право власності, яким можна торгувати. Твір розглядався як «майно благонабуте», а його автору (або перекладачу) довічно надавалося виключне право видання і продажу. Зазначені права переходили спадкоємцям на **25 років**, пізніше у **1857 р.** цей строк було подовжено до **50 років**. Під час чергового перевидання *Зводу законів Російської імперії* у **X** томі вперше з'являються законодавчі положення щодо авторського права.

Жовтнева революція **1917 р.** ліквідувала приватні видавництва, монополізувала видавничу діяльність. **30 січня 1925 р.** вийшов перший нормативний акт нової держави щодо авторського права — *постанова ЦВК і РНК СРСР «Об основах авторского права»*. Після цього радянські республіки самостійно стали приймати закони щодо авторських прав. В *Україні* на той час приймаються нормативні акти з окремих проблем авторського права, зокрема *постанова РНК УРСР «Про авторський гонорар за публічне виконання драматичних та музикальних творів» від 8 грудня 1925 р.* У **1961 р.** в СРСР прийнято «*Основи цивільного законодавства СРСР і радянських республік*», розділ четвертий яких присвячений авторському праву. Відповідно до вказаного документа кожна республіка, в тому числі й *Україна*, прийняла свій *Цивільний кодекс*, четвертий розділ якого стосувався авторського права. Авторські права в СРСР не відповідали міжнародним правовим нормам, якими користувалися автори європейських країн. З цієї причини СРСР не міг приєднатися до багатьох міжнародних конвенцій.

☺?! Термін «*інтелектуальна власність*» вперше вжив у **1845 р.** *Чарльз Вудбарі* (Charles Woodbury), суддя Округного суду штату Масачусетс. В Європі вперше цей термін використав *Альфред Ніон* (Alfred Nion) у **1846 р.**

Незважаючи на те, що проблема права інтелектуальної власності та її охорони була завжди досить актуальною, античність і середньовіччя не знали універсальних кодексів, які б забезпечували відповідне правове підґрунтя права інтелектуальної власності. В цей час прецеденти надання тій чи іншій особі права на отримання вигід зі своєї продукції, а також охорони авторського права траплялися окремо, завдяки індивідуальній правотворчій діяльності владних осіб.

Новий час і суттєвий прогрес у виробництві призвели до розгалуження права інтелектуальної власності, оскільки виникає необхідність регулювати ускладнені правовідносини як у сфері промислових винаходів, так і в сфері авторського права на художні твори. Із розвитком міжнародних відносин система реєстрації авторських прав ускладнюється та глобалізується, виникають міжнародні інститути регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Поступовий розвиток цієї сфери триває досі та буде тривати в подальшому через постійний розвиток технологій виробництва та трансляції інформації.

При підготовці глави використано джерела:

1. English dictionaries, available at : <http://slovar-vocab.com>
2. Mackaay E. La propriété est-elle en voie d'extinction ? // Nouvelles technologies et propriété. Actes de colloque tenu à la Faculté de droit de l'Université de Montréal les 9 et 10 novembre 1989. éd. Thémis. Litec. 1991. P. 219.
3. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність / В. Д. Базилевич. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
4. Васильев В.В. Интеллектуальная собственность (часть 1) / В. В. Васильев // Пробелы в российском законодательстве. – 2012. – №5. – С.63–68.
5. Ільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki>
6. Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности / Р.И. Капелюшников. – М.: ИМЭМО, 1990. – 90 с.

7. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / А.І. Кубах. – Харків: ХНАМТ, 2008. – 149 с.
8. Курс «Інтелектуальна власність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.users.kpi.kharkov.ua./pravo/metods.htm>.
9. Лабзин М. Научные концепции понимания права интеллектуальной собственности [электронный ресурс] / М. Лабзин. – Режим доступа: http://www.intellectpro.ru/press/works/nauchnye_kontseptsii_ponimaniya_prava_is/
10. Леонідов І.Л. Становлення основ теорії інтелектуальної власності / І.Л. Леонідов // Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна. – Вип.31-1. – 2007. – с.217-223.
11. Мироненко Н. Поняття суб'єктів і об'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації [Електронний ресурс] / Н.Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. - №2. - Режим доступу <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>.
12. Мініна О.В. Дослідження генези теорії економічного простору [Електронний ресурс] / О.В. Мініна. – Режим доступу: <http://www.vistnic.stu.cn.ua>.
13. Потехіна В.О. Інтелектуальна власність: Навч. пос. / В.О. Потехіна. – К.: Центр учбової літератури, 2008.– 414 с.
14. Право інтелектуальної власності: Підручник /За ред. д.ю.н.,проф. О.А.Підопригори і д.ю.н., проф. О.Д.Святоцького.- К.: Видавничий дім.-2006. - 622 с.
15. Свечнікова І.В. Авторське право [Електронний ресурс] / І.В. Свечнікова. – Режим доступу: <http://www.uport.inf.ua/avtorskoe.pravo.htm>.
16. Симоненко В. В. Об экономической сущности права интеллектуальной собственности [электронный ресурс] / В. В. Симоненко. – Режим доступа: <http://1.120-bal.ru/pravo/37821/index.html>
17. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.
18. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка [електронний ресурс] / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – Київ : Знання, 2010. – 687 с. – Режим доступу: <http://www.westudents.com.ua/knigi/131-nstitutsionalno-nformatsynaeconomka-chuhno-aa.html>

ГЛАВА 1.3. АВТОРСЬКЕ І СУМІЖНІ ПРАВА

1.3.1. Сутність та умови дії авторського права

Авторське право - правовідносини, які виникають у зв'язку із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Твори є об'єктами авторського права *без виконання будь-яких формальностей* щодо них та *незалежно від їх завершеності, призначення, цінності* тощо, а також *незалежно від способу чи форми вираження*.

Об'єкти авторського права:

1) *літературні та художні твори*, в т.ч.:

- романи, поеми, статті та інші письмові твори;
- лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, сценічні твори;
- музичні твори (з текстом або без);
- аудіовізуальні твори;
- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- фотографічні твори;
- твори декоративно-ужиткового мистецтва;
- ілюстрації, карти, плани, ескізи й пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
- переклади, адаптації, аранжування, переробки літературних або художніх творів;
- збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

2) *комп'ютерні програми*;

3) *компіляції даних (бази даних)*, якщо вони за добором або упорядкуванням їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

4) *інші твори* науки, літератури і мистецтва.

Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. *Компіляції даних (бази даних)* або іншого матеріалу охороняються як такі. Ця охорона не поширюється на дані або матеріал та не порушує авторського права на дані або матеріал, що є складовими компіляції.

Види творів:

➤ ***Самостійні*** - твори оригінальної форми.

➤ ***Несамостійні***

↳ ***похідні*** (переклади, обробки, анотації, реферати, резюме, огляди, інсценізації, аранжування та інші переробки творів науки, літератури і мистецтва). Похідні твори охороняються авторським правом *незалежно від того, чи є об'єктами авторського права твори, на яких вони засновані;*

↳ ***збірники*** (енциклопедії, антології, бази даних та інші складені твори, які за добором і розташуванням матеріалів є результатом творчої праці).

Авторське право не поширюється: на *ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції.*

Не є об'єктами авторського права:

- акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;
- державні символи, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;
- повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер прес-інформації;
- інші твори, встановлені законом.

На відміну від промислової власності, де автори одержують охоронні документи у формі патентів чи

свідоцтв і де є суворі процедури для цього (спеціальний порядок визначення пріоритету, перевірка новизни) виникнення та здійснення авторських прав не потребує виконання жодних формальностей.

Авторське право виникає від моменту створення твору. Таким моментом є вираження твору на матеріальному носії таким чином, щоб він став доступним для розуміння іншим особам.

Власник авторського права для оповіщення про свої права може використовувати знак авторського права, що міститься на кожному примірникові твору й складається з латинської букви «С» в колі, імені (найменуванні) власника авторського права та року першого опублікування твору.

Твір не можна опубліковувати, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого й сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення.

Твір вважається опублікованим, якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, зокрема виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації.

Ніхто не має права публікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених законом. У разі смерті автора правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить його волі.

Для одержання **свідоцтва про авторство** на оприлюднений твір в Україні власник авторського права у будь-який час протягом терміну охорони авторського права може його зареєструвати в офіційних державних реєстрах **Українського агентства з авторських і суміжних прав**.

При виникненні суперечок реєстрація визнається судом як *юридична презумпція авторства*, тобто вона вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

До немайнових прав інтелектуальної власності на твір належать:

- 1) право авторства;
- 2) право на ім'я, а також право: вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо, забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору; обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;
- 3) право протидіяти перекручуванню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому зазіханню на твір, що може зашкодити честі й репутації автора.

У разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, яку він уповноважив на це. Без такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами.

Немайнові права автора охороняються законом *безстроково*.

Майновими правами інтелектуальної власності на твір є такі:

- 1) право на використання твору;
 - опублікування;
 - відтворення в будь-який спосіб та в будь-якій формі;
 - переклад;
 - перероблення, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
 - включення складовою частиною до збірників, баз даних, енциклопедій;
 - публічне виконання;
 - продаж, передання в найм (оренду);

- імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок;
- 2) виключне право дозволяти використання твору;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, зокрема й забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права на твір належать його *авторові*, якщо інше не встановлено договором чи законом.

В Україні охорона майнових прав автора діє *протягом всього його життя і 70 років після смерті*. Дія терміну охорони починається з 1 січня року, що настає за тим, коли відбулись юридичні факти, та спливає через сімдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього зі співавторів, який пережив інших, крім випадків, передбачених законом.

Для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, *строк дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено*. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через **70** років після оприлюднення твору, застосовується загальний строк дії авторського права.

Якщо твір публікується томами, серіями, окремими випусками чи виданнями і строк захисту відраховується, починаючи від законного оприлюднення для загального відома цього твору, строк захисту повинен визначатися для кожного твору окремо.

Авторське право на твори *посмертно*

реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації.

Авторське право на твір, вперше опублікований протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування.

Строк охорони прав особи, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, становить 25 років від часу, коли твір був вперше оприлюднений.

Для твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом, авторське право - належить авторові, виключне право на використання - належить особі, з якою автор перебуває в трудових відносинах, якщо інше не передбачено договором.

Використання твору здійснюється лише за згоди автора, крім випадків правомірного використання твору без такої згоди, встановлених законом.

Твір може бути вільно, без згоди автора, та безоплатно використаний будь-якою особою:

- ✓ як **цитата** з правомірно опублікованого твору або як **ілюстрація** у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах і відеограмах, призначених для навчання, за умови зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі, виправданому поставленою метою;
- ✓ для відтворення у **судовому й адміністративному провадженні** в обсязі, виправданому цією метою;
- ✓ в інших випадках, передбачених законом.

Основний нормативний документ європейського законодавства в галузі авторських прав - Директива про узгодження авторських і споріднених прав у інформаційному суспільстві 2001/29/ЄС

Європейського парламенту і Ради Європейського союзу від 22 травня 2002 року. Ст.13 «Обмеження і винятки» директиви визначає винятки з виключних прав, які надаються власникам авторських прав, а саме:

- винятки для бібліотек і архівів;
- винятки, що дозволяють розповсюджувати інформацію у зв'язку з навчанням і науковими дослідженнями;
- винятки для людей з обмеженими фізичними можливостями;
- винятки для інформації, створеної користувачами.

☺?! Між країнами-членами Європейського союзу існує розбіжність щодо розмірів уривків з творів, які дозволено копіювати або використовувати для цілей навчання або наукових досліджень. Винятки можуть поширюватися на весь твір (*Мальта*), на журнальні статті і короткі уривки з творів (*Бельгія, Німеччина, Франція*) або на тільки на короткі уривки з творів, незалежно від типів творів (*Люксембург*).

Винятки для загальнодоступних бібліотек, навчальних закладів, архівів і музеїв: а) виняток з прав на відтворення інформації, який поширюється *на спеціальне відтворення інформації з некомерційними цілями*; б) конкретно сформульований виняток з прав на передачу інформації для загального доступу, який поширюється *на доступ до інформації*, з метою використання інформації для наукових досліджень або приватного аналізу за допомогою спеціальних терміналів.

В Україні без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, допускається репрографічне відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, діяльність яких не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку, за таких умов:

1) у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями чи без них, і коли це відтворення здійснюється за запитом фізичних осіб за умови, що: **а)** бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження; **б)** відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;

2) у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника даної бібліотеки чи архіву або для відновлення загубленого, пошкодженого або непридатного примірника з фонду аналогічної бібліотеки чи архіву, а одержання такого примірника іншим шляхом неможливе, а також коли відтворення твору не має систематичного характеру.

Репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у т.ч. цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Винятки для людей з обмеженими фізичними можливостями. Положення *Директиви 2001/29/ЕС* дозволяють некомерційне застосування винятків у випадках, безпосередньо пов'язаних з фізичними вадами людей, і в обсязі, що відповідає фізичним вадам, та наголошують, що країни-члени Європейського союзу повинні вжити всіх заходів для полегшення доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до

інформації і звернути особливу увагу на форму подання інформації (наприклад з використанням *шрифту Брайля*, великого шрифту, звукозаписів книг, книг в електронному вигляді).

☺?! *Шрифт Брайля* - рельєфно-крапковий тактильний шрифт для письма и читання незрячими людьми, розроблений у **1821 р.** французом *Луї Брайлем* (фр. **Louis Braille**), сином шевця. Луї у віці трьох років втратив зір в результаті запалення очей, спричиненого тим, що хлопчик поранився ножом в майстерні батька. В **15** років він створив свій рельєфно-крапковий шрифт (як альтернативу рельєфно-лінійному шрифту *Валентина Гаюї*) на основі «нічного шрифту» капітана артилерії *Шарля Барб'є*, який використовувався військовими того часу для читання донесень у темряві.

Зазначені винятки запроваджені всіма країнами-членами Європейського союзу, але в деяких національних законах ці винятки обмежені таким чином, що вони поширюються тільки на певні категорії людей з обмеженими фізичними можливостями (наприклад, у *Великобританії і Болгарії* винятки поширюються тільки на людей з вадами зору, у *Латвії, Литві і Греції* - на людей з вадами зору і вадами слуху). У *Литві* винятки додатково обмежуються таким чином, що їх застосування можливе тільки для цілей наукових досліджень. У *Греції* винятки поширюються лише на відтворення інформації і на поширюються на передачу інформації.

У *Данії* книги в електронному форматі або у вигляді звукозаписів, які випускаються бібліотекою для людей з вадами зору, супроводжуються індивідуальними ідентифікаційними кодами, які дозволяють контролювати використання книг і виявляти

можливі порушення авторських прав. У Франції між неприбутковою організацією *BrailleNet* і видавництвами укладаються договори про надання копій творів на електронних носіях інформації, які зберігаються в запам'ятовувальній пристрої комп'ютера, доступ до якого дозволений тільки визначеним організаціям.

Розповсюдження інформації у зв'язку з навчанням і науковими дослідженнями. Положення *Директиви 2001/29/ЕС* дозволяють країнам-членам Європейського союзу запроваджувати винятки з прав або обмеження прав на відтворення і передачу інформаційних матеріалів, якщо інформаційні матеріали призначені виключно для навчання або наукових досліджень і супроводжуються даними про походження інформаційних матеріалів, в т.ч. даних про авторів.

Використання інформаційних матеріалів як ілюстративних матеріалів у процесі навчання або наукових досліджень відрізняється у різних країнах-членах Європейського союзу. У деяких країнах, наприклад *Данії, Фінляндії, Швеції і Франції*, використання інформаційних матеріалів для навчання або наукових досліджень здійснюється на підставі колективних договорів між творчими організаціями і навчальними закладами. Незважаючи на переваги системи надання розширених колективних дозволів (організації можуть укладати договори, які найбільшою мірою відповідають вимогам організацій), у такій системі можливі ризики, пов'язані з можливістю відсутності договору або укладення обмеженого договору, внаслідок чого створюється юридична невизначеність щодо навчальних закладів.

У деяких країнах винятки поширюються на права на передачу інформації і на доступ до інформації, наприклад у *Бельгії, Люксембурзі, Мальті і Франції*. В

інших країнах винятки поширюються тільки на права на відтворення інформації (*Греція, Словенія*) або дозволяють доступ до інформації тільки за умови, що інформація повинна прийматися тільки в межах навчального закладу (*Великобританія*). Законодавство *ФРН* розрізняє навчальну і наукову діяльність. Дозволяється використання захищеної інформації тільки для навчання в межах навчального закладу або за допомогою засобів внутрішньої інформаційної мережі, тобто в умовах, коли доступ до інформації має група студентів протягом певного курсу навчання.

Щодо копіювання, то більшість країн-членів Європейського союзу не розрізняють паперові копії і електронні копії інформаційних матеріалів. Винятки поширюються на обидві категорії копій. Закон *Угорщини* про авторські права поширює винятки тільки на паперові копії. У *Данії* відсутні договори про копіювання інформації в електронному вигляді, укладені між колективними власниками авторських прав і навчальними закладами.

У країнах-членах Європейського союзу, також, прийняті різні рішення щодо організацій, які можуть користуватися винятками. Закон *ФРН* про інтелектуальну власність визначає школи, університети, заклади післядипломної освіти і некомерційні навчальні заклади для підвищення кваліфікації спеціалістів. У *Великобританії* використовується загальний термін «навчальні заклади» без конкретизації. Закон *Франції* про інтелектуальну власність не називає будь-які навчальні заклади, на які поширюються винятки, і повторює положення директиви про застосування винятків для цілей навчання і наукових досліджень. В *Іспанії і Греції* винятки поширюються тільки на навчання і не поширюються на наукові дослідження.

Крім певної юридичної невизначеності, спричиненої недостатньою узгодженістю положень законів, вищезгадані розбіжності можуть призвести до труднощів у випадках, якщо студенти обирають курси заочного навчання в інших країнах, або якщо викладачі або наукові працівники працюють у різних установах, розташованих у різних країнах. Залежно від країни, однакові дії можуть розглядатися як законні або як незаконні.

☺?! Цікаве положення існує в *ст.5 Директиви 2001/29/ЕС*, згідно з яким державам – членам Європейського союзу надається можливість (хоча і не вимагається) включати у свої закони про авторське право пункт про «*свободу панорами*» або «*свободу для вуличних споруд*». Свобода панорами обмежує права власника авторського права вживати заходів у зв'язку з порушенням авторських прав відносно фотографа чи будь-кого, хто поширює зображення будівель та скульптур, які постійно знаходяться в громадському місці. Свобода панорами є винятком із загального правила, за яким власник авторського права має виключне право дозволяти репродукування та розповсюдження твору.

В період дії охорони виключних прав автор, а після його смерті особи або установи, уповноважені національним законодавством, користуються **правом слідування** - невідчужуваним правом часткової участі у кожному продажу твору (оригіналу твору мистецтва, оригіналу рукопису письменника або композитора), що слідує за першою його уступкою, здійсненою автором.

Право слідування має змішану правову природу — йому притаманні як елементи охорони, що характерні як для майнових прав інтелектуальної власності на твір, так і елементи, що визначають специфіку правового режиму особистих немайнових прав автора твору. Так, з

одного боку — право слідування є невідчужуваним, що властиво особистим немайновим правам авторів творів. Законодавче закріплення невідчужуваності права є правовою гарантією запобігання вимушеній відмові автора від свого права. З іншого боку — право слідування за своєю природою є майновим правом і строк його дії встановлений такий же, як і для майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Право слідування вперше було введено у Франції в законі про авторське право у 1920 р. Пізніше право слідування було передбачено **Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів (Паризьким Актом) від 24 липня 1971 р.** У зв'язку з факультативністю положень Паризького Акта, країни-члени Співтовариства поділилися на дві групи: ті, що застосовують право слідування, і ті, що не застосовують.

У таких державах, як Австрія, Ірландія, Велика Британія, Нідерланди право слідування не було передбачене законодавством. Відсутність закріплення права слідування у національних законодавствах зазначених країн була пов'язана з рішенням суду ЄС в об'єднаних справах C-92/92 та C-326/92 “Філ Колінз та інші” від 20 жовтня 1993 р. У цьому рішенні зазначалось, що виключні права, які надаються щодо літературної та художньої власності, впливають на торгівлю товарами і послугами, а також на конкурентні взаємовідносини у Співтоваристві.

У США перешкодою для закріплення на законодавчому рівні права слідування стала система права “copyright”, а також економічна не вигідність впровадження права слідування. Виключення становило законодавство штату Каліфорнія, у якому ще в 1976 р. був прийнятий Закон про пропорційні відрахування

при перепродажу.

У Фінляндії право слідування *не поширювалось на твори архітектури, фотографічні твори, предмети народної творчості та серійного індустріального дизайну*. Аналогічну сферу застосування мало і право слідування у Швеції.

Причиною такого становища є те, що право слідування породжує більш витратні умови для продавців творів мистецтва. Відповідне ставлення призвело до того, що основний обсяг торговельного обороту розподілявся між країнами, де право слідування або взагалі не передбачалось національним законодавством, або його правовий статус був фікцією.

З метою вирішення питання гармонізації правового регулювання права слідування **27 вересня 2001 р. Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу** була прийнята **Директива 2001/84 ЄС «Право слідування на користь авторів оригіналів творів мистецтва»**, яка набрала чинності у день її опублікування. Директива мала на меті створення юридичної основи для забезпечення функціонування спільного ринку творів мистецтва, впровадження єдиних ставок відрахувань і підходів до їх визначення, закріплення державами-членами права слідування на рівні своїх національних законодавств.

Після завершення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір його може вільно та безоплатно використовувати будь-яка особа, крім винятків, встановлених законом.

1.3.2. Виникнення та здійснення суміжних прав

Суміжні права (*англ. related rights, фр. droits voisins*) — тип прав на інтелектуальну власність,

спрямованих забезпечити охорону інтересів фізичних та юридичних осіб, що сприяють створенню творів, які після створення стають доступними для широкого загалу.

Суміжні права випливають із творчої діяльності з реалізації, використання вже обнародованих творів літератури і мистецтва. Суміжні права є невід'ємними від авторських прав, а норми, що фіксують їх, складають суміжні частини нормативно-правових актів. Особливого значення ці відносини набули з розвитком техніки, що зумовило виникнення нових можливостей щодо виконання та розповсюдження авторських творів, а разом з тим і необхідність їх правового захисту.

Об'єктами суміжних прав без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є:

- 1) виконання творів;**
- 2) фонограми;**
- 3) відеограми;**
- 4) програми (передачі) організації мовлення.**

Право інтелектуальної власності на виконання твору виникає від моменту першого його здійснення.

Право інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення виникає від моменту її першого здійснення.

Право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає від моменту її вироблення.

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення.

Виконавець – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті,

танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва або твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів. Виконавцями можуть бути громадяни країни, іноземні громадяни і особи без громадянства незалежно від віку.

Виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень.

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Організацією мовлення є юридична особа - організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення. Відповідно, *організацією ефірного мовлення* визнається телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерного проміння, гама-проміння тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників), а *організацією кабельного мовлення* – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

Суб'єкти суміжних прав можуть *доручати*

управління своїми майновими правами на колективній основі організаціям, які не мають права займатися комерційною діяльністю. На діяльність не поширюються обмеження, передбачені антимонопольним законодавством.

За відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми, виробником відеограми, організацією мовлення вважається *особа, ім'я (найменування) якої зазначено* відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі програми організації мовлення.

Особа, яка має суміжне право, для сповіщення про це може використовувати *спеціальний знак суміжних прав*, що складається з латинської літери Р у колі, імені (найменування) власника суміжних прав і року першої публікації фонограми.

До немайнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав належать: право на ім'я, на охорону виступів від спотворення, право згадування імені у зв'язку з використанням виконання.

Немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав належать *виконавцеві* та діють *безстроково*.

Майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав є такі:

- право на використання об'єкта суміжних прав;

Використанням виконання є:

- ✓ доведення виконання до відома публіки під час його здійснення;
- ✓ записування (фіксування) виконання під час його здійснення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та передачі виконання за допомогою технічних засобів;

- ✓ відтворення запису виконання будь-яким способом та у будь-якій формі;
- ✓ продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису виконання;
- ✓ оренда оригіналу чи примірника запису виконання;
- ✓ забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до записаного виконання з місця та в час, обраних нею;
- ✓ інші дії, встановлені законом.

Використанням фонограми, відеограми є:

- ✓ пряме або опосередковане відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі відеограми, фонограми;
- ✓ продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;
- ✓ оренда оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;
- ✓ забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до фонограми, відеограми з місця та в час, обраних нею;
- ✓ інші дії, встановлені законом.

Використанням передачі (програми) організації мовлення є:

- ✓ здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення;
- ✓ записування (фіксування) передачі (програми) організації мовлення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та здійснення її за допомогою технічних засобів;
- ✓ відтворення запису передачі (програми) організації мовлення;
- ✓ представлення передачі (програми)

організації мовлення публіці у місці, де встановлено вхідну плату,

✓ інші дії, встановлені законом.

- виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав;
- право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, зокрема й забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав належать *виконавцеві, виробникові фонограми, виробникові відеограми чи організації мовлення*, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав в Україні:

❖ ***на виконання*** спливає через **50 років**, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком здійснення першого запису виконання, а за відсутності такого запису — з 1 січня року, наступного за роком здійснення виконання;

❖ ***на фонограму, відеограму*** спливає через **50 років**, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її опублікування, а за відсутності такого опублікування протягом **50 років** від дати її вироблення — з 1 січня року, наступного за роком вироблення фонограми, відеограми;

❖ ***на передачу (програму) організації мовлення*** спливає через **50 років**, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її першого здійснення.

Майнові права *виконавців* можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі *договору*, в

якому визначаються спосіб використання виконань, розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору і використання виконань, територія, на яку розповсюджуються передані права тощо.

Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені **Кабінетом Міністрів України**.

Охорона суміжних прав здійснюється без завдання шкоди охороні авторських прав.

Після завершення строку чинності виключних прав інтелектуальної власності об'єкти суміжних прав переходять до суспільного надбання.

☺?! Рекордінгові компанії України можна умовно поділити на дві великі групи: організації, що є членами **Міжнародної федерації фонографічної індустрії (International Federation of the Phonographic Industry, IFPI)** та незалежні компанії звукозапису.

Звукозаписуючі компанії України, які є членами **IFPI**, **28 березня 2007 р.** об'єдналися та створили **Асоціацію музичної індустрії України**. До Асоціації увійшли такі компанії: **ТОВ «Комп мюзік»**, **ТОВ «Український звукозапис»**, **ТОВ «Лавіна мюзік»**, **ТОВ «Київ-ЄВРОСТАР»**, **ТОВ «Чесна музика»**, **ТОВ «Мейджорсмюзік»**. Частка цих компаній на рекордінговому ринку становить приблизно **50%**.

Найбільшими незалежними компаніями на українському ринку, що не входять до Асоціації, є **ТОВ «Одіссея»**, **ТОВ «Алегро» (JRC)**, **ЧП «Студія «МУН» (Moon Records)**, **ТОВ «Астра Рекорде»**.

1.3.3. Розвиток індустрій, що базуються на авторському і суміжних правах, в рамках доктрини копірайту

На початку **XXI ст.** у світовій економіці частка галузей промисловості, заснованих на авторському

праві, складала більше **7% (2,2 трлн. дол.)**. При цьому економічне зростання цих галузей становить у середньому **5 %** на рік — це більше, ніж середній ріст економіки всієї планети.

Індустрії, що базуються на авторському і суміжних правах:

- Ключові індустрії авторського права.
- Взаємозалежні індустрії авторського права,
- Часткові індустрії авторського права.
- Не присвячені допоміжні індустрії авторського права.

Ключові індустрії авторського права - індустрії, що повністю задіяні у створенні, виробництві та виготовленні, виконанні, теле- та радіомовленні, сповіщенні та публічному показі, розповсюдженні та продажі об'єктів авторського права і суміжних прав.

До ключових індустрій відносяться: преса та література; музика, театр; кінофільми та відеограми; радіо та телебачення; фотографія; програмне забезпечення та бази даних; образотворче мистецтво; послуги реклами; організації колективного управління.

Взаємозалежні індустрії авторського права - індустрії, що задіяні у виробництві, виготовленні та продажу обладнання, функція якого повністю або в основному полягає у сприянні створенню, виробництві або використанні об'єктів авторського права і суміжних прав. Основним критерієм для об'єднання індустрій в цій категорії є те, що кожна з включених індустрій залежна від інших індустрій, що базуються на авторському праві, і не може без них існувати.

Ця категорія включає в себе такі індустрії як виробництво, виготовлення та продаж: телевізорів, радіоприймачів, відеомагнітофонів, CD-плеєрів, DVD-плеєрів, касетних плеєрів, обладнання для електронних

ігор та іншого подібного обладнання; комп'ютерів та обладнання; музичних інструментів; фотографічного та кінематографічного обладнання; фотокопіювальних пристроїв; носіїв для запису; паперу.

Часткові індустрії авторського права — це індустрії, які частково у своїй діяльності відносяться до об'єктів авторського права і суміжних прав та можуть включати створення, виробництво та виготовлення, виконання, передачу шляхом мовлення, сповіщення та публічний показ, розповсюдження і продаж продукції разом з такими об'єктами. Часткові індустрії авторського права використовують об'єкти авторського права і суміжних прав у своїй діяльності в основному для підвищення вартості продукції, що виробляється.

До переліку часткових індустрій входять наступні категорії: одяг, текстиль та взуття; коштовності та монети; інші ремісницькі вироби; меблі; побутові товари, порцелянові та скляні вироби; шпалери та килими; дитячі іграшки та ігри; архітектура, інженерія, геодезія; внутрішній дизайн; музеї.

Не присвячені допоміжні індустрії, що базуються на авторському праві — це індустрії, діяльність яких частково відноситься або сприяє теле- та радіомовленню, сповіщенню, розповсюдженню або продажу об'єктів авторського права і суміжних прав, і чия діяльність не була включена до основних індустрій авторського права. Індустрії, які не присвячені авторському праву, але сприяють його просуванню, мають на меті надання різноманітних послуг та засобів постачання, які самі по собі не пов'язані безпосередньо з економічним обігом об'єктів авторського права і суміжних прав, але надають можливість для такого обігу та обслуговують його в загальному порядку, разом з товарами і послугами інших індустрій.

До цієї категорії входять такі індустрії: оптова та роздрібна торгівля; транспорт; телефонія та Інтернет.

Можливості для розвитку авторського і суміжних прав та індустрій, що на них базуються в сучасному суспільстві значною мірою реалізуються завдяки системі ексклюзивних монопольних прав творця - **копірайт** (*copyright* «право на відтворення»).

Батьківщиною копірайту були *Сполучені Штати Америки*.

Історія копірайту в США

<i>Рік</i>	<i>Події</i>
1790	Вперше прийнятий закон, що вводить правило копірайту. Закон захищає авторів книг, карт і креслень. Автор твору має права на свій утвір протягом 14 років з правом пролонгації після закінчення терміну ще на 14 років.
1802	Копірайтом дозволено захищати будь-які видання, що вийшли з друкарні.
1831	Право на копірайт отримують композитори. Термін дії копірайту продовжений до 28 років з правом пролонгації ще на 14 років.
1841	Перший гучний судовий процес про копірайт. Суд визнав винним у порушенні авторських прав архівіста, який опублікував листа першого президента США <i>Джорджа Вашингтона</i> у своєму журналі. Прихильники <i>Сору Left</i> вважають цей процес знаковим: фактично, суд заборонив вводити в науковий обіг важливу інформацію.
1853	Відома письменниця <i>Гарріетт Бічер Стоу</i> звернулася до суду з позовом проти видавця, який самовільно переклав її книгу «Хатина дядька Тома» на німецьку мову і почав продавати її в США серед німецьких іммігрантів. Суд виправдав видавця, ухваливши, що переклад - це не просто копіювання.
1856	Копірайтом дозволено захищати драматичні твори.

1865	Копірайт поширюється на фотографії.
1870	Всі роботи по реєстрації авторських прав приймає на себе бібліотека Конгресу США . Право копірайту поширено на художників і скульпторів.
1891	США уклали першу угоду про міжнародний захист авторських прав. Прийняття цього закону ініціювали американські письменники, оскільки Сполучені Штати не приєдналися до Бернської конвенції .
1897	Музичні твори заборонено виконувати без дозволу автора.
1909	Прийнято правило, відповідно до якого авторські права здобуваються після першої публікації (оприлюднення) твору. Термін дії копірайту збільшено - дозволено продовжувати на 28 років.
1912	Копірайтом дозволено захищати кінофільми.
1952	У Женеві за участю США підписана Всесвітня конвенція про авторське право .
1953	Копірайтом дозволено захищати абсолютно всі літературні твори.
1978	Термін дії копірайту знову продовжений (протягом життя автора і 50 років після його смерті).
1980	Копірайтом дозволено захищати комп'ютерні програми.
1982	У законодавство США вносяться доповнення, які дозволяють засудити порушників закону про копірайт до штрафів і тюремного ув'язнення.
1983	Знаковий судовий процес. Британська Енциклопедія подала в суд на органи шкільної освіти США, звинувативши їх в тому, що вони виготовляють для шкіл навчальні телепередачі, в яких активно використовують інформацію енциклопедії. Суд вирішив, що педагоги порушили закон про авторські права.

1987	Відомий письменник <i>Джером Селінджер</i> подав до суду на письменника <i>Йена Хемілтона</i> , який підготував його літературну біографію. Суд заборонив публікацію біографії.
1990	Копірайтом дозволено захищати архітектурні проекти, комп'ютерну графіку, художні інсталяції.
1991	Об'єктом судового спору стали телефонні книги. Одна компанія-видавець подала в суд на іншу, звинувативши її в тому, що вона надрукувала аналогічну інформацію. Суд ухвалив, що адреси і телефони жителів того чи іншого міста не можуть захищатися копірайтом, тому що є «колекцією фактів», яку кожен вправі збирати і публікувати.
1992	Заборонено переписувати і відтворювати музичні записи без дозволу власників прав на них. Приватний звукозапис дозволений виключно для домашнього користування.
1993	Перший процес про порушення прав копірайту в <i>Інтернет</i> . Журнал Playboy засудив власника інтернет-сайту, який вивісив на ньому відскановані фотографії з журналу.
1996	У Женеві представники 160 -ти країн світу підписали документи про створення Всесвітньої організації із захисту інтелектуальної власності.
1998	<p>Термін дії копірайту продовжений. Після затвердження закону <i>Соні Боно «Sonny Bono Copyright Term Extension Act»</i>, була прийнята наступна формула: авторські права зберігаються до кінця життя автора плюс 70 років. Законопроект активно лобіювався корпораціями, такими як компанія <i>«Walt Disney»</i>, тому він здобув популярність як <i>Закон про Міккі-Мауса</i>.</p> <p>За іронією долі, <i>Уолт Дісней</i> створив перший мультфільм про Міккі <i>«Пароплавчик Віллі»</i> на піратських принципах, використавши за основу сюжет фільму великого коміка <i>Бастера Кітона «Пароплав Білл»</i>.</p>

Таким чином, за останні **40** років *Конгрес США* продовжував терміни дії копірайту **11** разів. Це означає, що величезні масиви інформації залишаються недоступними для суспільства. Фактично, сьогодні жоден автор не може бути впевнений у тому, що його твір не може бути визнано плагіатом. Підтвердженням цьому є багато прикладів. Наприкінці **1990-х років** компанія *Microsoft* погодилася виплатити компанії *Apple* компенсацію за те, що частково використовувала ідеї компанії при створенні програми *Windows*. Власники прав на відомий роман *Маргарет Мітчелл* «Віднесені вітром» заблокували публікацію роману «*I забрав їх вітер*», що описує історію *Скарлетт О'Хара* з точки зору чорношкірих рабів, тільки тому, що у творі використовувалися сюжетні лінії і персонажі, створені Мітчелл.

Причина такого становища полягає в тривалих термінах дії копірайту. Тенденції в цій сфері такі, що вже в найближчому майбутньому може стати неможливим використовувати чужі тексти і навіть цитати для створення нових творів - наприклад, для написання шкільних творів і рефератів. Якщо власники авторських прав зможуть ефективно контролювати те, як суспільство розпоряджається їхньою власністю, то, теоретично, вони зможуть стягувати плату, наприклад, за передрук декількох написаних ними абзаців в чужій книзі.

Єдиним справді вільним простором, де закони щодо захисту копірайта поки не діють повною мірою, є Інтернет. Однак ера тотальної свободи у всесвітній мережі поступово завершується. Кіновиробники і компанії звукозапису останні два роки використовують програми, що дозволяють виявляти в мережі користувачів, які нелегально викачують кіно або

музику. Також розроблено програмне забезпечення, яке дозволяє знаходити в мережі уривки тексту, скопійовані з того чи іншого джерела. Подібні програми (наприклад *WCopyfinder* або *iThenticate*) використовують юридичні фірми, які захищають інтереси письменників і журналістів, а також засоби масової інформації. Вже існують сайти, де будь-який творець тексту, оприлюдненого в мережі Інтернет, може зареєструвати його і в майбутньому відслідковувати.

При підготовці глави використано джерела:

1. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)
2. Збірник законодавчих актів України з питань інтелектуальної власності / Уклад.: В.О. Жаров, Н.В. Максимова; за ред. М.В. Паладія. – К.: Альфа-ПІК, 2006. – 434 с.
3. Інтелектуальна власність у формуванні інноваційної економіки України: проблеми законодавчого забезпечення та державного регулювання: Матеріали слухань у комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти «Ефективність застосування законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав» (3 вересня 2008 року), «Ефективність застосування законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав» (3 липня 2009 року), «Промислова власність в інноваційній економіці України: ефективність застосування законодавства та державного регулювання» (5 жовтня 2009 року) [Електронний ресурс] / за заг. ред. проф. В.І. Полохала. – К.: Парламентське видавництво, 2010.– Режим доступу: [http:// www.pdp.org.ua](http://www.pdp.org.ua).
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / за відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — 832 с.
5. Сайт патентного повіреного України Вашука Я.П. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.patent.km.ua>
6. Портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
7. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.

ГЛАВА 1.4. ОБ'ЄКТИ ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

1.4.1. Об'єкти патентного права: винаходи, корисні моделі, промислові зразки

Об'єктами права промислової власності (патентного права) є основні результати науково-технічної діяльності, що включає фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також доведення їх результатів до стадії практичного використання, а саме винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Основні об'єкти права промислової власності

<i>Об'єкт права</i>	<i>Об'єкт правової охорони</i>	<i>Критерії патенто-спроможності</i>
Винахід	<ul style="list-style-type: none"> ▪ продукт (пристрій, речовина) ▪ нове застосування продукту чи процесу 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ новизна* ✓ винахідницький рівень** ✓ промислова придатність***
Корисна модель	<ul style="list-style-type: none"> ▪ продукт (пристрій, речовина) ▪ процес 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ новизна ✓ промислова придатність
Промисловий зразок	<ul style="list-style-type: none"> ▪ форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд виробу 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ новизна
<p>*Критерій новизни полягає в тому, що об'єкт не є частиною рівня техніки, що визначає всі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки, або якщо заявлено пріоритет - до дати її пріоритету.</p> <p>**Об'єкт має винахідницький рівень, якщо для фахівця він очевидно не впливає із рівня техніки.</p> <p>***Промислова придатність визначається тим, що об'єкт може бути використаний у промисловості або в іншій сфері діяльності.</p>		

Винахід - це результат інтелектуальної діяльності людини у будь-якій сфері технології, технологічне або технічне рішення, що відповідає *критеріям патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності)*.

Об'єктами винаходу можуть бути **продукт** (*пристрій, штам мікроорганізмів, культура клітин рослин і тварин тощо*), **спосіб**, а також **застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням**.

До *пристроїв* як об'єктів винаходу належать машини, механізми, прилади, конструкції, вироби тощо, що характеризують наявність конструктивного елемента (елементів) і зв'язку між елементами, їхнім взаємним розташуванням і формою виконання, а також параметрами (та іншими характеристиками) елемента (елементів) і матеріалом, з якого він (вони) виконаний(ні).

До *речовин* як об'єктів винаходу належать:

- індивідуальні хімічні сполуки, до яких також умовно віднесені високомолекулярні сполуки та об'єкти генетичної інженерії (плазмідні вектори, рекомбінантні молекули нуклеїнових кислот);
- композиції (сполуки, суміші, розчини, сплави тощо);
- продукти ядерного перетворення.

До *штамів мікроорганізмів, культур клітин (рослин і тварин)* як об'єктів винаходу належать: індивідуальні штами мікроорганізмів, культивованих клітин рослин і тварин; консорціуми мікроорганізмів.

До *індивідуальних штамів* належать: штами традиційних мікроорганізмів (мікоплазми, рикетсії, ціанобактерії, архебактерії, бактерії, актиноміцети, мікроскопічні гриби, дріжджі); штами організмів, які підпадають під визначення «мікроорганізми»

(найпростіші, мікроскопічні водорості, мікроскопічні лишайники, мікроскопічні безхребетні тварини); штами гібридних мікроорганізмів; штами рекомбінантні, які несуть рекомбінантні ДНК (РНК); неклітинні структури (віруси, фаги); соматичні клітини рослин, які культивують; культивовані соматичні структури макроскопічних грибів; соматичні клітини безхребетних та хребетних тварин, які культивують; гібридні соматичні клітини рослин або тварин, які культивують; гібриди; рекомбінантні соматичні культивовані клітини рослин або тварин, що несуть рекомбінантні ДНК (РНК).

До консорціумів мікроорганізмів належать:

- змішані штами мікроорганізмів;
- асоціації мікроорганізмів.

До *способів* як об'єктів винаходу відносять процеси виконання дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріального об'єкта, виконуваних у певній послідовності або з дотриманням певних правил.

Способи як процеси виконання дій над матеріальними об'єктами, як правило, поділяють на:

- способи, *спрямовані на виготовлення продуктів* (виробів, речовин тощо);
- способи, *спрямовані на зміну стану предметів матеріального світу без одержання конкретних продуктів* (транспортування, обробка, регулювання);
- способи, *у результаті яких визначають стан предметів матеріального світу* (контроль, вимір, діагностика тощо).

Корисна модель (малий винахід) — це нові й промислово придатні рішення, що стосуються конструктивного використання пристрою, конструктивне виконання засобів виробництва і предметів споживання, а також їх складових частин.

☺?! **TOP-3** кращих українських винаходів XXI століття

Редакція *Delfi* відібрала найбільш вражаючі за останні кілька років українські наукові проекти.

Перше місце рейтингу посідає ноу-хау, яке увійшло до **100** кращих винаходів світу **2011 року**. Україна отримала свій «технічний Оскар» завдяки фахівцям *Львівської Політехніки*, які придумали *гнучкий тканинний суперконденсатор*. За допомогою такого засобу накопичення енергії можна шити «сонячні» сумки, палатки і т.п.

Друга сходинка кращих українських відкриттів належить харківському вченому *Анатолію Малихину*. Науковець створив *прилад, який дозволяє зробити аналіз крові безкровним*. Спеціальні датчики кладуть на шию і живіт пацієнта, а на моніторі комп'ютера висвічуються **117** показників здоров'я. Апарат, який виробляє українська приватна компанія, уже чотири роки успішно продається в країнах світу. У *Китаї, Арабських Еміратах і Чехії* прилад використовують лікарі швидкої допомоги. В *Угорщині* побудували завод для його виробництва.

На третьому місці винахід доктора медичних наук *Євгена Сулова* - *метод діагностики раку за слиною*. Головні переваги цієї діагностики перед аналізом крові - дешевизна, безболісність і абсолютна безпека. *Державна служба інтелектуальної власності України* віднесла відкриття до десятки кращих винаходів.

Об'єктом корисної моделі може бути *продукт (пристрій, речовина) або процес у будь-якій сфері технології*.

Об'єктом корисної моделі, придатним для набуття прав на нього, не можуть бути:

- лікарські засоби, засоби захисту тварин та харчових продуктів;
- способи одержання лікарських засобів, засобів захисту тварин та харчових продуктів;
- способи терапевтичного, хірургічного лікування

людини та тварини.

Корисна модель має два критерії охороноздатності: *новизна і промислове використання.*

Промисловий зразок - це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

До промислових зразків відносять *художньоконструкторське вирішення виробу, яке визначає його зовнішній вигляд.*

Об'єктом промислового зразка можуть бути *форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання*, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу.

Промисловий зразок одержує правовий захист, якщо він є *новим*.

Під промисловим зразком розуміють як сам виріб, так і будь-яку його частину, якщо таку виробляють і продають окремо. Промисловий зразок *не має описувати і визначати природу, функцію і спосіб чогонебудь* (інакше він належав би до винаходів).

Види промислових зразків:

1) За типом побудови:

- *Об'ємні промислові зразки* - це певна композиція, в основу якої покладено об'ємну просторову структуру (наприклад, зовнішній вигляд меблів, певних механізмів).
- *Площинні промислові зразки* - це композиції, в основу яких покладено лінійно-графічне співвідношення елементів, що не може бути сприйняте візуально як об'ємне (наприклад, зовнішній вигляд килима, тканини).
- *Комбіновані промислові зразки* характеризуються загальними ознаками, притаманними об'ємним і площинним зразкам (наприклад, оздоблювальна плитка).

2) *За об'єктним складом:*

- *Однооб'єктні* – зразки, які мають завершену композицію, проте є частиною виробу, призначеною для використання у складі інших (наприклад, фара автомобіля).
- *Багатооб'єктні* - сукупність предметів одного призначення, які складають єдине ціле (наприклад, набір інструментів).

Не відносять до промислових зразків: об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди, друковану продукцію, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних або подібних їм речовин.

Оскільки промисловий зразок призначений задовольняти естетичні потреби, він наближається до творів декоративно-прикладного мистецтва, правову охорону яких здійснюють згідно з нормами авторського права. Різниця полягає в тому, що для оцінки переваги промислового зразка беруть до уваги його *естетичні параметри, що отримали технічне застосування*, а не художні переваги його як твору мистецтва.

1.4.2. Порядок набуття прав промислової власності

Набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок регламентується нормами *патентного права*.

Патентне право характеризується:

— *територіальним принципом охорони*, згідно з яким патент видається відповідно до національного законодавства і всі пов'язані з ним права географічно обмежені;

— *видачею патентними органами* відповідно до передбаченої законом процедури *спеціального*

охоронного документа, який діє протягом певного терміну, по закінченні якого об'єкт інтелектуальної власності переходить у суспільну власність.

Основні принципи патентного права:

- надання правової охорони лише тим об'єктам інтелектуальної власності, які офіційно визнані патентоспроможними на основі критеріїв новизни, неочевидності та промислової придатності;
- "патентна чистота" об'єктів промислової власності, що вимагає використання останніх без порушення патентних прав інших осіб;
- визнання за власником патенту виключних прав на використання запатентованих об'єктів інтелектуальної власності та встановлення санкцій за порушення цих прав;
- узгодження інтересів власників патентів і суспільства на основі запровадження винятків зі сфери патентної монополії, продиктованих суспільними потребами.

Патент — це техніко-юридичний документ, виданий заявникові на винахід, корисну модель чи промисловий зразок, що відповідає умовам патентоспроможності та підтверджує авторство, пріоритет і право власності на зазначені об'єкти.

Майновими правами інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є:

- право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;
- виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, зокрема забороняти таке використання;

- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок належать власникові патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Термін чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності в Україні:

- **на винахід - 20 років** від дати подання заявки на винахід в установленому законом порядку. *Цей термін може бути продовжений щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробувань та офіційного дозволу (наприклад, для ліків);*
- **на промисловий зразок – 15 років** від дати подання заявки на нього;
- **на корисну модель - 10 років** від дати подання заявки на неї.

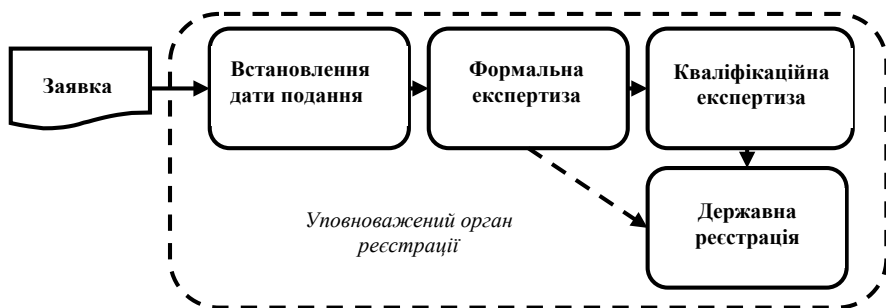
Чинність майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок може бути припинено *достроково*:

- 1) за ініціативою особи, якій належать права, якщо це не суперечить умовам договору,
- 2) в разі несвоєчасної сплати зборів за підтримання чинності патенту

Для оформлення прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки необхідно подати відповідно оформлену заявку до спеціалізованого державного органу. В Україні заявку направляють на адресу **ДП «Український інститут промислової власності» (Укрпатент)**, де відповідна заявка проходить експертизу.

Імовірність створення ідентичних об'єктів різними особами незалежно одна від одної зумовлює необхідність проведення *процедури встановлення*

пріоритету (першості) творця того чи іншого інтелектуального продукту. Патентна система більшості країн регламентує набуття статусу власника патенту особою, яка першою зареєструвала винахід. Виняток становлять США, чие законодавство передбачає можливість видачі патенту тому, хто зможе довести, що саме він є автором винаходу.

Процес набуття права промислової власності

Формальна експертиза являє собою дослідження матеріалів заявки з метою перевірки наявності необхідних документів, дотримання заявником установлених вимог до них і розгляд питання про те, чи належить заявлена пропозиція до об'єктів, яким надається правова охорона.

Кваліфікаційна експертиза дозволяє встановити, чи відповідають заявлені об'єкти критеріям патентоспроможності.

Державна реєстрація патенту здійснюється одночасно з публікацією відомостей про видання патенту. Патент видається протягом **1** місяця після його реєстрації.

Терміни дії патенту прийнято відрховувати від дати подання заявки. Якщо заявка спочатку була подана в одній із країн Паризького Союзу, а потім в Україні, то

дія патенту відраховується від дати раніше поданої заявки, що називається *конвенційним пріоритетом*.

Будь-яка особа, яка до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала винахід, корисну модель, промисловий зразок в Україні або здійснила значну й серйозну підготовку для такого використання, має *право попереднього користувача* на безоплатне продовження такого використання.

У відповідності до патентного законодавства патент *діє тільки на території тої країни, де він виданий*. Тому для того, щоб забезпечити патентний захист в інших країнах, потрібно звертатися до відповідних відомств держав.

В Україні з моменту набуття незалежності діяли два види патентів на винахід: ***патент, що видається після проведення експертизи по суті***, і ***деклараційний патент*** — різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід. ***1 січня 2003 р. припинено приймати заявки на деклараційні патенти***.

Перевагами патентів на корисні моделі порівняно з патентами на винаходи є: *нижчий рівень вимог до винахідницького рівня, короткий (але, як правило, достатній) термін охорони, швидка і проста реєстрація*. Так, у більшості країн національний патент на винахід можна отримати за **2—3 роки**, європейський — за **4 роки**, а корисна модель реєструється, як правило, протягом **6 місяців**.

Першочергове право на подання заявки має насамперед *автор*. Поряд із тим законодавством передбачена можливість подання заявки *роботодавцем* винахідника.

В Україні відносини щодо **службового винаходу** врегульовано **ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»**. **Ст.1** цього закону містить визначення службового винаходу: службовий винахід (корисна модель) — винахід (корисна модель), створений працівником: 1) у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше; 2) з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця.

Службові обов'язки — це зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання робіт, які можуть привести до створення винаходу (корисної моделі). *Доручення роботодавця* — це видане працівникові у письмовій формі завдання, яке має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності роботодавця і може привести до створення винаходу (корисної моделі).

Таким чином, лише факт перебування винахідника в трудових відносинах з роботодавцем не дає підстав для висновку, що створений винахідником винахід чи корисна модель є службовими. Крім того, у випадку, коли винахідник перебуває у трудових відносинах з роботодавцем, і його посадові обов'язки передбачають виконання відповідних робіт, але він створює винахід (корисну модель) без використання досвіду роботодавця, його виробничих знань та секретів виробництва, а також обладнання роботодавця, такий винахід не є службовим.

Згідно із **ст. 9 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»** роботодавець винахідника має право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель). При цьому роботодавець повинен протягом

4 місяців від дати одержання від винахідника повідомлення подати до **Украпатенту** заяву на одержання патенту чи передати право на його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації.

У цей же строк роботодавець повинен укласти з винахідником письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) або іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем. Умови та порядок сплати винахідникові винагороди регулюються **п.51 Тимчасового положення «Про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні», затвердженого Указом Президента України №479/92 від 18 вересня 1992 р.**

Якщо роботодавець не виконає зазначених вимог у встановлений строк, то право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) переходить до винахідника або його правонаступника. У цьому випадку за роботодавцем залишається переважне право на придбання ліцензії.

У зв'язку з існуючими правилами роботодавці часто вдаються до «сірих» моделей поведінки, спрямованих на усунення окремих осіб з кола співавторів винаходу чи корисної моделі, таких як: 1) спроба оскарження дійсності патенту; 2) заява про те, що впровадження об'єкта промислової власності виявилось економічно невиправданим, у зв'язку з чим відсутні підстави для виплати передбаченої договором винагороди; 3) спроба доведення відсутності або оскарження дійсності укладеного договору.

Сучасні тенденції розвитку інституту патентного права у світі:

1) *Постійне зростання кількості патентних заявок у різних країнах.* На сьогодні лідерами у сфері патентування є США, Західна Європа, Японія. На Японію та Німеччину припадає більше **60%** виданих у світі патентів.

2) *Виконання двох основних функцій патентуванням:*

- ✓ *оборонної, спрямованої на захист від конкурентів на завойованих сегментах ринку;*
- ✓ *агресивної, спрямованої на завоювання нових сегментів ринку.*

3) *Вибірковий характер патентування винаходів.* Фірми патентують об'єкти, призначені для власного споживання, продажу ліцензій та комерційного використання у сферах, які здатні забезпечити максимальний ефект. Як правило не патентують винаходи, у яких термін проходження заявки у патентному відомстві перевищує термін їх комерційної реалізації, а також конкурентоспроможні "піонерні" винаходи, секрети яких можуть бути збережені й захищені як "ноу-хау".

4) *Зростання кількості службових винаходів, за яких власниками патентів є не окремі особи (автори), а їх правонаступники — приватні фірми або державні заклади.*

Стратегії патентної охорони:

1) *Захист від конкурентів.* Стратегія реалізується через отримання монопольних прав на нову продукцію шляхом набуття їх на об'єкти права інтелектуальної власності, що використовуються у виробництві цієї продукції. Отримавши виключні права на використання винаходу, підприємство стає монополістом у невеликому сегменті ринку, межі якого визначені

формулою винаходу. Чим більше патентів у фірми, тим більше шансів закріпитися в цьому сегменті ринку. Досвід конкурентної боротьби на ринках наукомістких технологій свідчить, що *менше ніж з кількома десятками патентів сподіватись на монополізацію ринку не варто*. Кілька десятків патентів - це рівень невеликого підприємства з чисельністю в межах **100** осіб і річним обігом не більш як кілька сотень тисяч доларів. Мінімальною кількістю патентів, з якою можна заявляти про свої монополні права на сектор ринку місткістю в мільярди доларів, може бути портфель у кілька тисяч патентів, що відповідає рівневі солідних фірм.

2) **Напад на конкурентів («патентна повінь», «облога»)**. Стратегія здійснюється шляхом *отримання монополних прав на результати досліджень і розробок, які до цього не мали правової охорони і якими користуються або мають намір користуватися конкуренти*. Набуття прав на такі об'єкти спонукає всіх, хто використовує аналогічні, але не захищені об'єкти, придбати в правовласника дозвіл на продовження користування ними. Отже, якщо фірма має право на винаходи, що є основою технології виробництва продукції, то, навіть не випускаючи її, можна на законній підставі контролювати весь ринок і переслідувати конкурентів.

1.4.3. Правове регулювання секретних винаходів

Об'єкти права промислової власності можуть бути *секретними*, якщо містять інформацію, віднесена до державної таємниці. Одержуючи патент на **секретний винахід** і намагаючись реалізувати права, які з нього

впливають, в умовах ринкової економіки власник патенту додатково потрапляє в специфічне поле дії законодавства про державну таємницю.

Правове регулювання секретних винаходів в зарубіжних країнах з давніми стабільно функціонуючими правовими системами (*Велика Британія, Німеччина, США, Франція*) здійснюється не за допомогою окремих спеціально розроблених з цією метою законодавчих актів, а в рамках єдиних національних законів, що регламентують правову охорону винаходів. В рамках національних законів є загальні підходи у сфері правового регулювання секретних об'єктів промислової власності. Для вирішення цих задач держава контролює на своїй території діяльність фізичних і юридичних осіб, яка стосується інтересів національної безпеки. Як секретні об'єкти промислової власності охороняються тільки винаходи.

Підходи в сфері правового регулювання секретних винаходів:

➤ **Засекречування.** Відомості про винаходи не публікують, якщо вони є державною таємницею (*Німеччина*), якщо публікація може завдати шкоди національній безпеці (*США*), обороні держави або безпеці громадян (*Велика Британія*), якщо це визначено міністром національної оборони (*Франція*). Всі країни періодично, як правило, щорічно переглядають режим секретності винаходів. Засекречування інформації щодо винаходів здійснюється за рішенням або за клопотанням компетентних державних органів. Дозвіл на ознайомлення з матеріалами заявок на патенти на винахід, публікація яких заборонена, може давати тільки компетентний орган влади (*Велика Британія, Німеччина, США, Франція*).

➤ **Проведення експертизи по суті (кваліфікаційної експертизи) заявок на секретні винаходи.** Експертизу проводять в *Німеччині, США, Великій Британії*. Однак в *США* в особливих випадках її можуть заборонити для того, щоб не поширювати кола осіб, допущених до відомостей про винахід. У *Франції* експертиза за заявками на секретні винаходи не проводиться.

➤ **Видача патенту.** За результатами експертизи заявки на секретний винахід в *Німеччині* може бути виданий патент на секретний винахід з подальшою його реєстрацією в окремому реєстрі. Згідно з §13 *Патентного закону Німеччини* патент не починає діяти доки його не буде розсекречено, тобто власник патенту або його правонаступник в результаті рішення про засекречування не застосовує винахід. В *США, Великої Британії* при встановленні, що секретний винахід відповідає умовам патентоздатності, видача патенту призупиняється. У *Франції* патент на секретний винахід не видають.

➤ **Виплата компенсації.** Заявник, власник патенту або його правонаступник, які внаслідок рішення про засекречування винаходу, не використовують його в господарській діяльності, мають право пред'явити державі позов на відшкодування майнового збитку, що виник у зв'язку з упущеними можливостями його використання (*Велика Британія, Німеччина, США, Франція*). В *Німеччині* претензія може бути пред'явлена компетентному державному органу влади лише після видачі патенту. В *США* сплата компенсації за збитки, що виникли внаслідок видання наказу про збереження винаходу в таємниці, здійснюється і у тому випадку, коли уряд не має майнових інтересів до винаходу. У *Франції* передбачена компенсація за використання урядом секретного винаходу, право на яку виникає від

дати першого використання винаходу урядом.

➤ **Публікація відомостей щодо патентів.** Затримка публікації відомостей про патенти на секретні винаходи, не зважаючи на періодичний, як правило, щорічний перегляд режиму секретності винаходів іноді складає понад **20** років.

Законодавством *України* закріплена патентна форма охорони секретних винаходів і корисних моделей. Правова охорона промислових зразків в режимі секретності законом не передбачена.

Державною таємницею (секретною інформацією) згідно з *Законом України „Про державну таємницю”* є вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Строк дії патенту на секретний винахід і патенту на секретну корисну модель дорівнює строку засекречування винаходу (корисної моделі), але не може бути довшим від визначеного за *Законом України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”* строку дії охорони винаходу (корисної моделі). Ці строки становлять відповідно **20** і **10** років від дати подання заявки в *Український інститут промислової власності (Укрпатент)*, який є уповноваженим державним закладом для розгляду і проведення експертизи заявок.

Якщо винахід (корисну модель) створено з використанням інформації, зареєстрованої у *Зводі відомостей*, чи цей винахід (корисна модель) згідно із законодавством України може бути віднесений до

державної таємниці, то заявка подається через режимно-секретний орган заявника чи через компетентний орган місцевої державної адміністрації за місцем знаходження (для юридичних осіб) або місцем проживання (для фізичних осіб). В цьому випадку до заявки додається пропозиція заявника щодо віднесення винаходу (корисної моделі) до державної таємниці.

Якщо заявка на винахід (корисну модель) не містить пропозиції заявника щодо віднесення винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, то під час попередньої експертизи, яку здійснює відділ секретних об'єктів промислової власності Укрпатенту, її розглядають на предмет наявності в ній відомостей, які можуть бути віднесені до державної таємниці.

В обох випадках матеріали заявок на винаходи і корисні моделі Укрпатент надсилає відповідному *Державному експерту з питань таємниць*. Державний експерт розглядає матеріали заявок, і в разі наявності в них відомостей, які відносяться до державної таємниці, складає експертний висновок.

Експертний висновок містить:

- ступінь секретності матеріалів (*"особливої важливості"*, *"цілком таємно"*, *"таємно"*), який характеризує важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою;
- державний орган, якому надається право приймати рішення щодо кола підприємств, установ, організацій, які матимуть доступ до секретного винаходу (корисної моделі);
- строк, протягом якого може діяти рішення про віднесення інформації, викладеної у заявці, до державної таємниці.

Патент видають на підставі позитивного рішення

експертизи щодо заявки на винахід (корисну модель) і експертного висновку Державного експерта.

Відомості про видачу секретного патенту заносять до *Державного реєстру патентів на секретні винаходи* і до *Державного реєстру патентів України на секретні корисні моделі*. Реєстри мають гриф «*таємно*». Ознайомлення з цими відомостями здійснюється з дотриманням вимог законодавства.

Розсекречування патенту здійснюється за рішенням Державного експерта на пропозицію власника патенту або на підставі рішення суду. Протягом **1 року** від дати одержання власником патенту на секретний винахід (корисну модель) рішення про розсекречування він має право подати клопотання про видачу звичайного патенту на винахід або на корисну модель на строк, що залишився до закінчення дії патенту на секретний винахід (корисну модель).

За підтримку чинності патенту на секретний винахід (корисну модель) в Україні збори не сплачуються.

Власник патенту на секретний винахід (корисну модель) має право розпоряджатися своїм правом, тобто надавати будь-якій особі дозвіл на використання секретного винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору, передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель), тільки за погодженням із Державним експертом. Щодо секретних винаходів (корисних моделей) примусове відчуження патенту за його невикористання не застосовується.

Ліцензія на використання секретного винаходу (корисної моделі) може бути видана власником патенту тільки особі, що має дозвіл на доступ до цього винаходу (корисної моделі) від Державного експерта.

Власник патенту на секретний винахід (корисну

модель) має право на одержання грошової компенсації на покриття витрат за сплату зборів, передбачених законодавством.

При підготовці глави використано джерела:

1. Андрощук Г.О. Економіко-правовий аналіз регулювання відносин у сфері службового винахідництва / Г.О.Андрощук // Наука та інновації. - 2012. - Т. 8. - № 1. - С. 89—111.

2. Винаходи та інновації. Винахідники України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.logos.biz.ua>.

3. Збірник законодавчих актів України з питань інтелектуальної власності / Уклад.: В.О. Жаров, Н.В. Максимова; за ред. М.В. Паладія. – К.: Альфа-ПК, 2006. – 434 с.

4. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / А.І. Кубах. – Харків: ХНАМТ, 2008. – 149 с.

5. Нагорний Є.І. Патентно-кон'юнктурні дослідження: конспект лекцій для спец. 8.1801001 «Управління інноваційною діяльністю» / Є.І. Нагорний. – Суми: Вид-во СумДУ, 2013. – 169 с.

6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / за відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — 832 с.

7. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sips.gov.ua/>

8. Портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

9. Работягова Л. Патент як форма правової охорони секретних винаходів / Л.Работягова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – Режим доступу <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>.

10. Сайт «Безкоштовні лекції для студентів ВУЗів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lect.com.ua>.

11. Хромушка Е.В. Тенденції розвитку правового регулювання секретних изобретений / Е.В.Хромушка. - М.:ИНИЦ Роспатента, 2004.- 132 с.

12. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.

ГЛАВА 1.5. НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.5.1. Раціоналізаторські пропозиції

Раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення в будь-якій сфері діяльності.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути *матеріальний об'єкт або процес*.

Для визнання пропозиції раціоналізаторською вона має відповідати таким критеріям:

- ✓ бути технічним або організаційним рішенням;
- ✓ мати місцеву новизну, тобто бути невідомою на підприємстві;
- ✓ бути корисною.

Технічне або організаційне рішення виконує роль родової ознаки та має комплексний характер. З одного боку, воно означає, що пропозиції мають містити конкретне вирішення завдання, а не просто його постановку. З іншого боку, зазначений критерій вимагає, щоб вирішення завдання мало технічний, організаційний характер, тобто раціоналізаторська пропозиція вирішувала практичне завдання за допомогою технічних, організаційних засобів.

Не визнають технічним вирішенням завдання такі пропозиції, які лише констатують певну потребу й обмежуються вказівкою на необхідність того або іншого заходу чи на позитивний ефект, який може бути одержаний від його реалізації.

Місцева новизна раціоналізаторської пропозиції.

Новизну раціоналізаторської пропозиції визначають на певний період часу. Щодо пропозицій у нормативних актах вживають поняття першості, а не пріоритету.

Першість визначається датою надходження на підприємство правильно оформленої заявки на раціоналізаторську пропозицію.

Пропозицію не вважають новою, якщо до подання заявки зазначене рішення:

- вже використовували на цьому підприємстві, крім випадків, коли рішення використовували за ініціативи автора протягом певного періоду до подання заявки;
- передбачене наказами і розпорядженнями адміністрації;
- розроблено технічними службами цього підприємства;
- заявлене іншою особою, якій належить першість на цю або тотожну пропозицію;
- рекомендоване вищою організацією або опубліковане в інформаційних виданнях із розповсюдження передового досвіду в цій галузі;
- передбачене обов'язковими для підприємства нормативами.

Корисність раціоналізаторської пропозиції.

Пропозицію визнають корисною для підприємства, якому її подано, якщо її використання на цьому підприємстві в умовах, які існують або мають бути створені відповідно до затверджених планів, дозволяє одержати економічний, технічний або інший позитивний ефект. Оцінка корисності суттєво залежить від специфіки діяльності підприємства.

Для оформлення прав на раціоналізаторську пропозицію автор подає **заявку** на неї тому підприємству, діяльності якого вона відповідає. **Опис раціоналізаторської пропозиції** в разі потреби може бути виконано на окремому аркуші, який додається до заявки на раціоналізаторську пропозицію і повинен містити такі розділи:

- 1) найменування об'єкта раціоналізаторської

- пропозиції;
- 2) короткий опис об'єкта, що застосовувався до подачі пропозиції, і опис його недоліків. Якщо пропозиція не мала аналога, необхідно вказати, що на підприємстві аналогічний засіб не застосовувався;
 - 3) зміст пропозиції, що подається. Опис має містити достатню інформацію для подальшого впровадження раціоналізаторської пропозиції.

Заявка реєструється у відповідному реєстраційному журналі за формою, затвердженою *Державним комітетом статистики України*. Журнал повинен бути пронумерованим, прошнурованим, скріпленим печаткою і відповідним підписом. Нумерація заяв ведеться в порядку зростання з продовженням її в подальші роки. З моменту реєстрації заява вважається документом підприємства.

Після реєстрації заяви, але до ухвалення рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською або її відхилення автор може доповнювати або змінювати опис пропозиції, креслення, схеми, ескізи тощо, не змінюючи її суті. Зміни і доповнення має бути оформлено на окремому аркуші із зазначенням дати подання і підписано всіма співавторами. Зміна суті пропозиції розглядається як подача нової пропозиції, яку має бути оформлено окремою заявою. На прохання автора протягом **5** днів після надходження такого прохання, йому може бути видано довідку, яка засвідчує факт і дату надходження заяви.

На підприємстві пропозицію піддають своєрідній експертизі по суті. Якщо її визнають раціоналізаторською, то приймають для використання.

По закінченні **1** місяця після ухвалення рішення авторові видають охоронний документ – **свідоцтво**, підписане керівником підприємства й затверджене

печаткою.

Свідоцтво закріплює за автором немайнові та майнові права.

Автор раціоналізаторської пропозиції має право на винагороду від юридичної особи, якій цю пропозицію подано.

Юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання її в будь-якому обсязі.

1.5.2. Топографії інтегральних мікросхем

Топографія (компонування) інтегральної мікросхеми – просторово-геометричне розміщення елементів інтегральної мікросхеми.

Інтегральна мікросхема (ІМС) — мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі або на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Топографія ІМС вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона є *оригінальною*.

Набуття права інтелектуальної власності на компонентування ІМС засвідчується **свідоцтвом**.

Обсяг правової охорони компонентування інтегральної мікросхеми визначається зображенням цього компонентування на матеріальному носіїві.

Майновими правами інтелектуальної власності на компонентування інтегральної мікросхеми є:

- право на використання компонентування інтегральної мікросхеми;
- виключне право дозволяти використовувати

компонування інтегральної мікросхеми;

- виключне право перешкоджати неправомірному використанню компонування інтегральної мікросхеми, зокрема й забороняти таке використання;

- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми належать володільникові свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми спливає через **10 років**, що відліковуються від дати подання заявки на компонування ІМС або від дати її комерційного використання. Чинність майнових прав інтелектуальної власності на компонування ІМС може бути припинено достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору.

1.5.3. Наукові відкриття

Наукове відкриття - встановлення невідомих раніше, але об'єктивних закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни в рівень наукового пізнання.

Закономірність матеріального світу як об'єкт наукового відкриття - це невідомий раніше, але об'єктивно існуючий і такий, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, стійкий зв'язок між явищами або властивостями матеріального світу. У природі вона існувала, існує й існуватиме завжди, об'єктом відкриття стає лише тоді, коли про існування цієї закономірності людина дізналася, встановила чи виявила її будь-яким чином. Закономірність стає об'єктом наукового

відкриття з моменту першого формулювання.

Властивість матеріального світу як об'єкт наукового відкриття - це невідомий раніше об'єктивно існуючий його якісний бік. Сукупність істотних властивостей об'єкта складає його якісну визначеність, яка відрізняє його від інших об'єктів і виражає рису, що характеризує весь склад однорідних об'єктів.

Явище матеріального світу як об'єкт наукового відкриття - це невідома раніше об'єктивно існуюча і така, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, форма прояву сутності об'єкта матеріального світу.

Існування закономірності, властивості або явища матеріального світу має бути не просто констатоване автором, а й доведене ним теоретично або експериментально. Без цього відкриття не існує, є лише гіпотеза (тобто передбачення, зроблене для пояснення зв'язку явищ матеріального світу), яку законодавство не охороняє.

Основною ознакою наукового відкриття є його **новизна**. Новизною визнають абсолютну світову новизну наукового положення, заявленого як відкриття.

Новизну відкриття встановлюють на дату пріоритету. **Пріоритет наукового відкриття** визначають за датою, коли вперше було сформульовано положення, заявлене як відкриття, за датою опублікування зазначеного положення в пресі або за датою доведення його іншим шляхом до відома інших осіб. Якщо заявка не містить даних, які підтверджують дату встановлення пріоритету в зазначеному порядку, пріоритет відкриття встановлюють за датою подання заявки. Практично для закріплення пріоритету використовують найрізноманітніші дати: публікації, доповіді, захисту тощо.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на

наукові відкриття є *лише фізичні особи* — автори, інтелектуальною, творчою діяльністю яких зроблене наукове відкриття.

Право на наукове відкриття засвідчується **дипломом** і охороняється в порядку, встановленому законом.

☺?! Вперше у світі системна реєстрація і правова охорона наукових відкриттів на законодавчому рівні була введена у **1947 році** в СРСР.

Наукове відкриття є суспільним надбанням.

На відкриття, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, *можуть бути надані лише особисті (немайнові права)*, оскільки ці об'єкти мають певну специфіку:

1) автор не створює відкриття, а тільки встановлює невідомі раніше, але об'єктивні закономірності, властивості та явища (створені природою, а не автором);

2) право на відкриття не може бути виключним, оскільки це призведе до надмірно широкої монополії, яка порушить баланс інтересів між автором і суспільством.

В Україні реєстрація наукових відкриттів здійснюється *Асоціацією авторів наукових відкриттів*.

1.5.4. Сорти рослин і породи тварин (селекційні досягнення)

Селекційне досягнення — це виведення людиною нових або поліпшення тих, що вже існують, порід тварин і сортів рослин.

Об'єктами права інтелектуальної власності на

селекційні досягнення є: сорт рослин і порода тварин.

Селекційним досягненням у рослинництві визнається сорт, що має одну або декілька господарських ознак, які відрізняють його від існуючих сортів рослин.

Сорт рослин — це окрема група рослин у рамках нижчого з відомих ботанічних таксонів, яка:

- ✓ може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності цього генотипу або комбінації генотипів;
- ✓ може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;
- ✓ може розглядатися як єдине ціле з огляду на її придатність для відтворення в незмінному вигляді цілих сортів рослин.

При цьому під **ботанічним таксоном** розуміється відособлена група рослин, споріднених між собою спільністю ознак і властивостей, завдяки чому їм можна присвоїти таксономічну категорію.

Таксономічними категоріями сорту рослин, на які набуваються права, можуть бути *клон, лінія, гібрид першого покоління та популяція*.

Об'єктом права на сорт є селекційне досягнення у рослинництві, яке відповідає умовам патентоспроможності, тобто є: *новим* (матеріал сорту не був відомий цивільному обороту на дату видачі патенту); *вирізняльним* (відрізняється від будь-якого іншого сорту, який є загальновідомим); *однорідним* (результати розмноження сорту збігаються з його ознаками); *стабільним* (ознаки сорту залишаються незмінними після його розмноження).

Селекційним досягненням у тваринництві визнається створена в результаті цілеспрямованої

творчої діяльності група племінних тварин (*порода, порідний тип, лінія, родина*), яка має нові високі генетичні ознаки та стійко передає їх нащадкам.

Порода тварин - цілісна численна група тварин загального походження, що створена людиною та має генеалогічну структуру і властивості, які дають змогу відрізнити її від інших тварин цього самого виду, і є кількісно достатньою для розмноження як однієї породи.

Суб'єктами правовідносин, що виникають у процесі створення та використання сорту рослин і порід тварин, може бути будь-яка фізична і юридична особа:

- ❖ *автор селекційного досягнення;*
- ❖ *володілець патенту;*
- ❖ *власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту;*
- ❖ *ліцензіат;*
- ❖ *спадкоємець або інший правонаступник;*
- ❖ *попередній користувач.*

На рівні з громадянами України мають права іноземні громадяни та особи без громадянства. Якщо ці особи мають постійне місце проживання поза межами України, то вони реалізують свої права через *патентних повірених*.

Права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин в Україні:

- 1) **особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені державною реєстрацією.** Набувають чинності від дати державної реєстрації сорту рослини чи породи тварини.
 - а) право авторства на сорт рослин або породи тварин. *Право авторства не відчужується і не передається; діє безстроково.*
 - б) право пропонувати назву сорту, породи і включати до

назви своє ім'я;

в) право перешкоджати іншим особам привласнювати та спотворювати авторство;

г) право вимагати не розголошувати ім'я автора і не зазначати його в публікаціях;

д) право вимагати зазначення імені під час використання сорту, породи, якщо це практично можливо.

Автором може бути визнана тільки фізична особа, яка внесла особистий творчий внесок у створення сорту або породи.

Особа, яка надала технічну, матеріальну чи організаційну допомогу при створенні цих об'єктів, не може бути визнана автором.

За своєю вимогою автор має право одержати **свідоцтво про авторство** на сорт рослин, породу тварин.

2) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією. Виникає з дати державної реєстрації сорту чи породи. Діє *безстроково* за умови підтримання чинності цього права відповідно до закону.

Право на поширення сорту чи породи *має будь-яка особа, якщо на сорт чи породу не розповсюджується виключне право власника*, та за умови підтримування цього права.

Критерії заборони поширення порід законодавством не визначені.

Критерії заборони поширення сортів визначаються **наказом Міністерства аграрної політики України "Про затвердження Критеріїв заборони поширення сортів в Україні" від 30.08.2002 р.** Згідно з цим положенням, критерії розповсюджуються на сорти, які: *не придатні до правової охорони; не задовольняють*

потреби суспільства; становлять загрозу життю і здоров'ю людей; завдають шкоди довкіллю.

3) майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом. Є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації.

а) право на використання сорту рослин, породи тварин (виробництво або відтворення з метою розмноження; доведення до кондиції з метою розмноження; пропонування до продажу; продаж або інший комерційний обіг; вивезення за межі митної території країни; ввезення на митну територію країни; зберігання для будь-якої із зазначених цілей);

б) виключне право дозволяти використання сорту рослин, породи тварин;

в) виключне право перешкоджати неправомірному використанню сорту рослин, породи тварин, зокрема й забороняти таке використання;

г) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин належать володільцю **патенту**, якщо інше не встановлено договором чи законом.

*Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин спливає через **30 років**, а щодо дерев та винограду — через **35 років** з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації прав. Цей строк може бути достроково припинений, але не може бути продовжений.*

Майнові права чинні за умови сплати збору за підтримання чинності прав на сорт, породи. Збір сплачується за календарний рік, починаючи з року, наступного за роком реєстрації майнових прав.

Чинність майнових прав на сорт, породи

достроково припиняється: а) у разі несплати щорічного збору за підтримування чинності майнових прав; б) за рішенням центрального органу виконавчої влади з питань сільського господарства і продовольства у випадках, встановлених законом; в) у разі відмови власника сорту чи породи від своїх прав.

Набуття прав на сорт в Україні здійснюється шляхом *подання заявки* до урядового органу державного управління, що діє у складі центрального органу виконавчої влади з питань сільського господарства і продовольства, *експертизи заявки* та *державної реєстрації прав*.

Заявка складається українською мовою і повинна містити:

- заяву про визнання прав на сорт з позначенням видів прав на сорт, які має намір отримати заявник;
- ім'я (назву) та адресу місця проживання (місцезнаходження) заявника;
- ім'я та адресу місця проживання автора (авторів);
- зазначення ботанічного таксона (українською та латинською мовами);
- запропоновану назву сорту;
- технічну анкету сорту;
- зазначення показників для визначення придатності сорту для поширення в Україні (якщо в заяві позначено намір набути майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин);
- відомості про походження сорту, які містять методи та вихідні форми, що використовуються для його створення;
- відомості про інші заявки щодо цього сорту;
- відомості про здійснене комерційне використання;
- доказ сплати збору за подання заявки;
- інші відомості, необхідні для набуття прав на сорт.

Заявка повинна стосуватися тільки одного сорту. До заявки додаються зразки посадкового матеріалу.

Державна реєстрація майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин здійснюється на підставі рішення про державну реєстрацію прав на сорт.

Після сплати державного мита та збору відомості, встановлені законом, вносяться до *Реєстру Патентів та Реєстру сортів*, які містять сукупність офіційних відомостей щодо державної реєстрації майнового права інтелектуальної власності та які постійно зберігаються на електронному та паперовому носіях.

Реєстр сортів містить: зазначення ботанічного таксона (латинською та українською мовами); назву сорту; ім'я автора (авторів); номер та дату подання заявки; опис сорту; зазначення характеристик придатності сорту для поширення в Україні; географічні і зонові рекомендації використання сорту.

Реєстр патентів містить: номер та дату реєстрації прав на сорт; зазначення ботанічного таксона (латинською та українською мовами); назву сорту; номер та дату подання заявки; дату пріоритету; опис сорту; дату публікації відомостей про реєстрацію прав на сорт; ім'я автора (авторів); ім'я (назва) особи, яка є володільцем патенту сорту і зберігає сорт; відомості про надання ліцензій на використання сорту; відомості про передачу прав на сорт.

Автор інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, який не є патентоволодільцем, має протягом строку чинності патенту право на одержання винагороди від патентоволодільця за використання селекційного досягнення. Умови виплати винагороди авторові визначаються договором, що укладається між ним і патентоволодільцем. *Розмір винагороди не*

повинен становити менше ніж 2% від сум щорічних надходжень, які одержує патентоволоділець за використання селекційного досягнення, включаючи надходження від продажу ліцензій.

1.5.5. Комерційна таємниця і ноу-хау

Комерційна таємниця - відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, окрім тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Факт виникнення права інтелектуальної власності на комерційну таємницю пов'язується не з державною реєстрацією цього права, а з визнанням інформації такою, що наділена певними якостями (властивостями) та вчиненням її власником певних заходів для охорони цієї інформації.

Термін чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці.

Особливістю комерційної таємниці є *відсутність прямої правової охорони*.

На сьогодні в Україні немає спеціального закону про охорону прав на комерційну таємницю. Основною перешкодою для охорони є те, що інформація про

комерційну таємницю *внаслідок конфіденційності не підлягає реєстрації*. Саме тому охоронних документів на неї ніхто не видає. Виявити неправомірне використання такої інформації майже неможливо, встановити порушення та порушника дуже складно.

Законодавством України встановлені два обмеження, застосовуваних до відомостей, що відносяться до комерційної таємниці. *По-перше, відомостями, що складають комерційну таємницю, не можуть бути відомості, що складають державну таємницю. По-друге, Кабінетом Міністрів України затверджений перелік відомостей, що не складають комерційну таємницю.* Ці відомості використовуються при здійсненні перевірок контролюючими органами, аудиторами для проведення аудита, при здачі звітності в різні фонди. До них відносяться:

- статутні документи, що дозволяють займатися підприємницькою або господарською діяльністю і її окремими видами;
- інформація з усіх установлених форм державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки вирахування і сплати податків і інших обов'язкових платежів;
- зведення про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому за професіями і посадами, інформацію про наявність вільних місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що заподіює шкоду здоров'ю, інші порушення законодавства України і розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;

- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, союзах, об'єднаннях і інших організаціях, що займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до діючого законодавства підлягають розголошенню.

Терміном «комерційна таємниця», також, не охоплюються *відомості, що складають банківську таємницю, страхову таємницю*. Зазначені відомості складають самостійні групи конфіденційної інформації із своїм відмінним від «комерційної таємниці» правовим регулюванням.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю *належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею*, якщо інше не встановлено договором.

Суб'єктами «комерційної таємниці» є:

- 1) суб'єкт підприємницької діяльності;
- 2) персонал, працівники суб'єкта підприємницької діяльності;
- 3) службові особи державних організацій і органів, що проводять перевірку підприємства.

Суб'єктом підприємницької діяльності — власником відомостей, що складають комерційну таємницю, — є як юридичні особи, так і фізичні особи — підприємці. Організаційна форма і форма власності не мають значення для віднесення суб'єкта права до категорії підприємців. Головне, щоб діяльність здійснювана такою особою була спрямована на одержання прибутку, носила комерційний характер і це було зафіксовано в установчих документах (якщо наявність таких є обов'язковою умовою здійснення підприємницької діяльності). Склад і обсяг відомостей, що складають комерційну таємницю, порядок роботи з

ними і їхнього захисту визначається підприємцем самостійно.

Працівники мають право користуватися відомостями, що складають комерційну таємницю, для виконання своїх трудових обов'язків. Ступінь доступу кожного з працівників до такої інформації визначається підприємцем самостійно, а умови користування - документами, затвердженими підприємцем, і трудовим договором.

Службовці державних організацій і органів, що проводять перевірки підприємця, одержують доступ до комерційної таємниці на підставі відповідних актів державних органів і організацій у рамках адміністративних правовідносин. Обсяг їхнього доступу до такої інформації обмежується напрямком перевірки.

Вимога нерозголошення комерційної таємниці має подвійну спрямованість: внутрішню і зовнішню. Внутрішня спрямована на працівників суб'єкта підприємницької діяльності, зовнішня — на службових осіб організацій і органів, що проводять перевірку підприємства.

Згідно із ***Законом України «Про захист від несумлінної конкуренції»*** розголошення комерційної таємниці — це ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на це, з відомостями, що відповідно до діючого законодавства, складають комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у випадку якщо це заподіяло або могло заподіяти шкоду суб'єктові, що господарює (підприємцеві).

У ***Законі України «Про підприємства в Україні»*** установлені дві ***форми розголошення відомостей, що складають комерційну таємницю***: передача і витік

відомостей, що складають комерційну таємницю. З юридичної точки зору зазначені форми являють собою самостійні склади правопорушень.

Передача відомостей, що складають комерційну таємницю — це незаконне ознайомлення третіх осіб із відомостями, віднесеними суб'єктом підприємницької діяльності до комерційної таємниці, особою, якій такі відомості відомі у зв'язку з виконанням своїх трудових обов'язків або яка має доступ до них у зв'язку з виконанням посадових обов'язків.

Під *витоком відомостей, що складають комерційну таємницю*, розуміються навмисні або ненавмисні дії осіб, що мають доступ до комерційної таємниці, що сприяють ознайомленню з такими відомостями третіх осіб.

Способи розголошення відомостей, що складають комерційну таємницю, можуть бути різними: передача інформації конкурентам підприємця; ознайомлення з комерційною таємницею службових осіб державних організацій і органів без належних на те прав і підстав як з боку розголошувача, так і з боку державного службовця, розголошення відомостей, що складають комерційну таємницю, через засоби масової інформації; використання в особистих цілях — передача родичам, знайомим для заняття власною підприємницькою діяльністю.

Законодавства розвинених країн світу визначають організаційну і комерційну інформацію, що складає таємницю виробництва, як «*ноу-хау*» (від англ. *know how* – «знаю як») або «*шоу-хау*» (від англ. «*show how*» - «показати як»).

«**Ноу-хау**» («**шоу-хау**») - знання і досвід науково-технічного, виробничого, управлінського, комерційного, фінансового й іншого характеру, які

використовуються в процесі науково-дослідних розробок, виробництва, реалізації й використання конкурентоздатної продукції, але ще не стали загальним надбанням (не захищені охоронними документами).

Характерні риси "ноу-хау":

- ✓ науково-технічна й економічна цінність;
- ✓ практичне використання;
- ✓ відсутність прямого захисту як об'єкта промислової власності;
- ✓ повна чи часткова конфіденційність.

😊?! Термін **«ноу-хау»** вперше був використаний у **1916 р.** в Сполучених Штатах Америки в одній із судових справ у значенні **«уміння або майстерність що-небудь зробити з мінімальними зусиллями».**

Види "ноу-хау" за змістом:

- конструкторське,
- технологічне,
- виробниче
- управлінське,
- фінансове.

Форми "ноу-хау":

- 1) документація (креслення, схеми, керівництво, інструкції, специфікації, результати дослідів і їх протоколи, формули, рецепти тощо);
- 2) безпосередній досвід спеціалістів, які володіють ним і здатні його використати у певній галузі.

Охорона "ноу-хау" на відміну від патентного права *не пов'язана з реєстрацією та формальною процедурою видачі охоронного документа та здійснюється шляхом низки заходів, спрямованих на збереження конфіденційності інформації* (в тому числі шляхом укладення угод про нерозголошення і з

суб'єктами, що мають доступ до цієї інформації). На відміну від інших об'єктів інтелектуальної власності, відповідальність за порушення секретів виробництва впливає *не з факту копіювання* чи використання певної інформації, а *насамперед з огляду на використання незаконних методів їх отримання*.

Перевагами секретів виробництва та комерційних таємниць порівняно з об'єктами патентного права з точки зору охорони є необмежений термін дії.

Недоліками є:

а) значні ризики випадкового чи ненавмисного розкриття секретної інформації, її незалежного перевідкриття, в результаті чого секрети виробництва перестають існувати;

б) охорона секретів виробництва не надає їх власникам виключних прав на використання відповідної інформації (інші особи можуть використати цю інформацію, якщо вони здобули її законно, наприклад шляхом проведення самостійних досліджень);

в) обмежені можливості захисту та значно нижча ймовірність отримання компенсації у випадку їх порушення.

При підготовці глави використано джерела:

1. Андрощук Г.А. Рационализаторська пропозиція як об'єкт промислової власності: проблеми регулювання / Г.А. Андрощук // Інтелектуальна власність, – 2006. – № 4. – С. 37–44.
2. Бірюков І.А. Цивільне право України [Електронний ресурс] / І.А. Бірюков. - Режим доступу: <http://www.pidruchniki.ws>.
3. Борисова В.І. Цивільне право України [Електронний ресурс] / В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва. - Режим доступу: <http://www.media.info>.
4. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki>
5. Збірник законодавчих актів України з питань інтелектуальної власності / Уклад.: В.О. Жаров, Н.В. Максимова; за ред. М.В. Паладія. – К.: Альфа-ПК, 2006. – 434 с.

6. Каплун І.П. Інтелектуальна власність: навч.посібн. [Електронний ресурс]/ І.П. Каплун. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. - Режим доступу: [http:// www.elkniga.info](http://www.elkniga.info).
7. Марущак А. Науково-практичні аспекти зберігання комерційної таємниці на підприємстві [Електронний ресурс] / А. Марущак // Журнал юристів України «Юридичний радник». – 2006. - №2(10). - Режим доступу: <http://www.yurgradnic.com.ua/>
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / за відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — 832 с.
9. Пічкур О. Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві / О.Пічкур. – К.: ПП “Авокадо”, 2006. – 804 с.
10. Погрібний О.О. Аграрне право України [Електронний ресурс] / О.О.Погрібний. - Режим доступу: [http:// www.alive-inter.net](http://www.alive-inter.net).
11. Портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
12. Сайт «Безкоштовні лекції для студентів ВУЗів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.lect.com.ua](http://www.lect.com.ua).
13. Сайт патентного повіреного України Вашука Я.П. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.patent.km.ua>
14. Святоцький О.Д. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю [Електронний ресурс] / О.Д. Святоцький. - Режим доступу: [http:// www.isct.ru](http://www.isct.ru).
15. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учеб., 2-е изд., перераб. и доп./ А.П. Сергеев. – М.: ООО ТК «Велбн», 2003. – 752 с.
16. Харитонов Є.О. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України [Електронний ресурс] / О.Є. Харитонов. - Режим доступу: [http:// www.media.info](http://www.media.info).
17. Юскаев В.Б. Інтелектуальна власність: навч.посіб. у 2-х част., ч.1 / В.Б. Юскаев. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 124 с.

ГЛАВА 1.6. ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ

1.6.1. Знаки для товарів і послуг (торговельні марки)

Торговельні марки (англ. «*trademark*») - будь-які позначення або будь-які поєднання позначень, придатні для вирізнення товарів (послуг), що їх виробляє (надає) одна особа, від товарів (послуг), які виробляють (надають) інші особи. Такими позначеннями можуть бути, зокрема: слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

Елемент торговельної марки - це одна зі складових частин торговельної марки. Елементи торговельної марки розрізняють за видом, виокремлюючи словесний, зображальний та об'ємний елементи.

Сильний елемент торговельної марки значною мірою визначає її сприйняття, і навпаки, *слабкий* елемент не здатний істотно вплинути на сприйняття торговельної марки. До слабких елементів марки відносять, як правило, елементи, яким не може бути надана правова охорона через невідповідність певним вимогам законодавства.

Мотив торговельної марки - це аспект торговельної марки, розрахований на певний вид сприйняття. Мотив марки може бути: *візуальний (графічний)* - розрахований на зорове сприйняття; *фонетичний (звуковий)* - розрахований на слухове сприйняття; *семантичний (смісловий)* - смисловий зміст позначення, який використовують як торговельну марку.

Види торговельних марок:

1. За формою вираження:

❖ *словесні* - оригінальні слова, назви,

словосполучення, короткі фрази, які використовуються для позначення товарів та послуг;

❖ *зображувальні* - конкретні й абстрактні малюнки, зображення живих істот, предметів, фігур, композицій, ліній, які слугують для позначення товарів та послуг;

❖ *комбіновані* - знаки, які включають словесні, зображувальні та об'ємні позначення товарів та послуг (слова, символи, малюнки, фігури тощо) сюжетно та композиційно поєднані між собою;

❖ *об'ємні* - тривимірні позначення, фігури та їх комбінації, які забезпечують оригінальне оформлення виробу (форми пляшок, флакони для парфумів, фігурне мило, упаковки для цигарок тощо);

❖ *нетрадиційні знаки* - звукові, світлові, запахові позначення товарів і послуг (мелодії, шумові, світлові ефекти, оригінальні звуки тощо).

2. Залежно від чисельності користувачів:

❖ *індивідуальні знаки* - позначення, зареєстровані на ім'я конкретної юридичної або фізичної особи, яка одноосібно вирішує використовувати знак самостійно чи передати право на його використання іншим особам;

❖ *знаки, що перебувають у спільній власності* - знаки, що належать кільком особам, взаємовідносини між якими визначаються відповідною угодою;

❖ *колективні знаки* - знаки, що позначають товари і послуги, що виробляються або реалізуються особами, які входять у певне добровільне об'єднання (спілку, асоціацію);

❖ *сертифікаційні (гарантійні) знаки* - знаки, що виступають як юридична гарантія певного рівня якості товарів і послуг, які вони позначають.

3. За ступенем відповідності:

❖ *звичайні знаки* - будь-яке нове та оригінальне позначення товару чи послуги, яке відповідає умовам

охороноздатності певної країни, зареєстроване і охороняється на її території;

❖ *загальновідомі товарні знаки* - позначення, відомі широкому колу осіб, і такі, що асоціюються у їхній свідомості з конкретним товаром, послугою;

❖ *знамениті знаки* - знаки, які мають виняткову цінність та самостійну привабливість, що виявляється незалежно від товарів та послуг, які ними позначаються.

4. За розрізняльною здатністю:

❖ *знаки з високою роздільною здатністю* - дозвільні, чудернацькі позначення або слова, що не стосуються безпосередньо товару (послуги), який позначають;

❖ *навіювальні знаки* - що мають певне відношення до товару (послуги), який позначають, і “навіюють думку” про нього;

❖ *описові знаки* - які акцентують увагу на певних рисах, атрибутах, властивостях маркованого товару або послуги.

5. За механізмом дії:

❖ *сильні* – марки з високою розрізняльною здатністю, набутою шляхом тривалого використання.

❖ *слабкі* - марки, яким бракує розрізняльної здатності або розрізняльна здатність яких частково втрачена внаслідок розмивання (ослаблення) торговельної марки.

❖ *конфліктуючі* - це марки, що вступають в конфлікт із тотожною або схожою розрізняльною маркою, промисловим зразком або об'єктом авторського права у зв'язку з наявністю в іншій особі попередніх прав на зазначені об'єкти.

6. За схожістю:

❖ *тотожна торговельна марка* - торговельна марка, зображення якої в усіх елементах збігається із

зображенням іншої марки. Тотожні марки найчастіше можуть вступати в конфлікт, оскільки їх використання для однорідних товарів або послуг на одному ринку може призводити до сплутання виробників або осіб, що надають послуги;

❖ *торговельна марка, схожа настільки, що її можна сплутати з іншими марками* - марка, яка асоціюється з іншими марками (маркою) загалом, незважаючи на окремі відмінності елементів марки.

7. За будовою:

❖ *проста* - складається з одного елемента;

❖ *складна* – складається з декількох елементів.

Функції торговельних марок:

1) *Товаророзрізнявальна функція* торговельної марки впливає із самого визначення. Виокремлення маркованих товарів або послуг з маси конкуруючих із ними допомагає власникові марки у продажу товарів або наданні послуг, а споживачеві - у виборі належних товарів чи послуг серед подібних.

2) *Гарантійна функція* полягає в тому, що торговельна марка гарантує споживачам знайому їм якість товарів (послуг).

3) *Рекламна функція* полягає в тому, щоб привернути увагу споживачів до товарів (послуг), маркованих певними торговельними марками.

4) *Ідентифікаційна функція*. Виконуючи цю функцію торговельна марка непрямо вказує на товаровиробника або особу, яка надає послугу. Завдяки тісному зв'язку між товарами (послугами) та торговельною маркою остання надає суспільству інформацію про товари та послуги і таким чином допомагає власникам марок стимулювати та зберігати попит на ці товари або послуги.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на

торговельну марку є фізичні та юридичні особи. Право інтелектуальної власності на певну торговельну марку може належати одночасно кільком фізичним та (або) юридичним особам.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується **свідоцтвом** та пов'язується з її державною реєстрацією. Але для того, щоб позначення або будь-яка комбінація позначень вважалися придатними для набуття на них права інтелектуальної власності як на торговельну марку, вони повинні відповідати наступній умові охороноздатності: *вирізненість серед інших торговельних марок*.

Реєстрацію торговельної марки, яка є відтворенням, імітацією або перекладом добре відомої марки, відхиляють або визнають недійсною.

Обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її *зображенням та переліком товарів і послуг*, якщо інше не встановлено законом.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку, яка *має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою*, не вимагає засвідчення свідоцтвом.

Не можуть одержати правову охорону позначення, які зображають або імітують:

- державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми);
- офіційні назви держав;
- емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міждержавних організацій;
- офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки;
- нагороди та інші відзнаки.

Не можуть одержати правову охорону позначення, які:

- не мають розрізнявальної здатності та не набули такої внаслідок їх використання;
- складаються лише з позначень, що є загальноживаними як позначення товарів і послуг певного виду;
- складаються лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, зокрема, вказують на вид, якість, склад, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, місце і час виготовлення та збуту товарів або надання послуг;
- є неправдивими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу;
- складаються лише з позначень, що є загальноживаними символами і термінами;
- зображують лише форму, що обумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату або яка робить товар цінним.

Не можуть бути зареєстровані як торговельні марки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з:

- торговельними марками, раніше зареєстрованими чи заявленими для реєстрації і призначеними для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг на ім'я іншої особи;
- торговельними марками інших осіб, якщо ці марки охороняють без реєстрації, на підставі міжнародних договорів, учасником яких є країна, зокрема марками, визнаними добре відомими;
- комерційними найменуваннями, що відомі в країні та належать іншим особам, які одержали право на них до

дати подання до установи заявки щодо таких самих або споріднених з ними товарів і послуг;

- кваліфікованими зазначеннями походження товарів (у тому числі спиртів та алкогольних напоїв), що охороняються відповідно до закону;
- зразками відповідності (сертифікаційними знаками), зареєстрованими у встановленому порядку.

Не реєструють як торговельні марки позначення, які відтворюють:

- промислові зразки, права на які належать іншим особам;
- назви відомих творів науки, літератури та мистецтва та їхніх фрагментів без згоди власників авторського права або їхніх правонаступників;
- прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них; портрети та факсиміле відомих осіб без їхньої згоди.

Майновими правами інтелектуальної власності на торговельну марку є:

- право на використання торговельної марки;
- виключне право дозволяти використання торговельної марки;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, зокрема й забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Суб'єкти права на торговельну марку можуть проставляти попереджувальне маркування, яке вказує на те, що торговельна марка, зареєстрована в країні. Якщо торговельна марка знаходиться на реєстрації, заявник має право використовувати маркування «*ТМ*» (*Trademark*) або «*М*» (*Mark*), а якщо марка зареєстрована, то ставиться знак ® «*res TM*».

☺?! З історії всесвітньовідомих торгових марок

Adidas. Компанія заснована під назвою «*Взуттєва фабрика братів Дасслер*» братами *Аді* та *Руді Дасслерами*, які пізніше розділили сімейний бізнес, створивши фірми *Adidas* і *Puma*.

Apple. За легендою любитель яблук *Стів Джобс*, який витратив три місяці на пошуки імені для нової компанії, пригрозив назвати її *Apple Computers*, якщо колеги не запропонують нічого кращого до кінця робочого дня. Згодом перші комп'ютери, вироблені компанією, стали іменуватися «*Apple*» (яблуко), а з **1984 р.** - *Mac* за назвою популярного в США сорту яблук *Macintosh*.

Chupa-chups. Назва походить від іспанського слова *chupar* – «смоктати». У **1961 р.** засновник компанії *Енріке Бернат* звернувся до свого земляк, знаменитого художника *Сальвадора Далі* з проханням намалювати логотип фірми. Геніальний художник менш ніж за годину запропонував картинку, де була зображена відома «*ромашка*».

Coca-Cola. Напій «*Кока-кола*» був винайдений в *Атланті* (штат *Джорджія*, США) **8 травня 1886 р.** фармацевтом *Джоном Пембертоном*, колишнім офіцером американської Армії конфедерації. Назву для нового напою придумав бухгалтер *Пембертона - Френк Робінсон*, який, володіючи каліграфією, і написав слова «*Coca-Cola*» красивими фігурними буквами, що досі є логотипом напою.

Google. Ім'я компанії дала жартівлива фраза про практично безмежний обсяг інформації, що в змозі обробити корпоративна пошукова система. Спочатку компанія отримала назву «*Googol*» - *гугол*, що означає **10** у сотому ступені, одиниця із **100** нулями. Однак інвестори, яким випускники *Стендфордського університету Сергій Брін* і *Ларрі Пейдж* представили свій проект, виписали чек на компанію «*Google*».

Hewlett-Packard. Компанія названа за прізвищами засновників *Білла Хьюлетта* і *Дейва Паккарда*, які, як свідчить легенда, кинули жереб, щоб визначити, чие прізвище буде стояти першим в назві компанії.

Hitachi. Японською означає «схід сонця».

Hyundai. Можна перекласти з корейської мови як «сучасна епоха».

Kodak. Назва була придумана засновником компанії **Джорджем Істманом**, що вирізняв з алфавіту букву "K", яка володіла, на його думку, особливою силою і різкістю.

Lego. Назва походить від датських слів - *Leg* і *Godt*, які разом означають «*грати добре*», крім того, сама фраза «*LEGO*» на латині означає «*я вчуся*» або «*я складаю*».

Mitsubishi. Назва, обрана для компанії в **1870 р.** засновником **Ятаро Івасакі**, японською означає «*три діаманти*».

Nike. **Філ Найт** заснував компанію в партнерстві зі своїм спортивним тренером **Біллом Боуерманом** в **1964 р.** Ім'я компанії народилося під час переговорів з японцями, де **Найт** представлявся від імені неіснуючого американського дистриб'ютора кросівок **Blue Ribbon Sports**. У **1965 р.** **Боуерман** і **Найт** змінили ім'я компанії, назвавши її на честь грецької богині перемоги **Ніки**. У **1971 р.** студентка відділення дизайну **Портлендського університету Каролін Девідсон** за скромний гонорар - **35 доларів**, розробила для нікому не відомої фірми логотип.

Reebok. Назва компанії, що виробляє спортивний одяг і аксесуари, являє собою альтернативне написання слова, що означає в англійській мові *африканську антилопу*.

Samsung. Назва компанії означає корейською мовою «*три зірки*».

Seiko. В перекладі з японської назва означає «*успіх*», а також в іншому написанні «*визначений*» або «*хвилина*».

Yahoo. У **січні 1994 р.** аспіранти **Стенфордського університету Девід Філо** і **Джеррі Янг** створили веб-сайт, який називався «*Путівник Джеррі по Всесвітній Павутині*» (*Jerry's Guide to the World Wide Web*). У **квітні 1994 р.** сайт був перейменований в **Yahoo!** Засновники веб-сайту стверджували, що використали визначення, яке давалося цьому слову **Джонатаном Свіфтом** у його книзі «*Подорожі Гуллівера*» - *грубі істоти, що персоніфікують ниці сторони людської природи*.

Світовій практиці відомі дві **централізовані (законодавчо закріплені) системи надання правової охорони** засобам індивідуалізації:

- *система попереднього використання*, за якої виключні права надаються за фактом першого використання;
- *реєстраційна система*, за якої виключні права надаються за фактом централізованої реєстрації.

Водночас можливий *позареєстраційний захист товарних знаків*, за умов, що вони належать до категорії *загальновідомих* у розумінні **Паризької конвенції про охорону промислової власності**, згідно з якою правова охорона фірмових найменувань здійснюється у всіх країнах ЄС без обов'язкового подання заявки чи реєстрації.

Термін дії свідоцтв на товарні знаки в більшості країн майже не обмежується і постійно продовжується. Винятки становлять:

- *США* - **20 років**;
- *Австралія, Бразилія, Ірландія* - **7 років** (з продовженням до **14 років**);
- *Німеччина, Польща, Мексика* – **10 років** (з продовженням на **10 років**).

Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні є чинними *протягом 10 років від дати, наступної за датою подання заявки на торговельну марку* в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом. Зазначений строк може бути продовженим щоразу на **10 років** у порядку, встановленому законом.

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку припиняється достроково: а) у зв'язку з перетворенням торговельної марки на загальноживане позначення певного виду

товарів чи послуг, б) за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору.

Реєстрацію і охорону прав на торгові марки в Україні проводить **ДП “Український інститут промислової власності”**.

Для проведення реєстрації необхідні наступні документи:

1. Логотип.
2. Копія свідоцтва про державну реєстрацію (для юридичних осіб).
3. Перелік товарів та послуг, які надаватимуться під торговою маркою.
4. Реквізити для укладення договору (р/р, ідентифікаційний код, назва банку).

Орієнтовна вартість реєстрації торгової марки залежить від:

- ✓ вартості попереднього пошуку торгової марки серед раніше поданих на реєстрацію чи вже зареєстрованих торгових марок, яка залежить від кількості класів для перевірки торгової марки, виду торгової марки, терміну пошуку;
- ✓ розміру податкового збору за подання заявки на реєстрацію торгової марки, який залежить від кількості класів для реєстрації торгової марки;
- ✓ наявності кольору в поданій до реєстрації торговій марці;
- ✓ державного мита за публікацію торгової марки;
- ✓ державного мита за публікацію торгової марки в кольорі;
- ✓ вартості послуг патентного повіреного;
- ✓ державного мита за видання свідоцтва на торгіву марку.

Будь-яка особа, яка до дати подання заявки на торговельну марку або, якщо було заявлено пріоритет,

до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала торговельну марку в Україні або здійснила значну й серйозну підготовку для такого використання, має *право попереднього користувача* - право на безоплатне продовження такого використання.

Після подання документів на реєстрацію торгової марки в Україні можна подавати документи на її міжнародну реєстрацію згідно з *Мадридською угодою «Про міжнародну реєстрацію торгових марок»* або згідно з *Мадридським протоколом «Про міжнародну реєстрацію торгових марок»*. Крім того, можна зареєструвати торгову марку згідно з європейським законодавством.

1.6.2. Фірмові (комерційні) найменування

Комерційне найменування - позначення, яке дає змогу вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

Первинними суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування можуть бути *лише юридичні особи, товариства (підприємницькі та непідприємницькі), установи та юридичні особи інших організаційно-правових форм, встановлених законом*. Вони є носіями виключно *майнових прав інтелектуальної власності*, а особисті немайнові права їм не належать, оскільки *закон не визнає авторства на комерційні найменування*.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційне найменування є:

- право на використання комерційного найменування;
- право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, зокрема й

забороняти таке використання;

- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним від моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації й незалежно від того, чи є комерційне найменування частиною торговельної марки.

Особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів та послуг, які вони виробляють або реалізують.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування *передаються іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом* особи, якій ці права належать, або його відповідною частиною.

Відомості про комерційне найменування можуть вноситися до реєстрів, порядок ведення яких встановлюється законом.

Слід зазначити, що *найменування юридичної особи та комерційне (фірмове) найменування є різними правовими категоріями*, які відрізняються одна від одної за колом суб'єктів прав на них, підставами виникнення та припинення.

Відмінності між найменуванням юридичної особи та комерційним найменуванням відповідно до діючого законодавства України:

- 1) юридична особа зобов'язана мати найменування юридичної особи і може (має право) додатково мати комерційне найменування;
- 2) на відміну від найменування юридичної особи, будь-яких вимог до структури комерційного найменування законодавством не встановлено;

3) на відміну від найменування юридичної особи, для якого встановлено вимогу щодо написання лише українською мовою, комерційне найменування може бути представлене і літерами латиниці.

Паралельне існування найменування юридичної особи та її комерційного найменування є абсолютно виправданим, оскільки кожне з цих найменувань виконує свою функцію: *перше* використовується для ідентифікації особи в органах державної влади, реєстраційних та фіскальних органах, а *друге* — для вирізнення особи на ринку. Офіційне найменування для юридичної особи не може бути предметом обороту і характеризує юридичну особу в сукупності її прав та обов'язків як самостійного суб'єкта права. В свою чергу комерційне найменування — це назва, яка індивідуалізує юридичну чи фізичну особу для ідентифікації господарських (комерційних) відносин.

У тих випадках, коли комерційне найменування не співпадає з елементами найменування юридичної особи, до його складу зазвичай входить вирізняльна частина із зазначенням виду діяльності або без неї. Таке позначення часто реєструється як торговельна марка або може бути її частиною. Тісний зв'язок комерційного найменування з торговельною маркою найбільш характерний для фірм, що надають послуги. І навпаки, що стосується виробників товарів, прив'язка до торговельної марки не обов'язкова.

1.6.3. Географічні зазначення походження товарів

Географічне (кваліфіковане) зазначення походження товару — це позначення, яке ідентифікує товар (послугу) як такий, що походить із території певного географічного місця (країни, регіону чи

місцевості на території країни або іншого географічного об'єкта) та має певну якість, репутацію чи характеристики, істотно зумовлені цим географічним місцем, зокрема його природними умовами, чи людський фактор або поєднання природних умов і людського фактора. Прикладами позначень товарів, які мають однакові специфічні властивості на всій території країни, можуть бути *бразильська кава, швейцарський сир, грузинське вино, болгарська трояндова олія* тощо. До географічних зазначень можуть бути віднесені, також, графічні зображення, які асоціюються у свідомості споживача з певним місцем. Наприклад: зображення *Ейфелевої вежі* - з Парижем.

До відмінностей географічних зазначень від комерційних найменувань відносять те, що: *комерційне найменування призначене для розрізнення суб'єктів господарської діяльності і служить для ідентифікації виробника товарів як такого, тоді як географічне зазначення походження товару відображає зв'язок «місце - товар».*

Географічні зазначення мають ряд специфічних ознак:

- ✓ географічне зазначення має містити пряму або непряму вказівку на те, що товар походить із конкретної країни, області або місцевості;
- ✓ географічне зазначення має передбачати зв'язок позначення товару з його особливими властивостями, які визначають характерні для певного географічного об'єкта природні умови і (або) людський фактор;
- ✓ географічне зазначення товару стає самостійним об'єктом правової охорони тільки після встановленої законом реєстрації;
- ✓ до географічних зазначень не висувають вимогу новизни.

Порівняльна характеристика географічних зазначень і торговельних марок

<i>Географічні зазначення походження товарів</i>	<i>Торговельні марки</i>
<i>Спільні риси</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ географічні зазначення та торговельні марки призначені для маркування товарів; ✓ незахищені географічні зазначення та торговельні марки можуть перетворитися у видові поняття або «вільні марки» 	
<i>Відмінності</i>	
географічне зазначення виникає внаслідок широкого використання географічного позначення, коли воно стає загальновідомим, створює стійку уяву про товар із певними характеристиками, які зумовлені географічним середовищем місцевості	торговельну марку створюють штучно за бажанням розробника
географічне зазначення завжди пов'язане з конкретним місцем незалежно від виробника і тому не може розглядатися як засіб розрізнення однорідних товарів, які походять з одного місця, але мають різних виробників	торговельна марка насамперед відрізняє однорідні товари різних виробників
географічне зазначення, крім позначення місцевості походження товару, вказує на певну якість та інші характеристики товару	торговельна марка вказує виключно на належність певного товару відповідному виробнику
реєстрація географічного зазначення не надає виключного права на його використання (це право має колективний характер)	торговельну марку, як правило, реєструють на ім'я одного власника, що надає йому виключне право володіння, користування та розпорядження торговою маркою

географічне зазначення невід'ємне від місцевості, з якою воно пов'язане, тому право на його використання не може бути передано	право на торговельну марку може бути передано
реєстрація географічного зазначення зумовлена наявністю особливих властивостей у товарів	реєстрація торговельної марки зумовлена властивостями, які має лише сама марка
строк охорони географічних зазначень є необмеженим	охорона торговельної марки має певний строк, який може бути продовжений

Види географічні зазначень походження товарів:

1) За походженням:

↪ *Природні* - сформувалися під впливом природних умов.

↪ *Штучні* - сформувалися під впливом людського фактора, мають тенденцію до перетворення на видові зазначення.

↪ *Змішані* - сформувалися під впливом природних умов та людського фактора.

2) За формою встановленого контролю:

↪ *Звичайні* - географічні зазначення, що позначають товари, природні специфічні властивості яких формуються під впливом географічного середовища.

↪ *Регламентовані* - географічні зазначення, що позначають товари, специфічні властивості яких, як і вимоги щодо їх виробництва, регламентовані нормативними актами.

↪ *Контрольовані* - географічні зазначення, що позначають товари зі специфічними властивостями, контроль за якими здійснюють на всіх етапах виробництва. Такі географічні зазначення мають більшу цінність, ніж звичайні або регламентовані, тому що

товари, які вони позначають, користуються постійним попитом на ринках.

Функції географічних зазначень:

❖ *розпізнавальна функція*, яка полягає у виокремленні товару, що має особливі властивості, із маси однорідних. Сукупність особливих властивостей окремого товару обумовлює його унікальність і елітарність серед аналогічних товарів з іншої місцевості. Особливі властивості товару, яких він набуває внаслідок поєднання певних чинників, зокрема природних умов та людського фактора, мають бути стабільними, а їхня наявність доведена відповідними компетентними органами країни походження;

❖ *інформаційна функція* - полягає в тому, що географічне зазначення містить змістовну інформацію, яка надає достовірні відомості про місце виробництва, виробника, продавця, підприємця, про якісні характеристики товару, його специфіку. Інформація, яку містить зазначення, сприяє зростанню популярності товару, що впливає на прибуток виробника;

❖ *рекламна функція* - безпосередньо впливає на просування товару на ринку. Рекламоздатне географічне зазначення має бути довговживаним, використовуватися протягом тривалого часу для позначення товару з особливими властивостями та якостями;

❖ *охоронна (захисна) функція* географічного зазначення забезпечує охорону товару від підробок. Географічне зазначення охороняє майнові й особисті немайнові права законного користувача від неправомірних посягань, захищає від недобросовісної конкуренції, а споживачів - від фальсифікованих товарів;

❖ *якісна (гарантійна) функція* географічного зазначення полягає в тому, що його присутність на

товарі гарантує особливі властивості останнього, тобто є умовою його правової охорони. Виробник, підприємець, продавець повинні завжди дбати про престиж свого товару, підтримуючи його особливі властивості, які є наслідком походження з конкретної місцевості, у разі коли товар позначено географічним зазначенням;

❖ *психологічна функція* географічного зазначення зумовлена ефективністю не лише самого зазначення, а й переважно продукції, що її позначають таким зазначенням. Відоме найменування місця походження товару внаслідок його особливих властивостей переконує споживачів, що цей товар є саме тим, що походить із певної місцевості, і саме за цих умов споживачі в ньому зацікавлені;

❖ *стимулююча функція* - здатність привернути увагу споживачів до товару, позначеного географічним зазначенням. Виробники, які маркують свої товари географічними зазначеннями, повинні дбати про збереження їх специфічних властивостей та особливих якостей.

😊?! Лише в Європейському Союзі загальна кількість зареєстрованих географічних зазначень становить близько **5000**, з яких основна частина припадає на зазначення для вин та спиртних напоїв (**85%**).

В Україні ж такі відомі зазначення як *петриківський розпис, опішнянські глиняні вироби, хустські ліжники, барановичський та коростенський фарфор, житомирський граніт, донецьке коксуюче вугілля, яготинське масло* та багато інших не мають правової охорони. Неконтрольоване використання цих позначень призводить до розмивання, появи підробок, втрати репутації, довіри до цього унікального національного надбання.

Правами інтелектуальної власності на географічне зазначення є:

- право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням;
- право на використання географічного зазначення;
- право перешкоджати неправомірному використанню географічного зазначення, зокрема й забороняти таке використання.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення *виникає від дати, наступної за датою державної реєстрації, й охороняється безстроково* за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим зазначенням.

Обсяг правової охорони географічного зазначення визначається *характеристиками товару (послуги) та межами географічного місця походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення.*

При підготовці глави використано джерела:

1. Борисова В.І. Цивільне право України [Електронний ресурс] / В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатеева. - Режим доступу: <http://www.media.info>.
2. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki>
3. Дмітрієва С. Функції найменування місця походження товару як об'єкта промислової власності [Електронний ресурс] / С. Дмітрієва. – Режим доступу: <http://www.patent.km.ua>.
4. Дорошенко О. Структура комерційного найменування / О. Дорошенко, К. Щукіна // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. - №3. – Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>.
5. Кошова Ю.О. Проблемні аспекти використання комерційної таємниці / Ю.О. Кошова // Держава та регіони, Серія Право. – 2009. - №1. – С.163-166.
6. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / А.І. Кубах. – Харків: ХНАМТ, 2008. – 149 с.

7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / за відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — 832 с.

8. Про найменування та комерційні найменування юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.vlasnasprava.info/ua](http://www.vlasnasprava.info/ua).

9. Розвиток законодавства у сфері охорони географічних зазначень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.minjust.gov.ua/4495](http://www.minjust.gov.ua/4495).

10. Харитонов Є.О. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України [Електронний ресурс] / О.Є. Харитонов. - Режим доступу: [http:// www.media.info](http://www.media.info).

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ГЛАВА 2.1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КОМЕРЦІЙНОГО ОБІГУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРОДУКТІВ

2.1.1. Сутність та механізм функціонування інноваційної системи

Здатність генерувати і впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу стає одним із найголовніших факторів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у глобальному конкурентному середовищі, окремих регіонів на національному рівні, а також товаровиробників на конкретних ринках, що зумовлює зростання ролі *інновацій* в економічному розвитку.

Підходи до визначення інновацій:

- 1) інновації є *результатами* перетворень в економіці, техніці, соціальній сфері та інших галузях, які сприяють створенню інтелектуальної власності та ототожнюються з новою технікою, технологією, промисловим виробництвом. (**Б. Твіст, Б. Санто, В. Ніпель, Х. Пігс** та ін.)
- 2) інновації розглядаються як *процеси* прибуткового використання ідей, винаходів у вигляді нових продуктів, послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного характеру. Тобто ця категорія властива інтелектуальній та виробничій практиці людини і являє

собою діяльність, у процесі якої: формуються явища і нові продукти, послуги, які комерціалізуються в господарську діяльність; удосконалюються вже створені людиною об'єкти матеріальної сфери; розробляються методи, засоби, форми організаційного, економічного, соціального та юридичного характеру. (*М. Портер, П. Друкер, Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт* та ін.)

Інновації згідно із *Законом України "Про інноваційну діяльність"* – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Синтезуючи різні бачення, можна зробити висновок, що інновація - це *закінчений результат творчої праці, який матеріалізований, тобто втілений у вигляді нового (удосконаленого) продукту, процесу, послуги, капіталу або системи управління, що базується на отриманих нових знаннях, відкриттях чи винаходах, які запропоновані на ринку, але поки що не знайшли масового практичного застосування у споживачів.* Головна мета використання інновацій - це забезпечення економіко-соціальної цінності для її споживачів.

Слід розмежовувати поняття «нововведення» та «інновація». *Нововведення* - оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок чи експериментальних робіт у певній сфері діяльності щодо підвищення її ефективності. Нововведення можуть оформлятися у вигляді: відкриттів; винаходів; товарних знаків; раціоналізаторських пропозицій; документації на новий чи удосконалений продукт, технологію, управлінський або виробничий процес; організаційної,

виробничої чи іншої структури; ноу-хау; понять; наукових підходів чи принципів; документів (стандартів, рекомендацій, методик, інструкцій і т. п.); результатів маркетингових досліджень і т. д. *Інновація* – є кінцевим результатом впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.

Класифікація інновацій

<i>Класифікаційні ознаки</i>	<i>Види інновацій</i>
<i>Сфера застосування</i>	Організаційні; економічні; технічні; технологічні; соціальні; юридичні; інформаційні; фінансові; управлінські
<i>Новизна</i>	Світові; галузеві; ринкові; підприємств
<i>Походження</i>	Вітчизняні; зарубіжні; спільні
<i>Форма появи і кадрового забезпечення</i>	Створені власними силами; створені за участю вітчизняних вчених; створені за участю іноземних спеціалістів
<i>Джерела фінансування</i>	Створені за власні кошти; створені за позичені та залучені кошти; створені за бюджетні та позабюджетні кошти; створені за рахунок грантів на розвиток науки
<i>Строки реалізації інноваційних</i>	Короткострокові; середньострокові; довгострокові
<i>Рівень окупності</i>	Швидко, середньо, низькоокупні
<i>Ступінь ризику</i>	Малоризиковані; помірно ризиковані; ризикові
<i>Призначення</i>	Багатоцільові; одноцільові
<i>Масштаби впровадження</i>	Глобальні; середньомасштабні; локальні

Інноваційна діяльність — це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, яка сприяє випуску на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Інноваційний продукт — це результат науково-дослідної або дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам до інноваційної діяльності.

Інноваційна продукція — це нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам до інноваційної діяльності.

Інноваційний процес — це послідовність дій на продукування ідей імовірного нововведення, маркетинг інновацій, виробництво, продаж і поширення цього нововведення, оцінка ефективності інновацій.

Етапи інноваційного процесу:

- 1) вибір варіанта створення нового виробу або нової продукції (на основі дієздатної моделі, розробки принципово нового виробу або нової продукції);
- 2) генерація і відбір найбільш вдалих ідей щодо створення нового виробу або нової продукції;
- 3) фільтрація ідей та вилучення непридатних для подальшого розгляду;
- 4) кінцевий вибір ідеї;
- 5) етап НДДКР і створення конструкторського прототипу;
- 6) створення продукції для дослідження в ринкових умовах;
- 7) реалізація масштабних планів: модифікація виробів та їх дрібносерійне виробництво або модифікація продукції та її обмежене виробництво; освоєння ринку та його сегментів; припинення виробництва;
- 8) зустрічне рішення про випуск нового виробу та його серійне або масове виробництво, або виробництво нової

продукції у великих розмірах.

Фундаментом розвитку інноваційного середовища є налагодження тісного контакту між державою, безпосередньо зацікавленою в зростанні інновацій, що підвищують соціально-економічне благополуччя громадян, освітою в особі вищих учбових закладів, що виступають як джерело інноваційних ідей, і бізнесом, здатним здійснити фінансування інноваційних розробок.

Інноваційна система - сукупність взаємозв'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів, малих і великих компаній, університетів, лабораторій, технопарків та інкубаторів як комплексу інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають потужне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості.

До основних елементів інноваційної системи відносять:

- комплекс інститутів, що беруть участь у виробництві, переданні та використанні знань;
- фірми та утворені ними мережі й комунікації;
- наукову систему;
- елементи ринкової інфраструктури;
- макроекономічну політику і форми державного регулювання;
- систему освіти й професійної підготовки;
- товарні ринки, ринки факторів виробництва, ринки праці;
- систему фінансування інновацій.

Для переведення економіки на інноваційний шлях розвитку необхідне створення розгалуженої **інноваційної інфраструктури** — комплексу

організацій (установ), що мають підлеглий і допоміжний характер, які обслуговують інновацію і забезпечують умови нормального протікання інноваційного процесу.

Інноваційна інфраструктура зумовлює темпи розвитку економіки країни. Досвід розвинених країн світу підтверджує, що в умовах глобальної конкуренції на світовому ринку неминуче виграє той, хто має розвинену інфраструктуру створення і реалізації інновацій, хто володіє найбільш ефективним механізмом інноваційної діяльності.

Формування інноваційної інфраструктури повинне базуватись на таких *принципах*: адекватність інфраструктури рівню розвитку регіону, відповідність реальним потребам, раціональне територіальне розміщення, функціональна концентрація на гострих проблемах інноваційної діяльності, доступність послуг для підприємців (територіальна, інформаційна, вартісна), залучення державних і недержавних ресурсів.

Складові інноваційної інфраструктури:

- *виробничо-технологічні структури* — технопарки, інноваційно-технологічні центри та бізнес — інкубатори;
- *фінансові структури* — бюджетні; позабюджетні, венчурні, страхові фонди; кредитні спілки, кредитно-гарантійні установи; фондові і товарні біржі;
- *об'єкти інформаційної системи* — аналітичні, статистичні центри, інформаційні бази та мережі;
- *система експертизи* — центри, спроможні дати експертні висновки для виробників, інвесторів, страхових служб;
- *система підготовки та перепідготовки кадрів.*

2.1.2. Практика формування технопаркових структур

Провідною формою організації співпраці комерційної організації, науково-технічного центру і підприємства, націлених на виробництво високотехнологічної продукції, є *технопарк*. Не дивлячись на те, що технопарки існують більш ніж півстоліття, на даний момент не існує загальноприйнятого їх визначення або сталої класифікації.

Згідно з термінологією *Міжнародної асоціації технологічних парків*, яка об'єднує нині **325** організацій в **70**-ти країнах, **технологічний парк** — це організація, керована фахівцями, головною метою яких є збільшення добробуту місцевого співтовариства за допомогою просування інноваційної культури, а також змагальності інноваційного бізнесу і наукових організацій.

Для досягнення цієї мети технопарк стимулює і управляє потоками знань і технологій між університетами, науково-дослідними інститутами, компаніями і ринками. Він спрощує створення інноваційних компаній за допомогою інкубаційних процесів і процесів виведення нових компаній з тих, що існують.

Міжнародна асоціація технологічних парків відзначає еквівалентність таких понять як "технологічний парк", "технологічний ареал", "дослідницький парк" і "науковий парк".

За даними асоціації дві третини всіх технопарків світу були створені після **1980** р. Нині у світі функціонує понад **500** технопаркових структур: у *США* розташовані більше **150**, у *Німеччині* — більше **100**, у *Японії, Китаї, Франції, Росії* — понад **50**, у *Великій Британії, Голландії* — більше **40**, у *Швеції* — понад **15**.

☺?! Перший науковий парк як приклад нової форми організації інноваційного процесу було створено після другої світової війни в **1949 р.** на базі **Стенфордського університету в США** (штат Каліфорнія) за ініціативи професора **Фредеріка Термана** під назвою **"Стенфордський індустріальний парк"**.

У **1971 р.** журналіст **Хофлер** вперше вжив щодо технопарку назву **"Силіконова долина"** (в перекладі українською мовою — **"Кремнієва долина"**), яка стала офіційною і прижилась у світовій літературі.

Технопарк був організований на території, яка належала університету, де на пільгових умовах стали здавати в оренду землю і робочі приміщення для щойно створених малих високотехнологічних підприємств, що підтримували найтісніші зв'язки з університетом. Централізовано на кошти університету та за рахунок урядових субсидій створювалась інфраструктура обслуговування такого бізнесу. З метою розвитку "Силіконової долини" фірмам надавалися вигідні умови кредитування та полегшувалися контакти з крупними виробничими фірмами в регіоні і потенційними замовниками.

Сьогодні технологічний парк зосереджує близько **3 тис.** середніх і дрібних електронних фірм з загальним числом зайнятих **190-200 тис.** осіб. В його зоні зосереджені фірми **17** найбільших концернів електронної промисловості: **"ІВМ"**, **"Х'юлет-Паккард"**, **"Ксерокс"**, **"Дженерал Електрик"** та базуються концерни військово-промислового комплексу: **"Локхід"**, **"Форд аероспейс"**, **"Вестерн Електрик"** та ін.

Кошти, які інвестуються компаніями-засновниками, складають *третину національних інвестицій в економіку США*. Компанії "Силіконової долини" фактично володіють **10% всіх патентів, зареєстрованих у США**.

Успішний досвід функціонування технологічного парку на базі Стенфордського університету стимулював появу інших подібних утворень. Так, після "Силіконової долини" в США з'явилися науково-технологічні парки: **"Дорога - 128"** в штаті Масачусетс, **"Біонічна долина"** в штаті Юта.

☺?! В Європі технопарки почали з'являтися на початку **70-х років XX ст.** Серед перших були *Дослідницький парк в Единбурзі*, наукові парки *"Трінті Коледж" в Кембриджі*, *"Левен-да-Нев" (Бельгія)*, *"Зона наукових і технічних інновацій та виробництва" у Греноблі*.

У **80-х роках XX ст.** технопарки почали з'являтися в *Канаді, Сингапурі, Австралії, Бразилії, Індії, Малайзії, Китаї, Японії*.

У середині **90-х років** загальна кількість інноваційних компаній на території технологічних (наукових) парків у всьому світі склала більше **11 000**, а число зайнятих в них спеціалістів — понад **430 000** осіб.

Невід'ємною вимогою розвитку технопарку є існуючий науково-технічний потенціал, наявність кваліфікованої робочої сили та ринку венчурного капіталу, зручне економіко-географічне розташування (близькість до міжнародних магістралей і аеропортів, внутрішніх транспортних комунікацій). Тому у високорозвинених країнах світу технологічний парк — це комплекс дослідних інститутів, лабораторій, дослідних заводів, створюваних на заздалегідь підготовлених територіях навколо великих університетів з розвинутою інфраструктурою (лабораторні корпуси, виробничі приміщення багатоцільового призначення, інформаційно-обчислювальні центри колективного користування, системи транспортних та інших комунікацій, магазини, житлові приміщення).

Для утворення технопарку необхідні наступні умови:

- ✓ присутність в регіоні науково-дослідних установ високого класу;
- ✓ наявність кваліфікованих фахівців виробничої сфери, які мають досвід впровадження у практику нових

технологій і створення нової техніки;

✓ можливість придбання або найму в оренду на пільгових умовах ділянок землі та виробничих приміщень;

✓ наявність технологічної інфраструктури, розвинутої індустрії ділових послуг;

✓ наявність ризикового капіталу.

Типи парків:

а) *наукові парки*, які займаються виключно дослідженнями;

б) *дослідницькі центри*, в яких нововведення доводять до стадії технічного прототипу;

в) *інкубатори* (у США) та *інноваційні центри* (у Західній Європі), в рамках яких університети "дають притулок" заново виникаючим компаніям, надаючи їм за помірну плату землю, лабораторне обладнання.

Технологічні парки є доволі дорогими об'єктами інвестування, що потребує певної участі держави в їх законодавчій та фінансовій підтримці. Так, економічна політика більшості високорозвинених країн світу стосовно технопарків включає *програми державної підтримки*: пільгове фінансування окремих проектів, податкові та кредитні пільги, державне замовлення на інноваційну продукцію, механізм реєстрації та ін. В цілому фахівці налічують близько **300** видів різноманітних форм стимулювання інноваційної діяльності.

До *прямих методів державної підтримки інноваційної діяльності* належать програми фінансового стимулювання, пряме інвестування акціонерного капіталу і державних кредитів, в т.ч. – безповоротних (*Японія, Франція, Індія, Китай, Росія*). При цьому забезпечується прискорення і піднесення у сфері наукових досліджень, освоєння новітніх галузей

промисловості.

Непрямі методи державної підтримки містять різні форми податкових і митних пільг і преференцій (*США, Німеччина, Велика Британія*). Це підвищує технічний рівень виробничої бази, стимулює впровадження прогресивних технологій, наукоємної продукції, приплив іноземних інвестицій і активність підприємств.

Найпоширенішими є *комплексні методи державної підтримки*, що об'єднують обидва напрями. Вони забезпечують високий рівень ефективності інноваційних процесів, підвищують конкурентоспроможність національних товарів і послуг на внутрішньому і світовому ринках, збільшують надходження до бюджету і національного доходу країни.

☺?! За даними американських фахівців, у *США* на створення та розвиток технопарку середнього розміру необхідно від **\$ 10 до \$ 12 млн.** інвестицій, у *Великій Британії* - **225 тис. дол.**

Витрати державного сектора на створення французького технопарку "*Софія Антіполіс*" становили на початку **70-х років ХХ ст.** близько **400 млн. франків.** Крім того, приватний сектор вклав від **250 до 400 млн. франків** у будівництво різних споруд, в тому числі й житлово-побутового призначення.

З огляду на значні витрати, технологічні парки починають приносити прибуток орієнтовно лише через **10 років.**

Американська модель технопарку меншою мірою засновується на державному фінансуванні технопарку, а більше використовує інвестиції зацікавлених фірм.

Основна частина фінансування технопарків у Західній Європі здійснюється державою: у *Великій Британії* — **62%**, *Німеччині* — **78%**, *Франції* — **74%**,

Нідерландах — близько **70%**, *Бельгії* — майже **100%**.

Велику зацікавленість у технопарках виявляють місцеві органи влади: так, при створенні китайського технопарку у провінції *Шань-дунь* за рахунок бюджету міста було забезпечено близько **80%** проекту, за рахунок провінції — **15%**, а кошти держави склали **5%**.

Світовий досвід становлення технологічного ринку в *Японії*, *Тайвані*, показує, що основним елементом державної політики в даних країнах є програми стійкого розвитку і створення **технополісів**. Поняття "технополіс" в його сучасному сенсі відноситься до цілого регіону або міського поселення в цілому.

Розвиток технополісів перетворює периферійні області з відносно відсталою економікою у високорозвинуті регіони, забезпечені високими технологіями в різних сферах промислового і сільськогосподарського виробництва, транспорту, зв'язку. При цьому розв'язуються регіональні завдання соціального розвитку, зокрема, створення додаткових робочих місць, підготовка власних фахівців, створення інфраструктури та ін.

Концепція технополісів останнім часом зазнала доповнення екологічними програмами, у результаті чого з'явилися **техноекополіси**. Найбільшого поширення техноекополіси набули у *Японії*.

В даний час в *Росії* розробляється декілька програм техноекополісів, які можна об'єднати в генеральну програму "*Російський Техноекополіс*". Теоретична база програми базується на результатах, одержаних при розробці наступних проектів: *Федеральна Програма соціально-економічного розвитку Далекого Сходу і Забайкалля (Техноекополіс Комсомольськ — Амурськ — Сонячний)*; *Федеральна*

Програма розвитку Півночі; Федеральна Програма "Сибір"; Технополіс "Російський ядерний Центр-Арзамас-16" і т.п.)

Вивчення зарубіжного досвіду створення технопарків необхідно використовувати при формуванні та розвитку нових технологічних парків в *Україні*. Відсутність перспектив одержати істотну стартову фінансову підтримку обумовила неможливість створення традиційних (у західному розумінні) технопарків, де всі учасники сконцентровані на загальній території. Тому, з урахуванням українських реалій, було прийнято модель "*технопарку без стін*", що не вимагає значних первинних капіталовкладень. Приклади таких технопарків до моменту розробки української моделі уже були в *США*.

Перша редакція *Закону України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків"* забезпечувала проектам технопарків такі заходи державної підтримки: звільнення від податку на прибуток; від ПДВ з продажу в Україні; від сплати ввізного мита; від сплати ПДВ при імпорті товарів; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; подовження терміну експортно-імпортних платежів із **90** до **150** днів.

У **2005 р.** за ініціативою *Міністерства фінансів України* з вищевказаного закону було виключено статті, що стосувались спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків, після чого показники діяльності технопарків почали загрозливо знижуватися.

У **2010 р.** діяльність технопарків практично була призупинена. В результаті перервано природний перебіг нарощування інноваційного потенціалу країни за рахунок реалізації нових інноваційних проектів.

Сьогодні фактично лише три провідних технопарки – *ІЕЗ ім. Є.О. Патона, Інститут монокристалів, Інститут напівпровідників* - забезпечують **97%** випуску інноваційної продукції всіх українських технопарків (в т. ч. технопарк ІЕЗ - **67%**).

☺?! Найбільш відомі українські інноваційні проекти, що відповідають **VI** технологічному укладу (проектами майбутнього):

☞ перше в світі високочастотне зварювання м'яких живих тканин людини. Американські фахівці назвали проект „*проривом в хірургію XXI століття*”. Робота захищена патентами *України, США, Німеччини, Австралії*, отримала *Державну премію України*;

☞ найкращі в світі *машини для контактного зварювання високоміцних рейок швидкісних залізниць*. Робота захищена патентами провідних країн світу, виграно тендер на постачання устаткування для реконструкції залізничної мережі *Китаю та США*. Робота представлена на висування *Державної премії України в галузі науки і техніки*.

Істотну підтримку активізації інноваційного підприємництва Україні надала, починаючи з **1997 р.**, *Американо-українська програма розвитку бізнес-інкубаторів*, яку фінансує *Агентство з міжнародного розвитку (USAID)*.

У **1998 р.** за підтримкою *Міжнародного фонду соціальних адаптацій і Асоціації бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів Польщі* було організовано *Українську асоціацію бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів*.

2.1.3. Венчурне підприємництво

Світовий досвід свідчить, що в сучасних умовах особливу роль в інноваційних процесах відіграють малі

організаційні форми - *венчурні (ризикові) фірми та інвестиційні фонди (венчурне фінансування).*

Венчурний бізнес - пов'язаний з великим ризиком вид бізнесу, орієнтований на практичне використання технічних новинок, результатів наукових досягнень, ще не випробуваних на практиці.

Венчурні компанії - особливий вид підприємницьких об'єднань - "ризикові" компанії, які займаються впровадженням нововведень у підприємницьку практику.

Венчурні фірми, як правило, утворюються або групою однодумців — учених, інженерів, спеціалістів, винахідників або науковими закладами, університетами чи приватними особами, які мають певні наукові, інженерні ідеї і хочуть реалізувати їх практично у рамках малої фірми. Малі фірми створюються і на великих підприємствах під винахідників новації.

Створення венчурного підприємства складається з трьох головних складових: *ідеї нововведення* (нового продукту, технології, послуги); *суспільної потреби та підприємця*, який готовий на основі такої ідеї створити нове підприємство; *ризикового капіталу* для фінансування такого підприємства.

Венчурний капітал:

- Капітал, який функціонує у нових сферах діяльності й пов'язаний з великим ризиком.
- Інвестиції у формі емісії нових акцій, що відіграють вирішальну роль у господарському фінансуванні.
- Інвестиції у венчурні проекти освоєння нових технологій чи продукції.

Венчурний капітал інвестується в малі наукоємні фірми як через спеціалізовані компанії, так і через пряме цільове фінансування корпораціями, а також за рахунок коштів (субсидій) окремих державних

структур, пенсійних фондів, страхових компаній, зарубіжних інвесторів, особистих заощаджень населення.

Необхідно особливо виділити участь у венчурному бізнесі *крупних промислових компаній*. Багато хто з них зацікавлений у використанні механізмів ризикового фінансування не для отримання додаткового доходу, який у будь-якому випадку неспівставний з доходами від їх основної виробничої діяльності, а перш за все - для досягнення цілей обраної в сучасних умовах стратегії науково-технічного розвитку. Вносячи відносно невеликі кошти для освоєння нових проектів малих інноваційних фірм, крупні компанії дістають доступ до нової технології і одночасно можуть дозволити собі відкласти до певного часу організацію аналогічних досліджень і розробок у власних лабораторіях.

Стадії заснування венчурної фірми:

- 1) *Перша* - група інженерів-винахідників, вчених разом з венчурним підприємцем організують компанію для виробництва нової продукції.
- 2) *Друга* - засновники розробляють економічну стратегію, вивчають ринок, прогнозують його розвиток, проводять роботу щодо підготовки виробництва, організують випуск і реалізацію нової продукції для заздальгідь одержаних замовлень певних фірм.
- 3) *Третя* - налагоджується технологія і водночас збільшується виробництво продукції для широкого споживання.
- 4) *Четверта* - вкладаються додаткові інвестиції для розширення обсягів виробництва. На цій стадії малі фірми створюють корпорації відкритого чи закритого типу, тобто проводять емісію і реалізують власні акції на ринку цінних паперів або великим корпораціям.

Наразі у світі існують *два основних ринки венчурного капіталу* – США та Західної Європи.

Ринок венчурного капіталу США. Дотепер США були безумовним лідером у сфері венчурного бізнесу. До кінця **XX ст.** на США доводилася половина всього обсягу венчурних інвестицій у світі. Відкриття і діяльність малих венчурних підприємств у США стало не лише фактором поживлення науково-технічного розвитку, а у **80-х роках** перетворилося в інструмент виявлення, створення й ефективного відбору інновацій.

Для США характерно *залучення венчурного капіталу в нові наукоємні технології*, незважаючи на їх високий рівень ризикованості. Венчурний бізнес США сформувався як галузь підприємництва саме в період бурхливого розвитку мікроелектроніки й комп'ютерних технологій і дав потужний імпульс для успішного розвитку цих напрямків. Світові лідери комп'ютерної галузі - компанії ***Microsoft, Intel, Apple Computers, Compaq*** - зайняли своє сьгоднішнє становище багато в чому завдяки венчурним інвестиціям на ранніх стадіях свого розвитку. Також пріоритетними напрямками розвитку в США є телекомунікаційні технології, біотехнології, медицина й охорона здоров'я, споживчі товари й послуги.

В США діє *двохетапна схема інвестування перспективної компанії*. На початкових етапах і в період зміцнення на ринку її підтримує *венчурний капітал*, а в момент виходу цінних паперів фірми на відкритий ринок залучається *капітал фондів прямого інвестування*.

Капітал для венчурних інвестицій надається корпоративними і індивідуальними венчурними інвесторами. Основну частину корпоративного сектору становлять незалежні венчурні фонди (компанії, фірми).

Учасниками таких фондів можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Основний обсяг капіталу фондів (понад **50%**) утворюється внесками *державних і приватних пенсійних фондів США*. Крім пенсійних фондів, активну участь у венчурних фондах приймають *комерційні й інвестиційні банки, страхові компанії, державні й благодійні фонди, корпорації*. Індивідуальний сектор венчурного бізнесу представляють *приватні інвестори*, так звані «*бізнес-ангели*». Найбільш важлива роль «бізнес-ангелів» виявляється на ранніх стадіях зародження й формування компаній, тобто коли компанія готується до виходу на ринок (фондову біржу).

Національна Асоціація Венчурних Капіталістів США щорічно публікує *Звіт "Money TreeReport"* про діяльність венчурних підприємств країни.

Ринок венчурного капіталу Європи. Другим після США по розвинутості ринком капіталу є Європа, хоча безпосередньо венчурні інвестиції, тобто вкладення на ранніх етапах розвитку бізнесу, на ньому складають лише близько **10%**. В країнах Західної Європи *венчурні інвестиції спрямовуються переважно на розвиток компаній*.

У Європі не існує, подібно до США, поділу на венчурні фонди й фонди прямих інвестицій. Так співвідношення венчурного капіталу й капіталу прямих інвестицій у Європі - **1:1**, у той час як у США це відношення - **1:5**.

Також на відміну від США, європейські венчурні фонди розміщують інвестиції практично в усі сектори економіки. В останні роки відбувається переорієнтація європейських венчурних інвестицій в технологічний сектор.

За кордоном венчурні фірми користуються *підтримкою держави*. Участь урядів західних країн у

процесі венчурного інвестування:

а) демонструє бажання й здатність держави розділити ризики з комерційними інвесторами;

б) демонструє розуміння державою необхідності збереження національних приватних капіталів на ринку своєї країни;

в) стимулює залучення в реальний сектор економіки коштів пенсійних фондів і страхових компаній (частка таких коштів у венчурному капіталі Європи становить до **35%** всіх інвестицій).

Одним із способів урядового фінансування є надання засобів приватним венчурним фірмам, які у свою чергу безпосередньо фінансують невеликі компанії.

Так, у *Бельгії* інвестиційна компанія, створена у **1980 р.**, з'явилася шляхом реалізації концепції фінансованого урядом венчурного фонду.

У *Фінляндії* в **1994 р.** був створений повністю приналежний державі фонд.

Німеччина у **1995 р.** розробила схему, у рамках якої здійснювалося державне фінансування малих фірм, що роблять інноваційні продукти або послуги, разом з компаніями приватного сектора, при цьому державою гарантувалось повернення **75%** вартості позики, якщо таке підприємство збанкрутує.

У *Данії* фінансована урядом програма кредитного фінансування розвитку бізнесу передбачає видачу позичок невеликим фірмам для розробок технологічно-орієнтованих проєктів, при цьому, у випадку невдачі передбачається прощення боргів.

У *Нідерландах* кредитна схема технічного розвитку передбачає видачу десятилітніх кредитів малим компаніям, які можуть не повертатися у випадку технічного або комерційного провалу.

Австрія створила інвестиційний фонд з метою збільшення фінансування починаючих фірм, шляхом надання засобів приватним фондам.

У *Швеції* уряд є найбільшим акціонером компанії, що надає **6-10-річні** позички починаючим компаніям, безпроцентні протягом перших двох років.

Згідно з урядовою схемою гарантування позик *Великобританії* підприємцям надається **80%** гарантія середньострокових позик, у формі якої розподіляється значна частина венчурних інвестицій.

У *Франції* діє спеціальна урядова організація й приватно-державний банк, що здійснює фінансову підтримку малих інноваційних підприємств.

Таким чином, на сьогоднішній день європейський венчурний бізнес навіть більшою мірою, ніж американський, орієнтований на реальну підтримку й розвиток малих і середніх підприємств, особливо на стадії розширення. Завдяки гармонізації оподаткування та інших регуляторних засобів в просторі єдиного європейського ринку зараз заохочується й створення європейських консорціумів ризикового капіталу.

Компаніями *Ernst & Young i Dow Jones Venture One* щорічно публікується звіт *European Venture Capital Report* про венчурну діяльність в Європі.

За останній період значний розвиток венчурна індустрія одержала не тільки в європейських країнах, але й у *Японії, Китаї, Республіці Корея, Сінгапурі, Ізраїлі, Австралії, Чилі, Мексиці.*

Український венчурний ринок. В Україні тільки народжується повноцінна індустрія венчурного капіталу. Формування інститутів венчурного фінансування і розвиток венчурного бізнесу в країні започатковано у **1992 році**. Першим вітчизняним фондом венчурного капіталу став **фонд „Україна”**,

заснований у 1992 році. Велика частка інвестування цим фондом здійснювалась за рахунок *Європейського банку реконструкції та розвитку*.

Український ринок венчурного інвестування істотно відрізняється від зарубіжних ринків в першу чергу *сферою вкладання венчурного капіталу*. Найпривабливішими сферами в Україні є будівництво, нерухомість, переробка сільгосппродукції, харчова промисловість, роздрібна торгівля. В той час, як на Заході і в США - це інвестиції в інновації.

Причини непопулярності інвестування в новітні технології через венчурні фонди в Україні:

1) *Відсутність механізму у законодавстві для роботи венчурних фондів*. Уперше на законотворчому рівні функціонування венчурних фондів було передбачено *Законом України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”*. Проте в цьому законі йдеться лише про інвестиційні фонди, які проводять діяльність, пов’язану з об’єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів із метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість, тобто *інвестиції в уже існуючий бізнес, або нерухомість*.

2) *Заборона для пенсійних фондів і страхових компаній на інвестування до венчурних фондів*, що скорочує потенційну базу для венчурних інвестицій.

3) *Низька інноваційна активність бізнесових структур*, причинами якої є: економічна і політична нестабільність; дефіцит фінансових ресурсів; орієнтація економіки на інвестування розвитку виробництв, а не на активізацію інноваційної діяльності; відсутність чіткої інноваційної політики держави, відсутність розвинутої інноваційної інфраструктури; орієнтація на імпорт

високотехнологічного устаткування, недостатня увага до розвитку власного науково-технічного потенціалу; недосконалість інструментів правового регулювання інноваційної діяльності та її фінансування; відсутність економічної зацікавленості господарських суб'єктів у нових розробках, інноваціях.

2.1.4. Типи та форми технологічного трансферу

Трансфер технологій – це розповсюдження технологічних знань прикладного характеру відносно процесів, методів виробництва та інноваційних продуктів всередині галузі, між галузями та між країнами, яке включає в себе комерціалізацію наукових розробок та розповсюдження вже існуючих технологій (інновацій).

Трансфер і комерціалізація технологій відносно самостійні процеси і можуть існувати окремо один від одного. Проте вони можуть бути і пов'язані у випадку, коли в результаті трансферу технологій з'являється можливість успішної комерціалізації.

Технологія як об'єкт трансферу може бути в окремих випадках конкретним об'єктом предметного типу, що сам по собі технологією як такою не є. Однак з відповідним об'єктом обов'язково пов'язані ті або інші вміння й навички, та або інша технологія (виробництва, застосування чи впровадження), тому термін найближче за тлумаченням не до усталеного виробничого змісту, а до його прямого перекладу – *знання про ремесло, а точніше – інформація у різних формах, в т.ч. і про методи її практичного використання.*

Згідно з **ст.1 Закону України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій”** трансфер технології – це передача

технології, що оформляється шляхом укладення договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових.

Форми здійснення некомерційного технологічного трансферу

Першими актами трансферу технологій вважають університетські програми підвищення кваліфікації працівників сільського господарства та промисловості, які проводили американські університети з середини XX ст.

Форми здійснення комерційного технологічного трансферу

Типи трансферу технологій:

↪ **Некомерційний трансфер** - найчастіше використовується в галузі наукових досліджень, що супроводжується незначними витратами, може підтримуватися державою або проходити на основі особистих чи міжвідомчих контактів.

↪ **Трансфер комерційного характеру** переважає у сфері виробництва та економічній діяльності.

Головним критерієм вибору тієї чи іншої схеми реалізації трансферу є наявність та підбір професійних кадрів. Так, у випадку відсутності підготовлених кадрів у галузі трансферу в установі (джерелі технології), доцільно залучити кваліфікованого посередника. При цьому витрати, пов'язані із залученням посередника, будуть окуплені рівнем організації процесу трансферу, що може полягати не лише в професійному юридичному супроводі контракту, але й більш вигідних фінансових умовах договору.

Види трансферу за способом здійснення:

↪ **Прямий трансфер технологій** - процес передачі технології від власника безпосередньо підприємству – виробнику кінцевої продукції. В такому процесі можуть брати участь безпосередньо винахідники або спеціалісти відповідного підрозділу щодо трансферу технологій, який створено при науковій установі.

Умови досліджень і розробок у сфері науки і техніки, що передбачають одержання дослідницькими колективами чи окремими дослідниками відповідного результату у вирішенні конкретної проблеми протягом визначеного строку, регулюються **договорами на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт.**

За договором на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт підрядник-виконавець зобов'язується провести обумовлені завданням замовника дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу. Зміст і строки виконання основних етапів робіт визначаються календарним планом, що становить

невід'ємну частину договору. На підставі відповідних контрактів можуть, також, виконуватись наукові дослідження і розробки для потреб держави, зокрема за державними замовленнями.

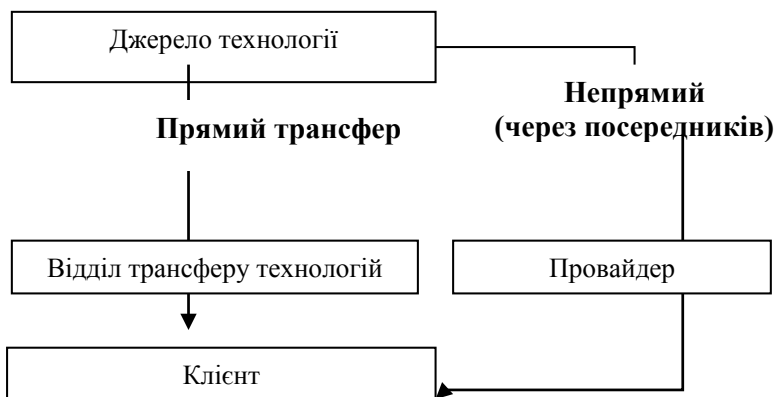
Норми про договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських або технологічних робіт в Україні регламентуються **Цивільним кодексом** серед положень про **договори підрядного типу**, проте при їх укладанні слід враховувати ряд факторів:

1) *об'єктом підрядного договору* є створення нової або обробка існуючої речі або виконання іншої подібної роботи, в той час як *за договором на виконання науково-пошукових чи дослідно-конструкторських робіт* досягнутим результатом є наукові дослідження, тобто результати інтелектуальної творчості;

2) *у договорах підрядного типу* ризик випадкової загибелі предмета підряду або неможливості закінчення роботи несе підрядник, а *в договорах на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт* ризик неможливості досягнення результату цих робіт покладається на замовника. Береться до уваги творчий характер робіт, при виконанні яких не завжди можна гарантувати успіх.

↳ **Непрямий трансфер технологій** процес передачі технології, одним з ключових учасників якого стає стороння організація – посередник між джерелом технології та підприємством.

У цьому випадку механізмом трансферу технологій буде укладання **договору про посередницькі послуги в сфері трансферу зі спеціалізованою компанією**.

Способи здійснення трансферу технологій

Провайдинг інновацій – це посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації інноваційних розробок через консалтинговий супровід, венчурне фінансування та інноваційне проектування з метою просування на ринок інноваційної продукції.

Приймаючи до уваги відмінності наукових установ різних регіонів України щодо потужності наукового потенціалу та концентрації промислового виробництва доцільно використати *досвід США з організації прямого трансферу* через центри трансферу технологій у великих наукових і промислових центрах.

Непрямий трансфер, тобто *провайдинг інновацій за участі професійних посередників (досвід Німеччини)*, може бути використаний в регіонах з низьким науковим потенціалом і концентрацією виробництв.

Починаючи з **70—80-х років ХХ ст.**, у технічно розвинених країнах стали активно поширюватись різні форми спільного проведення науково-дослідних робіт, які перш за все спрямовані на забезпечення великих технологічних проривів. Вирішення таких завдань

потребує виконання складних програм НДДКР, значних фінансових, матеріально-технічних і людських ресурсів.

Міжфірмова науково-технічна кооперація - тривалі об'єднання фірм різних розмірів між собою і/або з університетами на основі угод про спільне фінансування НДДКР. Така кооперація націлена на вирішення довгострокових комерційних завдань, пов'язаних із глобальним поширенням нової технології, скороченням строків розробки й освоєння проєктів, швидшим просуванням нових виробів на ринок. У наш час практично всі промислові компанії розвинених країн активізують міжфірмові зв'язки.

Основні форми міжфірмового співробітництва:

- *угоди про співпрацю* в окремих видах наукової діяльності — «спільна науково-технічна і виробнича діяльність»;
- *угоди про поглинання новаторських малих підприємств (венчурних фірм)* великими компаніями з метою одержання нових технологій;
- *угоди про розподіл між фірмами витрат на НДДКР.* Ця форма розвивається у вигляді технічного співробітництва, обміну і передачі технологій, ноу-хау (непатентованих технологічних рішень), виробничого і технологічного досвіду, навчання технічного персоналу, установа і налагодження устаткування та ін.;
- *створення кластерів* - зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств та установ у межах окремої області. Кластери охоплюють значну кількість різного роду підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби, а саме: постачальників спеціального оснащення, нових технологій, послуг, інфраструктури, сировини, додаткових продуктів і

т.п. Крім того, багато кластерів включають органи влади та інші установи – такі як університети, центри стандартизації, торговельні асоціації, які забезпечують утворення, спеціалізоване перенавчання, інформацію, дослідження та технічну підтримку;

- *угоди про розподіл відповідальності* між компаніями — засновниками консорціуму.

Науково-технічні стратегічні альянси - це стійкі об'єднання фірм різних країн між собою і з науковими установами, державними лабораторіями на основі угоди про спільне вирішення науково-технічних проблем.

Основні напрями взаємодії у рамках науково-технічних стратегічних альянсів: спільне проведення НДДКР; взаємний обмін науковими досягненнями; взаємний обмін виробничим досвідом; підготовка кваліфікованих кадрів.

Основними мотивами створення стратегічних альянсів є:

- швидкий розвиток технологій і скорочення життєвого циклу товарів, технологічних процесів і відповідно скорочення часу на проведення НДДКР;
- зростання вартості досліджень у високотехнологічних галузях і відповідно розподіл витрат між фірмами на проведення спільних НДДКР;
- одержання доступу до науково-технічних досягнень партнерів по альянсу;
- розподіл ризику невдач у разі спільного проведення НДДКР;
- підвищення ефективності та прибутковості.

Існує кілька видів міжнародних стратегічних альянсів. Найпоширенішими є *консорціуми, спільні підприємства, спільна науково-технічна і виробнича діяльність (кейрецу)*. Науково-технічні альянси бувають

горизонтальними (фірми однієї галузі) і *вертикальними* (фірми різних галузей).

Управління альянсом здійснюється або одним із провідних членів, або спеціально створеним координаційним комітетом.

При підготовці глави використано джерела:

1. Бутнік-Сіверський О.Б. Інноваційний дохід підприємства від використання інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / О.Б. Бутнік-Сіверський // Ефективна економіка. – 2011. - №12. – Режим доступу [http:// www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua).

2. Бутнік-Сіверський О.Б. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт [Електронний ресурс] / О.Б. Бутнік-Сіверський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – Режим доступу [http:// www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html](http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html).

3. Венчурна діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.finansist.hiblogger.net.198278.html](http://www.finansist.hiblogger.net.198278.html).

4. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)

5. Волощук К.Б. Механізм інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислових підприємств: монографія / К.Б. Волощук. – Кам'янець-Подільський: Сисин, 2011 р. – 319 с.

6. Дворжак И. Венчурный капитал в странах Центральной и Восточной Европы [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.cfin.ru/investor/east>.

7. Джерела венчурного капіталу. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://www.uaib.com.ua/files/articles/204/15_4.pdf

8. Лаган О. Сутність інновацій [Електронний ресурс] / О. Лаган. – Режим доступу: [http:// www.nss.org.ua](http://www.nss.org.ua).

9. Науково-технічна кооперація. Стратегічні альянси [Електронний ресурс] / Бібліотека економіста онлайн. – Режим доступу: [http:// www.library.if.ua](http://www.library.if.ua).

10. Нежиборець В.І. Венчурне інвестування: стан і проблеми. Закордонний досвід [Електронний ресурс] / В.І. Нежиборець // Теорія і практика інтелектуальної власності. – Режим доступу [http:// www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html](http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html).

11. Нежиборець В.І. Інноваційна інфраструктура: проблеми, перспективи, рішення / В.І. Нежиборець // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. - №5. – С.60-69.

12. Огляд ринку венчурного інвестування США і Європи. Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/files/articles/201/16_4.pdf.

13. Оліх Л.А. Роль науково-технічних послуг у формуванні національної інноваційної системи [Електронний ресурс] / Л.А. Оліх // Ефективна економіка. — 2012. - №10. — Режим доступу <http://www.economy.nauka.com.ua>.

14. Особливості венчурного фінансування та його розвиток в Україні [Електронний ресурс] / Конспекти КНЕУ ім.В.Гетьмана. — Київ, 2009. — Режим доступу: <http://www.v.kinst.ru>.

15. Ревуцький С. Основні передумови та загальні риси розвитку технологічних парків у високорозвинених країнах світу [Електронний ресурс] / С.Ревуцький // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2009. - №1. - Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>.

16. Результати діяльності українських технологічних парків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.managerhelp.org/hoks-1536-1.html>.

17. Технологічні парки України: цифри, факти, проблеми / А.А. Мазур, С.В. Пустовойт // Наука та інновації. - 2013. - Т. 9. - № 3. - С. 59—72.

ГЛАВА 2.2. СТРАТЕГІЇ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРОДУКТІВ

2.2.1. Сутність та способи комерціалізації інтелектуальної власності

На сучасному етапі розвитку суспільства та активізації міжнародної торгівлі питання, пов'язані із комерціалізацією та використанням результатів інтелектуальної творчої праці людини, стають все більш актуальними. Тому доктрина комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності є однією з найбільш важливих у формуванні ідеології інноваційної моделі розвитку суспільства.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Майнові права інтелектуальної власності мають певну економічну цінність і в умовах ринкової економіки стають товаром, що реалізується на договірних засадах.

Метою комерціалізації є отримання прибутку за рахунок використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві або продажу чи передачі прав на їх використання іншим юридичним чи фізичним особам.

В Україні процес комерціалізації інтелектуальної власності перебуває на початковій стадії.

Основними проблемами комерціалізації є:

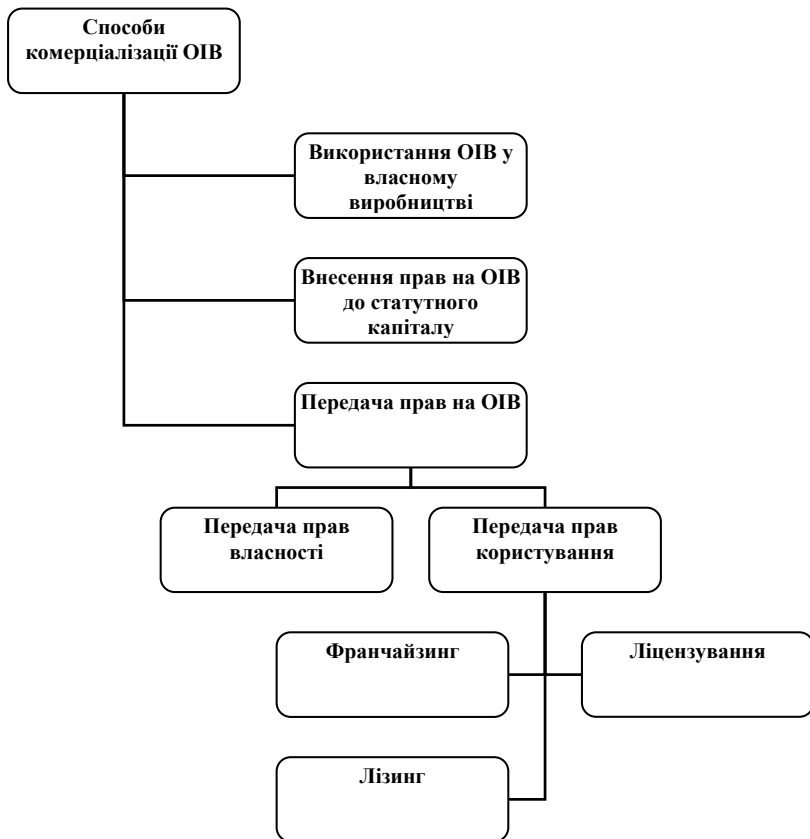
1) *нормативно-законодавча база* - суперечності та колізії трьох нормативних галузей: права, оподаткування та бухгалтерського обліку;

2) *проблема оцінки об'єктів інтелектуальної власності* - відсутність єдиного національного

стандарту оцінки об'єктів у нематеріальній формі;

3) *кадрова проблема* - відсутність висококваліфікованих спеціалістів з питань інтелектуальної власності;

4) *антиринкова ментальність* значної частини населення, за стереотипами якої наука і НДДКР — це не об'єкти ринкових відносин, а елементи так званої «невиробничої сфери».

Способи комерціалізації інтелектуальної власності

Процес залучення іноземного капіталу до формування ринку інтелектуальної власності в Україні гальмується численними чинниками, серед яких: нестабільне й надмірне регулювання та великий податковий тягар; нечітка правова система; мінливість економічного та політичного середовища; проблеми щодо встановлення чітких прав власності; труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами та корупція; відсутність інфраструктури; низький рівень доходів громадян.

Напрями вдосконалення політики у сфері комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності:

➤ *розробка чітких механізмів нормативно-правового регулювання, а саме кодифікація законодавства (створення та затвердження Кодексу про інтелектуальну власність);*

➤ *поєднання науки з виробництвом, що передбачає запровадження комплексу заходів (дослідження і аналіз ринку, фінансування впровадження об'єктів інтелектуальної власності, дослідження та розробку тощо);*

➤ *створення інфраструктури впровадження результатів науково-технічної діяльності у виробництво;*

➤ *створення замкнених циклів (ідея-виробництво-споживання);*

➤ *створення спеціальних комплексних структур, до функцій яких би входило: проведення експертної оцінки їх комерційного потенціалу, дослідження кон'юнктури ринку, надання новітнім розробкам фінансової підтримки, догляд за виготовленням конкурентоздатної продукції, просування об'єктів інтелектуальної власності на вітчизняні та іноземні ринки, запобігання несанкціонованому використанню та розповсюдження*

об'єктів інтелектуальної власності;

➤ *створення національної системи підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з інтелектуальної власності.*

2.2.2. Комерціалізація через використання об'єктів інтелектуальної власності у власному виробництві та шляхом внесення до статутного капіталу

Використання об'єктів інтелектуальної власності у власному виробництві є найбільш вигідним способом комерціалізації з точки зору максимізації прибутку, оскільки весь прибуток від продажу інноваційного продукту, що отримано за допомогою об'єктів інтелектуальної власності, залишається у правовласника.

Недоліком стратегії є те, що спосіб пов'язаний із значними стартовими витратами на доопрацювання об'єктів інтелектуальної власності, розроблення технології виробництва тощо, тому реалізувати відповідну стратегію вдається переважно великим компаніям.

Стратегія внесення об'єктів інтелектуальної власності як нематеріальних активів до статутного капіталу надає ряд наступних переваг:

✓ можливість сформувати значний за своїми розмірами статутний капітал без відволікання коштів й забезпечити доступ до банківських кредитів і інвестицій, використовуючи інтелектуальну власність як об'єкт застави нарівні з іншими видами майна;

✓ можливість амортизувати інтелектуальну власність у статутному капіталі і замінити її реальними коштами, тобто капіталізувати інтелектуальну власність;

- ✓ авторам і підприємствам - власникам інтелектуальної власності – можливість стати засновниками дочірніх і самостійних фірм без відгалуження коштів;
- ✓ право на отримання частки прибутку (дивідендів);
- ✓ право на участь в управлінні підприємством через загальні збори правління;
- ✓ право на отримання ліквідаційної квоти у разі ліквідації підприємства.

Основні законодавчі акти, якими регламентовано порядок внесення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу вітчизняного підприємства

<i>Назва документа</i>	<i>Зміст</i>
<ul style="list-style-type: none"> • ч. 3 ст. 424 Цивільного кодексу України • ч. 1 ст. 86, ч. 5 ст. 156 та ч. 6 ст. 157 Господарського кодексу України • ч. 1. ст. 11, ст. 23 Закону України “Про акціонерні товариства” 	Закріплено можливість внесення майнових прав інтелектуальної власності як внеску до статутного капіталу господарського товариства
<ul style="list-style-type: none"> • ст. 24,52 Закону України “Про господарські товариства” • ст.14 Закону України “Про акціонерні товариства” 	Визначено мінімальний розмір внеску до статутного фонду
Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”	Передбачено заборону формування статутного капіталу за рахунок нематеріальних активів для фінансових установ — юридичних осіб, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

У більшості випадків майнові права інтелектуальної власності вносять до статутного капіталу під час збільшення статутного капіталу товариства. Проте, майнові права можна вносити під час формування статутного капіталу юридичної особи. Але при цьому необхідно пам'ятати, що:

- *передати майнові права інтелектуальної власності можливо лише після створення юридичної особи- правонаступника, оскільки суб'єктами права інтелектуальної власності є фізичні та/чи юридичні особи (ст. 2 та 421 ЦКУ);*
- *юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації (ч. 4 ст. 87 ЦКУ);*
- *акціонер у строки, встановлені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації АТ, зобов'язаний оплатити повну вартість акцій;*
- *господарське товариство може відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки у банках, а також укладати договори та інші угоди тільки після його реєстрації. Угоди, укладені засновниками до моменту реєстрації товариства і надалі не схвалені товариством, тягнуть за собою правові наслідки лише для засновників.*

У разі внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства у першу чергу здійснюється *ідентифікація об'єкта* та перевіряється:

- хто є власником прав на відповідний об'єкт інтелектуальної власності;
- чи існують права третіх осіб стосовно відповідного об'єкта, підтверджені договором застави, ліцензійним договором тощо;
- можливість використання об'єкта інтелектуальної власності господарським товариством, до статутного

капіталу якого вносяться майнові права на такий об'єкт;
– чи є чинними майнові права на такий об'єкт інтелектуальної власності;
– строк чинності майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Важливо зазначити, що під час передачі прав інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства необхідним є *документальне оформлення операції*:

- 1) у *статутних документах*;
- 2) у *договорі про передання майнових прав інтелектуальної власності*.

При цьому *необхідно враховувати особливість правової охорони відповідного об'єкта*, зокрема той факт, що патент на корисну модель та патент на промисловий зразок видаються під відповідальність власників таких патентів. Тому засновники повинні усвідомлювати ризики формування статутного капіталу свого підприємства за рахунок майнових прав інтелектуальної власності на такі об'єкти, як корисні моделі та промислові зразки, до того ж строки чинності майнових прав на такі об'єкти відносно невеликі.

Таким чином, при прийнятті рішення щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства доцільно віддавати переваги майновим правам на знаки для товарів і послуг, об'єкти авторського права, об'єкти суміжних прав та винаходи.

2.2.3. Продаж об'єктів інтелектуальної власності

Майнові права на об'єкти інтелектуальної власності мають ознаки товару, оскільки вони є продуктом праці і можуть мати ціну.

Властивості права інтелектуальної власності як ринкового товару:

а) *корисність* - здатність задовольняти потребу споживача;

б) *рідкість* - властивість, протилежна загальнодоступності (перетворює корисність продукту в комерційну цінність, а сам продукт - у товар). На відміну від матеріальних благ реалізується ідеально тому, що об'єкт інтелектуальної власності за визначенням повинен бути новим, оригінальним, неповторним;

в) *універсальність* - придатність до обміну на гроші або на будь-які інші ринкові товари. На відміну від матеріальних благ для об'єктів інтелектуальної власності реалізується лише за можливості відчуження прав інтелектуальної власності як від індивідуума, так і від підприємства. Тільки у цьому випадку права на об'єкти інтелектуальної власності можуть обернутися як товар у його звичайному розумінні.

За принципом "відокремлюваності" права інтелектуальної власності поділяють на три групи:

- права, що відокремлюються як від індивідуума, так і від підприємства;
- права, що не відокремлюються від індивідуума;
- права, що не відокремлюються від підприємства.

До першої групи відносяться права на об'єкти права інтелектуальної власності, такі як винаходи, торговельні марки, твори літератури і мистецтва, аудіо- та відеограми.

До невідокремлюваної від індивідуума інтелектуальної власності відносяться: знання, уміння, творчі здібності людей тощо, які зайняті розробкою об'єктів інтелектуальної власності.

До невідокремлюваної від підприємства

інтелектуальної власності відносять системи і методи функціонування, що розроблені як складові частини діючого підприємства; наявність підготовленого персоналу; досягнення в галузі маркетингу власної продукції, ділову репутацію підприємства тощо.

Невідокремлювані від індивідуума чи від підприємства результати творчої діяльності не можуть виступати як товар. Але вони можуть продаватися (передаватися) разом з підприємством чи індивідуумом. Наприклад, не можна передати видатні організаторські здібності директора одного підприємства директору іншого підприємства. Можна тільки запросити талановитого директора на інше підприємство, запропонувавши йому більш вигідні умови праці, тобто "купити" його разом з його якостями.

Продаж відокремлюваних майнових прав інтелектуальної власності проводиться через *договір купівлі-продажу*, за яким у результаті передачі права власності на об'єкт інтелектуальної власності (продажу патенту або свідоцтва) власник, як сторона, яка продає, втрачає всі майнові права на нього. Тобто якщо продано патент на винахід, то він перереєструється на ім'я нового правовласника і до останнього переходять всі майнові права на цей об'єкт. Як правило до патентної угоди вдаються малі й середні фірми, винахідники-одинаки, що не мають достатніх коштів для самостійного освоєння свого винаходу.

2.2.4. Передача права користування об'єктом інтелектуальної власності за ліцензійним договором

Ліцензійна угода є шляхом впровадження технології на ринку без продажу товарної продукції.

Доходами від продажу ліцензій юридичні або фізичні особи покривають свої витрати на наукові дослідження.

Під патентною ліцензією розуміють дозвіл, виданий або проданий патентовласником (**ліцензіаром**) іншій особі (**ліцензіату**) на використання об'єкта промислової власності, який охороняється, на узгоджених між сторонами умовах.

За ліцензійним договором ліцензіат отримує право на використання об'єкта інтелектуальної власності *лише на обумовленій ліцензійним договором території та на певний термін*, за що *передбачається виплата певної грошової винагороди* ліцензіару. Патентна ліцензія повинна реєструватися в патентному відомстві країни ліцензіата, інакше ліцензія вважається недійсною.

У випадку укладення ліцензійного договору:

- ліцензіат не стає власником прав на відповідний об'єкт інтелектуальної власності;
- ліцензіату не відчужуються майнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт.

Переваги торгівлі ліцензіями для ліцензіара:

- ✓ можливість в короткі строки окупити витрати на науково-дослідницькі роботи, використані на розробку винаходу;
- ✓ перспектива одержати додатковий прибуток за рахунок швидкого освоєння винаходу і випуску на його основі нової продукції;
- ✓ перспектива використати місцеву, більш дешеву, робочу силу;
- ✓ можливість забезпечити близькість до джерел сировини;

Переваги торгівлі ліцензіями для ліцензіата:

- ✓ можливість економії на науково-дослідних роботах;
- ✓ доступ до передових науково-технічних

досягнень;

- ✓ розширення власних досліджень;
- ✓ здійснення процесу диверсифікації;
- ✓ можливість отримати доступ до найновіших технологічних досягнень, що особливо важливо в зв'язку із скороченням періоду морального старіння товарів.

Види ліцензій:

1) За обсягом прав, що передається:

❖ *Виключна (виняткова) ліцензія* видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обумовлена цією ліцензією (інтелектуальну власність використовує лише ліцензіат).

❖ *Одинична ліцензія* також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у даній сфері (інтелектуальну власність використовує ліцензіар та ліцензіат).

❖ *Невиключна (невиняткова, проста) ліцензія* не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності і видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкту у даній сфері (інтелектуальну власність використовує ліцензіар та необмежена кількість ліцензіатів).

❖ *Субліцензія* – письмове повноваження ліцензіата (надане зі згоди ліцензіара) на використання об'єкта інтелектуальної власності третьою особою.

❖ *Опціон* – ліцензія, яка надає право ліцензіату на детальне ознайомлення з об'єктом інтелектуальної власності (1-2 роки) з метою самовизначення щодо доцільності угоди.

2) За характером укладання:

❖ *Добровільна ліцензія* видається за двосторонньою угодою.

❖ *Примусова ліцензія* надається в адміністративному і судовому порядку (уряд відчужує права без згоди власника, виходячи з питань національної безпеки).

❖ *Відкрита ліцензія* видається будь-якій зацікавленій особі на підставі офіційної заяви власника прав (дозволяє власнику отримати пільги від уряду на сплату щорічного збору за підтримання чинності охоронного документу).

3) За наявністю правової охорони об'єктів інтелектуальної власності:

❖ *Патентна ліцензія* пов'язана з угодами, що стосуються об'єктів інтелектуальної власності, захищених охоронними документами.

❖ *Безпатентна ліцензія* пов'язана з угодами щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, які не мають правової охорони, або з терміном правової охорони, що вичерпався (консультаційні послуги, ноу-хау).

❖ *Крос-ліцензія (перехресна)* – це ліцензія, яка закріплює передачу прав інтелектуальної власності на декілька об'єктів (взаємне надання прав користування власниками різних охоронних документів за умови, якщо здійснення комерційної або виробничої діяльності неможливе без порушень прав один одного).

Основні види ліцензійних платежів:

1. Роялті — це періодичні відрахування від доходів покупця на протязі періоду дії угоди. Вони встановлюються у вигляді певних фіксованих ставок (у відсотках) і виплачуються ліцензіатом через узгоджені відрізки часу (щорічно, щоквартально, щомісячно чи до визначеної дати).

Роялті є найпростішою і найбільш поширеною формою платежу.

Роялті можуть визначатися різними способами:

- із вартості виробленої за ліцензією продукції;
- із суми продажу ліцензованої продукції;
- з одиниці випущених чи реалізованих виробів у відсотках;
- з кількості переробленої за запатентованим методом сировини і т.д.

Спрощений розрахунок величини роялті (без обліку податків та інших факторів) може бути виведений за формулою:

$$P = \Pi / C * 100,$$

де P — ставка роялті; П — прибуток ліцензіата;

C — річна вартість продажу.

☺?! 27 вересня 2001 р. *Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу* була прийнята *Директива 2001/84 ЄС «Право слідування на користь авторів оригіналів творів мистецтва»*, яка набрала чинності у день її опублікування.

Держави-члени передбачають на користь автора оригінального твору мистецтва *право слідування*, що визначається як невідчужуване право, від якого автор не може відмовитись, навіть заздалегідь, та яке передбачає отримання *роялті* від ціни продажу за умови будь-яких перепродаж твору після першого здійснення автором відчуження твору. При цьому це правило застосовується до всіх дій з перепродажу.

Також Директива встановлює *шкалу ставок роялті*:

4% від ціни продажу до 50000 євро;

3% від ціни продажу від 50000,01 євро до 200000 євро;

1% від ціни продажу від 200000,01 євро до 350000 євро;

0,5% від ціни продажу від 350 000,01 євро до 500000 євро;

0,25% від ціни продажу, що перевищує 500000 євро.

Порядок розрахунків у різних країнах світу здійснюється по-різному і можна виділити такі системи розрахунків:

1) *Виплата винагороди у вигляді певного відсотка від кожної нової ціни продажу без будь-яких податкових відрахувань.* Наприклад, у *Болівії*, на *Філіппінах* розмір винагороди складає 5% від загальної ціни кожного наступного продажу, в *Португалії* — 6% від загальної ціни продажу (після відрахувань витрат на рекламу або презентації та інші аналогічні дії, пов'язані з рекламою і продажем творів). У *Бельгії* ставки винагороди належать до прогресивних (від 2% до 6%) і залежать від ціни продажу творів.

2) *Виплата винагороди у вигляді певного відсотка від ціни продажів за умови, що вона вище певної суми.* Наприклад, у *Франції* розмір винагороди складає 3% від ціни перепродажу починаючи з 15 євро, у *Німеччині* — 5% від ціни продажу, якщо вона перевищує 51 євро.

3) *Виплата винагороди у вигляді певного відсотка від доданої вартості у випадках перепродажу творів за ціною, яка перевищує попередню.* Цей спосіб може виявитись найбільш справедливим, проте, при його реалізації виникають певні складнощі, а саме: автори творів образотворчого мистецтва і їх правонаступники повинні знати і мати змогу довести за якою ціною був здійснений перший продаж оригіналу твору і наступні перепродажі. Це можливо лише за умови, якщо автори, а згодом і їх правонаступники отримали і зберегли документи, які підтверджують ціну кожного продажу, до того ж вони мають бути обізнані в бухгалтерії. Складність реалізації цієї системи розрахунків підтверджує й той факт, що її не змогли реалізувати навіть ті країни, які її прийняли (наприклад *Бразилія*, *Чілі*, *Португалія*). Лише ті країни, які у своєму

національному законодавстві передбачили відрахування у вигляді певного відсотка безпосередньо від ціни перепродажу і де цим займаються організації колективного управління, змогли ефективно на практиці реалізувати право слідування. Роялті сплачується авторові твору та його спадкоємцям після смерті автора.

Законодавством *України* встановлено **«Розміри, порядок та умови виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань» та «Мінімальні ставки авторської винагороди (роялті) за публічне виконання, публічний показ, публічне мовлення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) творів науки, літератури і мистецтва» затверджені постановами КМУ №71,72 від 18 січня 2003 р.**

2. Паушальний платіж - це платіж, який являє собою фіксовану суму та не залежить від обсягів виробництва або реалізації продукції з використанням права інтелектуальної власності. Він визначається на основі розрахункового прибутку і являє собою середню суму роялті, яку ліцензіар очікує одержати за весь термін дії ліцензійної угоди без урахування коливань цін на ринку. Паушальні платежі можуть бути здійснені шляхом передачі частини цінних паперів ліцензіата або зустрічної передачі технічної документації. Можуть проводитися як одноразово, так і в розстрочку.

Паушальний платіж в чистому вигляді зустрічається рідко. Як правило, він використовується в тих випадках, коли вартість ліцензії відносно мала в порівнянні з вартістю обладнання або коли важко контролювати показники діяльності ліцензіата. Крім того, паушальні платежі використовують при наданні ліцензії економічно слабким партнерам - ліцензіатам, що

знаходяться в країнах з нестійким політичним середовищем, нестабільним станом валюти.

При паушальній формі не виникає ризик у випадку зриву виробництва, однак розмір платежу, як правило, завжди менше платежів у формі роялті. Основною перевагою паушальних платежів як форми виплати ліцензійного винагороди для ліцензіара є, поряд з відсутністю необхідності здійснювати контроль за діяльністю ліцензіата, отримання протягом короткого часу достатньо великої суми. Іноді за рахунок паушальних платежів ліцензіар також прагне вберегти себе від наслідків дострокового припинення дії (розірвання) ліцензійної угоди в разі анулювання патенту на підставі судового рішення.

3. Комбінований платіж - найбільш поширений та передбачає виплату ліцензіару ліцензіатом первинного сталого платежу до початку виробництва та збуту ліцензійної продукції з подальшою виплатою залишку розрахункової ціни ліцензії у формі роялті після того, як буде налагоджено виробництво ліцензійної продукції. Таким чином, ліцензіар має можливість отримувати відрахування від реального доходу ліцензіата протягом усього терміну дії ліцензійного договору.

4. Компенсаційний платіж - вид платежу, який найчастіше використовується на міжнародному рівні і являє собою виплату ліцензійної винагороди продукцією, виробленою за ліцензією. Сутність платежу схожа з бартерними операціями в діяльності підприємства.

На сьогодні в Україні згідно з національними стандартами існує розділення виплат ліцензійної винагороди на роялті, паушальний та комбінований платіж, проте згідно з обліком (бухгалтерським та податковим) подібних поділів не існує: всі виплати винагород об'єднані єдиним поняттям – роялті.

В сучасних умовах все більш типовими стають угоди, які надають ліцензіату право на запатентовані винаходи разом з технічними знаннями, досвідом, "ноу-хау", а також з правом використання товарного знаку.

Особливості угод про передачу "ноу-хау" на відміну від ліцензійних:

- більш докладно викладається весь комплекс обов'язків по передачі знань;
- детально опрацьовуються гарантійні зобов'язання експортерів по відношенню до завершеності переданих розробок, їх сучасного технічного рівня і патентної чистоти використаних рішень;
- велика увага приділяється обов'язкам імпортера по збереженню конфіденційності або секретності переданого процесу.

Етапи придбання технології за ліцензією:

1) *Вибір технології за результатами попередньої оцінки всіх технологій напрямлення, що зацікавило, і які можуть бути куплені за ліцензією.* Для оцінки використовується інформація загальнодоступних джерел (рекламні проспекти, оголошення фірм, статті в науково-технічних виданнях, описи до патентів та ін.)

2) *Оцінка вибраної технології шляхом розробки техніко-економічного обґрунтування закупки ліцензії.* Укладається попередня угода про секретність, яка дозволяє визначити межі використання інформації і захистити її від розголошення. Після підписання попередньої угоди покупцю надається інформація, необхідна для вирішення питання про покупку технології і готується повне *техніко-економічне обґрунтування проекту з використанням вибраної технології.* ТЕО

складається в довільній формі. Як правило, воно включає такі елементи, як період дії плану, технічні характеристики кінцевого продукту, прогнозування збуту, виробничі потужності, наявність сировини і робочої сили, витрати на установку і обслуговування, капітальні вкладення і обіговий капітал, план фінансування, амортизація, виробничі залишки та ін. За результатами ТЕО робиться висновок про доцільність покупки ліцензії і можливості укладення ліцензійної угоди з фірмою-власником технології.

3) *Укладання ліцензійного договору.* Під час переговорів, які тривають близько **4-6** місяців, делегація потенційного ліцензіата повинна визначити всі умови контракту, перевірити інформацію, яка була використана при складанні техніко-економічного обґрунтування і плану ділових операцій. В кінці переговорів остаточний текст договору, узгоджений сторонами, парафується, і сторони домовляються про порядок і строки його затвердження.

2.2.5. Передача права користування об'єктом інтелектуальної власності за договором комерційної концесії (франчайзинг)

Договір франшизи відрізняється від звичайного ліцензійного договору тим, що права передаються на пільговій, привілейованій основі. Користувач отримує вже готову технологію під відомою торговельною маркою. Тому його ризики зводяться до мінімуму.

Франчайзинг (в перекладі з англійського означає *привілеія, право*) — це система передачі чи продажу ліцензій на технологію і товарний знак.

Суть франчайзингу полягає в тому, що фірма (**франчайзер**), яка має високий імідж на ринку, передає

на певних умовах невідомій споживачам фірмі (**франчайзіату, франзайзі**) право, тобто ліцензію (**франчайз, франшизу**) на діяльність за своєю технологією і під своїм товарним знаком, одержавши за це певну компенсацію (дохід).

Економічною передумовою розвитку франчайзингу є потреба в розширенні підприємницької діяльності з мінімальними матеріальними витратами з боку франчайзера. Представники малого бізнесу, створюючи підприємства на умовах франчайзингу на свої власні кошти і одержуючи за відповідну плату права на використання об'єктів інтелектуальної власності франчайзера, тим самим фінансують розширення бізнесу останнього в обмін на можливість брати участь у конкурентоспроможному бізнесі під ім'ям франчайзера. Франчайзинг доцільний для галузей, що мають велику кількість послуг з персональним обслуговуванням, таких, як харчоторг, готельний бізнес, автопослуги і т.д.

Переваги для франчайзера:

- ✓ можливість збільшити кількість торгових точок (виробництв), що розповсюджують (чи надають) послуги. Для розширення справи не вимагається великих власних капіталів;
- ✓ розширення джерел доходів (прибутків) за рахунок зусиль франчайзіата;
- ✓ зниження витрат виробництва на одиницю товару, оскільки франчайзіат сам покриває витрати на утримання свого підприємства;
- ✓ право франчайзіата використати торгову марку згідно з франшизою захищено методом патентування торгової марки.

Недоліки для франчайзера:

- ✓ проблема контролю франчайзіатів, оскільки вони

не є найманими робітниками, і неможливість безпосереднього керування ними;

✓ можливість згубити свою репутацію через незадовільну роботу франчайзіата;

✓ франчайзер не може бути певен, що франчазіати нададуть йому правдивий звіт;

✓ при виникненні протиріч між франчайзером і франчайзіатом франчайзер не може замінити його іншим, більш дисциплінованим.

Переваги для франчайзіата:

✓ можливість стати самостійним підприємцем;

✓ перспектива вести бізнес під визнаним торговим знаком;

✓ перспектива продавати продукт і надавати послуги на ринках, які недоступні для даної фірми;

✓ можливість одержувати допомогу від франчайзера по благоустрою торгових точок, підготовці торгового персоналу до роботи;

✓ спільна реклама.

Недоліки для франчайзіата:

✓ контроль з боку франчайзера залишає мало можливостей для самовираження;

✓ небезпека постраждати при погіршенні репутації фірми франчайзера;

✓ великі витрати на послуги франчайзера;

✓ небезпека, що фірма франчайзера збанкрутує.

Типи франчайзинга:

1) ***виробничий*** - передбачає поставку франчайзером основних елементів чи комплектуючих для виготовлення продукції, яка реалізується потім під фірмовою назвою (товарним знаком) головної компанії франчайзера;

2) ***торговий*** - являє собою організацію справи, при якій франчайзіат купує у відомої фірми право на

продаж її товарів з її товарним знаком;

3) **ліцензійний** - найбільш поширений тип франчайзингу, суть якого в тому, що франчайзер видає франчайзіату ліцензію на право відкриття магазинів, кіосків або цілих груп магазинів для продажу покупцям набору товарів і послуг під іменем франчайзера.

☺?! Історія франчайзингу як виду бізнесу сягає своїм корінням у середньовічну *Англію*, коли громадянам надавалася *франшиза (дозвіл)* на продаж своїх товарів на території міста.

У більш-менш сучасній формі франчайзинг став використовуватись англійськими броварниками у **XX ст.**, відповідно до якого в обмін на надану позику броварник отримував заїжджий двір як ринок збуту свого пива і спиртних напоїв.

У **1950 р.** почалася ера сучасного франчайзингу. Мало кому відомо, що організатором всесвітньої мережі ресторанів *фаст-фуд* є не брати *Макдональд*, а комівояжер *Рей Крокет* - продавець апаратів для виробництва молочних коктейлів. Одного разу відвідавши паркінг-ресторан швидкого обслуговування «*Сан Бернадіно*», яким управляли брати Макдональд, він оцінив типове меню і швидкість обслуговування та викупив права на франчайзинг їх бізнесу. Так з'явилася одна з найуспішніших компаній в історії американського бізнесу. Сьогодні «*Макдональдс*» охоплює понад **21 тис.** ресторанів у **101** країні світу, обслуговуючи щоденно майже **30 млн.** клієнтів.

Поряд з основними типами можна відмітити корпоративний та конверсійний франчайзинг.

Корпоративний франчайзинг - сучасна форма організації франшизного бізнесу, при якій франшизоотримувач оперує не окремим підприємством, а мережею франшизних підприємств із використанням найманих менеджерів.

Конверсійний франчайзинг - спосіб розширення

франшизної мережі, при якому діюче самостійне підприємство переходить на роботу за договором франчайзингу і приєднується до системи франшизних підприємств, що працюють під контролем одного франшизоотримувача.

В останні роки класична модель франчайзингу змінилася в напрямку забезпечення франчайзера додатковими можливостями швидкого розвитку з найменшими витратами за моделями **регіонального франчайзингу; субфранчайзингу та франчайзингу, що розвивається**. У кожному з цих випадків франчайзі одержує всі переваги, що зазвичай пов'язані з франчайзингом: використання торгової марки, логотипа франчайзера та системи його бізнесу, первісне навчання, вибір місця, підтримка і т.д.

Відмінності між моделями полягають в тривалості ділових відносин франчайзера і франчайзі та різних схемах адресації встановлених платежів.

У системі *регіонального франчайзингу посередником є головний франчайзі*, якому відводиться роль офіційного представника франчайзера в регіоні. Материнська компанія вдається до послуг посередників у випадку недосконалого вивчення регіону, а також обмеженості фінансового і кадрового потенціалу. Ця схема передбачає передавання частини повноважень франчайзера головному франчайзі, а саме: підбір нових франчайзі у своєму регіоні, початкове навчання кадрів. У цьому випадку строковим контрактом між головним франчайзі та франчайзером встановлюється величина роялті, яка залежить від частки головного франчайзі в доходах інших франчайзі, залучених ним у систему.

У *субфранчайзингу посередником виступає субфранчайзер*, функції якого ідентичні функціям головного франчайзі. Різниця тільки в тому, що втягнуті

в систему франчайзі на довгостроковій основі напряму працюють зі субфранчайзером, майже не вступаючи в контакти з материнською компанією. Внесок і роялті вони також сплачують субфранчайзеру, частина яких перераховується материнській компанії, а залишок іде в дохід посередникам і на утримання системи. За цією схемою успіх справи, головним чином, залежить від субфранчайзера.

У франчайзингу розвитку роль посередника виконує група інвесторів, яким материнська компанія поступається винятково правом на освоєння регіону. До обов'язків посередника входить зобов'язання у визначений термін відкрити певну кількість торгових або сервісних точок на визначеній території.

Регулювання франчайзингу в Україні здійснюється відповідно до договірної моделі комерційної концесії згідно з положеннями *гл. 76 ЦК, гл. 36 ГК.*

Договір комерційної концесії передбачає використання наданих користувачеві прав, ділової репутації та комерційного досвіду праволодільця в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності.

Для досягнення мети договору комерційної концесії виключні права передаються користувачеві саме в комплексі, що дозволяє відрізнити цей договір від інших суміжних видів договорів (доручення, оренди).

Договір комерційної концесії підлягає державній реєстрації органом, який здійснив державну реєстрацію праволодільця. Якщо праволодільець зареєстрований в іноземній державі, реєстрацію здійснює орган, який здійснив державну реєстрацію користувача.

Користувач може вносити плату (винагороду) праволодільцеві у формі разових або періодичних платежів або в іншій формі, передбаченій договором (відрахування від виторгу, націнка на оптову ціну товарів тощо).

Договір комерційної концесії може бути укладено на певний строк або без зазначення строку. Розірвання договору підлягає державній реєстрації.

Договір комерційної концесії припиняється у разі:

а) припинення права праволодільця на торговельну марку чи інше позначення без його заміни аналогічним правом;

б) оголошення праволодільця або користувача банкрутом.

Сторонами в договорі комерційної концесії — праволодільцем (франчайзером) і користувачем (франчайзі) — можуть бути фізична і юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності. Праволоділець повинен мати право на розпорядження комплексом виключних прав, підтвердженим відповідними документами (дипломом, патентом, свідоцтвом).

Праволоділець зобов'язаний:

➤ передати користувачу технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну користувачу для здійснення прав, наданих йому за договором, а також проінструктувати користувача і його працівників з питань, пов'язаних зі здійсненням прав;

➤ видати користувачу передбачені договором ліцензії (дозволи), забезпечивши їх оформлення у встановленому законодавством порядку.

➤ забезпечити державну реєстрацію договору;

➤ надавати користувачу постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у

навчанні та підвищенні кваліфікації працівників;

➤ контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

Користувач зобов'язаний:

➤ використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом;

➤ забезпечувати відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) ним на основі договору, якості таких саме товарів, робіт чи послуг у правоволодільця;

➤ дотримуватись інструкцій та вказівок правоволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем;

➤ надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи товари безпосередньо у правоволодільця;

➤ інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільця;

➤ не розголошувати секрети виробництва правоволодільця;

➤ сплачувати правоволодільцеві обумовлену договором плату (винагороду).

У договорі можуть бути передбачені особливі умови (обмеження прав сторін):

• обов'язок правоволодільця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватись від власної аналогічної діяльності на цій території;

- обов'язок користувача не конкурувати з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволодільцем прав;
- обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів правоволодільця;
- обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів, виконання робіт чи надання послуг, передбачених договором, а також їх оформлення.

2.2.6. Торгівля технічними послугами: лізинг, інжиніринг, реінжиніринг

Поряд з торгівлею патентами та ліцензіями все більшого поширення останнім часом набувають *операції з торгівлі технічними послугами*.

Швидкий ріст торгівлі технічними послугами обумовлений рядом факторів:

- ✓ розвиток науки на сучасному етапі НТР,
- ✓ прагнення до швидкого вкорінення на ринок нової продукції,
- ✓ загострення конкурентної боротьби на світових товарних ринках та ін.

В сучасних умовах операції з комерційного надання технічних послуг набувають форм *лізингу* та *інжинірингу*.

За **договором лізингу** передається технологічне обладнання, яке виконано на рівні винаходів і захищено патентами. Тобто разом з технологічним обладнанням і процесом передається право користуватися об'єктом інтелектуальної власності.

Вибір такої форми комерціалізації, як лізинг

дозволяє починаючим підприємцям відкривати і розширювати свій бізнес навіть при досить обмеженому стартовому капіталі, оперативно використовуючи у виробництві сучасні досягнення науково-технічного прогресу.

Інжиніринг - діяльність по наданню комплексу послуг виробничого, комерційного і науково-технічного характеру, здійснених спеціалізованими фірмами та промисловими, будівельними компаніями.

Інжиніринг передбачає надання на основі договору однією стороною (консультантом) іншій стороні (замовнику) комплексу чи окремих видів інженерно-технічних послуг, пов'язаних з проектуванням, будівництвом і введенням об'єкта в експлуатацію, з розробкою нових технологічних процесів на підприємстві замовника, із вдосконаленням наявних виробничих процесів аж до введення виробу у виробництво.

Інжиніринг виступає як засіб підвищення ефективності вкладеного в об'єкт капіталу за рахунок:

- системного підходу до здійснення проектів;
- багатоваріантності технічних й економічних розробок, їх фінансової оцінки і вибору оптимального варіанту;
- розробки проекту з урахуванням можливості застосування прогресивних будівельних і виробничих технологій, обладнання і матеріалів;
- застосування сучасних методів організації й управління стадіями виконання проектів.

Специфічні особливості інжинірингу:

- інжиніринг є формою послуг виробничого призначення, яка безпосередньо *втілюється не в речовій формі, а в кориснім ефекті*. Цей корисний ефект може мати матеріальний носій, як, наприклад,

проектна і технічна документація, графіки, креслення і т.п., або може не мати, як навчання, управління та ін.;

- інжиніринг, в кінцевому результаті, *пов'язаний з підготовкою і забезпеченням процесу виробництва і реалізації* розрахованих на проміжне і кінцеве споживання матеріальних благ;

- інжиніринг *носить комерційний характер*, тобто стає об'єктом купівлі-продажу;

- інжинірингові послуги *є відтвореними послугами, вартість яких визначається суспільно необхідними затратами часу на їх виробництво*; ліцензії і "ноу-хау" пов'язані з реалізацією нових не відтворених знань виробничого призначення;

- інжинірингові послуги *можуть мати багато продавців для їх реалізації*; ліцензії і "ноу-хау" мають обмежену кількість продавців.

На практиці надання інжинірингових послуг часто поєднується з продажем "ноу-хау". В даному випадку "ноу-хау" носить прихований характер і не виділяється в самостійну угоду. Це веде до змішування понять "інжинірингові послуги" і "обмін технологією", оскільки інжиніринг є способом передачі нових технологічних та інших знань.

Проте інжинірингові послуги самі по собі являють собою товар (незалежно від того, чи результати будуть застосовані замовником на практиці), що відрізняється від технології. Наприклад, інжинірингові фірми в галузі управління займаються не плануванням, а розробкою нових методів планування виробництва продукції на основі маркетингових досліджень зовнішнього ринку, не обліком і звітністю, а пошуком нових підходів до обліку та звітності, модернізації структур управління, контролю за якістю продукції і т.п.

Групи інжинірингових послуг:

☞ пов'язані з підготовкою виробничого процесу (передпроектні, проектні, післяпроектні та спеціальні роботи);

☞ по забезпеченню нормального ходу процесу виробництва і реалізації продукції (роботи, пов'язані з оптимізацією процесів управління підприємством).

Види інжинірингу:

1) *Консультативний інжиніринг* - пов'язаний з інтелектуальними послугами, що здійснюються при проектуванні об'єктів, розробці планів будівництва і контролю за проведенням робіт;

2) *Технологічний інжиніринг* - нараховує надання замовнику технологій, необхідних для будівництва промислових об'єктів і їх експлуатації (договори про передачу виробничого досвіду і знань, розробку проектів з енерго-, водопостачання, транспорту тощо);

3) *Будівельний (загальний) інжиніринг* - полягає в постачанні обладнання, техніки або монтажу устаткування, враховуючи при необхідності інженерні роботи.

4) *Фінансовий інжиніринг* - процес розроблення нових фінансових технологій і операційних схем. Включає проектування, розроблення і реалізацію інноваційних фінансових інструментів і процесів, а також творчий пошук нових підходів до вирішення проблем у сфері фінансів.

5) *Комплексний інжиніринг* - надання на основі договору на інжиніринг повного обсягу послуг і поставок, необхідних для будівництва нового об'єкта. Включає всі перелічені види інженерно-технічних послуг.

Види договорів в залежності від характеру і обсягу інжинірингових послуг:

➤ *Інженерно-будівельні послуги* надаються на основі *договору підряду* чи *контракту про технічне сприяння в будівництві*.

➤ *Інженерно-консультативні послуги* оформляються *контрактом про надання інженерно-консультативних послуг* чи *договором про командировання спеціаліста* для виконання робіт.

В міжнародній торговій практиці при здійсненні інжинірингових операцій широко використовуються різні варіанти *типових контрактів*. Серед них особливою популярністю користується "*Керівництво по складанню міжнародного договору на консультативний інжиніринг*", розроблене групою експертів *Комітету по розвитку торгівлі ЄЕК ООН*, яке містить повний перелік і характеристику умов, необхідних для включення в договір між консультантом і замовником та перелік послуг, що надає консультант.

При визначенні сторін *договору на консультативний інжиніринг* треба мати на увазі, що в здійсненні проекту можуть приймати участь багато юридичних осіб, враховуючи фірми, фінансові заклади, державні заклади та ін. Може бути укладено декілька договорів, пов'язаних з одним і тим же проектом. Тому в кожному договорі важливо передбачити, хто з юридичної точки зору є в ньому стороною. Визначаючи предмет і сферу дії договору, необхідно чітко визначити характер, масштаби, місце і мету проекту.

В обов'язки консультанта по договору входить:

- проведення попередніх техніко-економічних обґрунтувань і досліджень, пов'язаних з проектуванням;
- планування і складання програм фінансування;
- підготовка проектної документації, креслень і специфікацій;
- призначення торгів;

- оцінка пропозицій про будівництво об'єктів;
- консультування замовника по відношенню до всіх заявок на підряди, оферентів, цін і оцінок для здійснення робіт;
- контроль за будівництвом;
- контроль за виготовленням обладнання і його підключенням;
- набір персоналу;
- координація інших учасників проекту та ін.

В обов'язки замовника входить:

- термінова передача інструкцій, надання в користування консультанта документації, спеціальних знань, приміщень, учасників і обладнання;
- надання інформації про місцеве законодавство в галузі промислових і соціальних відносин;
- надання спеціальних послуг і співпраця з консультантом і т.д.

Важливим аспектом договору є *питання про інтелектуальну власність і запатентовану інформацію*. Сторони повинні визначити, чи може технічна документація використовуватися іншою стороною для інших проектів. Сторони повинні досягти згоди відносно права одної з них використовувати розробки, на які друга сторона дає заявку на патент. В договорі повинна бути обмовка про секретність. Забороняється як замовнику, так і консультанту розголошувати конфіденційну інформацію.

Оплата послуг консультанта нараховує в собі покриття різних витрат і відповідний чистий дохід консультанта. У витрати можуть входити заробітна плата технічного персоналу, витрати, пов'язані з адміністративним і канцелярським персоналом, додаткові виплати, витрати на обладнання, офісні приміщення, податки та інші загальні витрати.

Розрахунок витрат здійснюється на основі одного чи поєднання наступних методів:

- ✓ час;
- ✓ вартість робочої сили, помножена на накладні витрати, плюс витрати;
- ✓ частина вартості будівельних об'єктів у відсотках;
- ✓ вартість плюс відсоткова винагорода чи вартість плюс фіксована винагорода;
- ✓ попередній гонорар та ін.

У **90-ті роки ХХ ст.** на світовому ринку інжинірингових послуг з'явився новий вид послуг — послуги реінжинірингу, які надають іноземні інжинірингові фірми.

Реінжиніринг являє собою інженерно-консультаційні послуги по *перебудові* систем організації та управління виробничо-торговими й інвестиційними процесами господарського об'єкта з метою підвищення його конкурентоздатності і фінансової стійкості.

Види реінжинірингу:

- 1) **кризовий реінжиніринг** - спрямований на вирішення кризових проблем підприємства. Використовується тоді, коли результат фінансово-комерційної діяльності підприємства постійно знижується, конкурентоздатність його різко падає, з'являються тенденції до банкрутства й потрібен комплекс заходів по подоланню кризової ситуації;
- 2) **реінжиніринг розвитку** - використовується у випадках, коли динаміка розвитку знижується і діюча структура організації й управління підприємством вже досягла межі в одержанні прибутку.

При підготовці глави використано джерела:

1. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)

2. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: посіб. для студ. вузів / Г.М. Дроздова. - К.: ЦУЛ, 2004. – 247 с.
3. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І.Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречак та ін. — К.: ВД "Професіонал", 2004. — 960 с.
4. Єременко А.В. Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності в умовах інтернаціоналізації світової економіки [Електронний ресурс] / Матеріали виступів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми інтелектуальної власності» (м.Алушта, 5-9.09.2005). – Режим доступу: [http:// www.centr-k.com.ua](http://www.centr-k.com.ua).
5. Злепко С.М. Інтелектуальна власність в науково-технічній діяльності [Електронний ресурс] / С.М. Злепко, І.С. Тимчик, С.В. Тимчик. - Режим доступу: [http:// www.posibnyky.vntu.edu.ua/i_v](http://www.posibnyky.vntu.edu.ua/i_v).
6. Зміст та поняття міжнародного інжинірингу [Електронний ресурс] / Лекції «Основи ЗЕД». - Режим доступу: [http:// www.gendocs.ru/v35779](http://www.gendocs.ru/v35779).
7. Капітоненко А. Основні напрямки вдосконалення правової регламентації права слідування в Україні в контексті процесу його гармонізації в рамках ЄС / А. Капітоненко, І. Безклубий // Київський студентський журнал міжнародного права. — №8. - 2007. — С. 145-147.
8. Конспект лекцій з курсу «Інтелектуальна власність» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.vkjournal.ru/doc/1203550](http://www.vkjournal.ru/doc/1203550).
9. Махнуша С.М. Інтелектуальна власність: конспект лекцій / С.М. Махнуша, С.М. Фролов. – Суми: СумДУ, 2012. – 115 с.
10. Особенности передачи объектов интеллектуальной собственности в качестве вклада в уставный капитал общества [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ocenka21.ru/branch/ustavnoy_kapital.
11. Пасько Т.Г. Внесення майнових прав інтелектуальної власності до статуту господарського товариства [Електронний ресурс] / Т.Г.Пасько. – Режим доступу: [http:// www.lex-line.com.ua](http://www.lex-line.com.ua)
12. Портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
13. Тверезенко О. Майнові права інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу господарського товариства /

О.Тверезенко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. №6. - С.50-59.

14. Цибульов П.М. Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт [Електронний ресурс] / П.М. Цибульов. – Режим доступу: <http://www.ttb.kpi.ua/ua-s/publications/cibulov2>.

15. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.

16. Шляхи підвищення ефективності франчайзингу для господарюючого суб'єкта [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.uchil.net/?cm=41087>.

17. Штефан О. Право слідування в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс] / О.Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. - №5. - Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>.

18. Якубівський І. Правові засади внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства [Електронний ресурс] / І. Якубівський // Науковий журнал «Юридична Україна». – 2009. - №3. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua>.

ГЛАВА 2.3. МЕНЕДЖМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РІВНІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.3.1 Зміст та етапи процесу управління інтелектуальною власністю

Управління інтелектуальною власністю являє собою сукупність дій та заходів, спрямованих на забезпечення ефективного планування, організації та контролю процесів формування і використання інтелектуальної власності у економічній діяльності суб'єкта господарювання.

Існує декілька **концептуальних підходів до розуміння сутності управління інтелектуальною власністю:**

- 1) **системний** - управління ІВ розглядається як система;
- 2) **процесний** - управління ІВ розглядається як процес;
- 3) **результативний** - управління ІВ розглядається як результат.

Проте, незалежно від підходу, управління об'єктами права інтелектуальної власності відбувається з урахуванням їх **життєвого циклу:**

Етапи життєвого циклу об'єкта права інтелектуальної власності

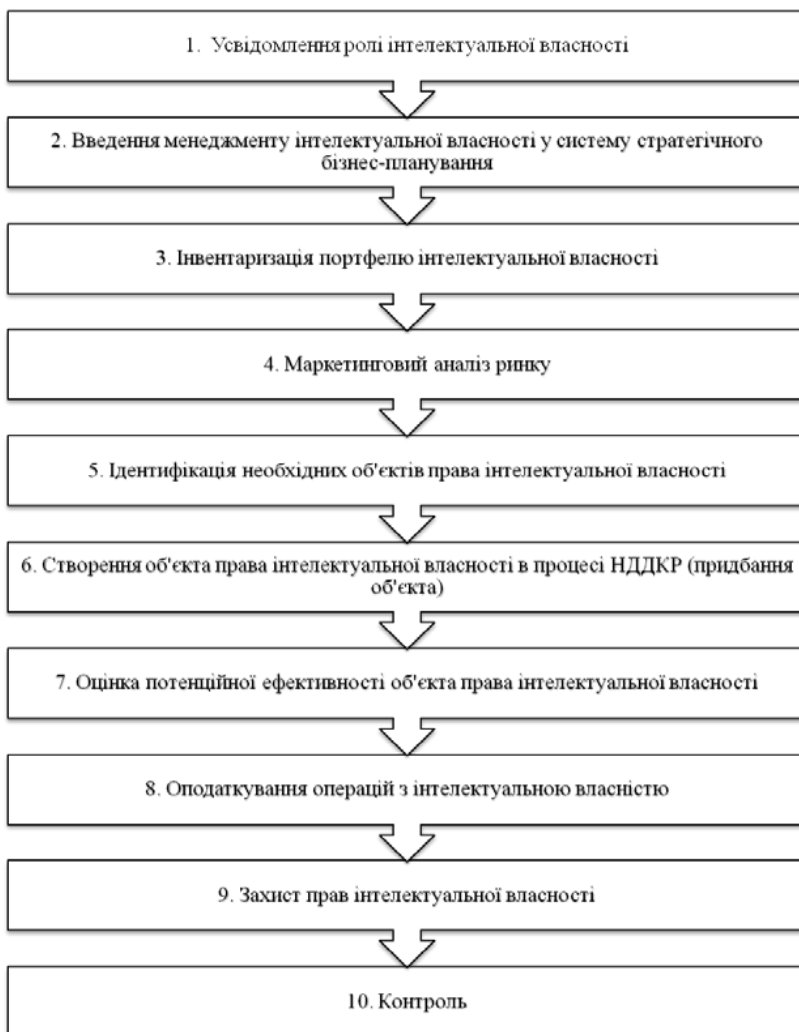
1-й етап. Створення об'єктів права інтелектуальної власності. Розпочинається з генерації ідеї, після чого відбувається патентний пошук, спрямований на перевірку автентичності твору (виробу). Потім слід перевірити ідею експериментально. Завершується створення об'єкта відтворенням його на матеріальному носії (папері, електронному носії тощо) таким чином, щоб він став зрозумілим для інших осіб.

2-й етап. Набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Полягає в одержанні правової охорони на об'єкт права інтелектуальної власності або обмеженні доступу до таємниці, що використовується в технології, з метою запобігання діям недобросовісних конкурентів.

3-й етап. Використання прав на об'єкти права інтелектуальної власності (комерціалізація). Найпродуктивніший етап життєвого циклу, на якому компенсуються витрати на створення та забезпечення правової охорони.

4-й етап. Захист прав. Здійснюється в разі порушення прав недобросовісним конкурентом. Найдієвішою формою захисту є звернення до суду.

5-й етап. Утилізація. Полягає у переході об'єкту власності у суспільне надбання після вичерпання юридично визначеного терміну дії прав інтелектуальної власності. Тобто майнові права на об'єкт припиняють визнаватись і будь-хто може його використовувати без дозволу правовласника. Якщо на момент завершення використання прав на об'єкт інтелектуальної власності юридичний термін служби його не буде вичерпаним, то можна продовжити використання такого об'єкта за відповідну винагороду (рояліті) або уступити (продати) права власності на нього, отримавши таким чином додатковий прибуток.

Процес управління інтелектуальною власністю

Знання й розуміння етапів життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності дає змогу управлінцям краще розуміти спосіб, у який інтелектуальна власність може приносити бізнесові додатковий прибуток. Найбільших успіхів досягають

підприємці, які розробляють стратегію та впроваджують методики управління, що дозволяють здійснювати ідентифікацію, надбання прав, правову охорону та ефективно використання об'єктів права інтелектуальної власності створених або придбаних їхніми фірмами.

Алгоритм управління інтелектуальною власністю на рівні суб'єкта господарювання включає наступних десять етапів:

1. Усвідомлення ролі інтелектуальної власності.

Керівник повинен відрізнити корисну для бізнесу інтелектуальну власність від непотрібної, з одного боку, та корисну інтелектуальну власність від усієї власності підприємства - з іншого. Необхідно не тільки ідентифікувати наявну інтелектуальну власність, але й виявляти, кому належать права на неї, чи є портфель інтелектуальної власності достатнім, щоб забезпечити патентну чистоту продукту, що виробляє підприємство. Паралельно слід подбати про управління ноу-хау. Катастрофою для керівників є випуск на ринок нового товару, який порушує права інших правовласників. Юридична баталія з приводу порушення прав інтелектуальної власності здатна привести до великих, а інколи до незворотних фінансових і моральних втрат.

2. Перетворення інтелектуальної власності на частину стратегічного бізнес-планування.

Успішний бізнес розпочинається з прогнозування перспективного конкурентного продукту на майбутньому ринку. Тому від самого початку слід визначати, які саме об'єкти права необхідно створити або придбати для того, щоб забезпечити конкурентність товарів або послуг, що, відповідно, вироблятимуться чи надаватимуться за його участі.

Стратегія має охоплювати:

- розроблення та впровадження процедур, які забезпечують *контроль за ризиками* стосовно прав на об'єкти інтелектуальної власності інших осіб, тому що закріплені за ними юридичні права можуть нести в собі загрозу довготривалій прибутковості та зростанню бізнесу;
- *максимізація прибутку*, що має бути отриманий від будь-якого наявного у підприємства об'єкта права інтелектуальної власності, шляхом запровадження відповідних управлінських процедур;
- *поінформованість про новітні технології*, створені у власному бізнесі і розроблені іншими, та оцінка останніх як потенційних конкурентних загроз;
- *надбання правової охорони створених власними силами об'єктів*;
- *пошук об'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються важливих технічних новинок, які мають надійну юридичну охорону*, а також оцінка того, чи не варто придбати ці права інтелектуальної власності, або щонайменше право на їх використання.

3. *Виявлення об'єктів інтелектуальної власності (інвентаризація портфелю).*

Результатом застосування цього принципу управління інтелектуальною власністю буде те, що керівництво підприємства матиме правильне та всеохоплююче уявлення про інтелектуальну власність у їхньому бізнесі та пов'язані з нею юридичні права, а також як саме інтелектуальна власність застосовується для забезпечення щоденної діяльності та управління підприємством. Це уявлення і є життєво важливою частиною управління ризиками та виконанням взятих на себе фінансових та інших зобов'язань.

Процес інвентаризації прав обов'язково має бути ретельно продуманим і запровадженим. Процес має

бути безперервним, але ступінь його застосування залежить від конкретного підприємства - для одних підприємств доцільною є щоквартальна перевірка, для інших вона могла б бути щорічною. Крім того, деякі підприємства могли б потребувати іншої процедури, яка будувалася б не на регулярних перевірках, а на системі звітування про важливі технічні новації після їх виникнення. Важливим моментом є те, щоб ідентифікувалися всі об'єкти права інтелектуальної власності, навіть якщо вони будуть незначними або пов'язаними із застарілими технологіями.

Після ідентифікації прав необхідно визначити:

- *яким шляхом пов'язані з інтелектуальним капіталом юридичні права на такі об'єкти як: винаходи, промислові зразки, торговельні марки, авторські права, комерційні таємниці тощо;*
- *чи окремо взятий об'єкт права інтелектуальної власності перебуває в одноосібній або спільній власності, чи отриманий він на підприємстві або переданий до користування за ліцензією;*
- *яким чином інтелектуальна власність використовується на підприємстві.*

4. Збір інформації про конкурентну інтелектуальну власність.

Важливим елементом стратегії управління інтелектуальною власністю є інформованість стосовно прав інтелектуальної власності, які могли б зробити конкурентів здатними заважати вашому бізнесові у використанні нових товарів, технологічних процесів або послуг. Це потребуватиме оцінки на регулярній основі потенційних можливостей інтелектуального капіталу та пов'язаних з ними стратегій підприємницької діяльності наявних конкурентів, щойно створених фірм і дослідницьких установ.

Мета полягає в тому, щоб *установити, чи може будь-яке з прав інтелектуальної власності інших осіб перешкоджати здійснюваній комерційній або дослідницькій діяльності*. Бажано це зробити до того, як буде здійснено суттєві інвестиції.

5. Ідентифікація необхідної інтелектуальної власності.

Важливою функцією є визначення на етапі створення тих об'єктів права інтелектуальної власності, які забезпечать конкурентоспроможність товару або послуги на ринку. Для того щоб продовжити існування товару на ринку й збільшити прибуток, необхідно виявити можливість його вдосконалення на наступних після створення етапах.

6. Створення придбання права на об'єкти інтелектуальної власності.

Існують значні ризики як у створенні необхідних об'єктів права інтелектуальної власності самостійно або разом з іншими, так і в набутті прав на об'єкти права інтелектуальної власності через їх придбання за ліцензійним договором.

Перевагами другого шляху є можливість виграти час та менша ризикованість, оскільки ризики унеможливлються на стадії створення об'єктів. Але він проблематичніший, позаяк мало хто захоче продати нові розробки.

7. Оцінка економічної ефективності інтелектуальної власності.

Керівникам підприємства необхідно приймати рішення, які частково можуть залежати від визначеної вартості окремо взятого об'єкта права інтелектуальної власності.

Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності надасть можливість:

- *дізнатися про витрати на створення, набуття правової охорони та підтримання чинності прав на об'єкт інтелектуальної власності;*
- *оцінити розмір грошових потоків, які здатні генерувати ці об'єкти при використанні їх у власному виробництві та визначити перспективи інвестування;*
- *визначити ціну, за якою можна продати (уступити) права на об'єкт інтелектуальної власності або передати права користування цим об'єктом за ліцензійним договором.*

Відмова від економічно неефективних об'єктів права інтелектуальної власності може суттєво заощадити кошти. Але передчасна відмова може бути ризикованою з огляду на те, що в майбутньому цей об'єкт права міг би принести значний прибуток.

Доходи від вдалого використання інтелектуальної власності на підприємстві, зокрема й ліцензійна діяльність, разом забезпечуватимуть підвищення прибутку.

8. *Легітимне оподаткування інтелектуальної власності.*

Процедуру управління інтелектуальним капіталом слід здійснювати з належним консультуванням стосовно бухгалтерського обліку та оподаткування. Основний принцип: необхідно мінімізувати податки в рамках чинного законодавства.

9. *Захист права інтелектуальної власності.*

Управління інтелектуальною власністю, взяте на озброєння окремим підприємством, обов'язково має передбачати *правила поведінки стосовно відносин з порушниками прав та план витрат на розв'язання спорів* щодо прав інтелектуальної власності шляхом переговорів, позову до порушника прав або використання альтернативних процедур урегулювання

спорів.

Важливо враховувати, що забезпечення дотримання юридичних прав на інтелектуальну власність зумовлюватиме витрати, іноді — доволі суттєві. Якщо у вас є права, але немає коштів, щоб забезпечити дотримання їх, тоді результат часто буде таким, нібито цих прав взагалі не існує, бо їх ігнорують інші.

10. Контроль ефективності управління інтелектуальною власністю.

Невіддільною частиною кваліфікованого управління інтелектуальною власністю є розроблення **критеріїв вимірювання ефективності менеджменту:**

- *витрати на підтримання портфелю* інтелектуальної власності та пов'язаних із ним юридичних прав;
- *результати інвентаризації* прав на об'єкти інтелектуальної власності на підприємстві;
- *оцінка рівня знань* менеджерів з питань інтелектуальної власності;
- *розуміння персоналом ролі інтелектуальної власності* у створенні конкурентоспроможних товарів і послуг;
- інформація про *склад портфелю інтелектуальної власності конкурентів* або про об'єкти права інтелектуальної власності, завдяки яким отримують доходи.

Періодична *оцінка вартості гудвілу* підприємства є інтегральною характеристикою ефективності управління інтелектуальною власністю. Проведення технологічного аудиту на підприємстві допоможе виявити об'єкти права інтелектуальної власності, які не використовуються зовсім або недостатньо. Продаж прав на ці об'єкти дозволить заощадити кошти на їх підтримання та отримати додатковий прибуток.

2.3.2 Мотиви та методи визначення вартості інтелектуальних активів

Необхідність оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності зумовлюється наступними причинами:

- ✓ визначення вартості виключних прав, переданих на основі ліцензійного договору;
- ✓ визначення вартості об'єктів інтелектуальної (промислової) власності, що вносяться до статутного капіталу підприємства;
- ✓ визначення розміру компенсації, що необхідно виплатити згідно з чинним законодавством праволодильцю за порушення його виключних (майнових) прав на об'єкт інтелектуальної власності;
- ✓ необхідність постановки прав на об'єкти інтелектуальної власності на бухгалтерський облік,
- ✓ потреба визначення оподатковуваної бази майна підприємств;
- ✓ приватизація, страхування, передача у заставу з метою отримання кредиту, банкрутстві підприємства тощо.

Основні види вартості, що використовуються при оцінці об'єктів інтелектуальної власності:

- ❖ *Ринкова вартість* - вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу;
- ❖ *Поточна вартість* - вартість, приведена у відповідність до цін на дату оцінки шляхом дисконтування або використання фактичних цін на дату оцінки;

- ❖ *Ліквідаційна вартість* - вартість, яка може бути отримана за умови продажу об'єкта оцінки у строк, що є значно коротшим від строку експозиції подібного майна, протягом якого воно може бути продане за ціною, яка дорівнює ринковій вартості;
- ❖ *Вартість заміщення* - визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) нового об'єкта, подібного до об'єкта оцінки, який може бути йому рівноцінною заміною;
- ❖ *Вартість відтворення* - визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінки;
- ❖ *Залишкова вартість заміщення (відтворення)* - вартість заміщення (відтворення) об'єкта оцінки за вирахуванням усіх видів зносу);
- ❖ *Вартість ліквідації* - вартість, яку очікується отримати за об'єкт оцінки, що вичерпав корисність відповідно до своїх первісних функцій;
- ❖ *Спеціальна вартість* - сума ринкової вартості та надбавки до неї, яка формується за наявності нетипової мотивації чи особливої зацікавленості потенційного покупця (користувача) в об'єкті оцінки;
- ❖ *Інвестиційна вартість* - вартість, визначена з урахуванням конкретних умов, вимог та мети інвестування в об'єкт оцінки;
- ❖ *Вартість у використанні* - вартість, яка розраховується виходячи із сучасних умов використання об'єкта оцінки і може не відповідати його найбільш ефективному використанню;
- ❖ *Дійсна вартість майна для цілей страхування* - вартість відтворення (вартість заміщення) або ринкова вартість майна, визначені відповідно до умов договору страхування.

Підходи до оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності

<i>Підхід до оцінки</i>	<i>Метод оцінки</i>
<i>Витратний підхід</i>	Метод вихідних витрат Метод заміщення Метод прямого відтворення
<i>Порівняльний (ринковий) підхід</i>	Метод порівняння продажів
<i>Дохідний підхід</i>	Методи прямої капіталізації доходів (метод переваги у прибутку, метод додаткового прибутку) Метод непрямої капіталізації доходів

1) **Витратний підхід** заснований на припущенні, що вартість об'єкта інтелектуальної власності дорівнює сумі витрат на його створення, доведення до робочого стану й амортизацію.

Підхід *влаштує покупця*, тому що він може документально відстежити витрати на створення об'єкта інтелектуальної власності і, таким чином, переконатися, що ця вартість виправдана. Але він *не вигідний для продавця*, оскільки останній одержить суму, рівну тільки понесеним витратам на створення об'єкта інтелектуальної власності, тобто без прибутку.

Основними методами, що реалізують витратний підхід, є:

➤ **метод основних витрат** - ґрунтується на фактично понесених затратах відповідно до бухгалтерської документації підприємства за кілька років;

➤ **метод вартості заміщення** - базується на використанні принципу заміщення, відповідно до якого максимальна вартість об'єкта визначається мінімальною ціною, яку необхідно заплатити при купівлі об'єкта, еквівалентного за функціональними можливостями і

варіантами його використання або такого, що становить аналогічну споживчу вартість по відношенню до об'єкта, що оцінюється;

➤ **метод відтворюваної вартості** – найбільш придатний для оцінки вартості унікальних об'єктів інтелектуальної власності. Відтворювана вартість об'єкта розраховується як сума витрат, необхідних для створення нової точної копії оцінюваного об'єкта на підставі сучасних цін на сировину, матеріали, теплоносії, комплектуючі і т.д.

2) Порівняльний (ринковий) підхід полягає в порівнянні об'єкта, що оцінюється, з аналогічними за призначенням, якістю і корисністю об'єктами, які були продані на цей час на аналогічному ринку.

Підхід дає так звану "*справедливу ціну*", тобто таку ціну, за яку продавець, який володіє інформацією про ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий продати об'єкт інтелектуальної власності, а покупець, який також володіє повною інформацією про об'єкт інтелектуальної власності і ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий купити даний об'єкт інтелектуальної власності. Тобто *ціна встановлюється ринком і влаштовує як продавця, так і покупця.*

Ринкова вартість у загальному випадку враховує типову мотивацію сторін (купити дешевше, продати дорожче), оплату грішми без пільг й обтяжень та досить тривалий строк експозиції. У той же час *ринкова вартість може бути далекою від справедливої вартості внаслідок сприятливої кон'юнктури на ринку або навпаки.*

Підхід реалізується за допомогою **методу порівняльних продажів**, який застосовують за умов:

- наявності відомостей про факти продажів об'єктів інтелектуальної власності подібного призначення й

корисності (об'єкти - аналоги);

- уміння оцінити вплив відмінних рис таких об'єктів на їхню вартість;
- доступності й достовірності інформації про ціни й умови договорів по об'єктах - аналогах.

3) Дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта інтелектуальної власності визначається як поточна вартість очікуваних доходів від його найбільш ефективного використання, включаючи дохід від можливого перепродажу.

Під час порівняльного аналізу дохідності інвестування в об'єкти права інтелектуальної власності та альтернативні об'єкти проводиться аналіз ризиків, пов'язаних із: а) ступенем готовності об'єкта оцінки до використання; б) строками освоєння, рівнем досягнення прогнозованих (планованих) технічних, економічних, екологічних та інших характеристик об'єкта оцінки або продукції (товарів, робіт, послуг), виробленої та/або реалізованої з використанням такого об'єкта; в) можливістю неправомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема виготовленням та реалізацією контрафактної продукції та ін.

Основні методи доходного підходу:

➤ *методи прямої капіталізації доходу:*

- застосування *методу додаткового прибутку* передбачає пряму капіталізацію додаткового прибутку, який може отримувати суб'єкт права інтелектуальної власності у результаті використання об'єкта права інтелектуальної власності понад середній прибуток, який отримують подібні суб'єкти, що не мають переваги володіння такими майновими правами;
- застосування *методу переваги у прибутку* передбачає

дисконтування або пряму капіталізацію різниці між прибутком від діяльності суб'єкта права інтелектуальної власності, що провадиться з використанням об'єкта права інтелектуальної власності, та прибутком, отриманим від такої діяльності, за умови, що вона провадиться без використання зазначеного об'єкта. Джерелом формування переваги у прибутку, зокрема, може бути: збільшення ціни реалізації одиниці продукції (товарів, робіт, послуг); збільшення обсягу реалізації продукції у натуральному виразі; скорочення витрат, пов'язаних з виробництвом та/або реалізацією продукції;

➤ **метод непрямой капіталізації доходу** - вартість об'єкта оцінки визначається на підставі обґрунтованого припущення про отримання доходу в результаті використання відповідного об'єкта в період, що настає за прогнозним. Прогнозний період визначається з урахуванням залишкового строку корисного використання об'єкта оцінки.

Вибір підходу до оцінки здійснюється з урахуванням *стадій життєвого циклу нового товару на ринку*, яких існує п'ять: *розроблення товару, виведення на ринок, зростання, зрілість і занепад*. Так, на етапі розробки переважно застосовують витратний підхід. Під час етапів просування на ринку, зростання та зрілості частіше вдаються до доходного підходу. На стадії занепаду вигідніше застосовувати порівняльний підхід.

2.3.3 Бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності

Загальноприйнято, що базовим у визначенні результату господарювання є бухгалтерський облік. Активи підприємства складаються з *матеріальних*

активів, до яких відносять: рухоме, нерухоме майно і оборотні кошти, а також з *нематеріальних активів* – прав власності на об'єкти права інтелектуальної власності, прав користування природними ресурсами, а також прав користування економічними, організаційними й іншими перевагами і пільгами. Крім того, до нематеріальних активів відносять ділову репутацію, списки клієнтів тощо.

Нематеріальними активами вважаються немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані (незалежно від строку їх корисного використання (експлуатації)).

Ознаками нематеріальних активів є:

- *відсутність матеріальної основи і при цьому володіння здатністю давати прибуток* власнику, виходячи з довгострокових прав і переваг, які вони приносять так довго, як це можливо;
- *відсутність наміру продажу* нематеріальних активів у нормальних умовах діяльності підприємства;
- *тривалість експлуатації* (гудвіл, товарні знаки тощо);
- *відсутність відходів*;
- *багатоцільовий характер експлуатації*, що дозволяє використовувати об'єкт на різних ділянках діяльності підприємства;
- *підвищений ступінь ризику* в прагненні отримати прибуток від застосування подібних активів.

Права на об'єкти інтелектуальної власності стають нематеріальними активами після того, як і вони будуть поставлені на бухгалтерський облік. Для цього необхідно виконати, принаймні, дві умови: встановити **ціну прав і термін їх служби**.

Розрізняють юридичний і економічний термін служби. Наприклад, *юридичний термін дії (служби)*

патенту дорівнює **20** рокам. Однак цілком можливо, що за цей час патент може морально застаріти, тому що не виключена імовірність, що з'являться нові аналогічні, більш ефективні винаходи. Тому при економічних розрахунках для патентів установлюється більш короткий термін, *економічний*, котрий дорівнює **10-12** рокам, а в окремих випадках і менше.

За терміном служби об'єкти права інтелектуальної власності поділяються на дві групи:

↳ *з установленим терміном служби.* Встановлений термін служби характерний для більшості прав на об'єкти інтелектуальної власності, відокремлюваних від індивідуума і підприємства;

↳ *з невстановленим терміном служби.* Не мають встановленого терміну більшість прав на об'єкт інтелектуальної власності, невіддільні від підприємства чи індивідуума. Так, торговельні марки не мають встановленого терміну служби, оскільки визначений законом термін дії після його закінчення може кожний раз продовжуватися ще на **10** років.

Підприємство визначає строк корисного використання нематеріальних активів або встановлює його, якщо строк не визначено, з урахуванням наступних факторів:

✓ *Очікуваний спосіб використання об'єкта підприємством і спроможність управлінського персоналу ефективно управляти цим об'єктом.*

✓ *Період життєвого циклу товару, для ідентифікації якого використовується об'єкт нематеріальних активів, та строки корисного використання подібних об'єктів.*

✓ *Передбачуване моральне старіння об'єкта нематеріальних активів.*

✓ *Стабільність галузі, в якій функціонує підприємство, та зміни ринкового попиту на продукти*

чи послуги, які є результатом експлуатації.

- ✓ *Тенденції розвитку конкуренції на ринку.*
- ✓ *Рівень витрат на обслуговування, необхідний для отримання очікуваних майбутніх економічних вигод від об'єкта нематеріальних активів, та здатність і намір підприємства досягти такого рівня.*
- ✓ *Період контролю об'єкта нематеріальних активів та юридичні або інші обмеження його використання.*
- ✓ *Залежність строку корисного використання нематеріальних активів від строку корисного використання інших активів підприємства.*

Строк корисного використання об'єкта нематеріальних активів *встановлюється за найменшим із періодів, що визначені згідно із вказаними факторами.*

Об'єкт нематеріальних активів визнається таким, що має *невизначений строк корисного використання*, якщо немає передбачуваного обмеження періоду, протягом якого об'єкт буде забезпечувати економічні вигоди.

Порядок бухгалтерського обліку нематеріальних активів в Україні підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами, їх філіями та іншими виділеними підрозділами незалежно від організаційно-правових форм господарювання регламентовано *Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затвердженими наказом Міністерства фінансів України №1327 від 16.11.2009 р.* Методичні рекомендації не поширюються на *гудвіл*.

Бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності ведеться за такими групами:

- 1) *права на комерційні позначення* (права на торговельні марки, знаки для товарів і послуг, комерційні найменування тощо);

2) *права на об'єкти промислової власності* (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);

3) *авторське право та суміжні з ним права* (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних) виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо). До літературних, письмових творів наукового, технічного або іншого характеру належать, також, результати науково-дослідних, пошукових, дослідно-конструкторських, дослідно-технологічних робіт у формі звіту, документації, комплекти конструкторської і технологічної документації тощо;

4) *незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи*;

5) *інші нематеріальні активи* (право на провадження діяльності, право на використання економічних та інших привілеїв тощо).

Введення в господарський оборот об'єктів інтелектуальної власності, їх інвентаризація, виведення (списання) з господарського обороту та ведення аналітичного обліку оформлюється **типовими формами первинного обліку**, затвердженими **наказом Міністерства фінансів України №732 від 22.11.2004 р.**

На кожний об'єкт нематеріальних активів комісією підприємства складається (в 1 примірнику) *Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів*, в якому зазначаються назви документів, згідно з якими такий об'єкт вводиться в господарський оборот,

дата акта приймання-передачі об'єкта нематеріальних активів, документи (довідки), що описують сам об'єкт нематеріальних активів або порядок його використання (письмовий та/або образотворчий опис з формулою, креслення, схема, зразок, дискета, аудіо-, відеокасети тощо), вартість, строк корисного використання, особа, відповідальна за використання об'єкта.

На кожний об'єкт нематеріальних активів бухгалтерською службою підприємства, за даними Акта введення в господарський оборот, відкривається *Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів*.

Списання (ліквідація) об'єкта нематеріальних активів оформлюється комісією *Актом вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів* (у 2 примірниках) на кожний об'єкт нематеріальних активів.

Для систематизації інформації в первинних документах щодо операцій з нематеріальними активами можуть застосовуватися такі **реєстри синтетичного та аналітичного обліку**:

- *журнал 4, відомість 4.1 аналітичного обліку капітальних інвестицій і відомість 4.3 аналітичного обліку нематеріальних активів, форми яких затверджені наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку» №356 від 29.12.2000 р.,*

- *відомість 4-м, форма якої затверджена наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» №422 від 25.06.2003 р.*

Придбаний або отриманий об'єкт нематеріальних активів зараховується на баланс, якщо одночасно виконуються такі умови:

- ✓ підприємство здійснює його контроль;
- ✓ існує імовірність отримання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням;
- ✓ його вартість може бути достовірно визначена.

Об'єкт нематеріальних активів, **одержаний в результаті розробки**, зараховується на баланс, якщо підприємство має:

- ✓ намір, технічну можливість та ресурси для доведення об'єкта нематеріальних активів до стану, у якому він придатний для реалізації або використання;
- ✓ можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання об'єкта нематеріальних активів;
- ✓ інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробкою об'єкта.

Якщо об'єкт не відповідає вказаним критеріям, то витрати, пов'язані з його придбанням чи створенням, *визнаються витратами звітного періоду*, протягом якого вони були здійснені, без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Не визнаються нематеріальним активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені, витрати на:

- дослідження;
- підготовку і перепідготовку кадрів;
- рекламу та просування продукції на ринку;
- створення, реорганізацію та переміщення підприємства або його частини;
- підвищення ділової репутації підприємства,

передплату (придбання) видань, створення торгових марок (товарних знаків).

Придбані (створені) об'єкти нематеріальних активів зараховуються на баланс підприємства за *первісною вартістю*.

↳ У разі *придбання об'єкта* нематеріальних активів за плату (грошову компенсацію) його первісна вартість складається з ціни (вартості) придбання (окрім отриманих торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, у якому цей об'єкт придатний для використання за призначенням.

↳ У разі *безоплатного отримання* об'єкта нематеріальних активів первісною вартістю є справедлива вартість на дату отримання з урахуванням мита, непрямих податків (якщо вони не підлягають відшкодуванню) та інших витрат, пов'язаних з його отриманням і доведенням до стану придатного для використання за призначенням.

↳ У разі *отримання об'єкта нематеріальних активів в якості внеску до статутного капіталу* підприємства первісною вартістю такого об'єкта визнається погоджена засновниками (учасниками) підприємства його справедлива вартість з урахуванням мита, непрямих податків (якщо вони не підлягають відшкодуванню) та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням і доведенням до стану, у якому він придатний для використання за призначенням.

↳ У разі *створення об'єкта підприємством* до первісної вартості такого об'єкта включаються прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням

цього об'єкта та доведенням його до стану, придатного для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, збір за подання заявки про реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності, збір за публікацію відомостей про видачу свідоцтва, патенту, сплата державного мита за видачу свідоцтва, патенту тощо).

Первісна вартість об'єкта нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних із удосконаленням такого об'єкта і підвищенням його можливостей та строку корисного використання, які сприятимуть збільшенню очікуваних вигод від його використання.

Витрати на придбання, створення та удосконалення об'єктів нематеріальних активів відображаються на *субрахунку 154 "Придбання (створення) нематеріальних активів"*.

Об'єкт нематеріальних активів, наданий правовласником (ліцензіаром) в користування (при збереженні виключних прав на результат інтелектуальної діяльності), залишається на балансі правовласника із зазначенням в аналітичному обліку інформації про передачу цього об'єкта у користування іншій особі.

Об'єкт нематеріальних активів, отриманий в користування, обліковується користувачем (ліцензіатом) на позабалансовому рахунку в оцінці, визначеній виходячи із розміру винагороди, встановленого в договорі. При цьому платежі за надане право використання результатів інтелектуальної діяльності включаються користувачем (ліцензіатом) до витрат звітного періоду.

Підприємство може здійснювати **переоцінку за справедливою вартістю** на дату балансу тих об'єктів

нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок (у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною). За відсутності активного ринку переоцінка може здійснюватися за експертною оцінкою суб'єкта оціночної діяльності.

Про зменшення корисності нематеріальних активів можуть свідчити ознаки:

- *Зменшення ринкової вартості* об'єкта нематеріальних активів протягом звітного періоду на суттєво більшу величину, ніж очікувалось.
- *Моральне старіння* об'єкта нематеріальних активів.
- *Суттєві негативні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі*, у якому діє підприємство, що відбулися протягом звітного періоду або очікувані найближчим часом.
- *Збільшення протягом звітного періоду ринкових ставок* відсотків або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво зменшити суму очікуваного відшкодування об'єкта нематеріальних активів.
- *Суттєві зміни способу використання* об'єкта нематеріальних активів протягом звітного періоду, які негативно впливають на діяльність підприємства.

Втрати від зменшення корисності об'єкта нематеріальних активів включаються до складу інших витрат звітного періоду з одночасним збільшенням суми амортизації.

Про відновлення корисності нематеріальних активів можуть свідчити ознаки:

- *Суттєве збільшення ринкової вартості* об'єкта нематеріальних активів протягом звітного періоду.
- *Суттєві позитивні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі*, у

якому діє підприємство протягом звітного періоду.

- *Зменшення протягом звітного періоду ринкових ставок відсотків або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво збільшити суму очікуваного відшкодування об'єкта.*

- *Суттєві зміни об'єкта нематеріальних активів та/або способу його використання протягом звітного періоду, які позитивно вплинуть на діяльність підприємства.*

Сума вигод від відновлення корисності об'єкта нематеріальних активів відображається визнанням доходу з одночасним зменшенням суми амортизації.

Нарахування амортизації об'єкта нематеріальних активів здійснюється протягом строку його корисного використання, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс). *Об'єктом амортизації є первісна (переоцінена) вартість об'єкта нематеріальних активів за вирахуванням його ліквідаційної вартості. Методи нарахування амортизації об'єкта нематеріальних активів: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискороного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий.*

Метод амортизації обирається виходячи з умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо такі умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

Ліквідаційна вартість об'єкта нематеріальних активів прирівнюється до нуля, окрім випадків існування невідомого зобов'язання іншої особи щодо придбання цього об'єкта наприкінці строку його корисного використання або якщо ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі інформації існуючого

активного ринку і очікується, що такий ринок існуватиме наприкінці строку корисного використання цього об'єкта.

Об'єкт нематеріальних активів списується з балансу в разі його вибуття внаслідок безоплатної передачі або неможливості отримання підприємством надалі економічних вигод від його використання.

Проведення інвентаризації нематеріальних активів та оформлення її результатів з 2015 р. здійснюються в порядку, встановленому *Положенням про інвентаризацію активів і зобов'язань, затвердженим наказом Міністерства фінансів України №879 від 02.09.2014 р.*

На даний момент традиційні методи бухгалтерського обліку багато в чому перестали бути адекватними умовам сьогодення. Так, нематеріальні активи враховуються в обліку за тими самими правилами, що й матеріальні, до них застосовуються норми амортизації й відбувається їх списання. У той же час *торговельна марка або бренд у процесі їхньої експлуатації не тільки не втрачають своєї вартості, але навпаки, часто нарощують свою вартість.* До того ж нерідко такі елементи інтелектуального капіталу, як *патенти, ліцензії, враховуються в бухгалтерських документах не відповідно до їх реальної вартості, а лише відповідно до витрат на їхню реєстрацію.* Не відповідає реальному положенню справ і облік затрат на інвестиції й поточні витрати. Зокрема, *витрати на тренінги, на навчання персоналу, на рекламну кампанію найчастіше інтерпретуються як поточні витрати, у той час як вони все більшою мірою мають характер довгострокових інвестицій.* Такі елементи капіталу як *зв'язки зі споживачами, кваліфікація персоналу, бази*

знань не знаходять відбиття в бухгалтерських балансах. Таким чином, старі методи обліку вступають у протиріччя із сучасною практикою.

2.3.4 Специфіка оподаткування операцій з інтелектуальною власністю

Чинне податкове законодавство *не передбачає окремого порядку податкового обліку всіх об'єктів інтелектуальної власності.*

Економічна сутність податкового обліку полягає в тому, щоб ті витрати, які вважаються недоцільними, не призводили до зменшення оподаткованого доходу. В практичному плані це означає, що держава не хоче втрачати свою частку у доходах підприємства внаслідок суб'єктивних (непродуктивних) дій юридичної особи як суб'єкта оподаткування. Саме цю вимогу держави має забезпечувати податковий облік. Реформа бухгалтерського обліку та зміни у податковому законодавстві зробили гармонізацію системи бухгалтерського обліку і податкових розрахунків практично неможливою.

На сьогоднішній день прибуток до оподаткування в Україні визначається сумою скоригованого валового доходу, одержаного шляхом зменшення суми валового доходу (виторгу у грошовій і натуральній формах) звітного періоду на суму валових витрат виробництва (безпосередньо пов'язаних з одержанням доходу) та суму амортизаційних відрахувань. Скоригований валовий дохід – це валовий дохід, без врахування суми ПДВ, суми коштів у частині надмірно сплачених податків, зборів та ін. Таким чином, *об'єктом оподаткування є величина, яка не збігається з доходом, одержаним в бухгалтерському обліку.*

Розбіжності між податковим трактуванням і економічною природою подій

<i>Господарська подія</i>	<i>Податковий облік</i>	<i>Бухгалтерський облік</i>
<i>Аванс, отриманий від покупців</i>	Валові доходи	Кредиторська заборгованість
<i>Аванс, оплачений постачальнику</i>	Валові витрати	Дебіторська заборгованість
<i>Витрати на відрядження, представницькі цілі понад норми</i>	Не включаються взагалі до складу валових витрат	Витрати підприємства
<i>Витрати на ремонт основних засобів</i>	Капітальні витрати, якщо вони перевищують 10% сукупної вартості групи основних засобів на початок року	Звичайні поточні витрати (капітальні інвестиції)
<i>Витрати на модернізацію основних засобів</i>	Можуть бути віднесені до валових витрат у сумі, що не перевищує 10% сукупної вартості основних засобів	Капітальні витрати (інвестиції)
<i>Витрати на придбання ліцензій</i>	Валові витрати	Нематеріальні активи

Важливою відмінністю між фінансовим обліком та обліком відповідно до податкового законодавства є *дата визнання доходів і витрат*. У податковому обліку датою виникнення валових доходів є перша з подій - відвантаження продукції або отримання авансу від покупців; валових витрат - дата оприбуткування платником товарів, отримання результатів робіт чи послуг або дата списання коштів з рахунку чи видачі їх з каси. Тобто, по суті *нівелюється один з основних принципів бухгалтерського обліку - принцип відповідності доходів та витрат*.

Зазвичай *неоднаковими є суми витрат,*

розраховані у бухгалтерському та податковому обліку підприємства. Адже у формуванні об'єкта оподаткування мають брати участь лише ті витрати, які пов'язані з виробничою діяльністю платника податку. Тобто, на відміну від бухгалтерського обліку, у податковому обліку не враховуються всі витрати платника податку, понесені ним у звітному періоді, а лише виробничі. Відповідно податковій амортизації будуть підлягати лише виробничі основні фонди, в той час як у фінансовому обліку амортизуються всі наявні на підприємстві основні засоби. Така методологія відображення витрат дає змогу державі реалізувати принцип захисту державних інтересів і отримувати більший розмір податку на прибуток.

Відрізняється, також, методика ведення податкового обліку приросту (зменшення) балансової вартості товарів, сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, напівфабрикатів, малоцінних предметів на складах, у незавершеному виробництві та залишках готової продукції. В податковому обліку у разі, коли балансова вартість таких запасів на кінець звітного періоду перевищує їх вартість на початок того самого періоду, цю різницю включають до складу валових доходів, якщо ж навпаки – то до складу валових витрат. У бухгалтерському обліку витрати будуть складати всі товарно-матеріальні цінності, які списуються у дебет витратних рахунків з кредиту товарно-матеріальних рахунків.

Враховуючи зазначені відмінності податкового та бухгалтерського обліку фінансових результатів, основне завдання бухгалтера при веденні податкового обліку об'єктів інтелектуальної власності полягає в тому, щоб правильно класифікувати об'єкт інтелектуальної власності. Іншими словами, слід визначити: чи

надійшов на підприємство (в результаті покупки або самостійної розробки) нематеріальний актив або підприємство понесло витрати, пов'язані з використанням нематеріального активу, що належить іншій фізичній або юридичній особі.

Для ідентифікації об'єкта інтелектуальної власності в податковому обліку можуть бути використані наступні документи:

- *договір на передачу виключних майнових прав* - для об'єктів авторського права;
- *патент* - на об'єкти промислової власності;
- *свідоцтво* - на торговельну марку, топографію інтегральної мікросхеми;
- *наказ про віднесення інформації до комерційної таємниці* і т. п.

Основним критерієм визнання нематеріальним активом у податковому обліку підприємства є наявність у підприємства виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності. При цьому строк корисного використання таких об'єктів для податкового обліку значення не має.

Це означає, що, *по-перше*, навіть, якщо строк корисного використання об'єкта інтелектуальної власності менше року, то його вартість може відображатися в обліку його правовласника як нематеріальний актив; *по-друге*, об'єкти інтелектуальної власності та отримані підприємством права на них можуть бути визнані нематеріальним активом тільки в податковому обліку їх правовласника. Якщо ж об'єкти інтелектуальної власності отримані в тимчасове користування без права на розпорядження такими об'єктами, то підприємство не може враховувати такі об'єкти в складі нематеріальних активів.

Слід враховувати, що постановка прав на об'єкти

інтелектуальної власності на бухгалтерський облік підприємства може привести до двох протилежних **наслідків в оподаткуванні:**

➤ З одного боку, *постановка на бухгалтерський облік автоматично передбачає механізм амортизації об'єктів права інтелектуальної власності і тим самим зменшує на величину амортизації прибуток, що є базою для оподаткування в Україні.* При цьому підприємство не віддає частини грошей у бюджет, а залишає їх у своєму розпорядженні. *(Зменшується величина податку на прибуток.)*

➤ З іншого боку, *на величину поставлених на баланс об'єктів права інтелектуальної власності збільшуються активи підприємства, тобто виникає вартість, яка оподатковується податком на додану вартість. (Збільшується величина ПДВ.)*

2.3.5 Гудвіл як нематеріальний актив з особливим статусом

Гудвіл являє собою ділову репутацію господарюючого суб'єкта і враховується в складі його нематеріальних активів. Термін *goodwill* англійського походження і в дослівному перекладі означає «добра воля». В англо-українському економічному словнику зафіксовано, що гудвіл – це умовна вартість репутації і ділових зв'язків фірми, грошова оцінка капіталу.

У якості гудвіла можуть розглядатися **фактори, що забезпечують можливість отримання надприбутку:**

- вигідність місцерозташування підприємства;
- інфраструктура клієнтів або постачальників та інші ділові зв'язки;
- престиж фірми (репутація надійного й сумлінного

партнера);

- кваліфікація менеджерів;
- пізнаване ім'я або торговельна марка і т.д.

Таким чином, гудвіл *набувається шляхом здійснення комплексу заходів, використовуваних у життєдіяльності підприємства і спрямованих на збільшення його прибутку без відповідного збільшення активних операцій*, зокрема за рахунок використання кращих управлінських здібностей, домінуючої позиції на ринку продукції (послуг), нових технологій і т.п.

Ділова репутація *може оцінюватися як якісними, так і кількісними показниками* (вартісна оцінка).

Вартість ділової репутації визначається як *різниця між поточною ринковою ціною, пропонуваною продавцю (власнику) активу при придбанні підприємства як майнового комплексу (в цілому або його частини), і між балансовою вартістю активів підприємства (вартістю всіх активів і зобов'язань з бухгалтерського балансу на дату його придбання)*.

Перші офіційні згадки про гудвіл датуються ще **XV ст.** Гудвіл виник з першим рішенням людини купити вже готову справу, замість того, щоб створити власну, обумовленим інтуїтивним відчуттям переваг і можливостей, які несе працюючий бізнес.

Спочатку розуміння гудвілу спиралося *на сприятливі обставини, здатні вплинути на результати діяльності підприємства, та особливі конкурентні переваги фірми*.

Пізніше гудвіл став розглядатися як *надія на краще, заснована на імовірності реалізації потенціалу підприємства*. Найкращим прикладом такого трактування є так званий «*ефект Лопакіна*» з чеховського «*Вишневого саду*». У Раневської був маєток, який приносив збитки; *Лопакін* вважав, що сад

треба вирубати, землю продати, що дозволило б в майбутньому отримати надприбутки. Таким чином, оцінка одних і тих же земельних ділянок у *Раневської* і у *Лопакіна* відрізнялась. У *Лопакіна* вона була істотно вищою завдяки одному йому властивим очікуванням, і саме ця різниця утворювала гудвіл.

Офіційно досліджувана категорія ввійшла в облік у **1891 р.**, коли англійський бухгалтер **Ф. Мор** вперше запропонував оцінювати гудвіл виходячи з розміру генерованих ним додаткових доходів. Тоді ж виникли проблеми, що залишаються актуальними і сьогодні - оцінка гудвілу та відображення його в обліку і звітності, визнання гудвілу активом, амортизація, формування інформаційного забезпечення управління гудвілом в системі бухгалтерського обліку. На сьогоднішній момент гудвіл як економічна і як облікова категорія залишається предметом однієї із самих палких дискусій не тільки в Україні, але і у всьому світі. Існує різноманіття варіантів відображення гудвілу в обліку різних країн: як *нематеріального активу*; у складі *інших активів*; як *витрат звітного періоду*; як *витрат майбутніх періодів*; як *зміни капіталу*.

Всі методи обліку гудвілу, що застосовуються в обліку, досить суб'єктивні, і всім їм властиві свої переваги і недоліки, які заважають зробити обґрунтований вибір на користь одного з методів.

В Україні до **січня 2003 року** гудвіл враховувався у складі нематеріальних активів згідно з **П(С)БО 8**, а пізніше, відповідно до **Наказу Міністерства фінансів України "Про внесення змін до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку" №989 від 25.11.2002 р.**, був виключений з даного стандарту.

В даний час обліку гудвілу присвячено **П(С)БО 19**.

☺?! Найперший судовий прецедент, пов'язаний з визначенням та оцінкою гудвілу виник в Англії у 1620 р. («Брод проти Джоліфа»). **Крамар Брод**, який купив у **Джоліфа** його справу, заплатив йому вартість товарів та надбавку за гарантію того, що продавець не переїжджатиме на нове місце. Однак продавець переїхав, продовжуючи справу на іншому місці, що суперечило умовам угоди. Справа розглядалася в суді і суд прийняв рішення на користь позивача. Основним предметом розгляду стала ділова репутація проданого бізнесу, яка на думку позивача була втрачена, оскільки прихильність покупців змінилася у зв'язку із зміною місцезнаходження крамниці. Було визнано, що місцезнаходження є чинником, що впливає на гудвіл.

Види гудвілу:

1) **За походженням** (на підставі *Інструкції щодо застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом МФУ №291 від 30.11.1999 р.*)

☞ **Гудвіл при придбанні** - це вартість гудвілу, що виникає при придбанні іншого підприємства. Під придбанням підприємства слід розуміти об'єднання підприємств, в результаті якого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, прийняття на себе зобов'язань або випуск акцій. Під чистими активами розуміються активи підприємства за вирахуванням його зобов'язань.

☞ **Гудвіл при приватизації (корпоратизації)** - це вартість гудвілу, що виник при приватизації підприємства державного, комунального секторів економіки. Приватизація державних (комунальних) підприємств здійснюється шляхом: а) купівлі-продажу об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом, іншими

способами, що передбачають конкуренцію покупців; б) викупу цілісного майнового комплексу державного (комунального) підприємства, зданого в оренду, у випадках та порядку, передбачених законом; в) викупу майна державного (комунального) підприємства в інших випадках, передбачених законом.

2) За якісною оцінкою

↳ **Позитивна ділова репутація** пов'язана із прихильним ставленням контрагентів до її власника, з довірою до нього і впевненістю у позитивному результаті співпраці.

↳ **Негативна ділова репутація** показує нестабільність становища її власника в економічному обороті, недовіру до нього з боку контрагентів. Негативний (від'ємний) гудвіл в Україні у складі активів враховувався до **1 липня 2008 року**. Термін був скасований **Наказом Міністерства фінансів України "Про затвердження Змін до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку" №756 від 31.05.2008 р.**, а замість нього введено рівнозначне за змістом поняття - перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань об'єкта придбання над сукупністю витрат на об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності, яке має визнаватися доходом.

3) В залежності від типів об'єктів власності

↳ **Притаманий конкретному об'єкту власності** ("котяча" ділова репутація, яка залишається після зміни власника підприємства). Наприклад, гудвіл автомобіля "Audi" не зникне при продажу цього автомобіля від одного власника до іншого.

↳ **Притаманий індивідуально власнику** ("собача" ділова репутація, яка "залишає" підприємство разом з

його власником, якщо останній прийме рішення створити свій бізнес в новому місці). Наприклад, гудвіл *мережі ресторанів Михайла Поплавського "Батьківська хата"* навряд чи залишиться настільки значущим при продажу цього підприємства іншому рестораторові.

Вітчизняне законодавство *не містить механізму оцінки підприємством власного гудвілу*; відображення гудвілу (ділової репутації), сформованого протягом своєї діяльності самим підприємством, як окремого об'єкта обліку на такому підприємстві у бухгалтерському обліку не передбачено.

Для відображення суми гудвілу в бухгалтерському обліку необхідно:

- 1) щоб мало місце придбання підприємства (*зміна власника*),
- 2) щоб на дату придбання існувала різниця між фактичною вартістю придбання чистих активів (тобто вартістю, за якою чисті активи були фактично придбані покупцем) і їх справедливою (оціночною, ринковою) вартістю (вартістю, в розмірі якої чисті активи були оцінені перед продажем).

Таким чином, гудвіл, сформований підприємством за період свого існування, стає об'єктом бухгалтерського обліку *тільки на момент здійснення продажу* (перетворення) підприємства в цілому (тобто як цілісного майнового комплексу) або його частини.

Причому такий гудвіл, згідно з ***п. 5 П(С)БО 19***, повинен бути відображений саме *у балансі покупця* підприємства, в якому, також, повинні бути враховані активи та зобов'язання придбаного підприємства (*рядок 065 "Гудвіл" Балансу*).

Порядок обліку та списання гудвілу, який виник у процесі приватизації (корпоратизації)

підприємства, визначається Положенням про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затвердженням наказом Мініфіну України № 1213 від 19.12.2006 р.

Порядок обліку гудвілу, що виникає в результаті придбання, регламентується **П(С)БО 19**. Аналітичний облік гудвілу ведеться за об'єктами придбання.

Загалом, у бухгалтерському обліку гудвіл відбивається як нематеріальний актив, але **П(С)БО 8** на нього не поширюється. Висновок про те, що гудвіл є нематеріальним активом, слідує з *Приміток до річної фінансової звітності (форма №5)*, де гудвіл відображається в *Розділі I "Нематеріальні активи"* у рядку 090, тобто як особливий вид нематеріальних активів.

Також гудвіл для цілей бухгалтерського обліку відноситься до *необоротних активів*, так як відображається в *Плані рахунків по Класу I "Необоротні активи"*.

Для узагальнення інформації про гудвіл в бухгалтерському обліку призначений рахунок 19 "Гудвіл", який має такі субрахунки:

- 191 "Гудвіл при придбанні". За дебетом субрахунку 191 відображається вартість гудвілу, що виникає при придбанні іншого підприємства, за кредитом - втрати від зменшення корисності гудвілу і сума списаного гудвілу.

- 193 "Гудвіл при приватизації (корпоратизації)". За дебетом субрахунку 193 підприємства державного, комунального секторів економіки відображають вартість гудвілу, який виник при приватизації

(корпоратизації), за кредитом - суму списаного гудвілу.

Амортизація гудвілу до **1 липня 2008 року** здійснювалась шляхом щомісячного зменшення балансової вартості гудвілу на рівнозначні суми нарахувань протягом строку корисного його використання, але не більше **20 років**. З **1 липня 2008 року в П(С)БО 19** було внесено зміни, які наказують *не амортизувати гудвіл, що утворюється при злиттях і поглинаннях, а періодично переоцінювати придбану компанію на предмет знецінення гудвілу*. Це відповідає вимогам **Міжнародних стандартів фінансової звітності**.

Тестування гудвілу на зменшення корисності здійснюється відповідно до **П(С)БО 28** за його первісною вартістю за вирахуванням накопичених збитків від зменшення корисності. За наявності ознак зменшення корисності активу підприємство визначає суму очікуваного відшкодування активу. Втрати від зменшення корисності гудвілу визнаються іншими витратами.

Якщо ознаки зменшення корисності активу перестали існувати, то вигоди від відновлення корисності активу визнаються іншим доходом. При цьому відновлення корисності відбувається в рамках попереднього її зменшення. Якщо гудвіл на кінець року не відповідає ознакам активу, то він списується з включенням залишкової вартості до витрат діяльності згідно з **П(С)БО 19**.

Гудвіл, що виник у процесі приватизації (корпоратизації), також не амортизується, а повністю або частково списується за рішенням уповноваженого органу з відображенням за дебетом рахунку 45 "Вилучений капітал" та кредитом рахунку 19 "Гудвіл".

Після внесення змін до установчих документів щодо зменшення розміру статутного капіталу підприємства на вартість списаного гудвілу в бухгалтерському обліку така сума відображається за дебетом *рахунка 40 "Статутний капітал"* та кредитом *рахунку 45 "Вилучений капітал"*.

Податкове визначення гудвілу аналогічно його нинішньому визначенню в бухгалтерському обліку, з різницею, що полягає у використанні податкової термінології. У податковому обліку, як і в бухгалтерському обліку, гудвіл протягом строку його корисного використання *не амортизується*. Таким чином, в податковому обліку гудвіл є єдиним нематеріальним активом, що не приймається в розрахунок при визначенні валових витрат платника податку і, отже, не впливає на об'єкт оподаткування.

При складанні звітності, слід враховувати, що гудвіл є одним із способів варіювання оцінок по компанії і представлення даних з метою прикрашання фактичної інформаційної картини. Природно, що він робить істотний вплив на процес формування думки зацікавлених користувачів про фактичні та потенційні можливості фірми.

2.3.6 Маркетинг інтелектуальної власності

Маркетинг інтелектуальної власності доцільно розглядати як механізм організації комплексного вивчення ринку та реальних запитів покупців максимально орієнтований на розроблення, правовий захист і використання власних або придбаних об'єктів інтелектуальної власності для задоволення потреб споживачів в умовах ринкової конкуренції.

Концепція маркетингу інтелектуальної власності спрямована на подолання розповсюдженого стереотипу, суть якого в тому, що підприємства можуть продавати створені ними інтелектуальні продукти, технології та послуги без урахування ринкового попиту. Іншими словами, *кінцевою метою маркетингу інтелектуальної власності* є зміщення акцентів із ведення застарілих тематик НДДКР до пошуку кон'юнктурних ідей, а також забезпечення комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Маркетинг інтелектуальної власності дозволяє максимально швидко та ефективно здійснити просування на ринок перспективних об'єктів права інтелектуальної власності, відібраних за результатами проведених технологічних аудитів з урахуванням інформації про рівень і стадію розробок, конкурентні переваги, наявність правового захисту, джерела фінансування НДДКР, сфери застосування, потенційних замовників або партнерів тощо.

Програма маркетингу інтелектуального продукту охоплює всі аспекти класичного маркетингового процесу, в тому числі щодо проведення досліджень ринку та розробки різних елементів комплексу маркетингу за наступними фазами:

- 1. Вивчення потреб та оцінка технологічних можливостей їх задоволення.** Включає визначення реальних та перспективних технологічних потреб суспільства в інтелектуальних продуктах та аналіз альтернатив конструктивного задоволення відповідних потреб з урахуванням технологічних укладів.
- 2. Аналіз попиту та пропозиції на ринку.** Включає вивчення структури, динаміки та вартісних параметрів попиту; сегментацію споживачів;

оцінку конкурентів та пропонованих ними інтелектуальних продуктів.

3. *Позиціонування на ринку та техніко-економічний аналіз власних можливостей.*

Включає з'ясування власного місця на тих чи інших нішах ринку інтелектуальних продуктів та визначення пріоритетних напрямів діяльності; визначення необхідних обсягів фінансового, ресурсного, патентно-ліцензійного, технічного та кадрового забезпечення для реалізації намічених пріоритетів.

4. *Прсування і розповсюдження інтелектуального продукту.*

Включає реалізацію товарної, цінової, збутової і комунікаційної складових маркетинг-міксу та передбачає роботу з споживачами.

5. *Формування механізму маркетингового моніторингу.*

Забезпечує безперервне відстеження науково-технічної та економічної інформації для розробки маркетингової стратегії та внесення коректив у стратегічні рішення. Включає формування інформаційної бази маркетингових досліджень та системи зворотного зв'язку з ринком інтелектуальних продуктів.

Суттєву роль у забезпеченні ефективного маркетингу інтелектуальної власності на підприємствах відіграють ***структурні підрозділи з питань маркетингу інтелектуальної власності***, основними напрямками діяльності яких, як правило, є наступні:

- організація і методичне керівництво впровадженням у виробництво власних технологічних розробок;
- створення банку даних завершених розробок;

- проведення науково-інформаційної та рекламної діяльності;
- створення інформаційно-консультаційних систем і баз даних із розвитку виробництва та науково-технічних досягнень;
- надання маркетингових послуг через мережу Інтернет;
- проведення маркетингових досліджень інфраструктури ринку інтелектуальної продукції, вивчення пропозицій і попиту на об'єкти інтелектуальної власності, платоспроможних сегментів ринку та перспективних напрямів досліджень, результати яких носять комерційну спрямованість;
- підготовка і укладання договорів на постачання інтелектуальної продукції і контроль за їх виконанням;
- розробка технологій трансферу інновацій, методичних підходів прогнозування наповнення ринку інтелектуальною продукцією, ліцензування прав на результати досліджень, їх консультаційно-методичне супроводження;
- здійснення моніторингу результатів наукових досліджень для своєчасного виявлення комерційно значимих об'єктів інтелектуальної власності;
- проведення підготовки проектів, бізнес-планів із залученням державних, приватних інвестицій для забезпечення інноваційної діяльності та ін.

При підготовці глави використано джерела:

1. Відкрита публічна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.vesna.org.ua/](http://www.vesna.org.ua/)
2. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)
3. Економіка інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ock.ru](http://www.ock.ru).
4. Исакова Э.И. Системный подход к управлению интеллектуальной собственностью на предприятии / Э. И. Исакова

// Инновации и инвестиции. – 2011. – № 3. – С. 164-168.

5. Карпаніна К.В. Окремі аспекти обліку нематеріальних активів за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / К.В. Карпаніна. - Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua>.

6. Кияшко О. Принципи управління інтелектуальною власністю [Електронний ресурс] / О.Кияшко. - Режим доступу: <http://www.intellect-expert.com>.

7. Конспект лекцій з курсу «Інтелектуальна власність» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.vkjournal.ru/doc/1203550>.

8. Корольова Т.С. Ефективність використання наукового потенціалу вищого навчального закладу / Т.С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень: 36. наук. пр. - Вип. 29. - Одеса: ОДЕУ, 2007. - С. 93-96.

9. Корчемлюк А.І. Гудвіл корпоративного підприємства: моногр. / А.І.Корчемлюк, І.Л.Литвинчук, Г.В.Циганенко; за наук.ред.Є.І.Ходаківського. – Житомир: ФОП Євенок, 2013. – 162 с.

10. Крикун Н.О. Теоретичні аспекти використання комерціалізації інтелектуальної власності / Н.О.Крикун. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Economics/52998.doc.htm

11. Махнуша С.М. Інтелектуальна власність: конспект лекцій / С.М. Махнуша, С.М. Фролов. – Суми: Вид. СумДУ, 2012. – 115 с.

12. Махнуша С.М. Проблеми вартісної оцінки та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у контексті маркетингу інновацій / С.М. Махнуша // Механізм регулювання економіки, 2009, № 3, Т. 2 – С. 49-55.

13. Мирошниченко Е.М. Особливості управління інтелектуальною власністю. [Електронний ресурс] / Е.М. Мирошниченко. - Режим доступу: <http://www.intkonf.org>.

14. Огітчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підр. [Електронний ресурс] / М.Ф. Огітчук. - Режим доступу: <http://www.pidruchniki.ws>.

15. Оподаткування об'єктів права інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Патентно-юридичне агентство «Brandgroup» - Режим доступу: <http://www.brandgroup.com.ua>.

16. Оцінка вартості прав на об'єкти права інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ozd.ru>.

17. Податковий облік і звітність: конспект лекцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.0zd.ru/finansy_dengi_i_nalogi/podatkovij_oblik_i_zvitnist.html

18. Право інтелектуальної власності: Підручник /За ред. д.ю.н., проф. О.А.Підпригори і д.ю.н., проф. О.Д.Святоцького.- К.: Видавничий дім.-2006. - 622 с.

19. Про затвердження Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. №1440. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

20. Про затвердження Національного стандарту №4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 р. №1185. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

21. Семенюк С.Б. Маркетинг інновацій на ринку освітніх послуг / С.Б. Семенюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. № 2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://http://mmi.fem.sumdu.edu.ua>

22. Словник оцінювача [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.uzahid.com.ua/grade/dic>.

23. Солощук М. Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності / М. Солощук, М. Капінос, Е. Лерантовіч // Інтелектуальна власність. – 2008. – №12. – С. 50-60.

24. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.

25. Цибульов П.М. Управління інтелектуальною власністю / П.М. Цибульов. – К.: Держ. ін-т інтел. власн., 2009. – 312 с.

26. Цыбулев П.Н. Маркетинг интеллектуальной собственности: учебное пособие / П. Н. Цыбулев. – К.: ГИИС, 2008. – 184 с.

27. Чистякова А.В. Теоретико-методичні засади управління інтелектуальною власністю / А. В. Чистякова // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4709>

28. Шара Є.Ю. Бухгалтерський облік у бюджетних установах та організаціях: навч. посіб. [Електронний ресурс] / Є.Ю. Шара, О.М. Андрієнко. - Режим доступу: <http://www.pidruchniki.ws>.

29. Ярешко О. Категорія ділової репутації в цивільному праві [Електронний ресурс] / О. Ярешко // Український юридичний портал «Радник». - Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРУВАННЯ І ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ГЛАВА 3.1. ОСНОВНІ ВИДИ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.1.1. Поняття правопорушення у сфері інтелектуальної власності

Порушення прав інтелектуальної власності - дії, спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди.

Юридичний склад правопорушення визначають як сукупність необхідних і достатніх з погляду чинного законодавства умов або елементів об'єктивного і суб'єктивного характеру для кваліфікації протиправного діяння як правопорушення.

Об'єктом правопорушення визнаються охоронювані законом різноманітні інтереси, цінності (суспільні відносини), яким протиправними діяннями завдається збиток.

Суб'єктами правопорушення є фізичні і юридичні особи, що мають здатність нести юридичну відповідальність за протиправні діяння. Цей елемент складу правопорушення виявляється через поняття «деліктоздатність».

Об'єктивну сторону правопорушення утворює

протиправне діяння, виражене зовні у формі фактичних протиправних дій або в протиправному нездійсненні запропонованої законом поведінки. До елементів об'єктивної сторони правопорушення також відносяться причинний зв'язок між діянням і наслідками, що наступили, та заподіяна шкода.

Суб'єктивна сторона правопорушення або психічний стан особи в момент здійснення правопорушення втілена в понятті вини правопорушника.

Типовими порушеннями авторського права та суміжних прав є:

- вчинення дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів права;
- піратство в сфері авторського права та (або) суміжних прав;
- ввезення на митну територію країни без дозволу осіб, які мають авторське право та (або) суміжні права, примірників творів, фонограм, відеограм, програм мовлення;
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського та (або) суміжних прав;
- будь-які дії, свідомо спрямовані на обхід технічних засобів захисту прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження та застосування засобів для такого обходу;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління.

До незаконних способів одержання секретів виробництва відносять:

- промислове шпигунство (крадіжка за допомогою злому чи електронних засобів),

- хабарництво (підкуп працівників з метою порушення ними зобов'язань щодо конфіденційності),
- неналежне відрекондування (видання себе за іншу особу, в тому числі посадову).

Порушеннями прав власника кваліфікованого зазначення походження товару є:

- нанесення його на товар або на етикетку;
- нанесення його на упаковку товару, застосування в рекламі;
- запис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар;
- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право на його використання;
- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару як видової назви;
- використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується в перекладі або супроводжується словами: «вид», «тип», «стиль» тощо;
- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару для відмінних від описаних у реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого зазначення.

Порушеннями прав власника свідоцтва на торговельну марку (знак для товарів і послуг) визнаються:

- нанесення знака на будь-який товар, для якого знак не зареєстровано, упаковку, в якій міститься товар, вивіску, етикетку, нашивку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, імпорту та експорту;
- застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;
- застосування його в документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, зокрема у доменних іменах та ін.

3.1.2. Плагіат авторських творів

Плагіат авторського твору (від лат. *plagio* — «викрадаю») - недозволене запозичення, відтворення (виготовлення одного або більше примірників) чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне з нормами моралі та закону.

За доктриною сучасного авторського права, плагіат — це порушення немайнових (право на ім'я) та майнових (право на винагороду) прав автора. Суть плагіату — *викрадення результату інтелектуальної праці*.

У Законі України «Про авторське право та суміжні права» дається таке визначення плагіату: «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

З моменту виникнення результатів творчої праці, виникла й можливість їх привласнення всупереч бажанню автора. Еволюційна зміна форм вираження творів у свою чергу обумовлювала розвиток та удосконалення способів запозичення результатів творчої праці інших. В різні періоди існування людства

плагіату підлягали в основному літературні, художні твори та твори мистецтва. Проте сьогодні плагіат отримав своє подальше розповсюдження і на сферу наукових творів (дисертаційних робіт, наукових статей, звітів та ін.)

☺?! Згідно з історичними даними проблема неправомірного використання літературних творів, у тому числі і плагіату, існувала ще з давніх часів.

В трактаті *Ветрувія «Про архітектуру»* розповідається про літературні змагання, що проводилися в античній *Александрії* на честь *Аполлона й Муз*. Суддя змагання, граматик *Аристофан*, присудив нагороду далеко не кращому письменникові. На питання про мотиви подібного рішення суддя відповів, що всі інші учасники змагання надали точні копії з творів інших авторів

В **XIX ст.** не було аморальним переробляти чужі вірші, а потім видавати їх за власні. Вважають, що й великий *Шекспір* запозичив в інших авторів сюжети своїх п'єс.

Навіть *Бертольд Брехт*, створюючи п'єсу *«Трьохгрошова опера»*, використав твір французького поета *Франсуа Війона*. У **1930 р.**, після докорів у плагіаті, він змушений був додати до нового видання цього твору наступні рядки: *«Беріть собі звідси все, що вам потрібно. Я теж децю запозичив...»*.

Один з прикладів плагіату **XX ст.** стосується популярного на той час вальсу *«На сопках Маньчжурії»*. *С.Григор'єв* привласнив авторство на відомий вальс, звинувативши дійсного автора цього вальсу *І.Шатрова* в плагіаті. В житомирській газеті *«Волинь»* була надрукована замітка такого змісту: *«В Москву въехал капельмейстер казанского кавалерийского полка С.В.Григорьев для восстановления своих авторских прав на популярный вальс — «На сопках Маньчжурии». Плагиатором является некий г.Шатров, привлеченный г.Григорьевым к уголовной ответственности»*.

Види плагіату (за методикою реалізації неправомірних дій):

❖ **Прямий (відкритий)** — пряме відтворення чужого твору або його частини під своїм іменем

○ **Грубий** - привласнення цілого твору або його значного за обсягом розділу

○ **Негрубий** - привласнення незначного за обсягом фрагменту твору (на рівні цитати)

❖ **Латентний (завуальований)** – замасковане відтворення результатів інтелектуальної праці іншої особи під власним іменем

○ **Запозичення з маскуванням шляхом внесення до твору несуттєвих змін**

▪ **Маскування способом синонімізації чужого тексту**

▪ **Маскування шляхом насичення чужого тексту власними коментарями, перехідними фразами**

○ **Запозичення з некоректним посиланням на джерело**

▪ **"Дезінформація" (неправильне вказування джерел інформації)**

▪ **"Ідеальний злочин" (частково правильне наведення цитат з паралельним парафразуванням інших, що створює хибне враження проведення авторського аналізу чужих думок)**

Особливістю виявлення плагіату на ранніх етапах розвитку людства була складність цього процесу через обмежені можливості автора прослідкувати долю своїх творів. Іншими словами, проживаючи в певній країні, ймовірність дізнатися автору про запозичення його твору в іншій країні була дуже невеликою. При виявленні плагіату враховували момент первинності

створення твору. Це можливо було встановити лише шляхом криміналістичної почеркознавчої експертизи, за встановленням дати нанесення тексту на паперовий носій.

З розвитком інформаційних технологій до візуального визначення плагіату шляхом порівняння текстів двох творів додалися і *технічні способи*, які полягають в автоматичному порівнянні електронного тексту з базою даних інших текстів. Подібним програмним забезпеченням користується все більша кількість видавництв, юридичних фірм, Інтернет-компаній, державних органів. Так, наприклад, **Рада Безпеки ООН** використовує один із популярних Інтернет-сервісів, який дає змогу вишукувати плагіаторів, створений компанією **iParag-digms LLC** з Окленда (Каліфорнія). Детектор плагіату **Turnitin** сьогодні використовують більш ніж **2500** вищих навчальних закладів США і більш ніж **1000** закордонних ВНЗ.

3.1.3. Контрафакція та «сірий» імпорт

Контрафакція (від лат. *contrafactio* — підробка) — самовільне і протизаконне виготовлення і розповсюдження екземплярів твору без згоди правовласника.

Причинами існування контрафактної та фальсифікованої продукції є:

- ✓ висока щільність концентрації конкурентного середовища;
- ✓ територіальна і кількісна безконтрольність продажу продукції;
- ✓ відсутність необхідних знань про оригінальну та незаконно марковану продукцію;

✓ відсутність єдиної системи контролю якості товарів.

Контрафактними є товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію країни, або вивезення з цієї території призводить до порушення прав власника, що захищаються відповідно до чинного законодавства країни та міжнародних договорів країни, укладених у встановленому законом порядку.

Контрафактність товарів виявляється у процесі здійснення митного контролю.

Підставами для підозри про контрафактність товарів є:

❖ виявлення товарів, занесених у реєстр, на які відсутні документи про наявність у декларанта прав на даний об'єкт інтелектуальної власності (для товарів, що містять об'єкти авторського та суміжних прав);

❖ виявлення невідповідності ознак товарів наданих для митного оформлення ознакам, що містяться у державному реєстрі;

❖ ідентифікація товарів відповідно до наданого правовласником клопотання та опису товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, які імпортуються чи експортуються з порушенням прав інтелектуальної власності (у разі можливості з наданням зразку об'єкта або його фотографічного зображення);

❖ ідентифікація декларанта, відправника або отримувача товару, країни імпорту та експорту, як таких, що відповідають критеріям ризику, тобто оцінним критеріям, які в сукупності визначають вибір заходів, спрямованих на запобігання потенційному недотриманню вимог митного законодавства щодо переміщення товарів, які містять об'єкти інтелектуальної власності.

В Україні, як наголошують експерти, сьогодні

виробництво та продаж контрафактної продукції спостерігається майже в усіх сегментах. Насамперед від підробок потерпають сфера легкої промисловості (виготовлення взуття, одягу, виробів зі шкіри), парфумерна та фармацевтична галузі, торговельні марки, які належать виробникам лікєро-горілочаної та косметичної продукції, чаю, кави, побутової хімії. Особливу нішу займає питання активної фальсифікації лікарських засобів.

☺?! Відомо, що ще в царській Росії була надзвичайно поширеною фальсифікація продуктів харчування. В молоко для підвищення жирності додавали баранячі мізки, у вершки – крейду та риба'ячий клей. Муку виготовляли із суміші зернових та насіння диких трав. У прокисле пиво додавали вапно, щоб імітувати пристойний вигляд. Наприкінці **XIX ст.** стали рідкістю натуральні вина, які витіснили підробки з води, цукру і спирту, без додавання виноградного соку.

Але особливо не пощастило каві. Артєлі волоцюг власноруч ліпили «кавові» зерна з підсмаженого кукурудзяного тіста. У **1880-х роках** в Петербурзі пройшло декілька гучних судових процесів. На каторгу заслали аферистів, що виготовляли зерна з пофарбованої глини. Мелену каву розбавляли цикорієм та ячменем. Іноді шахраї їздили в лише їм відомі місцевості, щоб зібрати дорожній пил, що ідеально співпадав за кольором з меленими зернами. Таким чином, в дореволюційній меленій каві містилося від **30 до 70%** домішок.

Значну проблему останнім часом також становить **«сірий» або паралельний імпорт** — ввезення в країну з метою продажу оригінальних товарів, що були введені в цивільний обіг на території іншої країни.

Проблема паралельного імпорту пов'язана з **територіальним характером принципу «вичерпання прав інтелектуальної власності»**. Згідно з даним

принципом виключні права інтелектуальної власності у відношенні конкретного продукту, в якому втілений/використаний об'єкт інтелектуальної власності, існують лише до першого введення даного продукту в цивільний оборот за згодою правовласника (після чого виключне право вважається "вичерпанним"). При цьому територіальність означає, що вичерпанням визнається введення продукту в обіг на території країни охорони.

Однак в умовах глобалізації територіальність вичерпання прав не відповідає особливостям світового ринку та інтересам транснаціональних корпорацій, центри виробництва та збуту яких розсосереджені в різних країнах. Як наслідок, необхідність здійснення зовнішньоекономічних операцій в умовах обмежень змушує бізнес шукати **альтернативні моделі ведення підприємницької діяльності шляхом паралельного імпорту**, зокрема:

- реімпорт;
- купівля суб'єктом продукції, що продається ТНК в декількох країнах, в одній із даних країн та ввезення в іншу з них;
- реалізація продукції через дочірню компанію;
- комбінації вище згаданих схем.

В результаті *сучасні країни світу діляться на три табори*:

- ✓ країни, що лояльно налаштовані до паралельного імпорту (*Японія, Колумбія, Венесуела, Еквадор, Перу, Болівія, США*);
- ✓ країни, де паралельний імпорт безумовно заборонено (*Україна, Росія*);
- ✓ країни, де проблема тлумачиться ситуаційно в залежності від ряду факторів, наприклад, можливості введення споживачів в оману щодо якості товару (*Канада, Єврозона*).

Як правило, підставами для заборони слугують певні економічні очікування виробника та намагання уникнути демпінгу. Заборона реалізується шляхом накладення обмежень щодо ввезення товарів під відповідною торговою маркою. Тобто тільки власник торгової марки може визначати (в силу законодавства), хто може здійснювати імпорт його товарів.

Що стосується правового обґрунтування дозволу паралельного імпорту, легітимно уникати принципу територіальності дозволила **концепція міжнародного (універсального) вичерпання прав інтелектуальної власності**, згідно з якою виключне право правовласника вважається вичерпаним щодо конкретного продукту в момент першого введення цього продукту в обіг у будь-якій країні світу. Водночас, можливість вибору тієї чи іншої концепції закріплена положеннями **ст.6 TRIPS**.

Тим не менше, неврегульованість цього питання залишає надто широке поле для можливостей зловживань, з огляду на що розвинені країни шукають інструменти здійснення контролю та накладання санкцій на порушників прав інтелектуальної власності.

Офіс Торговельного представника США (USTR) щорічно публікує «Список 301» (*The Special 301 Report*) щодо достатності та ефективності захисту прав інтелектуальної власності торговельними партнерами США. Список готується відповідно до **розділу 301 Закону про торгівлю 1974 року (The Trade Act of 1974)**. Рішення про внесення певної країни до такого списку приймає **Міжнародний Альянс інтелектуальної власності**, після чого передає цей список до Офісу ТП США. Внесення країн-порушників до зазначеного Списку не лише має на меті інформування потенційних американських інвесторів про несприятливу ситуацію у

сфері інтелектуальної власності, але й впливає на політику Вашингтону щодо цієї країни.

Список застосовується під час прийняття рішень США щодо встановлення *преференційних режимів*, таких як *Загальна система преференцій (Generalized System of Preferences)*, *Ініціатива Карибського басейну (Caribbean Basin Initiative)*, *Андський Акт про торговельні преференції (Andean Trade Preferences Act)*. Зазначені програми забезпечують безтарифний імпорт груп товарів до певних країн за умови дотримання визначених вимог, включаючи адекватну та ефективну охорону прав інтелектуальної власності. Відповідно до системи преференцій США мають право надавати та скасовувати будь-які пільги, не порушуючи зобов'язань в межах СОТ.

Перші претензії були висунуті США у **1996 р.** проти *Японії, Індії, і Португалії*. Пізніше уряд США висловив претензії з приводу дискримінаційної податкової політики *Туреччини* та практики визнання торговельних марок в *Індонезії*. У **квітні 1997 р.** ТП США оголосив про початок провадження справи проти *Данії, Швеції, Ірландії та Еквадору*, які звинувачувалися у порушенні зобов'язань *Угоди ТРІПС*. В **1998 р.** США ініціювали провадження проти *Греції* з приводу «телевізійного піратства». У **1999 р.** ТП США зосередив увагу на *Канаді та Аргентині* як порушниках прав інтелектуальної власності у фармацевтичній індустрії. В **2000 р.** США ініціювали справу проти *Бразилії*.

В **2001 році** в рамках *Списку 301* США приймали рішення щодо зняття пільг з *України* відповідно до загальної системи преференцій, а в **2002 році** Україну було внесено до *Списку* у якості «*Пріоритетної іноземної країни*». У зв'язку з цим були застосовані торговельні санкції на продукцію, що імпортувалася з

України.

Протягом кількох років Україні вдалося запровадити дієві заходи з реалізації законодавства у сфері інтелектуальної власності, а саме:

1.) Припинено діяльність підприємств-виробників нелегальних дисків (*ТОВ "Болідиск", ТОВ "Лазер-інформ"*).

2.) Створено законодавчу базу, завдяки якій організовано необхідні засади для легального виробництва дисків, у тому числі шляхом:

- запровадження ліцензування виробництва, експорту, імпорту дисків;
- введення, присвоєння та нанесення спеціальних кодів з метою ідентифікації виробника дисків;
- здійснення державного контролю за виробництвом, експортом, імпортом дисків, запровадження моніторингу обладнання та сировини для їх виробництва;
- посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення вимог законодавства.

У результаті в **2005 році** США прийняли рішення про зняття торговельних санкцій з України, а в **2006 році** USTR запропонував в рамках *Списку 301* змінити статус України з «*Пріоритетної іноземної країни*» та включити до «*Списку країн пріоритетного спостереження*».

У **2012 році** *Міністерство торгівлі США* внесло київський ринок «*Петрівка*» до списку **17** піратських ринків з продажу контрафактної продукції, які завдають найбільшої шкоди інтелектуальним правам у світі поряд з торговими зонами та інтернет-сайтами *Індії, Китаю, Гонконгу, Таїланду, Філіппін, Колумбії, Пакистану, Аргентини і Росії (московський ринок «Савелівський»)*. На ринку «*Петрівка*» існує понад **300** точок продажу

піратських товарів, в т.ч. музика, фільми, ігри та програмне забезпечення. У зв'язку з порушеннями згадуються, також, одеський «Сьомий кілометр», донецький «Маяк» та «Барабашево» в Харкові.

У **2013-2014 рр.** Україна знову знаходилася в **Списку 301** у статусі «*Пріоритетної іноземної країни*», внаслідок зростання обсягів використання неліцензованого програмного забезпечення в органах влади, що змушує уряд суттєво реформувати сферу.

3.1.4. Промислове шпигунство і конкурентна розвідка

В історичному аспекті економічна розвідка є давнішою від військової й політичної. Ще задовго до появи понять «конкурентна розвідка», «промислове шпигунство» існувала діяльність, яку сьогодні можемо ототожнювати з ними. Саме поняття «*шпигунство*» означає одержання або добування якихось відомостей, що становлять певний інтерес. Основними проявами його були маскування «розвідників» під мирне населення, тобто використання прикриття, а також певні методи, які застосовували державні й недержавні структури задовго до того, як з'явилися офіційні й приватні розвідувальні служби. Як прикриття використовувався рід занять (торгівець, священик, монах, іноді жебрак тощо). Це були зародки сучасної економічної розвідки і промислового шпигунства.

Документальні джерела — зокрема, китайська хроніка, що датується **XV ст. до н.е.**, — містять розповідь про китайську принцесу, яка у своєму капелюшку, прикрашеному квітами, вивезла з *Китаю* шовковичних червів разом із секретом виготовлення шовку, чим позбавила країну монополії в цій галузі.

В епоху середньовіччя йшла боротьба за

одержання секретів «грецького вогню» (самозаймистої речовини, яка в закупорених глиняних посудинах використовувалася для бомбардування ворожих кораблів), а також порцеляни. Технологію виготовлення останньої було викрадено в *Китаю*. Вона потрапила до *Великобританії, Німеччини, Австрії, Італії*, а звідти розповсюдилася по усьому світу. З **XVI до XVIII ст.** основним предметом промислового шпигунства були відкриття алхіміків. Наполегливе полювання велося за секретами герметичної закупорки посуду, виробництва золота, кислот для очищення алмазів і, нарешті, пороху (також «запозиченого» у китайців). Своєрідними центрами економічної розвідки свого часу були середземноморські торгові міста *Венеція і Генуя*, завдяки чому їм вдалося зайняти провідні позиції у світі.

☺?! Перша справжня приватна розвідслужба була створена флорентійськими купцями-банкірами. Потім таку розвідслужбу створили крупні промисловці з Аусбурга **Фуггери**. Високою ефективністю власної служби розвідки прославились мільйонери **Ротшильди**. Наприкінці **XVIII ст.** п'ять братів заснували банки в п'яти європейських столицях (Лондоні, Парижі, Відні, Франкфурті та Неаполі). Під час війни з **Наполеоном** вони завербували понад **200** агентів, проте всі витрати на їх утримання були відшкодовані за допомогою спритної біржової афери.

Конкурентна розвідка і промислове шпигунство мають багато спільного у завданнях, підходах, у цільовій аудиторії, в об'єктах і виконавцях, але вони відрізняються один від одного концептуально.

Метою як конкурентної розвідки, так і промислового шпигунства є одержання інформації, яка б дала змогу здобути конкурентну перевагу на ринку.

Вважається, що і розвідка, і шпигунство вирішують наступні три *основні завдання*:

- 1) Добування відомостей (легальними і нелегальними шляхами).
- 2) Аналітична обробка відомостей.
- 3) Доведення інформації до зацікавлених осіб.

Головна відмінність між розвідкою і шпигунством полягає в *способах добування відомостей*.

Ділова (конкурентна) розвідка (competitive intelligence) - діяльність суб'єкта (людини, організованої групи людей, підприємства, держави в цілому) з добування відомостей про наявні та потенційні загрози його існуванню й інтересам *законними методами* за допомогою *легальних відкритих джерел інформації* (офіційні органи, галузеві асоціації та видання, ділові ЗМІ та Інтернет-конференції, виставки, семінари, дослідження ринку, конкуренти та ін.)

Конкурентна розвідка на підприємстві — це постійний процес збору, нагромадження, структурування, аналізу даних про внутрішнє й зовнішнє середовище й надання вищому менеджменту компанії інформації, що дозволяє йому передбачати зміни у середовищі й приймати своєчасні оптимальні рішення щодо управління ризиками, впровадження змін у компанії й відповідних заходів, спрямованих на задоволення майбутніх запитів споживачів і підтримку прибутковості.

Класифікація методів конкурентної розвідки:

I. За відповідністю морально-етичним нормам ведення конкурентної боротьби

↳ «**Білі**» - цілком законні методи

- вивчення й аналіз публікацій конкурента;
- вивчення, аналіз та обробка відкритої інформації про конкурента.

↪ **«Сірі»** - методи, які за своєю формою не порушують норм законів, проте не завжди відповідають морально-етичним нормам ведення чесного бізнесу

- матеріальне заохочення співробітників конкурента;
- «переманювання» спеціалістів конкурента;
- вивідування інформації у співробітника конкурента;
- проведення підставних переговорів з метою вивідування конфіденційної інформації;
- отримання необхідної інформації про конкурента через зв'язки в контролюючих органах.

II. Залежно від спрямованості

↪ **Методи розвідки проти компаній**

1) *Систематичний аналіз інформаційного поля.* Як відомо, що більше підприємство, то легше зібрати й проаналізувати інформацію, адже великий бізнес, зазвичай, є публічним і завжди намагається заявити про себе й свої дії. Хоча насправді реальні показники завжди приховуються, що обумовлено податковою політикою. Аналіз відповідної інформації в пресі дає ґрунт для досить точних висновків про стратегію підприємства, його плани, виробничі потужності, величини оборотів і прибутку.

2) *Аналіз установчих і статутних документів й організаційної структури компанії.* Такого роду інформація не підпадає під категорію комерційної таємниці, її можна отримати у відповідних органах влади. Аналіз структур і їхніх взаємозв'язків допоможе дізнатися про склад групи контрагентів, їх можливості.

3) *Співбесіда при «наймі» на роботу працівників конкурента, установаження помилкових партнерських зв'язків через дружні підприємства.* Відомі випадки, коли для проведення серії інтерв'ю конкурентні розвідники на кілька днів знімають шикарний офіс у бізнесі-центрі і запрошують менеджерів середньої ланки

й «топів» з організацій-конкурентів на бесіду, спокушаючи вигідним працевлаштуванням. Питання ставлять цілком «кадрові», але насправді йде полювання не за головами, а за їхнім вмістом.

↳ **Методи розвідки проти персони.** Бізнес роблять люди, і інформація тільки за діями підприємства буде неповною для прийняття управлінських рішень.

1) *Аналіз ділових зв'язків і комунікативних контактів осіб, які приймають рішення.* Необхідно зрозуміти, яким є коло ділових зв'язків особи; які психологічні риси вона має; якою є мотивація її дій; яку мету вона собі ставить. Певна річ, найбільш доцільним методом у цьому випадку буде опитування осіб, які володіють такою інформацією або є співробітниками.

2) *Аналіз біографії керівників компанії конкурента.* Надає відомості для розуміння психологічного портрета особи та дозволяє визначити ймовірне коло її спілкування. Співробітник — носій інформації. Правильна робота з ним дозволяє розкривати найнеобхіднішу інформацію про підприємство, а фінансове стимулювання уможливорює створювати систему так званих «кротів». Але при цьому ніколи не слід забувати про контррозвідувальні дії служб внутрішньої безпеки підприємств.

3) *Аналіз позаділового життя керівників компанії конкурента.* Тут необхідно зрозуміти ступінь добропорядності в ділових відносинах вашого контрагента.

↳ **Методи універсальної розвідки** (можуть спрямовуватись як за кожним окремо з перерахованих напрямів, так і проти цілого бізнесу, тобто комплексно).

1) *«Вигідний клієнт»;*

2) *«Неіснуюча вакансія»;*

3) *«Засланий козачок»;*

- 4) «*Інтернет — друг*»;
- 5) «*Колега по роботі (навчанню)*»;
- 6) «*Пірнання у сміттєвий контейнер*». Старий, як сама розвідка, трюк - збір вмісту сміттєвих кошиків - вважається надзвичайно ефективним методом отримання інформації. Сміття не тільки дає цінну інформацію про діяльність фірми, а й конфіденційну інформацію про звички й уподобання співробітника — «користувача» кошика.

☺?! У **2002 році** розгорівся скандал навколо корпорації **Oracle**, що найняла детективів, аби ті довели, що **Microsoft** негласно спонсорує низку громадських організацій з метою впливати через них на громадську думку. Нишпорки попалися, коли запропонували прибиральникам «продати» сміття з їхнього офісу за **1200 дол. США**.

Використання методів конкурентної розвідки потрібне за таких випадків:

- ✓ відкриття нового напряму бізнесу;
- ✓ зміни поведінки на ринку конкурента, партнера;
- ✓ появи нового партнера, конкурента на вашому полі;
- ✓ появи у вашому бізнесі проблем зовнішнього характеру (зриви поставок, компрометуючі факти в пресі, поява проблем з контролюючими органами).

Спектр завдань конкурентної розвідки:

- виявлення загроз політичного, економічного, соціального характеру у сфері інтересів компанії;
- інформаційна оцінка партнерів, клієнтів, конкурентів, контрактів;
- інформаційно-аналітична підтримка процесів підготовки, прийняття і супроводження рішень компанії, систематизація результатів реалізації раніше прийнятих рішень;
- інформаційний контроль розвитку інфраструктури

ринку, конкурентів, їх рекламних дій;

- інформаційний супровід власних дій на ринку (публікації, реклама, виставки, дезінформація тощо);
- забезпечення координації і взаємодії функціональних підрозділів організації на основі взаємного обміну інформацією про його оточення;
- створення системи технічного захисту конфіденційної інформації;
- інформаційно-аналітичне супроводження злиття чи поглинання;
- розробка правової бази захисту інформації з обмеженим доступом;
- проведення моніторингу партнера/конкурента як в країні діяльності, так і в будь-якій іншій країні світу;
- вивчення ринкового середовища країни, у якій планується організація бізнесу;
- кадровий консалтинг.

Сфери інтересів конкурентної розвідки:

1. *Конкуренти.* Спостереження за конкурентами, кредиторами, позичальниками, контрагентами, виявлення структури пропозиції, оцінка потенціалу конкурентів і виявлення їх провідних фахівців.
2. *Політика.* Виявлення груп тиску і окремих лобістів, їх використання для просування сприятливих політичних рішень.
3. *Держава.* Використання органів влади для припинення протиправної діяльності конкурентів, ініціація перевірок та судових розслідувань.
4. *Кримінал.* Моніторинг правомочності дій персон і юридичних осіб, прогнозування та профілактика афер у сфері діяльності, збір доказів для судового переслідування, управління ризиками бізнесу.
5. *Право.* Моніторинг законодавства в контексті життєвих інтересів компанії, профілактика обставин

непереборної сили.

6. *Споживачі і корпоративні клієнти.* Облік і аналіз претензій, переваг і пропозицій; персоніфікація і поліпшення якості обслуговування, призначення і переміщення керівників, контакти з конкурентами.

7. *Замовлення.* Спостереження за оголошеннями конкурсів, тендерів, підрядних торгів, розподілом бюджетних та інших великих замовлень, виявлення потенційних замовників і інвесторів, вивчення технологічних і інших переваг переможців конкурсів.

8. *Маркетинг.* Збір інформації про великі угоди, зміни цін, попиту і пропозиції, появу конкуруючих продуктів і послуг.

9. *Фінанси.* Моніторинг пропозицій кредитних організацій, грантодавців, благодійних фондів, спонсорів, влади.

10. *Нематеріальні активи.* Виявлення та збір доказів для судового переслідування суб'єктів, які незаконно використовують об'єкти інтелектуальної власності.

11. *Патенти.* Моніторинг даних щодо охоронних документів, які заважають бізнесу.

12. *Зв'язки з громадськістю.* Соціологічний моніторинг публікацій і висловлювань про діяльність, визначення реакції на поширювані матеріали, створення інформаційних приводів для преси.

13. *Технології.* Моніторинг науково-технічної інформації, технологічних новинок і патентів.

14. *Безпека.* Контроль витоку конфіденційної інформації та технічної документації.

15. *Кадри.* Слідкування за діями потрібних фахівців, оцінка напрямків ротації кадрів, вивчення мотивів звільнень, виявлення потенційних агентів.

16. *Підрозділи.* Стеження за роботою філій, представництв, дочірніх фірм.

17. *Засоби збору та аналізу.* Виявлення та випробування засобів і методів стеження, обробки і аналізу.

18. *Джерела інформації.* Моніторинг появи і контроль якості ресурсів Інтернету.

19. *Інші дані.* Збір матеріалів за всіма іншими значущими проблемами (інші ризики професійної діяльності та управління), описаними корпоративним класифікатором сфери життєвих інтересів компанії.

20. *Зворотній зв'язок.* Моніторинг зміни інтересів компанії, розвиток корпоративного класифікатора, уточнення профілю стеження, експертиза якості поставленої інформації.

☺?! Ділова та конкурентна розвідка завойовують популярність у всьому світі. Найбільші компанії *США, Європи та Японії* створили у себе спеціальні інформаційно-аналітичні відділи і пов'язують з ними значну частку свого успіху. У **1986 році** було створено ***Міжнародне товариство професіоналів конкурентної розвідки (SCIP)***, яким накопичений величезний досвід в даному напрямі.

Економічне шпигунство (промисловий шпіонаж) – *незаконне, таємне або силове вилучення інформації*, застосування якої приносить економічні вигоди. Як правило, шпигунство є кримінально караним, етично неприйнятним засобом.

Термін "*промислове шпигунство*" вперше був сформульований на початку **60-х років** на семінарі з методики збору інформації для керівного складу фірми ***Management Investigation Services***.

Першими до симбіозу спецслужб і великого бізнесу додумалися американці. За визнанням такого маститого футуролога, як ***Елвін Тоффлер***, спецслужби США оформилися в агентства, які надають бізнес-послуги на терені насамперед економічної розвідки.

Успіхи США тут очевидні. Німці, французи і британці в середині **90-х** досліджували феномен американського шпигунства в Європі. На їхню думку, більше **40%** розвідувальних акцій американських спецслужб зосереджувались на отриманні економічної інформації, яку потім направляли у спеціальний відділ **Міністерства економіки США** і використовують для допомоги американським фірмам при укладенні найбільших контрактів. У **1995 році** американські аерокосмічні концерни в *Саудівській Аравії* «відтіснили» європейців. Німецькі експерти оцінили втрати їх країни від економічного шпигунства американців в **4 млрд. дол.** Французи в тому ж році визначили загальний збиток, нанесений їх експорту американським шпигунством, в **17 млрд.дол. США.**

Європейський парламент висловлював заклопотаність реалізованим США за участю *Великобританії, Канади, Австралії та Нової Зеландії* проектом супутникового електронного шпигунства «*Ешелон*». З **1978 року** ця глобальна система прослуховування на **80%** працює з метою промислового шпигунства. В **1993 році**, за розпорядженням **Білла Клінтона**, шпигунство на користь американської промисловості стало одним з головних завдань **ЦРУ**.

За американцями потягнулися й інші. Так, міністерство оборони *Франції* приблизно тоді ж почало активно орієнтувати свою розвідку на добування за кордоном економічної і науково-технічної інформації.

Прийоми промислового шпигунства:

- Крадіжка
- Незаконне копіювання
- Прослуховування
- Підкуп
- Шантаж та ін.

☺?! Резонансні факти викриття шпигунів провідними світовими компаніями

2005 р. *Hewlett-Packard* подала в суд на свого колишнього віце-президента *Карла Камба* на **\$100 млн.** HP стверджувала, що Камб зрадив компанію і привласнив собі її комерційну таємницю, щоб заснувати власну фірму. Камб подав зустрічний позов у **січні 2007 року**, в якому не лише заперечував крадіжку комерційної таємниці, але і стверджував, що компанія доручила йому зібрати «конфіденційну інформацію» на компанію *Dell*, яка завдала суттєвої шкоди діяльності HP, увійшовши на ринок принтерів.

2007 р. десять російських банків, серед яких "*Російський стандарт*", "*ХКФ-банк*", "*Росбанк*", "*Фінансбанк*", "*Імпексбанк*" та ін., одночасно допустили витік інформації. Так, будь-який бажаючий міг всього за **2 тис. руб.** придбати базу "*Відмови по кредитах і стоп-листи банків Росії*" з **3 млн.** записів про простроченнях і неплатежах по кредитах, а також відмови у їх видачі.

2010 р. Колишній інженер *Boeing Донгфан Грег Чун* був засуджений окружним судом Каліфорнії до **16** років тюремного ув'язнення після першого в історії судового обвинувачення в економічному шпигунстві. Більше **30** років Чун провів, передаючи уряду *Китаю* інформацію про американські аерокосмічні технології, пов'язані з ракетою *Delta IV* по програмі *US Space Shuttle*.

Методи промислового шпигунства:

1. Агентурні методи

☞ **Вербування.** Результатом вербування може бути те, що вигідні замовлення підуть тим особам, які організували бізнес-шпигунство на свою користь. Об'єктами агентурної розробки можуть бути не тільки, «другі» або «треті особи» фірми-конкурента, а й будь-які співробітники нижчої ланки.

☞ **Впровадження власного агента.** Варіант

переважно застосовується, якщо кінцевою метою промислового шпигунства є знищення фірми-конкурента або отримання комерційної таємниці.

2. Технічні методи

↳ *Перехоплення і реєстрація акустичної інформації* за допомогою мікрофонів, електронних стетоскопів, радіомікрофонів («радіозакладок»), лазерних мікрофонів, апаратів магнітного запису та ін. Радіопередавальні (часто закамуфльовані) пристрої — досить поширений спосіб добування інформації. Вибір «жучків» величезний: вартість коливається від **10–20 дол.** до **100–200 дол.** США, тривалість роботи – від декількох годин до **7-10** діб залежно від потужності елемента живлення для автономних та до моменту виявлення для стаціонарно підключених до електромережі.

↳ *Негласне підключення до телефонних ліній.* Нині відомо чимало методів «сканування» телефонних переговорів — від простих, як, наприклад, *перехоплення сигналу радіотелефонів*, до технічно складних, таких як *високочастотне нав'язування* (коли телефонна лінія може використовуватися не тільки як безпосереднє джерело інформації, але й як канал передачі даних та джерело живлення для спеціальних підслуховувальних пристроїв, що передають інформацію по радіоканалах). Існують зовнішні пристрої, при використанні яких навіть відключений мобільний телефон (за наявності акумулятора) можуть активувати і змусити передавати розмови в приміщенні, де він перебуває. Для протидії «мобільному» прослуховуванню використовують *шумогенератори*, які створюють шумові перешкоди в радіодіапазоні роботи мобільного телефону (вартість від **250 дол.** США), та *блокатори*, які знищують синхроімпульс зв'язку (вартість від **1,2 тис. дол.** США)

↪ **Негласне відеоспостереження.** В багатьох країнах підприємства, які мають ліцензію на розробку й виготовлення відповідних пристроїв, як і підприємства, що випускають зброю, перебувають під державним контролем.

↪ **Отримання конфіденційної інформації за допомогою Інтернету.** Сьогодні Інтернет представляє велику можливість для проведення розвідувальних операцій. Вже давно існують такі поняття, як «інформаційні війни» (*infowar*) та «комп'ютерна розвідка» (*Network Intelligence*).

Роль конкурентної розвідки та промислового шпигунства у запобіганні рейдерській атаці та здійсненні поглинання. Характерною рисою новітньої історії розвитку вітчизняного бізнесу є дедалі більша кількість операцій зі злиття й поглинання суб'єктів господарювання, яка часто проявляється у досить агресивній формі так званого *недружнього поглинання* або *рейдерства*.

Рейдерство (від англійського «raid» - «набіг», «*раптовий напад*») - поглинання (захоплення) одного суб'єкта господарювання (підприємства) або його власності іншим.

Рейдер (англ. *raider*) - компанія, що поглинає іншу компанію шляхом масового скуповування акцій компанії-жертви з метою одержати контрольний пакет.

Між поняттями «*рейдерство*» та «*поглинання*» є лише одна істотна відмінність — *рейдер* зазвичай використовує для захоплення підприємства *незаконні методи*, у той час як *поглинач* намагається діяти в межах закону.

Рейдерство зародилося щойно було здійснено випуск перших акцій. Його не варто плутати з розповсюдженням на Заході *грінмейлом* — формою

легального корпоративного шантажу, який застосовується дрібним акціонером з метою продажу своїх акцій мажоритарію у декілька раз дорожче.

За кордоном рейдерство вважається цілком нормальним і прийнятним видом бізнесу, що регулюється законодавчими нормами. Наприклад, у *США* правила *Комісії з коштовних паперів і бірж (Securities and Exchange Commission)* вимагають повідомляти комісію, а також компанію — об'єкт поглинання про намір придбати понад **5%** акцій. Там рейдерів називають своєрідними «санітарами бізнес-лісу», які поглинають підприємства зі слабким менеджментом; отже, побічно вони навіть сприяють поліпшенню макроекономічних показників країни. Причому власники атакованої компанії зрештою навіть виграють від вдалої «рейдерської» операції, оскільки вартість їх акцій (разом з вартістю акцій, придбаних рейдером) підвищується. Власне, інститут «рейдерства» став одним із *найважливіших інструментів захисту інтересів міноритарних акціонерів*. Рейдери об'єднують голоси, розпорошені між сотнями і тисячами міноритаріїв, і змушують топ-менеджмент і власників великих пакетів акцій зважати на їхні вимоги.

З подібним явищем зітнулися свого часу всі країни з перехідною економікою. Наприклад, у *Польщі* рейдерство на початку **90-х років** іменувалося «торпедуванням».

На жаль, в *Україну* рейдерство прийшло не із Заходу, а зі Сходу — з відповідним російським колоритом початку **90-х років** — епохи дикого нагромадження первинного капіталу. Як наслідок, з'явився поділ рейдерства на «біле», «сіре» й «чорне». «Білі» діють винятково за законом. «Сірі» використовують сумнівні методи, балансуючи на межі

законності. Вони цілком можуть застосувати подвійний реєстр або фальсифікувати результати виборів зборів акціонерів. «Чорні» не гребують навіть використанням силових методів, хоча їхні головні інструменти — підкуп чиновників і підробка документів.

Зазвичай захоплення підприємства, судові рішення, що дають змогу разом із судовим виконавцем проникнути на територію, змінити членів правління й захопити управління бажаним заводом — це лише зовнішні й не найголовніші прояви раніше спланованої рейдерської атаки, її завершальний етап. Розпочати її можуть і за кілька років до того, про що у власників підприємства може не бути навіть підозр. Рейдери знаходять вразливі місця фірми, вивчають психологічні портрети її керівників і власників, щоб спрогнозувати їхню реакцію на ті або інші подразники.

Роль конкурентної розвідки у вчасному запобіганню рейдерській атаці полягає у постійному зборі, нагромадженні, структуруванні, аналізі даних про внутрішнє й зовнішнє середовище компанії й наданні вищому менеджменту компанії інформації, що дає змогу йому передбачати зміни в обстановці й приймати своєчасні оптимальні рішення щодо керування ризиками, впровадження змін у компанії й відповідних заходів, спрямованих на задоволення майбутніх запитів споживачів й підтримку прибутковості.

3.1.5 Патентний тролінг

Патентний тролінг (від англ. *patent trolling*) – практика ведення бізнесу, що полягає в отриманні з добросовісного виробника ліцензійних або інших платежів за використання належних тролеві патентів, що застосовуються у виробництві товарів і/або послуг даного виробника.

☺?! Термін "патентний троль" походить від назви казкового персонажу – троля – який чекав необережних перехожих, ховаючись під мостом, побудованим кимось іншим, щоб вимагати плату за прохід.

Вважається, що цей термін уперше запропонував юрист американської компанії Intel *Пітер Деткін* (*Peter Detkin*) на початку **2000-х рр.**

З початку в *Європі* та *США* патентним тролінгом називали ситуацію, за якої особа, реєструє або купує патент без наміру його використання у своїй діяльності та виключно з метою отримання винагороди від інших компаній. При цьому, вказані патенти, досить часто дійсно охороняли саме нові технології, а не такі, що стали відомі задовго до подання відповідної заявки. Таким чином, патентний тролінг *асоціювався скоріше з неетичною поведінкою, аніж з прямим вимаганням неправомірної вигоди.*

Проте пізніше термін набув негативного забарвлення, ідентифікуючи комплекс свідомих та цілеспрямованих, близьких до протиправних дій з подання "блокуючих" заявок (на патентування за формальними ознаками не нових в умовах конкретного локального ринку, проте перспективних для комерціалізації об'єктів) та реєстрації "підводних" патентів (заявлених, але отриманих через багато років) з метою блокування роботи підприємства або галузі задля отримання прибутку та ін. Таке блокування стає можливим, оскільки патентний троль має право внести чинний патент до митного реєстру об'єктів інтелектуальної власності, внаслідок чого у разі відсутності дозволу патентовласника на використання патенту відповідні товари буде зупинено під час спроби їх митного оформлення. В цілому завданням патентного троля є створення таких умов діяльності для виробника

продукції, коли величезні суми на юридичні послуги зроблять досудову угоду для цього виробника більш привабливим варіантом вирішення конфлікту.

Передумовами, що інституційно сприяли розвитку патентного тролінгу, були наступні економічні та правові фактори:

- 1) *Високі темпи зростання кількості винаходів.*
- 2) *Лояльність правових систем до патентного тролінгу* в контексті індивідуальності тролів до зустрічних позовів та неправомірного розподілу витрат і ризиків на користь троля.
- 3) *Невизначеність законодавчих формулювань* (абстрактність формулювання запатентованих технологій, видача патентів під відповідальність заявника без проведення кваліфікованої експертизи на патентну новизну тощо).

☺?! Першим успішним патентним тролем в історії вважається **Джордж Селден**. У **1879 р.** він подав патентну заявку на бензиновий автомобільний двигун, але зумів відтягнути момент остаточної реєстрації на **16** років, завдяки чому в **1895 р.** уклав низку ліцензійних угод з більшістю тогочасних автомобільних компаній (за винятком одного **Генрі Форда**, який вирішив не піддаватися шантажу).

Перша масштабна хвиля патентних позовів пов'язана з конфліктом американських фермерів проти так званих **"патентних акул"**, які у **1880-ті рр.** зареєстрували десятки тисяч патентів на дрібні особливості відомих технологій, зокрема отримали патенти на рало і плуг, після чого намагалися стягнути кошти з сільськогосподарських виробників.

У **XX ст.** перше місце серед патентних тролів належить **Джерому Лемельсону**, який отримав близько **600** патентів, та зумів заробити близько **\$1,3 млрд**, використовуючи трюк із відтермінованими патентами, придуманий Селденом (*submarine patents, "підводні патенти"*).

Нині в багатьох країнах докладаються зусилля щодо боротьби з патентним тролінгом.

Зокрема, в Європі механізмами протидії є:

- ✓ *судове зобов'язання власника патенту до розгляду спору внести грошову заставу у розмірі потенційних витрат сторін на судовий процес;*
- ✓ *покладання всіх судових витрат на сторону, що програла спір.*

В США основним інструментом боротьби є акт сенаторів *Майка Лі* та *Патріка Ліхі* *The Leahy - Smith America Invents Act*, що набрав чинності **16 березня 2013 р.** Новаціями даного документу є:

- ✓ *ускладнення процедури патентування;*
- ✓ *право третіх осіб впливати на експертизу заявок (можливість компанії, що вступила у конфлікт з патентним тролем, подати своє дослідження рівня техніки / prior art і коментарі до нього);*
- ✓ *введення обмежень на подання позовів проти групи відповідачів тільки на тій підставі, що кожен з них окремо порушує патент.*

В Україні патентний тролінг має два основних напрями виставлення претензій реальним компаніям-виробникам, які виготовляють / ввозять на територію України товари чи вироби:

- *патентування незначних вузлів, агрегатів, деталей, запасних частин до техніки;*
- *реєстрація на території України знаків для товарів, робіт і послуг, що належать відомим компаніям – виробникам, з подальшим кіберсквотингом або без нього.*

Вітчизняні схеми патентного тролінгу розгортаються за наступним сценієм:

- 1) *Пошук патентним тролем (як правило, фізичною особою, іноді підставною) об'єкта права*

інтелектуальної власності, що широко розповсюджений у межах країни, використовується різними колами споживачів (має широкий попит і розрекламований) і може надходити в Україну з-за її меж для подальшого потенційного чи фактичного перекриття вітчизняного ринку відповідних товарів.

2) Оформлення реєстраційного документу на даний об'єкт права інтелектуальної власності, у більшості випадків у вигляді патенту на промисловий зразок, часто за прискороною процедурою.

3) Внесення отриманого патенту до Митного реєстру.

4) Надсилання листів-претензії з вимогами сплатити роялті за користування його інтелектуальною власністю та подання позовів до господарських судів.

☺?! **Відомі факти патентного тролінгу в Україні:**

- реєстрація торгівельної марки “*Гоу Огле*”, яка дозволила троллю зареєструвати домен *google.ua*;
- реєстрація дерев'яних плічок для одягу винахідником **Завийським** у **2012 р.** та заборона ввозити цей винахід в Україну компанії *JYSK*;
- реєстрація скляного флакончику для ліків та гумової пробки, якою ця пляшечка закорковується, директором ТОВ «Юнік Фарма» **М. Махіновим** у **2011 р.**, що призвело до гальмування поставок фармпрепаратів в країну.

При підготовці глави використано джерела:

1. Березин І. Промислове шпигунство, конкурентна розвідка, бенчмаркінг й етика цивілізованого бізнесу / І. Березин // Практичний Маркетинг. — 2005. — 22 липня. — №101.

2. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення [Електронний ресурс] / О. Беліков // Юридичний журнал. – 2007. - №4. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>

3. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki>

4. Гвоздїй В. Сїрий паралельний імпорт [електронний ресурс] / В. Гвоздїй. – Режим доступу: http://blogs.korrespondent.net/blog/business_blogs/3218218-siryi-paralelnyi-impord
5. Єгоров В. З історії розвитку промислового шпигунства / В. Єгоров // Дзеркало тижня. — 1994. — 31 грудня. — № 13. — С. 14-15.
6. Защита контента от воровства и плагиата; авторское право. [Электронный ресурс] / Сервисы материала блога «Остров мыслей». – Режим доступа: <http://www.isle-blog.ru/copywriting/guard-content-plagiarism-copyright/>.
7. Івченко О. Промислове (економічне) шпигунство: конкурентна розвідка й контррозвідка / О.Івченко // Юридичний журнал. — 2003. — № 7. - С.13-17.
8. Інтелектуальна власність та захист економічної конкуренції: міжнародні аспекти/ Уклад. І.А. Шуміло - Х.:2010. - 172с.
9. Колосов О. Є. Патентні тролі – хто вони? [Електронний ресурс] / О.Є.Колосов. - Режим доступу: <http://kpi.ua/troll>
10. Лахути Н. Краткий гид по патентному троллингу / Н. Лахути [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.ru/interpravo/practice/view/89645/>
11. Левицька С. Патентні тролі присвоюють чужі винаходи, використовуючи патентне право [електронний ресурс] / С. Левицька. - Режим доступа: <http://ua.racurs.ua/732-patentn-zlovzyvannia>
12. Петренко І. Питання виявлення плагиату літературного твору [Електронний ресурс] / І. Петренко // Теорія і практика інтелектуальної власності. -2009. - № 4. – Режим доступа <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>
13. Плагиат в літературе. Премия за плагиат. [Электронный ресурс] / Удивительные истории из глубины времен. - Режим доступа: <http://www.bilimdon.uz/?cat=17>.
14. Плагиат у студентських роботах: методи виявлення та запобігання: методичний посібник / Н.В. Стукало, К.В. Ковальчук, М.В. Литвин та ін. – Дн-к: ДНУ ім. О.Гончара, 2013. – 44 с.
15. Савчук В. Патентний тролінг добре прижився в Україні та суттєво впливає на наші економічні перспективи. На жаль – негативно [Електронний ресурс] / В. Савчук. – Режим доступа: <http://www.legalalliance.com.ua/ukr/publikacii/patentnij-troling-dobre-prizivsa-v-ukraini-ta-suttevo-vplivae-na-nasi-ekonomichni-perspektivi->

na-zal-negativno/

16. Список 301 [Електронний ресурс] / Патентно-правова фірма «Пахаренко і партнери». - Режим доступу: <http://www.pakharenko.com/ua>.

17. Список 301. Торгівельний представник США [Електронний ресурс] // Науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність». - Режим доступу: http://www.intelvlas.com.ua/2011_05_20_15_21_12/10521.

18. Технические и юридические методы борьбы с плагиатом [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.stanumaster.blogspot.ru/2011/11/blog-post_6053.html.

19. Ткачук Т. Роль конкурентної розвідки у запобіганні рейдерській атаці та здійсненні поглинання [Електронний ресурс] /Т.Ткачук // Персонал. – 2007. - №7. – Режим доступу: <http://personal.in.ua>.

20. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власні права», 2005. – 108 с.

21. Черниш Р. Ф. Патентний тролінг як передумова до загострення суспільно-політичної ситуації в державі та формування негативного іміджу України на міжнародній арені / Р.Ф. Черниш, Б. Ю. Назарчук // Часопис Київського університету права. – 2016/2. – С.260-264.

22. Шарапов Р.В. Анализ подходов к обнаружению заимствованных текстов [Электронный ресурс] / Р.В. Шарапов // Современные наукоемкие технологии. – 2011. – №3. – с.47-49. - Режим доступа: http://www.rae.ru/snt/?section=content&op=show_article&article_id=7796702.

ГЛАВА 3.2. ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

3.2.1 Історія глобальної мережі

Інтернет/ *Internet* (скорочено від англ. *Interconnected Networks - сполучені мережі*) — всесвітня система взаємополучених комп'ютерних мереж, що базуються на комплекті Інтернет-протоколів.

Інтернет складається з мільйонів локальних і глобальних приватних, публічних, академічних, ділових і урядових мереж, пов'язаних між собою з використанням різноманітних дротових і бездротових технологій.

Інтернет становить фізичну основу для розміщення величезної кількості інформаційних ресурсів і послуг, таких як взаємопов'язані гіпертекстові документи *Всесвітньої павутини (World Wide Web — WWW)* та електронна пошта.

В повсякденній мові для позначення вживаються терміни *Всесвітня мережа, Глобальна мережа, Мережа, Інёт, Тенета, Міжмережжя, Інтернётрі або Нётрі*.

Інтернет не має централізованого управління, правил використання чи доступу. Кожна складова мережа встановлює свої власні стандарти.

Організації, які займаються розвитком Інтернет:

- ❖ *Internet Society, ISOC* — Товариство Інтернет
- ❖ *World Wide Web Consortium, W3C* — Консорціум Всесвітньої павутини
- ❖ *Internet Architecture Board, IAB* — Вивіска архітектури Інтернет
- ❖ *The Internet Engineering Task Force, IETF* — Робоча група з проектування Інтернет

- ❖ *OpenStandards.net* — Відкриті стандарти
- ❖ *International Organization for Standardization, ISO* — Міжнародна організація з стандартизації
- ❖ *Internet Corporation For Assigned Names and Numbers, ICANN* — Корпорація Інтернет з присвоєння доменних назв та номерів
- ❖ *Internet Assigned Numbers Authority, IANA* — Організація з присвоєння номерів Інтернет
- ❖ *Internet Mapping Project* — Проект картографії Інтернет
- ❖ *Web Standards Group, WSG* — Група стандартів Тенет
- ❖ *The Web Standards Project* — Проект стандартів Тенет
- ❖ *Unicode Organization* — Організація Юнікод
- ❖ *The Semantic Web Community Portal* — Портал спільноти семантичних тенет
- ❖ *internet2.edu* — Веб-сайт консорціуму Інтернет-2

Сучасні служби мережі Інтернет:

- Веб (Веб-форуми; Блоги; Вікі-проекти; Інтернет-магазини; Інтернет-аукціони; Інтернет-час)
- Електронна пошта та списки розсилки
- Групи новин
- Файлообмінні мережі
- Електронні платіжні системи
- Інтернет-радіо
- Інтернет-телебачення
- *IP*-телефонія
- Системи обміну повідомленнями
- *FTP*-сервери
- *IRC*
- Соціальні мережі

Історія розвитку Інтернет

<i>Рік</i>	<i>Події</i>
1957	У <i>США</i> створено <i>APRA (Advanced Research Projects Agency)</i> - дослідна установа, що займається перспективними розробками у військовій галузі. Однією з таких розробок і стане в майбутньому мережа <i>APRANet</i> .
1960	Розроблено перший модем - пристрій для передачі даних між комп'ютерами. <i>Пол Берен</i> розробляє методикау «пакетної» передачі даних.
1962	<i>Дж. Лайклідер і У. Кларк</i> у книзі « <i>On-Line Man computer Communication</i> » висувають концепцію « <i>Галактичної Мережі</i> ».
1967	<i>Ларрі Роберті</i> публікує перший проект мережі <i>APRANet. (Advanced Research Projects Agency Network — Мережа Агентства передових досліджень)</i> .
1969	<p><i>Кеннет Томпсон і Денніс Річі</i> створюють операційну систему <i>UNIX</i>.</p> <p>Здійснено перший зв'язок між двома комп'ютерами, встановленими в <i>Каліфорнійському університеті (Лос-Анджелес)</i>. На відстані 5 м було передано слово <i>LOGIN</i> (вдалося передати 2 літери).</p> <p>Перші чотири комп'ютери найбільших дослідницьких установ <i>США</i> з'єднані між собою в мережу <i>APRANet</i> - прародителя сучасної Internet: <i>Каліфорнійський Університет (Лос-Анджелес), Стенфордський Дослідницький Інститут (Стенфорд), Каліфорнійський Університет (Санта-Барбара), Університет Юти (Солт-Лейк Сіті)</i></p> <p>7 квітня за <i>APRANet</i> передані перші біти.</p>

1970	Перший в історії канал комп'ютерного зв'язку між двома країнами.
1971	Рей Томлінсон розробляє першу програму для роботи з електронною поштою SENDMSG - народжується <i>e-mail</i> . Через рік змінюється вигляд адреси - з'являється класична «собака» @.
1973	До мережі через трансатлантичний кабель були підключені перші іноземні організації з <i>Великобританії та Норвегії</i> . Розпочато роботу над концепцією нової всесвітньої мережі. Вперше у пресі з'являється термін « <i>Інтернет</i> ». Вінтон Серф і Боб Канн публікують статтю « <i>Міжмережевий протокол передачі даних</i> ». Народжується концепція майбутнього мережевого протоколу TCP / IP .
1974	Тед Нельсон публікує книгу « <i>Computer Lib / Dream Machine</i> », в якій вперше висловлена ідея «фрагментів тексту, що містить посилання на інші текстові матеріали». Народжується ідея гіпертексту.
1976	Роберт Медкалф розробляє коаксіальний кабель, призначений для передачі даних між комп'ютерами по локальній мережі (LAN).
1979	Том Траскотт, Джим Елліс і Стів Белловін створюють перші групи новин (USERNET). Hayes випускає перший модем. В електронних листах з'являються перші «смайлики» :)
1983	З 1 січня APRА переходить на новий протокол передачі даних по Мережі - TCP/IP (<i>Transmission Control Protocol / Internet Protocol</i>). Дату прийнято вважати офіційним

	<p>днем народження мережі Інтернет.</p> <p>Внаслідок різкого збільшення кількості користувачів <i>APRANet</i> керівництво <i>APRA</i> приймає рішення про виділення всіх ресурсів військового значення, в особливу, закриту мережу <i>MILNet</i>. Власне <i>APRANet</i> залишається відкритою і загальнодоступною мережею.</p>
1984	Дебют системи доменних імен (<i>DNS - Domain Name System</i>).
1988	Винайдено протокол IRC (<i>Internet Relay Chat</i>), завдяки якому в Інтернеті стало можливим спілкування в реальному часі (чат).
1990	<p>Федеральна рада з інформаційних мереж США скасовує правило, що забороняло підключатися до Мережі без рекомендації одного з державних органів. Інтернет стає загальнодоступним.</p> <p>Зафіксовано перше підключення до Інтернету телефонною лінією («дозвонювання» <i>Dial-up access</i>).</p>
1991	<p>Народження «всесвітньої павутини» - системи гіпертекстових сторінок <i>Worldwide Web</i>. Співробітник CERN (Швейцарія) Тім Бернерс-Лі розробляє мова гіпертекстової розмітки документів - HTML.</p>
1992	<p>Джин Поллі вперше використовує термін «<i>Інтернет-серфінг</i>».</p> <p>У Мережі Інтернет з'являється мільйонний сервер.</p> <p>До Інтернет підключається Світовий Банк.</p>
1993	<p>В Інтернет з'являється п'ятисотий сайт і мільйонний користувач.</p> <p>Власним сайтом обзаводиться Білий Дім.</p> <p>Перші радіотрансляції по Інтернет.</p>

1994	Перші Інтернет-магазини і віртуальні банки. У жовтні на сторінках Інтернет вперше з'являються банери.
1995	<i>Microsoft</i> представляє браузер <i>Internet Explorer</i> . Реєстрація доменних імен стає платною. У двокімнатній квартирі в Сієтлі починає роботу Інтернет-магазин <i>Amazon</i> під керівництвом програміста Дж.Бізоса .
1996	В мережі з'явився мільйонний сайт. Число користувачів мережі збільшується до 50 млн.
1998	Перші Інтернет-аукціони і портали. Випускниками <i>Стенфордського університету</i> Сергієм Брін та Ларрі Пейджем створено пошукову систему <i>Google</i> . Папа Римський Іоанн Павло II засновує <i>Міжнародний день Інтернету</i> , який щорічно святкується 4 квітня .
1999	У Мережі з'являються перші музичні файли у форматі <i>MP3</i> .
2000	Стартувала перша система обміну <i>MP3</i> -файлами в Мережі – <i>Napster</i> . Наймасовіша вірусна атака через Інтернет – вірус <i>I Love You</i> (30 млн. комп'ютерів у світі). 6 червня <i>Cisco</i> і <i>20Th Century Fox</i> організують першу інтернет-прем'єру кінофільму. Обсяг угод і торгових операцій, здійснених в Інтернет, сягнув 1 трильйона доларів.
2001	Створено електронну енциклопедію <i>Wikipedia</i> . Новітні технології: <i>Grid Computing</i> , <i>P2P</i> .
2003	Поява <i>Skype</i> - програми голосового зв'язку між комп'ютерами (VoIP) через Інтернет. Перші онлайн-вибори (<i>Швейцарія</i>).

2004	Створено <i>Facebook</i>
2005	Запуск <i>YouTube</i> .
2006	Запуск <i>Twitter</i> .
2007	З'явився <i>iPhone</i> , в результаті чого підвищився інтерес до мобільних веб-додатків.
2008	Індексатор <i>Google</i> досягає 1 трильйона сторінок
2009	Запуск <i>Bitcoin</i> . Поява краудфайндингової платформи <i>Kickstart</i>
2010	Запуск <i>Instagram</i> .
2011	Поява перших нелатинських доменів верхнього рівня: <i>مص (Egypt)</i> , <i>ةي دوعسلا (AlSaudiah)</i> , <i>تاراما (Emarat)</i>
2012	<i>Facebook</i> досягає 1 млрд. активних користувачів щомісяця, <i>Twitter</i> - 200 млн. "Gangnam Style" стає першим відео на <i>YouTube</i> , яке досягає 1 млрд. переглядів.
2013	Число Інтернет-сайтів перевищує 1 млрд.
2014	Кількість веб-серверів досягає 1 млрд.
2015	Кількість щомісячних пошукових запитів в <i>Google</i> з мобільних пристроїв вперше перевершує кількість запитів з настільних ПК

Наразі у деяких країнах введені серйозні обмеження на функціонування мережі: на державному рівні блокується доступ до деяких веб-сайтів.

Росія. З 1 листопада 2012 р. набули чинності *ст. 2,3 федерального закона «О внесении изменений в Федеральный закон «О защите детей от информации, которая наносит ущерб их здоровью и развитию» №139-ФЗ*. Відповідно до зазначеного закону, запроваджується обов'язок операторів зв'язку обмежувати доступ до інформації, яка розміщується в мережі Інтернет, забороненої до розповсюдження

на території Російської Федерації. З метою обмеження такого доступу передбачається створити єдиний реєстр доменних імен, покажчиків сторінок сайтів і мережних адрес, що дасть змогу ідентифікувати сайти, які містять заборонену інформацію. Якщо власник сайту через добу після звернення провайдера не вилучить інформацію, яка порушує закон, мережні дані ресурсу потраплять до реєстру, і провайдер повинен буде заблокувати доступ до цього сайту. Повноваження зі створення, формування та ведення єдиного реєстру покладають на такі уповноважені федеральні органи виконавчої влади:

- **Роскомнагляд** - щодо матеріалів з порнографічними зображеннями неповнолітніх і оголошень про залучення неповнолітніх як виконавців для участі у видовищних заходах порнографічного характеру, розповсюджуваних з допомогою мережі Інтернет, а також щодо розміщених у продукції засобів масової інформації, розповсюджуваних у мережі Інтернет, матеріалів, які стосуються використання наркотичних засобів, психотропних речовин та їхніх прекурсорів і способів вчинення самогубства;
- **ФСКН Росії** — щодо розповсюджуваної з допомогою мережі Інтернет інформації про способи, методи розробки, виготовлення та використання наркотичних засобів, психотропних речовин та їхніх прекурсорів, місця придбання таких засобів, речовин та їхніх прекурсорів, а також про способи та місця культивування нарковмісних рослин;
- **Росспоживнагляд** — щодо розповсюджуваної з допомогою мережі Інтернет інформації про способи вчинення самогубства, а також закликів вчинити самогубство.

Куба. На Кубі Всесвітньою павутиною можуть користуватись лише *лікарі*; іншим громадянам країни це

заборонено на законодавчому рівні.

Північна Корея. Незважаючи на наявність каналу зв'язку з Інтернетом, країна не має на своїй території доступних серверів. Декілька веб-сайтів, що належать північнокорейському урядові, фізично перебувають за межами країни. Тим не менш, з **2004 р.** в КНДР працює електронна пошта, доступна обмеженому колу осіб. Водночас на території країни діє не пов'язана з Інтернетом власна комп'ютерна мережа **«Кванмен»**.

Китай: світовий лідер із цензурування всесвітньої мережі. У Китаї діє так звана *«Велика китайська інформаційна стіна» (Great Firewall of China)*, яка блокує IP-адреси веб-сайтів «сумнівного змісту». При цьому обов'язки блокувати такі веб-сайти китайський уряд переклав на місцевих провайдерів. У громадських інтернет-кафе, де переважно користується інтернетом китайський робочий клас, люди повинні здати посвідчення особи перед тим, як сісти за комп'ютер. Показовим є блокування сайту *«Google»*, скасоване лише у **січні 2006 року**. Під приводом «боротьби з пропагандою насильства» у Китаї заборонена ***Vikimedia***, соціальна мережа ***Facebook***, сервіс мікроблогів ***Twitter*** та відеохостинг ***YouTube***. У **липні 2011 р.** китайським урядом було видано нові постанови, які вимагають від кафе, пабів, книгарень та готелів Пекіну встановити програмне забезпечення для відстеження дій відвідувачів, які вирішили скористатися *WiFi*-інтернетом. У разі невиконання цих вимог обумовлено штраф у **\$2,300** або позбавлення ліцензії на ведення бізнесу. Вартість самого програмного забезпечення складає близько **\$3,100**. Подібна стратегія, а також ціна програмного пакету, змусила власників багатьох пекінських закладів відмовитися від надання послуги безкоштовного *WiFi*.

Іран. Починаючи з 3 грудня 2006 року для користувачів країни було закрито доступ до низки сайтів, серед яких *Vikimedia, YouTube, IMDb*. Вважається, що це пов'язано з розгорнутою в країні кампанією боротьби зі згубним впливом західної культури.

☺?! **Домен** (фр. *domaine* – область) - унікальне алфавітно-цифрове ім'я, що ідентифікує конкретний вузол мережі Інтернет; певна зона в системі доменних імен Інтернету, виділена власникові домена (країні, міжнародній організації, регіону, юридичній або фізичній особі) для цілей забезпечення доступу до наданої в Інтернет інформації, що належить власнику домену.

Хоча доменні імена як такі не є об'єктами інтелектуальної власності, вони виконують функцію ідентифікації, подібну тій, яку виконують знаки для товарів і послуг, надаючи необхідні орієнтири користувачам глобальної мережі та спрощуючи процедуру пошуку сайтів у Інтернет.

Доменні імена звичайно складаються з двох і більше частин, розділених крапками. *Ліва частина доменного імені* ідентифікує кінцевий вузол мережі, *права частина* є більш загальною (визначає країну, область, регіон і т. п.). В імені може використовуватися латинський алфавіт, цифри, дефіс. У багатьох зонах заборонені 2-буквені імена. Але в зонах, де вони дозволені, весь набір 2-буквених імен давно вичерпано.

Доменні зони мають свою ієрархію: *міжнародні і державні*. Державні, в свою чергу, класифікують за *регіональною приналежністю та сферою діяльності*. Всі міжнародні доменні імена відносяться до імен I рівня (зона складається з одного слова, наприклад, *itua.com, itua.org, itua.net*). Державні доменні імена можуть бути як I рівня, так і II чи III. Прикладом державного доменного імені I рівня можуть бути імена: *itua.ua, itua.ru, itua.de* і т.д. Доменні імена, що визначають орієнтування web-ресурсу на певну географічну зону, прийнято називати регіональними.

Історія українського сегменту Інтернет починається **19 грудня 1990 року**, коли *Міжгалузевий Науковий Центр Технології Програмування «Технософт»* (керівник *Ігор Вельбицький*) під'єднався до світової мережі Інтернет, ставши першим українським абонентом *Демос/КІАЕ* (мережа *RELCOM*).

Першим абонентом українського сегменту Інтернет став *Інститут кібернетики* (керівник *Микола Роєнко*), а вже до кінця **1991 року** Інтернет-вузол Технософт обслуговував абонентів не тільки Києва, а і багатьох інших міст країни.

Восени **1991 року** українські фахівці розпочали переговори з *IANA* про виділення для України власного домену, осібно від колишнього Радянського Союзу.

1 грудня 1992 року представник *IANA* *Джонатан Постел* делегує домен першого рівня *UA* співробітникам *Київського ТОВ "Комунікаційні Системи"* — *Олегу Волощуку* й *Ігорю Свиридову*. Обов'язки адміністраторів виконувались на громадських засадах.

У **січні 1993 року** у м. *Славське* проведено конференцію, на якій було делеговано **27** регіональних доменів — для кожної з областей країни та окремо для міст Київ і Севастополь. **1995 року** створено цільові публічні домени другого рівня *COM.UA*, *GOV.UA*, *NET.UA*. Домен *GOV.UA* призначений для обслуговування державних установ і організацій України, що здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства. Домени третього рівня в домені *NET.UA* делегуються юридичним особам, які зареєстровані на території країни і декларують надання мережевих послуг на території України як провідний вид діяльності. Домен *COM.UA* є доменом загального

призначення (англ. *generic domain*) співтовариства користувачів. **21 лютого 2001 року** створено **ТОВ «Хостмайстер»** — юридичну особу, основною метою діяльності якої є виконання функцій адміністратора домена **UA**.

16 листопада 2009 року Український мережевий інформаційний центр від імені уряду України подав в **ICANN** заявку на домен **УКР**. **28 лютого 2013 року** Рада директорів **ICANN** на своєму засіданні схвалила запит на делегування та **19 березня 2013 року** було завершено процедуру делегування домену верхнього рівня. **17 жовтня 2013 року** оператором реєстру домену **УКР** затверджено **ТОВ «Технічний центр Інтернет»**. На початок **2018 року** в домені **УКР** акредитовано **18** реєстраторів.

В Україні створюються умови для нормативно-правового забезпечення розвитку мережі Інтернет. Розроблено **Рекомендації для Інтернет-провайдерів, контент-провайдерів та користувачів файлообмінних мереж та інших веб-сервісів щодо правомірного використання об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет**. Рекомендації пропонуються суб'єктам авторського права і суміжних прав, користувачам творів та об'єктів і суміжних прав у веб-сервісах, операторам та провайдерам телекомунікацій і розроблені з урахуванням норм *Договору ВОІВ про авторське право від 20.12.1996 р.*, *Договору ВОІВ про виконання і фонограми від 20.12.1996 р.*, *Цивільного Кодексу України*, *Законів України „Про авторське право і суміжні права”*, *„Про телекомунікації”*, *постанови КМУ №720 від 09.08.2005 р. „Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг”*.

☺?! Історія знаку @ бере початок ще в середньовіччі, коли ченці - хранителі стародавніх знань і рукописів - займалися перекладами і переписували трактати - у тому числі і написані на латині. В латині вживається прийменник "ad", що в перекладі на сучасний англійський означає "at" ("на", "в", "к") - і вказує на приналежність, напрям і наближення. У шрифті, що використовувався ченцями, буква "d" мала невеликий "хвостик", що робило її схожою на цифру "6" в дзеркальному відображенні. Так "ad" досить швидко перетворилося на @.

У XV ст. @ з'являється знову. Іспанські купці використовували цей знак як скорочене найменування ваги - "arropa" (це приблизно 11,52 кг або 25.40 фунтів). Ця міра використовувалася для позначення ваги худоби і вина.

В епоху Відродження знак @ став використовуватися для позначення ціни, а в епоху індустріальної революції (час капіталу, перших бірж) став незмінно зустрічатися в бухгалтерських звітах. Так "собачка", разом з \$, #,% та іншими знаками перекочувала на клавіатуру.

"Собачка" мирно чекала своєї зоряної години, поки на неї випадково не впав погляд *Рея Томлінсона*, дослідника з американської компанії *BBN Technology*, який використав її при написанні електронної адреси.

Міжнародними договорами, що забезпечують основу правового регулювання використання об'єктів авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі є так звані *Інтернет-договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 20.12.1996: Договір ВОІВ про авторське право (чинний з 06.03.2002) та Договір ВОІВ про виконання і фонограми (чинний з 20.04.2002)*. Україна приєдналася до *Інтернет-договорів ВОІВ 20.09.2001 року*.

Інтернет-договори у тексті не вживають слово Інтернет, натомість використовується поняття «цифрове середовище». Крім того, договори розрізняють такі два

поняття як Інтернет-провайдер і провайдер контенту.

Інтернет-провайдер (провайдер доступу до мережі Інтернет) забезпечує технічну базу доступу до Інтернету (кабелі, обладнання тощо), тобто створює середовище для передачі даних. **Контент-провайдери** здійснюють інформаційне наповнення Інтернету. Вони використовують контент, який включає об'єкти авторського права і суміжних прав .

До процесу змістовного наповнення електронних ресурсів Інтернет-провайдери жодного відношення не мають, і не можуть здійснювати моніторинг надзвичайно великих обсягів інформації, яка генерується контент-провайдерами. Що стосується відповідальності провайдерів, пропонується адаптація норм вітчизняного законодавства до положень *Директиви Європейського Парламенту і Ради від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку ("Директива про електронну комерцію")*.

3.2.2. Кіберсквотинг

Розвиток Інтернет-технологій призвів до появи нового соціального явища - *кіберзлочинності (cybercrime)*. При цьому однією з основних проблем сучасності став конфлікт доменних імен і товарних знаків.

Кіберсквотинг (*англ. cybersquatting*) - протизаконна діяльність, що полягає у реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені із несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі або торговельній марці, яка належить іншій особі. Люди, які практикують такі дії, називаються **кіберсквотерами**.

Термін «кіберсквотинг» походить від слова "сквот", що означає акт захоплення занедбаного або порожнього місця або будівлі, якою сквотер не володіє, орендує або має дозвіл на використання (своєрідне «доменне рейдерство»).

☺?! Продаж доменного імені, це не продаж простору в мережі Internet. Доменне ім'я використовується як адреса вашого ресурсу в мережі, за якою будь-який користувач може вас знайти і переглянути ваш ресурс. Щоб розмістити свій сайт у мережі необхідно придбати *хостинг*, тобто те місце, де сайт фізично буде розміщатися.

Хост - комп'ютер, під'єднаний до мережі Інтернет. На підрахунку хостів базується самий розповсюджений спосіб визначення числа унікальних користувачів. В даному випадку з унікальним користувачем асоціюється *IP-адреса* комп'ютера, з якого здійснюється доступ.

Основні причини виникнення попиту на домени:

✓ **Можливість отримання цільового трафіку за допомогою прямого набору відвідувачем доменного імені в адресному рядку браузера.** Наприклад, ви збираєтесь купити генератор. У цьому випадку деяка частина Інтернет-користувачів просто відкриє браузер і набере в адресному рядку *www.generator.ru*.

✓ **Престижність доменного імені.** Наприклад, якщо ваша компанія займається виробництвом пластикових вікон, то володіючи доменом *www.okna.ru*, ви вигідно відрізняєтесь від ваших конкурентів.

Фактори привабливості кіберсквотингу:

- пасивність бізнесу (покупці завжди самі знаходять продавців);
- простота ведення бізнесу (для ведення бізнесу не потрібні спеціальні знання, достатньо просто мати гарну

інтуїцію та вміти відстежувати власників доменів);

- мінімальні витрати на старті бізнесу;
- дохід від продажу доменного імені у кілька разів перевищує витрати на його придбання.

☺?! **TOP-5 найдорожчих доменів (угод з купівлі / продажу доменних імен)**

1. *Sex.com* – 12,0 млн. \$
2. *Porn.com* – 9,5 млн. \$
3. *Business.com* – 7,5 млн. \$
4. *Diamond.com* – 7,5 млн. \$
5. *Beer.com* – 7,0 млн. \$

Найпоширенішими видами сучасного кіберсквотингу є:

1) **Галузевий кіберсквотинг** – реєстрація доменів за назвою видів діяльності, товарів, послуг тощо. Галузеве кіберсквотерство є одним з найприбутковіших, оскільки володіння доменом, що точно відповідає назві галузі або товару, це вже запорука успіху. Перевагами бізнесу є: прямий потік цільових користувачів, брендовість і престижність, легкість запам'ятовування домену на слух і візуально, релевантність для пошукових систем, відсутність можливості того, що домен відсудять за порушення чийх-небудь прав. Проте всі основні імена в мережі вже давно зайняті. Залишається шанс перекупити певне ім'я на аукціоні, але це потребує значних капіталовкладень.

Приклади: www.neftyanka.ru, www.lesprom.ru та ін.

2) **Брендовий кіберсквотинг** – реєстрація доменних імен, що містять популярні товарні знаки, фірмові найменування, тобто засоби індивідуалізації, охоронювані законом. В даному бізнесі існує ризик понести відповідальність за неправомірні дії і позбавитися домена. Проте, якщо судові витрати значно

перевищують ціну, яку запросив кіберсквотер, то зрозуміло, що законним власникам товарних знаків набагато простіше і вигідніше викупити доменне ім'я, ніж займатися судовими позовами.

Приклади: www.lada.ru, www.coca-cola.ua, www.sprite.ru та ін.

3) **Іменний кіберсквотинг** – реєстрація доменів, що збігаються з прізвищами знаменитих людей. Іменний кіберсквотинг перетинається з брендовим, проте є законним видом бізнесу, оскільки домен, співзвучний з будь-яким прізвищем, не може викликати прецеденту порушення прав.

Приклади: www.kirkorov.ru, www.galkin.ua та ін.

4) **Географічний кіберсквотинг** – реєстрація доменних імен у вигляді географічних назв (назв міста, місцевості, країни, острову і т.п.). Володіння географічним доменним ім'ям дозволяє отримувати постійний приплив відвідувачів на ресурс (місцевих жителів, туристів тощо). Проте база доменних імен географічного кіберсквотингу вкрай обмежена.

Приклади: www.moskva.ru, www.egipet.ua та ін.

5) **Захисний кіберсквотинг** – реєстрація легальним власником популярного сайту (товарного знаку) доменних імен близьких, співзвучних, схожих, зв'язаних за змістом з його власним доменним ім'ям. Процедура використовується для того, щоб не стати жертвою кіберсквотерів.

Наприклад, власник сайту www.firma.ru може, також, зареєструвати домени www.firma-msk.ru, www.firma-spb.ru і www.firma.org, www.antifirma.ru і т.п., щоб перенаправляти з них відвідувачів на основний сайт.

6) **Тайпсквотинг** – реєстрація доменних імен, близьких за написанням з адресами популярних сайтів у розрахунок на помилку частини користувачів.

Тайпсквотерський URL-локатор буде, як правило, схожим на адресу сайту жертви за одним із наступних критеріїв:

- загальні помилки або написання іноземною мовою назви домену (*example.com*);
- орфографічні помилки на основі друкарських (*xample.com* або *examplre.com*);
- по-іншому сформульоване доменне ім'я: *examples.com* або інший домен найвищого рівня (*example.org*).

Крім того, користувачів тайпсквотерських сайтів часто обманюють, змушуючи думати, що вони знаходяться на справжньому сайті, за допомогою копіювання або аналогічного логотипу, макету оригінального веб-сайту або його змісту.

☺?! Реєстрація доменного імені з однією зміненою літерою може дати сайту одразу кілька тисяч відвідувачів, тому таке доменне ім'я можна продати або заробляти на рекламі.

Для прикладу, південноамериканський підприємець **Кріс Чен** викупив три доменних імені, написаних з помилкою: *Downlaod.com*, *Donwload.com* і *Dawnload.com* за **80 тис. дол.** Оригінальний сайт – першоджерело **Download.com** є найбільшим в Інтернеті архівом програмного забезпечення. За розрахунками інвестора, інформаційні ресурси, розміщені під цими доменами, буде відвідувати близько **200000** унікальних відвідувачів в місяць

Серед компаній, що зазнали тайпсквотингу, відомі такі гіганти як **Verizon**, **Lufthansa**, **Lego** і т.д. Ще одним прикладом може бути тайпсквотинг *yuube.com*, спрямований на користувачів популярного ресурсу **YouTube**. Сайт відомого аероперевізника **www.airfrance.com** зазнав тайпсквотингу від власників сайту *www.arifrance.com*, відволікаючи увагу користувачів на веб-сайт, що торгує подорожами за знижками.

Заробити на купівлі продажу доменних імен досить складно. Однозначно можна сказати, що практично марно сьогодні займатися галузевим і географічним кіберсквотингом. Іменний кіберсквотинг більше схожий на лотерею, тому що нікому не дано знати, яке прізвище буде відомим через декілька років. Брендний і тайпсквотинг загрожують небезпекою втратити доменне ім'я. У новачка залишається один вихід: слідкувати за останніми новинами, бути в курсі всього нового, що відбувається у світі.

Стратегії захоплення доменів:

1) Самостійна реєстрація домену. Доменне ім'я не дається власникові сайту в довічне користування: стандартний термін реєстрації складає **1 рік**. По завершенні цього строку домен продовжує числитися за його колишнім власником ще місяць, після чого реєстрацію потрібно продовжувати, що природно збільшує початкову вартість домену і знижує майбутній прибуток. Слід зазначити, що в основних доменних зонах (*Com, Info, Net, Ru*) практично всі популярні назви вже давно зайняті. Не варто, також, намагатися знайти доменне ім'я в словнику. Ресурс www.adresa.ru вже давно зробив це. Йому належать тисячі доменів, в т.ч. весь тлумачний словник *Даля* та словник іноземних слів.

2) Стратегія захоплення доменного імені, власник якого не продовжив дію домену у Інтернет-реєстратора. Саме в час закінчення дії реєстрації та фактично відсутності господаря домену на авансцену виходять кіберсквотери і реєструють домен на себе. Зазвичай вони можуть використовувати автоматизовані програмні засоби для відслідковування такого доменного імені. Найвідоміша помилка такого роду на рахунок корпорації *Microsoft*, співробітники якої одного

разу забули продовжити реєстрацію домену *Passport.com*.

3) Практика зворотного захоплення доменного імені – захоплення домену у його законного власника відомою корпорацією або урядовою структурою через судовий процес. Зворотний кіберсквотинг має місце, коли власник торгової марки робить спробу отримати доменне ім'я, звинувачуючи законного власника доменного імені у кіберсквотингу. Таким чином, при вмілому використанні юрисдикційних методів, неврегульованості Інтернет-сфери, є можливість відвоювати домен у її законного власника. Прикладом зворотного захоплення були дії маловідомої компанії *Ximpro Ленд Девелопмент* у штаті Флорида, яка намагалася використати свою торгову марку у судовому процесі, щоб отримати право на придбання домену *heathrow.com*.

Протягом тривалого часу кіберсквотинг був цілком легальним, проте після того, як відомі марки *Panasonic, Hertz i Avon* змушені були викупити свої домени у третіх осіб, постала проблема захисту доменів від незаконної реєстрації.

У **1999 році** в *США* був прийнятий ***Антисквотинговий акт захисту споживача (Anti-Cybersquatting Consumer Protection Act)***. В даний час будь-яка компанія, яка помітила незаконне використання домену з ім'ям своєї торгової марки, може звернутися до суду і з великою ймовірністю виграти його. При цьому компанія має право не тільки вимагати повернення домену, але і відшкодувати їй матеріальну шкоду, завдану діями кіберсквотерів. При цьому *всі доменні імена, які були зареєстровані до 1999 року, не потрапляють під дію антисквотингового законодавства*.

Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO) розроблено **Єдину політику вирішення доменних спорів (UDRP)** та засновано **Палату вирішення доменних спорів**, завдяки чому власники товарних знаків можуть подати позов до **WIPO** проти кіберсквотерів. При цьому, позивач повинен довести, що зареєстроване доменне ім'я ідентичне або схоже із його товарним знаком, а також представити докази, що особа, яка подавала заяву на реєстрацію доменного імені, не має законних інтересів щодо нього, і що доменне ім'я використовується недобросовісно.

Крім того, **WIPO** впроваджується спільний проект з **Організацією адміністрування доменних зон в Інтернеті (ICANN)** під назвою **«Єдині правила швидкого відключення доменів» (URS)**. Відповідно до цих правил власники торговельних марок отримують можливість оперативно призупинити роботу будь-якого домену в тому разі, якщо власник домена порушує права власника знака для товарів і послуг. Відключити домен можна буде протягом **3-5** днів, на відміну від тижнів і місяців, необхідних для вирішення доменних спорів в даний час.

3.2.3. Незаконне розповсюдження контенту за допомогою пірингових систем

Основою розповсюдження файлів в глобальній мережі є **пірингова система - peer-to-peer (p2p)** - з'єднання рівноправних вузлів у мережі. За відсутності відповідного українського аналога слову *sharing*, застосовується поняття *(спільне) використання*.

Скандальний початок епосі *Peer-to-peer* дав відомий сервіс *Napster* – написана у **1999 році** студентом **Шоном Фаннінгом** програма, що дозволяла здійснювати обмін музикою в Інтернеті на основі вже

відомих технологій. Результат був вражаючим: за **9 місяців** свого існування *Napster* зібрав **10 мільйонів** користувачів, через **18 місяців** користувачів було вже близько **80 мільйонів**. Правовласники швидко знищили *Napster*, але відповідна ситуація випустила з пляшки джина під назвою «**торрент**».

BitTorrent (букв. англ. «*Бітовий потік*») - пірінговий (*P2P*) мережевий протокол для кооперативного обміну файлами через Інтернет. Файли передаються частинами, кожен *torrent-клієнт*, отримуючи (викачуюючи) ці частини, в той же час віддає (закачує) їх іншим клієнтам, що знижує навантаження і залежність від кожного клієнта-джерела і забезпечує надмірність даних. *Клієнти з'єднуються один з одним і обмінюються сегментами файлів без безпосередньої участі трекера, який лише зберігає інформацію, отриману від підключених до обміну клієнтів, список самих клієнтів та іншу статистичну інформацію.*

Протокол BitTorrent був створений **Бремом Коеном** в **2001 році**. Він же написав першу програму *torrent-клієнт* для обміну файлами по протоколу на мові *Python*. Запуск першої версії відбувся **02.07.2001 р.**

Схема обміну. Перед початком скачування *клієнт* під'єднується до *трекера* за адресою, вказаною у *торрент-файлі*, повідомляє йому свою *адресу* і *хеш-суму* торрент-файлу, на що у відповідь клієнт отримує адреси інших клієнтів, що викачують або роздають цей же файл. **Трекер** (англ. *tracker*) - спеціалізований сервер, що працює по протоколу *HTTP*. Трекер потрібний для того, щоб клієнти могли знайти один одного. Фактично, на трекері зберігаються *IP-адреси*, *вхідні порти* клієнтів та *хеш-суми*, унікальним чином ідентифікують об'єкти, що беруть участь в завантаженнях. За стандартом, імена

файлів на трекері не зберігаються, і взнати їх по хеш-сумам не можна. Клієнт періодично інформує трекер про хід процесу і отримує оновлений список адрес. Цей процес називається *оголошенням* (англ. *announce*).

☺?! Основна термінологія p2p

Роздача (англ. *seeding*) - процес поширення файлу по протоколу BitTorrent.

Пір (англ. *peer - співучасник*) - клієнт, який бере участь в роздачі.

Рой (англ. *swarm*) - сукупність всіх пірів, що беруть участь в роздачі.

Ліч, лічер (англ. *leech - п'явка*) – клієнт, який не має поки всіх сегментів, тобто продовжує скачування. Термін часто вживається і в негативному сенсі, який він має в інших файлообмінних мережах: користувач, який віддає значно менше, ніж викачує.

Сід, сідер (англ. *seeder - сіяч*) - клієнт, який має всі сегменти поширюваного файлу, тобто або початковий розповсюджувач файлу, або той, хто вже викачав весь файл і залишився на роздачі.

Загальні особливості p2p обміну:

- ✓ Відсутність черг на скачування.
- ✓ Файли закачуються невеликими фрагментами; чим менш доступний фрагмент, тим частіше він передаватиметься.
- ✓ Клієнти обмінюються сегментами безпосередньо між собою, за принципом «ти - мені, я - тобі».
- ✓ Завантажені фрагменти стають негайно доступні іншим клієнтам.
- ✓ Контролюється цілісність кожного фрагмента.
- ✓ На фрагменти розбиваються не окремі файли, а вся роздача цілком.
- ✓ В якості об'єкта роздачі можуть виступати декілька файлів.

☺?! Рядом світових компаній ведеться постійний нагляд за торрент-мережами.

Так, *Група екстреного комп'ютерного реагування (Computer Emergency Response Team, CERT)* займається моніторингом стартапів *Internet Copyright Management, Pirate Pay*.

Користувачів Peer-to-peer можна розділити на 4 групи:

- А) користувачі, які завантажують контент замість того, щоб придбати його;
- Б) користувачі, які завантажують контент для того, аби ознайомитись із ним перед тим, як придбати;
- В) користувачі, які користуються сервісом для того, щоб знайти контент, що вже не продається, або продається за непомірно високою ціною;
- Г) користувачі, які використовують сервіс для того, аби знайти контент, який або вже не охороняється, або ніколи не охоронявся авторським правом.

Дійсну шкоду авторам завдають лише користувачі сервісу *p2p групи А*. Шкода від користувачів інших трьох груп є сумнівною. Так, використання з *метою Б* є незаконним, але абсолютно вигідним для авторів. Використання з *метою В* є корисним для споживачів, оскільки завдяки йому стає можливим отримання доступу до контенту, що вже не розповсюджується, хоча формально все ще охороняється авторським правом (ще задовго до появи Інтернет ринок відреагував на цю проблему появою магазинів старих книжок та платівок секонд-хенд). Використання з *метою Г* взагалі є абсолютно законним, адже строк на охорону твору авторським правом закінчився або правовласник сам бажає розповсюджувати твір в такий спосіб. Таким чином, історія індустрій, що охоплюються авторським правом

дає зрозуміти, що піратство може виникати у зв'язку із появою новітніх технологій розповсюдження.

Спроби світового співтовариства пристосувати інформаційні технології до захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності знайшли відображення у **системах DRM "цифрового управління правами"**. Ці системи спрямовані на затвердження певних правил щодо використання об'єктів інтелектуальної власності на основі визначення:

- суб'єктів, яким надається доступ до творів;
- ціни об'єктів інтелектуальної власності;
- умов доступу до творів, в тому числі надання користувачем права копіювання та внесення змін до творів, визначення часу протягом якого їм надається право доступу до цих творів;
- регламентованих кількості та видів технічних засобів, за допомогою яких здійснюється доступ.

Таким чином, системи *DRM* спрямовані на автоматизацію процесу ліцензування творів та забезпечення чіткого виконання умов ліцензій. Технічні засоби *DRM* забезпечують захист прав суб'єктів авторського права у цифровому середовищі, сприяють приборканню піратства щодо об'єктів авторського права, їх ефективній та адекватній охороні при поширенні у глобальній мережі та подальшому розвитку міжнародної співпраці у галузі науки, культури і мистецтва.

3.2.4 Інтернет-піратство та копірайтний тролінг

Піратство у сфері інтелектуальної власності - використання об'єктів авторського права і суміжних прав з метою отримання комерційної вигоди без згоди правовласників.

Термін *піратство* був вперше використаний у **1603 році**, пізніше у **1879 році** англійським поетом *Альфредом Теннісоном* у передмові до його поеми «*Історія кохання*» («*The Lover's Tale*»), де поет скаржився на розповсюджені випадки незаконного використання окремих фрагментів його твору. Приблизно в той самий час цей термін знайшов своє закріплення в офіційних документах.

Основні види піратства:

1) Аудіопіратство – копіювання та розповсюдження копій музичних композицій. Враховуються продаж музичних альбомів на аудіокасетах і компакт-дисках та розповсюдження музичних композицій з використанням комп'ютерної мережі. Історично, одна з перших форм піратства.

Способи ведення піратської діяльності у сфері звукозапису:

↪ найпростіша форма піратства, за якої відбувається копіювання оригінального запису з максимальним наближенням піратських носіїв до оригіналу за якістю та упаковкою;

↪ кінцева форма піратства, за якої здійснюються недозволені запис виступів виконавців з подальшим тиражуванням та продажем або недозволене ввезення такої продукції на територію певної держави.

2) Відеопіратство – розповсюдження копій фільмів або телепередач на дисках, касетах та шляхом копіювання через комп'ютерні мережі.

Піратські джерела копій фільмів:

- ***Камрін (CAMRip)*** – зйомка аматорською відеокамерою безпосередньо під час перегляду фільму в кінотеатрі. Характеризується низькою якістю відео та спотвореним звуком.

- **Телесінк (TS, TeleSync)** – метод подібний до кампріпу, але камера встановлюється на триногу біля вікна в будці оператора, а дроти звуку вставляються безпосередньо в аудіовихід проектора. В результаті — особливо, якщо використовували професійну камеру — виходить якісніша, ніж камріп копія фільму. Звук же, так як його записували не через мікрофон, майже не відрізняється від ліцензійної копії.
- **Рулон (TC, TeleCine)** – копія, виготовлена операторами кінопоказу, які ставлять в будці спеціальний кінодатчик, що кріпиться до проектора і захоплює зображення «на льоту», що іноді викликає проблему природності кольорів (зайва «жовтизна» зображення). Звук же, як і в випадку з телесінком передається напряму.
- **ТВ-ріп (TV-rip)** – варіант копії безпосередньо з телевізора. В даному випадку можна скопіювати тільки ті фільми, які вийшли в телепрокат. Копію найчастіше роблять за допомогою побутового відео або DVD-магнітофона, зрідка з допомогою ТВ-тюнера. Якість напряму залежить від якості оцифровки та рівня початкового сигналу. Часто пірати навіть не вирізають рекламу та значок каналу.
- **Воркпрінт (WP, WorkPrint)** – копія, виготовлена залученими до створення фільму працівниками кіностудій чи технічних відділів, які викладають в Інтернеті копію за декілька тижнів чи навіть місяців до показу. Так звана «*бета-версія*» фільму. Часто вміст таких копій не збігається з ліцензійною.
- **Скрінер (DVD-Screener)** – спеціальна *promotional*-копія фільму, яка надсилається журналістам перед показом для написання статей-анонсів. Деякі журналісти, які хочуть заробити, передають ці копії піратам. Якість доволі висока, але є багато вставок, які

попереджують, що цей фільм не для масового перегляду. Інколи, кінокомпанії навмисно роблять деякі частини такого фільму чорно-білим кольором.

- **DVD-pin (DVD-rip)** – найякісніша можлива піратська копія фільму, яка виготовляється з ліцензійного диску, тому якість напряду залежить від налаштувань захоплення відео.

3) Піратство літературних творів – незаконне розповсюдження авторських творів.

У зв'язку із появою електронних бібліотек, що безкоштовно надають доступ усім бажаючим до текстів літературних творів, їх діяльність почала розглядатися деякими авторами як піратство.

4) Піратство комп'ютерних ігор – нелегальне поширення комп'ютерних ігор.

Специфікою ігор є особливі види захисту з прив'язуванням копії гри до носія (CD або DVD-диску). Для здолання таких обмежень піратами використовуються *зламани версії файлів* так спеціальні *емулятори зчитувачів CD або DVD-дисків*. Часто пірати виконують локалізацію гри (зазвичай неякісно, тільки субтитри, без озвучування), тоді як офіційна локалізація ще не з'явилась, або взагалі ще не вийшла на території конкретної країни. Існує практика випуску піратських збірок, тобто запис на один носій кількох ігор. Часто у цих випадках вирізаються окремі частини гри, наприклад озвучування персонажів.

5) Піратство програмного забезпечення – нелегальне копіювання та розповсюдження програмних продуктів на дисках та через комп'ютерні мережі, що включає, також, зняття різноманітних систем захисту від нелегального використання.

Нейтралізація вбудованого захисту здійснюється за допомогою особливого класу програмного забезпечення

– «*cracks*», тобто спеціальних патчів, готових серійних номерів або їх генераторів для продукту, що знімають з нього обмеження. Окрім цього існують допоміжні програми для полегшення процесу зламу – *налагоджувачі, дизасемблери, редактори ресурсів, розпакувальники* і т. д.

☺?! Найактивніша країна-борець з піратством - *США* - довгий час сама була найбільшою світовою країною-піратом, де визнавались лише права американських громадян.

Кіноіндустрія *Голівуду*, фактично, була збудована піратами – авторами та режисерами, що тікали на початку **XX ст.** зі Сходу США до Каліфорнії, аби уникнути контролю, який отримала завдяки своїм патентам монополія *Томаса Едісона - Motion Pictures Patents Company (MPPC)*.

У **1909 р.** для всіх компаній було встановлено дедлайн для придбання ліцензії. У жовтні, визнані порушниками закону суб'єкти, що не мали відповідної ліцензії (вони називали себе *самостійники*), розпочали протести проти монополізації кіноринку. Вже влітку цей рух ввібрав у свої ряди продюсерів та власників кінотеатрів, які незаконно використовували обладнання та імпортували кіноплівку для зйомок власного кіно та створення андеграундного ринку, що призвело до появи *п'ятицентрових кінотеатрів nickelodeons* (кінотеатри, в яких показували «незаконне» кіно і вхід до яких коштував п'ять центів).

MPPC вирішує створити окрему структурну одиницю, яка б займалась виключно припиненням незаконного розповсюдження. Установа, що отримала назву *General Film Company*, почала боротьбу у свій особливий спосіб – «випадково» обвалювались будинки кінотеатрів, помирали власники, неліцензійне обладнання просто вилучалось, завдяки чому припинялись незаконні покази кінофільмів у кінотеатрах. Поступово було практично монополізовано всю сферу розповсюдження кіно. Єдиною непереможеною залишилась відома сьогодні кінокомпанія на чолі із самостійником *Вільямом Фоксом*.

Форми піратства:

1. Комерційне піратство. У всьому світі існує така практика ведення бізнесу, коли нічого власне не створюється, а лише береться охоронюваний авторським правом контент, копіюється і продається без дозволу правовласника.

Виправданням для такого виду піратства є наступна аргументація:

➤ *Дешевизна піратських копій за прийняттого рівня якості (низька матеріальна складова в собівартості продукції).*

Сучасні технології зробили копіювання інформації дуже простою та дешевою справою. Раніше легальні виробники мали природний захист у вигляді технологічної переваги та ефекту масштабу. Кожен міг переписати книжку вручну чи набити текст на друкарській машинці, але собівартість та якість такої копія далеко поступалися оригінальним виданням. Зараз якість «саморобних» копій цілком співставна – наприклад елементарний набір офісної техніки (комп'ютер-принтер-біндер) дозволяє зробити аналог видання книжки в м'якій обкладинці причому собівартість буде не вище ринкової ціни. Що стосується програмного забезпечення чи оцифрованої музики, то різниця в якості між ліцензійним та піратським продуктом часто взагалі відсутня. Таким чином *основна додана вартість в подібній продукції створюється за рахунок права власності на використання*. Виникає ситуація, коли споживачі мають платити за продукт який можна отримати заплативши в багато разів менше, якщо порушити право власності. Люди, що мають змогу придбати CD за **50 центів** не будуть купувати компакт-диски за ціною **\$15** за штуку. Саме перспектива отримати надприбуток і є першопричиною піратства,

але слід зауважити, що пірати лише користуються створеною власниками прав ситуацією вкрай нерівномірного перерозподілу прибутків на свою користь.

➤ *Відсутність фізичної шкоди власнику.*

Апологети авторського права люблять повторювати, що не можна зайти, припустимо, до книжкового магазину, взяти книжку, і, не заплативши за неї, вийти – ці дії кваліфікуються як крадіжка і жоден юрист не зможе переконати суд в іншому. Тому вони не вбачають підстав для існування різниці у кваліфікації таких самих дій з он-лайн музикою. Противники такого підходу впевнені, що різниця є: коли ви берете книжку з полиці магазину, на полиці кількість книжок зменшується, коли ж ви завантажуєте *mp3*, то у власника не стає менше компакт-дисків.

➤ *Непряма реклама правовласника.*

Коли українці „крадуть” *Windows*, це робить Україну залежною від *Microsoft*. *Microsoft* втрачає цінність тієї програми, що була взята і водночас це вигідно користувачу, що тепер знайомиться із світом *Microsoft*. За усіх часів, коли економіка країни розвивається, все більше і більше людей мають змогу купити ліцензійну копію програми, ніж її піратську версію. І саме тому таке піратство насправді є вигідним для компанії. Припустимо, що *Microsoft* дасть розпорядження компаніям, що представляють інтереси *Microsoft* в Україні, здійснювати тотальний контроль за використанням своїх продуктів, та ініціювати звернення до суду для припинення порушення та стягнення непомірних збитків. Очевидною альтернативою для операційної системи *Windows* стане *free GNU/Linux*. І з розвитком економіки користувачі *Linux* не будуть переходити на більш дорогий *Windows*. Ось чому

Microsoft виграє від піратства.

2. Некомерційне піратство. Форми запозичення інформації, що в більшій мірі сьогодні мають відношення до мережі Інтернет.

☺?! **21 жовтня** неофіційно оголошено у світі **Міжнародним Днем Піратства.**

Піратство завдає величезних збитків суб'єктам відносин інтелектуальної власності:

- ✓ авторам, які не отримують винагороди за свою творчу інтелектуальну діяльність;
- ✓ видавцям, виробникам, які здійснюють значні витрати на виготовлення відповідної продукції та не мають можливості відшкодувати збитки;
- ✓ збутовим організаціям, які потерпають від недобросовісної конкуренції;
- ✓ споживачам, які купують продукцію нижчої якості та втрачають можливості доступу до інтелектуальних продуктів внаслідок втрати зацікавленості авторів у її створенні;
- ✓ державі, яка витрачає бюджетні надходження внаслідок скорочення податкових платежів.

Зважаючи на негативні наслідки інтернет-піратства, законодавством багатьох країн нині передбачається можливість подавати так звані ***takedown notice*** - *заяви щодо порушення авторських прав та/або суміжних прав до власника сайту.* У випадку несвоєчасного реагування власника сайту, доступ до спірного контенту зобов'язаний блокувати хостер.

Алгоритм вже працює в мережі Інтернет щодо порушення прав на комп'ютерні програми, аудіовізуальні та музичні твори, відеограми, фонограми, передачі (програми) організацій мовлення, що в цілому сприяє зменшенню порушень.

Водночас, негативним наслідком впровадження алгоритму є поява нового виду тролінгу. З'являються групи суб'єктів – *інтернет-тролі, копірайтні тролі* – які свідомо блокують доступ до тих чи інших сторінок відомих сайтів виключно з метою збагачення.

Можливими превентивними заходами для попередження негативних наслідків копірайтного тролінгу можуть бути:

- обов'язковість ідентифікації особи, що подає заявку про порушення авторських прав;
- відповідальність за подання завідомо недостовірної заявки.

☺?! Корисною для України законодавчою новацією розвинених країн в контексті протидії інтернет-тролям є передбачення можливості звернення до суду з поданням позову до так званого *Джона Доу (Ашок Кумара або Ракеш Кумара в Індії)*.

Джон Доу в системі захисту прав інтелектуальної власності – це *концепція звернення з позовом до суду щодо порушення прав інтелектуальної власності до відповідача, який не є відомим на дату подачі позову*. Завданням інструменту є спрощення підготовки позову та скорочення строків звернення до суду.

3.2.5 Діяльність «хмарних рантьє»

В сучасних умовах володіння персональними даними користувачів інтернету є новою цінністю в суспільстві, яка надає практично необмежені можливості постачальникам товарів і послуг для формування попиту на ринку. Якщо спочатку користувачі персональних комп'ютерів зберігали всю необхідну інформацію на жорстких дисках своїх персональних комп'ютерів, то з розвитком Інтернету,

розробниками була запропонована нова модель зберігання персональних даних на серверах спеціалізованих компаній – *хмарах (cloud storage)*.

В результаті найбільші компанії – власники хмар даних, такі як *Apple Inc., Microsoft Corporation, Google Inc.* заволоділи персоніфікованими обліковими записами користувачів, що містять інформацію щодо пошукових запитів, переходів на інші сайти, кліків по рекламних посиланнях, встановлюваних додатків, активності в соціальних мережах, даних геолокації тощо. Оскільки цінність відповідних даних потенційно дозволяє компаніям маніпулювати інтересами та доступом особи до тих чи інших сервісів та впливати кастомізовано і персонально на людські маси, подальший процес інформатизації суспільства скоріше за все призведе до того, що власники хмар стануть *«глобальними рантьє»*, свого роду власниками капіталу у вигляді об'єктів інтелектуальних прав.

Знання про людей які містяться в хмарах при незначних витратах на обробку і зберігання будуть приносити «хмарну ренту» — доход з капіталу, яким у новому інформаційному суспільстві стала інформація. Як наслідок, хмарні бази даних потребуватимуть нового рівня правової охорони і підвищення відповідальності за *протиправну діяльність «хмарних рантьє»* - незаконне комерційне використання хмарних даних з метою збагачення.

При підготовці глави використано джерела:

1. Бойчук І.В. Інтернет в маркетингу: підр. / І.В. Бойчук, О.М. Музика. – К.: ЦУЛ, 2010. – 512 с.
2. Бояр Т. Історія використання символу @ та його назви в різних країнах [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.viki.kspu.kr.ua>.
3. Бурлаков С. Особливості захисту авторського права в мережі Інтернет [Електронний ресурс] / С. Бурлаков. - Режим

доступу: <http://www.intellect21.cdu.edu.ua>.

4. Види кіберсквотингу [Електронний ресурс]. // Режим доступу: [http:// www.creativesite.org/news/2009-12-21-431](http://www.creativesite.org/news/2009-12-21-431).

5. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)

19. Голіцин Д. Актуальні проблеми захисту авторського права в мережі Інтернет [Електронний ресурс] / Д. Голіцин // Юридичний журнал «Юстиніан». – 2005. - №5. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.

6. Доменні імена [Електронний ресурс] / Патентно-юридичне агентство «Brandgroup». - Режим доступу: <http://www.brandgroup.com.ua>.

7. Кіберсквотинг и кіберсквотеры. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.internet-technologies.ru/articles/article_833.html.

8. Кіберсквотинг: українские особенності. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cybersquatter.com.ua/?p=53>.

9. Козлов Д. Інтелектуальне піратство – позиція захисника [Електронний ресурс] / Д.Козлов // Юридичний журнал «Юстиніан». – 2005. - №5. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.

10. Облачные рантье [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://intellect-pravo.ru/articles/cloud_rentier.php

11. Ортинська М. «Олдскульне» законодавство проти новітніх способів піратства і контрафакту, або чому захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет неефективний / М. Ортинська // Юридична газета. – 2016. – С. 20-21.

12. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sips.gov.ua/>

13. Суспільство УАнет [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.uateka.com>.

14. Цензура в мережі Інтернет [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.socialinformatics123.blogspot.com>.

15. Яка історія знака @? [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.vidpo.net/jaka_istorija-znaka.html.

16. Hobbes' Internet Timeline 24 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.org/robert/internet/timeline/>

ГЛАВА 3.3. МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.3.1. Загальні засади правової охорони та захисту інтелектуальної власності

Стрімке зростання ролі та значення інтелектуальної діяльності у розвитку суспільства загострює проблему створення надійної та ефективної системи охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Охорона прав інтелектуальної власності — встановлення системи правових норм, що регулюють відносини з приводу створення і використання об'єктів інтелектуальної власності.

Суть охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності полягає в тому, що автор (розроблювач) об'єкта інтелектуальної власності або інша визнана законом особа одержує від держави *виключні права* на створений об'єкт інтелектуальної власності на визначений період часу. Ці права регламентуються охоронним документом, що видається власнику об'єкта інтелектуальної власності.

Принципи правової охорони:

1. *Принцип охороноспроможності* (об'єкт правової охорони повинен відповідати визначеним законом вимогам). Наприклад, винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.
2. *Визнання за праволодільцем виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності.*
3. *Додержання прав не тільки правовласників, але й дійсних розробників* (авторів, винахідників).
4. *Додержання балансу інтересів правовласника і суспільства* шляхом обмеження монополії на об'єкт

права. Наприклад, встановленням *розумного строку* дії охоронного документа.

Специфіка охорони інтелектуальної власності полягає в тому, що:

1) на відміну від традиційних економічних благ, *результати інтелектуальної праці не можуть бути захищені від використання третіми особами на підставі одного лише володіння ними*. Після того як не забезпечені спеціальною правовою охороною з боку держави інтелектуальні продукти стають відомими суспільству, творці не в змозі здійснювати контроль за їх використанням.

2) *за високої вартості та значних ризиків, які несуть розробники інтелектуальних продуктів, вартість тиражування та подробиць цих продуктів є порівняно низькою*.

Необхідність охорони прав інтелектуальної власності зумовлена такими потребами:

❖ забезпечення інтересів творців шляхом надання їм обмежених у часі прав щодо контролю над використанням власних творів;

❖ стимулювання творчої інтелектуальної праці, заохочення творчої активності та впровадження її результатів у інтересах соціально-економічного прогресу суспільства;

❖ активізація інвестиційної та інноваційної діяльності, впровадження досягнень НТП та нововведень у всі сфери суспільного життя;

❖ створення цивілізованого ринкового середовища, надійного захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності;

❖ захист економічної безпеки держав за умов

глобалізації світогосподарського розвитку, створення сприятливих умов для трансферу нових технологій;

❖ поширення інформації, уникнення втрат внаслідок дублювання зусиль, спрямованих на пошук шляхів вирішення нагальних науково-технологічних і соціально-економічних проблем;

❖ захист інтересів суспільства щодо вільного доступу до світової інтелектуальної скарбниці.

Сучасні тенденції еволюції інституту охорони прав інтелектуальної власності:

✓ поширення режиму охорони прав інтелектуальної власності на нові об'єкти та нетрадиційні сфери їх застосування;

✓ посилення режиму правової охорони інтелектуальної власності;

✓ спрощення процедури отримання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності;

✓ лібералізація відносин щодо використання результатів інтелектуальної діяльності, профінансованої за рахунок державного бюджету, спеціальних цільових фондів;

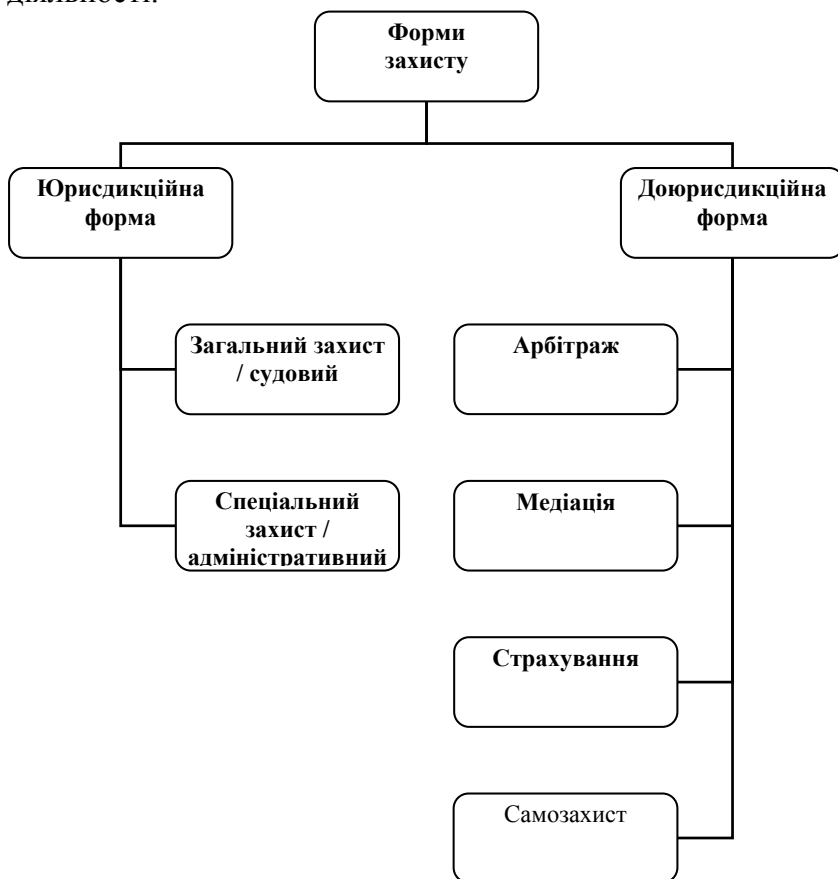
✓ інтенсифікація міжнародного співробітництва в галузі охорони прав інтелектуальної власності, в т.ч. у напрямі вирішення проблем, пов'язаних з глобалізацією економіки.

Захист прав інтелектуальної власності — сукупність заходів, спрямованих на визнання та відновлення прав інтелектуальної власності у випадку їх порушення.

Охорона і захист є неідентичними діями, тому що, по-перше, вони мають різні цілі, а по-друге, здійснюються різними організаційними структурами. Якщо охороною (оформленням прав з видачею охоронного документа) займаються патентні органи, то

захистом (у випадку порушення цих прав) - адміністративні і судові органи.

Ефективність захисту прав у сфері інтелектуальної власності залежить від досконалості нормативно-правової бази; сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності; ефективності підготовки та підвищення кваліфікації фахівців; інформаційного забезпечення її діяльності.

Форми захисту прав інтелектуальної власності

Доюрисдикційна форма - захист права інтелектуальної власності без звернення по допомогу до державних компетентних органів.

Найпоширенішим способом доюрисдикційного захисту є так званий *самозахист*, тобто відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу (уступку) майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійним договором, відмова від виконання недійсного договору тощо.

Дієвим засобом запобігання судовому розгляду є *переговори*, в ході яких вдається врегулювати значну частину конфліктів. Якщо переговори не приведуть до позитивного результату, можна передати розв'язання питання до *арбітра (третейського судді)*. Альтернативою арбітражного розгляду спорів є *медіація (відновне правосуддя)*.

Протягом останніх років світова практика все більше зіштовхується з необхідністю знаходження нових можливостей охорони інтелектуальної власності, у зв'язку з чим актуальними стають питання *страхування об'єктів права інтелектуальної власності*.

Юрисдикційна форма захисту інтелектуальної власності передбачає два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний).

Загальний порядок захисту здійснюється в судах.

Спеціальний порядок захисту прав здійснюється в органах державного управління (митні органи, антимонопольні комітети тощо).

☺?! Серед суб'єктів господарювання лідерами вітчизняного ринку юридичних послуг в галузі інтелектуальної власності є **Патентно-правова фірма "Пахаренко і Партнери"**, **Юридична фірма "Грищенко та партнери"**, **Фірма патентних повірених "Іннотек-К"**, **ТОВ "ІВП Група"** та ін.

3.3.2. Страхування інтелектуальної власності

Страхування – економічні відносини стосовно захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання різних форм власності протягом періоду, в якому відбуваються певні події (страхові випадки), за рахунок майнових коштів, що формуються із сплачених ними внесків (страхових премій).

Страхування інтелектуальної власності це комплексний вид страхування, який включає *страхування фінансових ризиків* та *страхування відповідальності*.

Даний вид страхування почав розвиватись у США та країнах Західної Європи у останні десятиріччя XX ст. одночасно з активізацією інноваційного процесу та комерціалізації відносин, пов'язаних зі створенням, використанням та обігом інтелектуальної власності. В даний час можна вести мову про початок активного впровадження цього виду страхування у практику світових страхових компаній.

Перевагами такого виду страхування є створення недержавної системи захисту інтелектуальної власності шляхом формування страхового механізму компенсації фінансових втрат правоволодільців та проведення превентивних заходів; зростання інвестиційної привабливості країни для іноземних інвесторів; зниження тиску міжнародних організацій з приводу захисту прав інтелектуальної власності та ін.

У процесі страхування інтелектуальної власності беруть участь два суб'єкта:

I.Страховик – юридична особа будь-якої організаційної правової форми, яка має державний дозвіл (ліцензію) на проведення операцій страхування. В якості страховиків можуть виступати державні

страхові організації, акціонерні страхові товариства, товариства взаємного страхування і перестраховання. Такий вид страхування буде цікавий також кредитно-фінансовим установам, інвестиційним та венчурним фондам, які займаються фінансуванням інноваційного процесу.

II. Страхувальник – юридична чи фізична особа, яка має страховий інтерес і вступає у взаємини із страховиком на підставі чинного законодавства або зворотної угоди про страхування. Потенційними клієнтами страхової компанії є підприємства і організації, діяльність яких пов'язана із безпосереднім створенням та використанням об'єкта права інтелектуальної власності, а також суб'єкти, що займаються впровадженням інновацій у повсякденне життя та отримують основний дохід від використання результатів винахідницького процесу.

Для засвідчення укладеної угоди страховик надає страхувальнику **страхове свідоцтво (поліс)**, в якому вказуються умови, що регулюють відносини сторін, а саме:

- *визначення ризиків* - події, які можуть викликати збитки, що страховик має відшкодувати;
- *визначення страхового випадку* – можливість здійснення ризикових подій, при наявності яких страховик відшкодує збитки суб'єкту;
- *страхова оцінка* – визначення вартості або обсягу цінностей, які є предметом операції;
- *страхова сума* – застрахована частина вартості цінностей, які є предметом угоди, або їх повний обсяг;
- *страхове відшкодування* – сума, яку виплачує страховик при настанні страхового випадку;
- *страхові збитки* – матеріальні втрати суб'єкта внаслідок настання страхового випадку.

Виходячи з аналізу світової практики страхування інтелектуальної власності, можна виокремити такі **основні види полісів:**

- ↪ *покриття усунення порушених прав:* компенсація затрат, пов'язаних із судовим переслідуванням особи, яка порушила виключні права на об'єкт інтелектуальної власності, що належать страховику;
- ↪ *покриття витрат на захист патентних прав:* захищає страхувальника у випадку пред'явлення йому заяви про порушення виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності, що належать третім особам;
- ↪ *покриття втрат у випадку неотримання чи неповного отримання ліцензійних платежів:* страховим випадком у відповідності до правил страхування буде невивплата у строк авторської винагороди чи платежів, здійснюваних відповідно до ліцензійних договорів;
- ↪ *покриття упущеної вигоди страховика, пов'язаної із неправомірним використанням об'єкта інтелектуальної власності* (практикується лише у країнах, в яких випадки піратства та появи контрафактної продукції носять поодинокий характер).

В Україні наразі формуються передумови заснування ринку страхових послуг у сфері інтелектуальної власності. Але поки що відсутня необхідна інфраструктура, чіткий механізм такого страхування, існують дефіцит кадрів із відповідною спеціалізацією та значні недоліки у законодавстві. Для розвитку цієї системи необхідні зусилля усіх зацікавлених сторін: страхувальників, професійних представників страхового ринку та ринку інтелектуальної власності, а також держави.

3.3.3 Відновне правосуддя (медіація)

Медіація (англ. *mediation* – *посередництво*) — вид альтернативного врегулювання спорів, здійснюваний із залученням незацікавленого, нейтрального **посередника** (**медіатора**), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту.

При цьому фокус зосереджено *на інтересах сторін, а не на правових позиціях та договірних правах.*

На відміну від арбітражного слухання або судового процесу під час медіації *посередник не приймає рішення*, а допомагає сторонам знайти його самостійно в ході обговорення проблеми. Медіатор полегшує процес спілкування між конфліктуючими сторонами, сприяє розумінню позицій і думок, акцентує сторони на їх інтересах і шукає продуктивне рішення, надаючи можливість сторонам спільно прийти до спільної згоди. У процесі медіації *обов'язок і відповідальність за прийняття рішення лежить на сторонах.*

Переваги медіації:

- **Конфіденційність процедури.** Будь-яка інформація, записи, звіти або інші документи, надані медіатору під час підготовки до медіації або вироблені в процесі медіації, є конфіденційними. Медіатор не має права розкривати іншій стороні або іншій особі, інформацію, отриману в ході приватної зустрічі, без згоди на те сторони, яка надала таку інформацію.
- **Економія часу та коштів.** У порівнянні з судовою процедурою, вирішення спору шляхом медіації не є довготривалим, та може суттєво заощадити кошти бізнесу. Процес медіації чітко контролюється

медіатором, який зацікавлений у якнайскорішому вирішенні ситуації. Таким чином, кількість робочого часу, витрачена представниками компанії на вирішення спору та вартість послуг медіатора значно нижчі, ніж у разі судового вирішення.

▪ **Виграшне рішення для обох сторін.** У процесі медіації не існує переможця та переможеного. Мета медіації – знайти рішення, яке задовольняє обидві сторони. Тільки в цьому разі медіація вважатиметься успішною.

Принципи медіації:

✓ **Добровільність.** Сторони беруть участь у медіації добровільно – під час прийняття рішення про медіацію, в процесі її проведення, досягнення домовленостей і виконання рішень. Самовизначення – фундаментальний принцип медіації.

✓ **Неформальність та гнучкість процедури медіації.**

✓ **Незалежність медіатора.** Кожній зі сторін надається право самостійно обрати медіатора з переліку незалежних медіаторів. Медіатор, що обирається сторонами і призначається, зобов'язаний повідомити, якщо він має будь-яку особисту чи фінансову зацікавленість у результаті медіації або про наявність будь-яких інших відомих йому обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів у медіації.

✓ **Розподіл відповідальності.** Сторони несуть відповідальність за прийняття рішення та його виконання, медіатор – за дотримання правил та принципів процедури.

Процедура медіації:

❖ **Етап 1. Підготовка до медіації.** Етап підготовки до спільної зустрічі передбачає роботу з двома важливими компонентами: налагодження контактів зі сторонами та організація простору для проведення медіації.

Медіатор попередньо розмовляє з кожним учасником конфлікту окремо з метою:

- інформувати учасників про процедуру медіації, роль медіатора і учасників в ній та отримати згоду на участь у медіації;
- пояснити правила медіації та отримати згоду сторін дотримуватися цих правил;
- упевнитися, що час, призначений для зустрічі, зручний для всіх;
- відповісти на питання учасників конфлікту.

❖ **Етап 2. Вступна частина медіації (вступне слово медіатора).** На цьому етапі медіатор знайомить учасників з процедурою медіації та її принципами, обговорює зі сторонами правила медіації, відповідає на питання сторін.

Перш ніж безпосередньо перейти до обговорення змісту конфліктної ситуації, необхідно переконатися, що сторони розуміють суть процедури, її принципи та погоджуються дотримуватися правил і брати участь у медіації. Для цього медіатор пропонує сторонам підписати *Згоду на участь у медіації*.

❖ **Етап 3. Розповіді сторін.** Важливість етапу полягає у тому, що він є базовим у побудові діалогу між сторонами. Завданням етапу є надати сторонам можливість висловитися стосовно конфліктної ситуації і їх ставлення до неї. Важливо, перш ніж перейти до вирішення конфлікту, детально визначити і узгодити між сторонами суть проблеми та ключові моменти, що потребують розв'язання. Якщо даний етап буде пропущено, існує ризик, що подальший процес переговорів затягнеться у часі або конфлікт взагалі не матиме перспективи бути врегульованим. Значну увагу на даному етапі необхідно приділяти роботі із емоціями та переживаннями сторін стосовно конфліктної ситуації

та її наслідків. Етап закінчується лише тоді, коли повністю визначені всі проблеми та інтереси, зазначені сторонами, і сторони повністю задоволені цими результатами.

❖ **Етап 4. Розв'язання проблеми.** Завдання цього етапу — визначити шляхи розв'язання проблеми та знайти варіант, який задовольнить обидві сторони конфлікту.

Для цього медіатор повинен допомогти сторонам:

- визначити, які питання слід розв'язати в першу чергу, щоб створити основу для наступних рішень;
- розглянути питання (якщо атмосфера не надто напружена - від найважливіших до менш суттєвих, якщо напруженість значна - першими опрацювати найлегші пункти).

Перед прийняттям рішення слід напрацювати різноманітні можливості — для цього можна використати метод *«мозкового штурму»*. Оцінювати можливі варіанти вирішення ситуації доречно тільки тоді, коли було запропоновано декілька. Обговорення шляхів розв'язання конфлікту передбачає визначення переваг і недоліків кожного із варіантів. Крім того слід визначити реалістичність виконання зазначених способів виходу з конфліктної ситуації для обох учасників, адже від цього залежить майбутній успіх *«відновлення»* стосунків.

❖ **Етап 5. Укладання та підписання угоди.** Останній етап процедури медіації присвячено підписанню документа, який офіційно закріплює досягнуте протягом попереднього етапу порозуміння. *Угода* повинна містити чіткий план виходу з конфліктної ситуації з вказаними часовими рамками та розподілом відповідальності між учасниками конфлікту. Формулювання угоди повинні бути чіткими та

зрозумілими учасникам, а також мати стверджувальну, позитивну форму викладу. В практичній діяльності не бракує випадків укладання між сторонами усної угоди, проте вона завжди має значно нижчий статус порівняно з письмовою угодою. Немає впевненості, що сторони дійсно порозумілися як конкретно (до деталей) вони будуть виконувати спільний план виходу з конфліктної ситуації, якщо порозуміння залишається словесною декларацією.

Види медіації:

1. За способом вирішення конфлікту:

- 1) *пряма медіація* - передбачає безпосередню зустріч сторін;
- 2) *непряма («човникова»)* – медіація, за якої посередники передають інформацію від однієї сторони до іншої.

2. За сферою виникнення конфліктної ситуації:

- 1) *сімейна медіація*;
- 2) *медіація в адміністративних справах* - позасудова процедура з вирішення спору між органами державної влади чи місцевого самоврядування та приватними особами;
- 3) *медіація у галузі корпоративного управління* - спори, безпосередньо пов'язані з управлінням компанією.
 - конфлікти між членами ради директорів щодо стратегії контролю за діяльністю компанії, розподілу винагород, що виплачуються виконавчому керівництву компанії, обрання членів ради та призначення членів правління; звільнення провідних виконавчих посадових осіб компанії та ін.;
 - спори між інвесторами (акціонерами та/або власниками облігацій) стосовно оцінки вартості акцій, запропонованого поглинання, придбання

- активів компанії або розпорядження ними;
- спори між акціонерами і компанією стосовно права голосу або виплати дивідендів;
 - суперечки, пов'язані з питаннями корпоративного управління між акціонерами, членами ради директорів та провідними виконавчими посадовими особами компанії;
 - трудові спори, однією зі сторін яких є працівники компанії;
 - спори з участю зовнішніх зацікавлених сторін (клієнтів і постачальників).

Програми примирення потерпілих і правопорушників з'явилися наприкінці **70-х років** у США та на початку **80-х** - в Європі. Першою з європейських країн цю програму ініціювала *Великобританія*. На сьогодні програми примирення успішно функціонують в багатьох країнах світу. Зокрема, цей процес успішно розвивається у *США, Австралії та Новій Зеландії*. В *Норвегії, Фінляндії, Австрії, Німеччині, Франції, Польщі та Чехії* після завершення експериментального періоду, програми примирення (медіації) були не лише запроваджені, але й закріплені на рівні національних законодавств.

Питанню примирних процедур присвячена низка рекомендацій і рішень *Ради Європи* щодо реалізації програм відновного правосуддя, зокрема, *Рекомендація №R(99)19 "Про посередництво в кримінальних справах" від 15 вересня 1999 року* та *Рішення "Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві" №2001/220/JHA від 15 березня 2001 року*, які наголошують на необхідності розвитку та впровадження програм відновного правосуддя в національні системи права. Про доцільність запровадження процедури медіації (примирення) свідчать *Рекомендації Комітету*

Міністрів Ради Європи "Про медіацію в цивільних справах" №(2002)10 та "Про сімейну медіацію" №(98)1; "Зелена книга" про альтернативне врегулювання спорів у цивільному та комерційному праві Комісії Європейських Співтовариств; Типовий закон ЮНСІТРАЛ Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування (2002).

На даний час Україна знаходиться лише на етапі формування вітчизняної моделі відновного правосуддя, проте необхідність запровадження інституту примирення (медіації) у вітчизняній системі права підтримується широким колом фахівців. Так, починаючи з **2003 року** активно проводяться експерименти у судах Києва, Харкова, Івано-Франківська, АРК. Також на території країни діє ціла низка **Регіональних Груп Медіації**, які об'єдналися в **Асоціацію Груп Медіації України** та **Український Центр Порозуміння**, який активно займається впровадженням програм примирення потерпілих і правопорушників та просвітницькою діяльністю у цій сфері. Систему органів професійного самоврядування медіаторів в Україні утворюють **З'їзд медіаторів України** та **Рада медіаторів України**.

В Україні досить ефективно працює медіація як спосіб примирення потерпілого і правопорушника, захисту прав споживачів, вирішення трудових спорів, а також сімейних спорів. Комерційна медіація до цього часу є недостатньо популяризованим явищем.

Все більш нагальним в Україні стає питання ефективного юриста, який діє як **співпрацюючий юрист (collaborative lawyer)**, допомагаючи клієнтам врегулювати спори в найбільш сприйнятій для врегулювання конфлікту спосіб. Медіація дозволяє

диверсифікувати портфель послуг, які надають юристи, що може створити додаткові точки диференціації на ринку юридичних послуг.

Нагальною проблемою є забезпечення законодавчо встановленого захисту прав медіатора. Адже конфіденційність одна з головних умов успішності медіації. Зокрема, в *США, Великобританії* медіатор, відповідно до закону, не може бути викликаний до суду у якості свідка. Українські медіатори наразі таких привілеїв не мають.

3.3.4 Арбітражний розгляд спорів

Арбітраж (третейський суд) — це недержавний орган, який формується із осіб за вибором сторін або за призначенням у порядку, встановленому законом, з метою врегулювання спору.

Арбітражне рішення є остаточним і може бути відмінене судом лише у чітко визначених випадках, тобто оскарженню воно не підлягає.

Переваги арбітражного розгляду спорів над судовим:

- відносна швидкість розгляду;
- добровільність підпорядкування спору арбітражу;
- компетентність і нейтральність арбітрів, а також можливість вибору сторонами таких арбітрів, яких вони вважають найбільш кваліфікованими для розгляду певного спору;
- конфіденційність розгляду спорів;
- відносно невелика вартість арбітражного розгляду порівняно із судовим.

Звернення до третейського суду є розповсюдженою практикою захисту інтелектуальної власності у сфері зовнішньоекономічної діяльності, де основним способом вирішення спорів між сторонами

різних держав є *міжнародний комерційний арбітраж*.

Види міжнародного комерційного арбітражу:

❖ *Ізольований (арбітраж ad hoc)* - утворений спеціально для розгляду окремої справи. Передача спору на розгляд до арбітражу *ad hoc* можлива лише за наявності між сторонами *арбітражної угоди*. Переважно регламентується правилами процедур, передбачених *Арбітражним регламентом Юнсітрал 1976 р.*

❖ *Інституційний* - постійно діюча арбітражна установа. Створюється при торгових та торгово-промислових палатах країн, біржах, асоціаціях. Серед них розрізняють *загальні арбітражі*, що існують при торгових палатах відповідних країн, і *спеціальні*, що розглядають певні справи з урахуванням виду товару чи напрямку діяльності.

☺?! В Україні третейськими судами є *Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України*, які є самостійними постійно діючими арбітражними установами. Вони здійснюють свою діяльність згідно з *Законом України "Про міжнародний комерційний арбітраж"*.

Умовою арбітражного (третейського) порядку вирішення спору є *спеціальна угода сторін* про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, що виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, мають вони договірний характер чи ні.

Угода укладається у наступних формах:

1) *угода, включена в текст зовнішньоекономічного контракту ("арбітражне застереження")*. Відповідно до чинного законодавства України арбітражне застереження, що міститься в тексті

договору, завжди трактується як окрема, незалежна від основного договору, угода. Таким чином, визнання зовнішньоторговельного договору недійсним не призведе до недійсності арбітражного застереження, і спір розглядатиметься МКА.

2) окрема арбітражна угода (третейський запис або третейський компроміс). Відповідно до **Нью-Йоркської конвенції 1958 р.** законодавством більшості країн, в т.ч. України, до арбітражної угоди пред'являється *вимога про додержання письмової форми.* **Європейська конвенція 1961 р.** поряд із вимогою щодо письмової форми арбітражної угоди допускає укладення її в *будь-якій іншій формі,* враховуючи, що є держави, у яких жоден із законів не потребує письмової форми для арбітражної угоди.

Процедура виконання арбітражного рішення регулюється нормами тієї країни, на території якої ініціюється визнання і приведення у виконання цих рішень. В Україні пред'являють до визнання й виконання іноземне судове рішення *апеляційні обласні та Київський міський суд* за місцем постійного чи тимчасового проживання або перебування боржника. Рішення іноземного суду може бути пред'явлене до примусового виконання в Україні протягом **3 років** від дня набрання ним законної сили.

Арбітр *не може представляти в арбітражному провадженні інтереси сторін.* Одним з головних обов'язків арбітрів є дотримання конфіденційності щодо розглянутих арбітражним органом спорів.

- *При застосуванні інституційного арбітражу* - арбітр призначається МКА.
- *При формуванні складу арбітражу ad hoc* - сторони самостійно обирають одноособового арбітра (якщо сторони не домовилися про те, що буде один арбітр, то

призначаються три арбітри: кожна сторона призначає по одному арбітру, два арбітри, призначені сторонами, обирають третього арбітра, який є арбітром-головою арбітражу ad hoc).

Відвід арбітрові може бути заявлений тільки тоді, коли існують обставини, що викликають обґрунтовані сумніви щодо його неупередженості або незалежності, або якщо він не має кваліфікації, обумовленої угодою сторін. Сторона може заявити відвід арбітрові, якого вона призначила або в призначенні якого вона брала участь, лише з причин, що стали їй відомі після його призначення.

Арбітр має право заявити самовідвід з таких підстав:

- заявлення відводу арбітрові (арбітр у цьому випадку може сам відмовитися від участі у розгляді справи);
- юридична чи фактична нездатність арбітра виконувати свої функції або нездійснення таких функцій арбітром необґрунтовано довго з інших причин та ін.

3.3.5 Захист інтелектуальної власності у судовому та адміністративному порядку

Загальний (цивільно-правовий) спосіб захисту прав. Судовий розгляд повинен використовуватися як останній засіб у розв'язанні суперечки. Судовий процес звичайно *пов'язаний з великими витратами часу та засобів*. Крім того, вирок суду може мати серйозні наслідки для порушника. Саме тому більшість конкурентів прагнуть уникнути ризику судових вироків, які можуть зупинити підприємницьку діяльність, і тому намагаються не порушувати наявного права.

Тим не менш, усі національні системи охорони

інтелектуальної власності мають бути підкріплені *правоохоронною інфраструктурою* для забезпечення розгляду як цивільно-правових, так і кримінально-правових порушень, укомплектованою необхідною кількістю суддів з відповідною підготовкою й досвідом.

У *Великій Британії, Німеччині* діють **спеціалізовані патентні суди**, що дає змогу зосередити досвід розв'язання патентних суперечок та скоротити кількість інстанцій, що розглядають суперечки.

В *Україні до 2017 р.* не існувало патентного суду, але була практика створення **судових колегій з інтелектуальної власності** при **Вищому господарському суді України**. Суперечки, що пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності, були підвідомчі *загальним і господарським судам*. Якщо хоча б однією зі сторін у суперечці є фізична особа, то зазначена суперечка вважалась підвідомчою судові *загальної юрисдикції*. За загальним правилом цивільного судочинства конкретна цивільна справа, як правило, розглядалася *за місцем перебування відповідача*.

У випадку порушення прав потерпілий подає **позов** – заяву, звернену до суду, про відправлення правосуддя з метою захисту особистих чи майнових прав. У *позовній заяві вказують*: форму захисту (заборона робити будь-яку дію, відшкодування збитків тощо), розмір завданого збитку, наводять докази обґрунтованості вимог.

У *судовому розгляді про порушення прав інтелектуальної власності зважаються два основних питання*: 1) встановлення чи не встановлення факту використання об'єкта інтелектуальної власності; 2) визначення розміру збитків, що підлягають стягненню з відповідача.

У судовій процедурі використовують три **форми**

доказів: «документальний доказ» – доказ, наданий у письмовому вигляді чи у вигляді будь-якого документа (патенту, свідоцтва); «речовий доказ» – доказ, що існує у вигляді предметів; «свідчення» – інформація свідків, експертів та інших осіб в усній формі.

Власник об'єкта інтелектуальної власності має право вимагати від порушника:

- ✓ визнання прав власника;
- ✓ відновлення становища, що існувало до порушення;
- ✓ припинення дій, що порушують право чи загрожують його порушенням;
- ✓ відшкодування збитків (втраченої вигоди). Якщо в результаті незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності порушник одержав дохід, потерпілий має право вимагати відшкодування втраченої вигоди *в розмірі, не меншому, ніж сума такого доходу;*
- ✓ майнової компенсації за заподіяння морального збитку, якщо одночасно з порушенням майнових прав порушено особисті немайнові права автора;
- ✓ публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення права інтелектуальної власності та судові рішення щодо цих порушень;
- ✓ прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом права.

Суд має право прийняти рішення: про заборону випуску твору, використання постанови, фонограми передачі в ефір чи кабелем, про припинення їхнього поширення, про вилучення, конфіскацію всіх примірників твору, якщо буде достатньо даних про порушення авторського права та суміжних прав.

Застосування цивільно-правових санкцій за порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності можливе протягом **3** років від дати, коли власник права

довідався про порушення.

Порушення, що визнаються кримінальним злочином:

- незаконний випуск під своїм ім'ям чи присвоєння авторства на чужий твір науки, літератури чи мистецтва,
- незаконне відтворення чи поширення такого твору,
- присвоєння авторства на чужі об'єкти права промислової власності
- розголошення без згоди автора змісту винаходу, корисної моделі чи промислового зразка до офіційної публікації про них;
- незаконний збір з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (промислове шпигунство), якщо це наносить великий матеріальний збиток суб'єктові підприємницької діяльності.

☺?! Законодавство України передбачає недостатню відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності (*максимальна – 6 років позбавлення волі*). Для порівняння: за крадіжку *5000 гривень* передбачається позбавлення волі *до 8 років*. Водночас збитки правовласника в разі порушення прав інтелектуальної власності можуть бути в десятки, а то й у сотні разів більшими.

За порушення вимог діючого законодавства в сфері інтелектуальної власності ***Кримінальним кодексом України*** передбачено кримінальну відповідальність за злочини в цій сфері:

— *Стаття 176 «Порушення авторського права і суміжних прав»;*

— *Стаття 177 «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію»;*

— *Стаття 203-1 «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та*

сировини для їх виробництва»;

— *Стаття 229 «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару».*

Кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності наступає у випадках:

➤ матеріальна шкода завдана у **значному розмірі** (понад **200** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Санкції: винний карається штрафом від **200** до **1000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на термін до **2** років або позбавленням волі до **2** років з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення.

➤ матеріальна шкода заподіяна **в особливо великому розмірі** (понад **1000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), **або її вчинено повторно**. **Санкції:** штраф від **1000** до **2000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправні роботи на термін до **2** років, або позбавлення волі від **2** до **5** років із конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення.

➤ збитки вчинені **службовою особою** з використанням службового становища **або організованою групою**, якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі. **Санкції:** штраф від **2000** до **3000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від **3** до **6** років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до **3** років або без такого та з конфіскацією продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.

Адміністративно-правовий спосіб захисту прав полягає в розгляді та розв'язанні суперечки органом державного управління. Процедура розгляду набагато простіша, ніж у цивільному судочинстві. Засобом захисту є *скарга*, яку у встановленому адміністративним законодавством порядку подають у відповідний орган державного управління. Типовими видами адміністративних стягнень можуть бути: попередження, штраф, виправні роботи, адміністративний арешт.

Правовою основою адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності в Україні є **Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП)**.

— *стаття 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності»;*

— *стаття 164-9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних».*

При підготовці глави використано джерела:

1. Боброва О.М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід / О.М. Боброва., А.О. Горова. - К.: Наш час, 2006. – 164 с.

2. Вашук О.М. Роль неурядових організацій у запровадженні медіації в Україні (практика використання європейського досвіду) [Електронний ресурс] / О.М. Вашук - Режим доступу: <http://www.patent.km.ua>

3. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: посіб. для студ. вузів / Г.М. Дроздова. - К.: ЦУЛ, 2004. – 247 с.

4. Єрмоєнко Г. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів [Електронний ресурс] / Г.Єрмоєнко. - Режим доступу: <http://www.judges.org.ua>.

5. Жмудь В. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України [Електронний ресурс] / В. Жмудь // Юридичний журнал «Юстиніан». - 2008. - №6. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.

6. Інтелектуальна власність у формуванні інноваційної економіки України: проблеми законодавчого забезпечення та державного регулювання: Матеріали слухань у комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти «Ефективність застосування законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав» (3 вересня 2008 року), «Ефективність застосування законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав» (3 липня 2009 року), «Промислова власність в інноваційній економіці України: ефективність застосування законодавства та державного регулювання» (5 жовтня 2009 року) [Електронний ресурс] / за заг. ред. проф. В.І. Полохала. – К.: Парламентське видавництво, 2010. – Режим доступу: <http://www.pdp.org.ua>.

7. Кохан Г. Чи потрібна медіація Україні [Електронний ресурс] / Г. Кохан // Медіація у нотаріальній практиці. – 2014, квітень. - №2(74). - Режим доступу: <http://www.yurgradnic.com.ua>.

8. Медіація: чи є в неї майбутнє в Україні. 04/25/2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.porada_advokata.com.

9. Мельник О. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у міжнародному комерційному арбітражі [Електронний ресурс] / О. Мельник // Юридичний журнал «Юстиніан». – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.

10. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчик та ін. – К.: Форум, 2002. – 319 с.

11. Портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

12. Сайт Українського центру медіації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrmediation.com.ua>.

13. Страхування інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Експресінформ. - Режим доступу: <http://www.ei.com.ua>.

14. Тріска Н.І. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс] / Н.І. Тріска. - Режим доступу: <http://www.nauka.kushnir.mk.ua?p=45327>.

15. Форми, порядки та способи захисту права інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studopedia.net>

16. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.

ГЛАВА 3.4. ДЕРЖАВНА СИСТЕМА АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

3.4.1 Державні органи в системі регулювання, охорони та захисту інтелектуальної власності України

Після здобуття незалежності в Україні розбудовано організаційну структуру органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Сучасна державна система правової охорони інтелектуальної власності України має наступну структуру:

I. Структура законодавчої гілки: представлена *Підкомітетом з питань інтелектуальної власності* у складі *Комітету з питань науки і освіти* у ВРУ (дата створення: 15.05.2002 р.).

II. Структура судової гілки: представлена *судами загальної юрисдикції та спеціалізованими судами*. Запроваджена спеціалізація суддів у сфері інтелектуальної власності. У 2000 р. сформована *Судова палата Вищого господарського суду України з розгляду справ у господарських спорах, пов'язаних із захистом права на об'єкти інтелектуальної власності*, а також відповідні *колегії у складі місцевих та апеляційних господарських судів*.

Реформа судової системи України 2016 р. передбачає, що у вітчизняній судовій системі з вересня 2017 р. має з'явитись **Вищий суд з питань інтелектуальної власності** і буде оголошено конкурс на посади суддів в цьому суді.

III. Основні органи виконавчої гілки влади:

- *Президент України*
- *Кабінет Міністрів України*
- *Служба безпеки України*
- *Міністерство внутрішніх справ України*
- *Міністерство юстиції України*
- *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*
- *Міністерство фінансів України*
- *Міністерство закордонних справ України*
- *Міністерство аграрної політики та продовольства України*
- *Міністерство освіти і науки України*
- *Міністерство інформаційної політики України*
- *Державна прикордонна служба України*
- *Державна служба експортного контролю України*
- *Державне агентство з питань кіно*
- *Державна Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації та ін.*

3.4.2 Структура та функції Національного виконавчого органу інтелектуальної власності України

Історія створення та оптимізації організаційної та функціональної структури основного національного виконавчого органу влади у сфері інтелектуальної власності розпочинається у перші роки незалежності України.

У **1992** році в країні створено *Державне агентство з авторських і суміжних прав* (у складі Комітету з НТП при КМУ) на базі

Українського республіканського агентства з авторських і суміжних прав та **Державне патентне відомство України** на базі Патентного фонду України, що почали виконувати функції органів державної виконавчої влади у сфері охорони інтелектуальної власності.

22 жовтня 1999 р. офіційно відкрито **Патентну бібліотеку Державного патентного відомства України**, що здійснювала функції патентно-інформаційного забезпечення фізичних і юридичних осіб патентною документацією.

У **1999 р.** здійснено спробу інтегрувати в єдину систему два основних блоки регулювання захисту охорони інтелектуальної власності – авторського права й промислової власності.

13.03.1999 р. Указом Президента України «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України» №250 передбачалося створити **Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності** на базі Міністерства України у справах науки і технологій, Державного патентного відомства України та Державного агентства України з авторських і суміжних прав, що ліквідувалися. **13.08.1999 р. Указом Президента України № 987** було затверджене **«Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності»**. Створена установа не змогла забезпечити ефективне функціонування державної системи захисту прав інтелектуальної власності; не була створена організаційна структура, здатна належним чином виконувати всі функції діючого патентного відомства.

15.12.1999 р. підписано **Указ Президента України «Про зміни у структурі центральних органів**

виконавчої влади» №1573, яким передбачалось утворення *Міністерства освіти і науки України* на базі *Міністерства освіти України* та *Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності*, що ліквідувалися.

У квітні 2000 р. у складі *Міністерства освіти і науки України* створено *Державний департамент інтелектуальної власності*, якому делеговано здійснення політики у сфері інтелектуальної власності.

У 2009 р. *Департамент* реструктуризовано в *Державну службу інтелектуальної власності України*, яка стала основним урядовим органом державного управління, що уповноважений реєструвати і забезпечувати підтримання на території України прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки тощо, а також здійснювати реєстрацію об'єктів авторського права. Служба проводила єдину державну політику у сфері правової охорони прав об'єктів інтелектуальної власності. Здійснювала роботи по удосконаленню нормативно-правової бази, підтримувала міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності, забезпечувала умови щодо введення інтелектуальної власності до господарського обігу, координувала роботи з підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності, взаємодіяла з громадськими організаціями, які опікувалися інтелектуальною власністю.

У 2013 р. згідно з *Указом Президента України «Про внесення змін до деяких указів Президента України» №689/2013* установу підпорядковано *Міністерству економічного розвитку і торгівлі України*.

Після реструктуризації та перепорядкування виконавча вертикаль у сфері інтелектуальної власності

набула наступної структури:

➤ ***Державне підприємство «Український інститут промислової власності» («Укрпатент»)***

Головними функціями «Укрпатенту» є: здійснення прийому та експертизи заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності (винаходи та корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, топографії інтегральних мікросхем, зазначення походження товару), забезпечення державної реєстрації охоронних документів та ліцензійних договорів, формування пропозицій по вдосконаленню та гармонізації чинного законодавства, інформаційне забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності, актуалізація патентно-інформаційної бази та національних фондів патентної документації.

«Укрпатент» має філію ***«Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг»*** (УкрЦППП), до функцій якої належить: інформаційне забезпечення та організаційна підтримка інноваційного бізнесу, надання широкого спектру патентно-інформаційних послуг, проведення інформаційних пошуків та патентних досліджень, складання заявок на видачу охоронних документів в Україні і за кордоном, складання ліцензійних договорів; консалтинг щодо набуття, використання та захисту об'єктів промислової власності; підготовка тематичних добірок патентної документації та аналітичних оглядів; забезпечення функціонування Інтернет-біржі промислової власності, сприяння розвитку винахідницької діяльності, проведення семінарів, конференцій, конкурсів винахідницької діяльності.

До складу УкрЦППП з **квітня 2001 р.** увійшов ***Фонд патентної документації громадського***

користування (ФГК), відкритий в **жовтні 1999 р.** Фонд призначений для забезпечення поточною та ретроспективною патентною інформацією всіх осіб, зацікавлених в створенні, правовій охороні та використанні об'єктів промислової власності. ФГК єдиний в Україні містить патентну інформацію патентних відомств **55** держав світу та **3** міжнародних і регіональних організацій промислової власності. У його складі — бюлетені США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Швейцарії, Японії, Австрії, всіх держав СНД та Балтії, а також *Європейського патентного відомства* та *Всесвітньої організації інтелектуальної власності*, загальною кількістю понад **12000** примірників.

Інтернет-біржа промислової власності (ІБПВ) створена при «Укрпатенті» у **2002 р.** Її діяльність спрямована на використання сучасних інформаційних технологій для просування науково-технічних досягнень України на світовий та вітчизняний інноваційні ринки. На сторінках ІБПВ (www.ip-centr.kiev.ua) винахідник і патентовласник мають можливість висвітлити для потенційного покупця економічні, екологічні, соціальні та інші переваги, які надає використання даного винаходу, корисної моделі, промислового зразка.

У **лютому 2016 р.** набула чинності угода між *Державною службою інтелектуальної власності та Міжнародним бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності* про виконання *Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи.* Такий статус, як відзначають спеціалісти цієї галузі, надано лише

20 кращим патентним відомствам світу.

➤ *Державна організація «Українське агентство з авторських і суміжних прав» (УААСП)*

Головною функцією УААСП є колективне управління правами авторів. УААСП, за бажанням автора, здійснює реєстрацію суб'єктів та об'єктів авторських і суміжних прав, які охороняються національним законодавством. Важливою функцією УААСП є надання допомоги щодо захисту прав авторів у разі їх порушення.

➤ *Державне підприємство "Інтелзахист"*

ДП «Інтелзахист» створене відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України №449 від 6 серпня 2002 року з метою удосконалення організації видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів фонограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також посилення захисту прав інтелектуальної власності та попередження правопорушень у цій сфері.

Основними завданнями підприємства є:

- організація і забезпечення ведення *Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;*
- забезпечення процесу видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;
- здійснення інших заходів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності.

При *Державній службі інтелектуальної власності України* діє **Консультативна рада** з представників творчих спілок та відомих творчих діячів

України, а також *Громадська рада з питань науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності*, до роботи якої залучені представники всіх зацікавлених у співпраці об'єднань громадян, науковців, представників засобів масової інформації. Рада забезпечує співпрацю з міністерствами щодо організації та проведення публічних громадських обговорень з питань науково-технічної, інноваційної діяльності, інтелектуальної власності та окремих нормативно-правових актів, опрацьовує та узагальнює дані щодо проведення консультацій з громадськістю, узгодження позицій з актуальних питань.

Також, створена *Апеляційна палата* для забезпечення захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в адміністративному порядку на підставі *Закону України «Про внесення змін у деякі закони України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 року №2188-III*.

Державною службою інтелектуальної власності координується діяльність таких установ як *Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Академії правових наук України, Центр інтелектуальної власності та передачі технологій Національної академії наук України, Міжнародний центр правових проблем інтелектуальної власності при Інституті держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України*, а також *Вищого навчального закладу «Інститут інтелектуальної власності» Національного університету «Одеська юридична академія» в м.Києві*, який перебуває у підпорядкуванні *Міністерства освіти і науки України*. Навчальний заклад виконує функцію підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності: готує спеціалістів і магістрів

за спеціальністю *«Інтелектуальна власність»*, кандидатів у патентні повірені та професійних оцінювачів прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а також підвищує кваліфікацію патентознавців, суддів, викладачів вищих та загальноосвітніх навчальних закладів, фахівців силових підприємств тощо. Інститут акредитовано за **IV** рівнем (*протокол засідання ДАК № 46 від 15.07.2003р.*)

1.06.2016 р. *Кабінет Міністрів України* схвалив **Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні**, основні напрями якої організаційно передбачають:

- запровадження дворівневої структури, за якої *Мінекономрозвитку* забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, а *національний орган інтелектуальної власності* виконує окремі публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики у зазначеній сфері;
- реорганізацію системи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами.

Відповідна інституційна реорганізація передбачає ліквідацію Державної служби інтелектуальної власності та створення на базі ДП «Український інститут інтелектуальної власності» нового національного органу інтелектуальної власності.

Постановою Кабінету Міністрів України №585 від 23 серпня 2016 року здійснено перший крок на шляху реалізації концепції – ліквідовано Державну службу інтелектуальної власності і віднесено цілісні майнові комплекси державних підприємств та організацій, що належать до її сфери управління, до *Міністерства економічного розвитку і торгівлі*.

3.4.3 Діяльність українських громадських організацій у сфері інтелектуальної власності

Громадські організації України у сфері інтелектуальної власності:

❖ **Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності (ВАІВ)** має міжвідомчий характер та об'єднує Національні, галузеві академії наук України, громадські організації, творчі спілки, фонди, органи державної влади України, суб'єкти господарської діяльності, міжнародні організації.

Завдання ВАІВ:

- ✓ сприяння створенню умов для реалізації науково-технічної та мистецької творчості інтелектуального потенціалу України;
- ✓ здійснення громадського контролю за виробництвом, розповсюдженням і споживанням інтелектуальної власності в Україні;
- ✓ інформаційно-видавнича діяльність;
- ✓ законодавчі ініціативи.

❖ **Науково-виробниче об'єднання «Всеукраїнська асоціація інформаційних служб «ВАІС»**

Завдання асоціації:

- ✓ сприяння формуванню і розвитку інформаційної продукції і послуг;
- ✓ сприяння інтеграції і виходу інформаційних ресурсів у світовий інфопростір;
- ✓ сприяння міжнародному співробітництву і обміну науково-технічною інформацією;
- ✓ проведення робіт зі стандартизації у інформаційній сфері;
- ✓ сприяння підвищенню кваліфікації та перепідготовки наукових кадрів.

**❖ Навчально-науково-виробничий комплекс
"Академія інтелектуального бізнесу"**

Завдання:

- ✓ впровадження ступеневої підготовки викладачів, наукових працівників і фахівців різних галузей за наскрізними програмами
- ✓ ефективне використання науково-педагогічного, наукового та інформаційного потенціалу; навчально-лабораторної, інформаційної та виробничої бази, соціальної інфраструктури;
- ✓ підвищення кваліфікації викладачів, науковців та інформаційних спеціалістів та фахівців різних галузей народного господарства;
- ✓ спільне проведення науково-дослідних робіт, апробація та використання результатів наукових досліджень;
- ✓ розробка навчально-методичного забезпечення (програм, посібників, курсів, лекцій);
- ✓ організація належного інформаційного забезпечення процесів навчання (в межах укладених договорів та спільних планів) наукових, інформаційних спеціалістів та фахівців.

❖ Всеукраїнська асоціація патентних повірених України. Патентні повірені надають кваліфіковані послуги фізичним і юридичним особам в питаннях правової охорони, використання та захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності. За чинним законодавством саме через патентних повірених здійснюється патентування вітчизняних винаходів за кордоном і навпаки.

❖ Товариство винахідників і раціоналізаторів України займається популяризацією винахідницької діяльності, надає винахідникам і раціоналізаторам допомогу в їх діяльності.

❖ *Українська асоціація власників товарних знаків* опікується інтересами власників торговельних марок.

❖ *Інтернет-асоціаія України та ін.*

3.4.4 Законодавство України про інтелектуальну власність

До 1991 року в Україні, як і у всьому колишньому СРСР, були відсутні спеціальні закони про охорону інтелектуальної власності, а правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося в основному підзаконними актами.

Виключеннями були розділ IV – «Авторське право» і розділ VI «Винахідницьке право» *Цивільного кодексу УРСР*, а також «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції», затверджене постановою РМ СРСР від 21.03.1973 р.

Особливості радянського законодавства у сфері інтелектуальної власності:

1) *Юридичне закріплення можливості широкого використання результатів творчої праці громадян в інтересах держави і суспільства.* І авторське, і патентне право допускали примусовий викуп суб'єктивних прав на творчі досягнення у власників таких прав, можливість видачі примусових дозволів на їхнє використання.

2) *Неефективний механізм захисту порушених прав.* Передбачені законодавством санкції були незначні, а судова процедура – складною.

Після проголошення незалежності України **24 серпня 1991 року** почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність вважається прийняття *ЗУ «Про*

власність» 07.02.1991 р., яким результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані об'єктами права власності.

❖ **I етап. 1991-1994 роки**

1. Внесення положень про охорону інтелектуальної власності до законів, що регулюють окремі сфери соціально-економічної діяльності:

07.02.1991 р. -ЗУ «Про власність», розділ «Право на інтелектуальну власність»

16.04.1991 р. - ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність»

12.12.1991 р. - Митний кодекс України

18.02.1992 р. – ЗУ «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»

02.10.1992 р. – ЗУ «Про інформацію»

16.11.1992 р. – ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні»

25.06.1993 р.- ЗУ «Про науково-технічну інформацію»

21.12.1993 р. – ЗУ «Про телебачення і радіомовлення»

05.07.1994 р. – ЗУ «Про захист інформації в автоматизованих системах»

2. Підтвердження участі України в міжнародних угодах з питань захисту прав інтелектуальної власності:

25.12.1991 р. - Паризька конвенція про охорону промислової власності

- **Договір про патентну кооперацію**

- **Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків**

- **Всесвітня конвенція про авторське право**

- **Конвенція про заснування ВОІВ**

3. Прийняття, з урахуванням міжнародних регулятивних

норм, низки спеціальних законів України щодо охорони інтелектуальної власності в окремих сферах:

18.09.1992 р. - *Указ Президента України «Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні» №479/92*

21.04.1993 р. – *ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин»*

15.12.1993 р. – *ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»*

- *ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки»*

- *ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»*

23.12.1993 р. – *ЗУ «Про авторське право і суміжні права»*

4. Прийняття низки нормативних документів, що захищають економічні інтереси творчих працівників:

03.03.1992 р. - *постанова КМУ «Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва» №108*

18.11.1994 р. - *постанова КМУ «Про мінімальні ставки авторської винагороди*

за використання творів літератури і мистецтва» №784

❖ II етап. 1995-1999 роки

1. Розширення міжнародно-правової основи охорони інтелектуальної власності та приєднання до ряду угод:

25.10.1995 р. - *Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів*

03.11.1995 р. - *Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин*

01.08.1996 р. - *Договір про закони щодо товарних*

знаків

02.07.1997 р. - Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів

20.12.1998 р. - Найробський договір про охорону Олімпійського символу

2. Закріплення у **1996 р. в Конституції України (ст. 41, 54)** гарантій захисту інтелектуальної власності:

Стаття 41 проголошує право особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності.

Стаття 54 гарантує свободу творчості та захист прав інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

3. Подальший розвиток спеціального національного законодавства з виходом його на ряд нових, нетрадиційних сфер регулювання за рахунок прийняття законів України:

07.06.1996 р. – ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції»

05.11.1997 р. – ЗУ «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»

16.06.1999 р. – ЗУ «Про охорону прав на зазначення походження товарів»

4. Істотне розширення регулювання окремих питань охорони інтелектуальної власності в законах, що нормують різноманітні аспекти творчої діяльності:

10.02.1995 р. - ЗУ «Про наукову і науково-технічну експертизу»

28.02.1995 р. – ЗУ «Про інформаційні агентства»

03.07.1996 р. – 3У «Про рекламу»

05.06.1997 р. – 3У «Про видавничу діяльність»

07.10.1997 р. – 3У «Про професійних творчих працівників і творчі союзи»

13.01.1998 р. – 3У «Про кінематографію»

5. Запровадження порядку державної реєстрації прав автора на твори науки, літератури та мистецтва.

6. Здійснення перших спроб врегулювати питання розповсюдження аудіовізуальних творів і фонограм.

❖ III етап. 2000-2015 роки

1. Посилення комплексного підходу до вдосконалення охорони інтелектуальної власності.

22.12.2000 р. - Програма розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004 рр.

27.04.2001 р. - Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» №285

2003 р. - Цивільний кодекс України, книга IV "Право інтелектуальної власності"

2. Інтенсифікація участі України в системі міжнародних конвенцій і договорів з інтелектуальної власності (з акцентом на найновітніші міжнародні регулюючі норми).

29.12.2000 р. - Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків

20.05.2002 р. - Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення

3. Узгодження національного законодавства з вимогами **TRIPS - Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Світової організації торгівлі (COT)**.

❖ IV етап. 2016 р. – наш час

I. Переформатування системи адміністрування інтелектуальної власності.

01.06.2016 р. – розпорядження Кабінету Міністрів України *«Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні» №402-р*

23.08.2016 р. - постанова КМУ *«Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності» №585.*

Наразі правовідносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються окремими положеннями *Конституції України, нормами Цивільного, Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.* Також, в Україні діють більше **10 спеціальних законів** у сфері інтелектуальної власності та **100 підзаконних актів**, затверджених постановами КМУ або наказами відповідних центральних органів державної виконавчої влади, в яких переважно зазначено механізми реалізації законодавчих норм.

3.4.5 Специфіка охорони і захисту інтелектуальної власності при здійсненні зовнішньоекономічній діяльності

За законодавством України всі результати творчої інтелектуальної діяльності, визнані товарами, можуть бути об'єктами зовнішньоекономічних угод і переміщуватися через митний кордон України.

Види митного контролю за переміщенням

товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності:

↳ *безпосередній митний контроль*, що здійснюється з детальною перевіркою наявності порушень прав інтелектуальної власності на матеріальному носії за умови попереднього надання інформації правовласником у порядку, передбаченому законом;

↳ *формалізований митний контроль*, який здійснюється відповідно до **Митного кодексу України (МКУ)** із дотриманням умов переміщення певних матеріальних носіїв. При цьому митні органи перевіряють лише формальні ознаки, передбачені законодавством, без перевірки наявності чи відсутності об'єктів прав інтелектуальної власності на матеріальних носіях.

Митному оформленню підлягають лише товари зареєстровані у *спеціальному реєстрі Державної митної служби України (ДМСУ)*.

Реєстрація товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності у ДМСУ - це передбачена митним законодавством процедура засвідчення факту зацікавленості правовласника у сприянні захисту його прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України та механізм збору інформації, необхідної для виконання таких функцій митними органами.

Реєстрації у реєстрі ДМСУ підлягає *саме товар*, як предмет матеріального світу, а *не об'єкти інтелектуальної власності, що містяться в ньому*.

Це обумовлено такими чинниками:

- 1) В одному товарі можуть міститися одночасно декілька об'єктів інтелектуальної власності.
- 2) Митний контроль за своїм характером передбачає

необхідність огляду матеріального носія об'єкта інтелектуальної власності.

3) Окремо на об'єкт інтелектуальної власності вантажна митна декларація не оформлюється, кодування об'єкта інтелектуальної власності за УКТ ЗЕД не передбачено, вартість не визначається, митні обкладення не нараховуються.

4) Не всі товари з об'єктом інтелектуальної власності є економічно привабливими для підробки. Тому власник товару самостійно визначає, стосовно якої позиції товарів існує значна ймовірність порушення прав та звертається за сприянням у захисті його прав.

Порядок реєстрації товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, включаючи форму заяви власника прав на об'єкт інтелектуальної власності, перелік інформації та документів, які додаються до заяви, порядок подачі та розгляду заяви визначаються МКУ. Реєстр ведеться у електронному вигляді з правом обмеженого доступу до нього посадовців, перелік яких визначається відповідним наказом ДМСУ.

Товар проходить реєстрацію шляхом розміщення відповідної інформації в електронній *базі даних Єдиної автоматизованої інформаційної системи ДМСУ* з присвоєнням окремого шестизначного коду.

До реєстру заносяться такі відомості:

- ☞ опис об'єкта інтелектуальної власності, який дає змогу митному органу ідентифікувати його код згідно з УКТ ЗЕД;
- ☞ кольорове зображення товару; зразки об'єкта або їх фотографічне зображення;
- ☞ термін реєстрації;
- ☞ відомості про правовласника та його представників на території України: назва та місцезнаходження;
- ☞ витяг з відповідного реєстру державного органу, що

видав охоронний документ про реєстрацію в Україні права інтелектуальної власності, який засвідчує дійсність акта про реєстрацію на момент подання заяви;

- ☞ інформація про виробників, імпортерів, експортерів, перевізників, способи переміщення, основні шляхи;
- ☞ інформація про країни, виробників та способи транспортування контрафактних товарів у разі її наявності.

Після процедури реєстрації митні органи вживають наступні заходи щодо попередження переміщення через митний кордон України контрафактних товарів:

- надсилають інформацію про зареєстровані товари всім митним органам України електронною поштою з повідомленням коду реєстрації;
- здійснюють митний контроль у формах, передбачених МКУ;
- призупиняють митне оформлення товарів, пред'явлених для митного контролю та митного оформлення, в разі виявлення ознак того, що вони є контрафактними;
- забезпечують зберігання товарів щодо яких призупинено митне оформлення на складах тимчасового зберігання або на складах митних органів;
- повідомляють, не пізніше наступного робочого дня після прийняття рішення про призупинення митного оформлення, власника на об'єкти права інтелектуальної власності про факт переміщення через митний кордон України відповідних товарів;
- повідомляють, не пізніше наступного робочого дня після прийняття рішення про призупинення митного оформлення, декларанта про причини таких дій;
- дозволяють власнику прав на об'єкти права

інтелектуальної власності та декларанту брати проби і зразки товарів для проведення експертизи;

➤ порушують справу про порушення митних правил, у разі підтвердження контрафактності товарів, митне оформлення яких було призупинено;

➤ вилучають товари - безпосередні предмети правопорушення.

В разі виявлення ознак того, що товари, пред'явлені для митного контролю та митного оформлення, є контрафактними, їх митне оформлення призупиняється. Товари підлягають розміщенню на складах митних органів.

Не пізніше наступного робочого дня після дати прийняття рішення про призупинення митного оформлення товарів, митний орган повідомляє відповідного власника прав на об'єкт права інтелектуальної власності про факт переміщення через митний кордон України цих товарів, а декларанта - про причини призупинення їх митного оформлення, а також повідомляє декларантові найменування та адресу власника прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Якщо протягом встановленого терміну контрафактність товарів, щодо яких прийнято рішення про призупинення митного оформлення, буде підтверджена, митний орган в установленому порядку порушує справу про порушення митних правил, а товари - безпосередні предмети правопорушення - вилучаються.

Якщо контрафактність товарів, щодо яких приймалося рішення про призупинення митного оформлення, не буде підтверджена, ці товари підлягають митному оформленню.

Митне оформлення товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, поновлюється та

здійснюється в установленому порядку, у випадках:

- 1) наявності клопотання власника прав на об'єкти інтелектуальної власності про відсутності порушення його прав;
- 2) у разі визнання недостатніми поданих правовласником або його представником доказів контрафактності товарів;
- 3) після закінчення терміну призупинення митного оформлення об'єкта інтелектуальної власності за відсутності порушеної справи про порушення митних правил, судового рішення або іншого підтвердження контрафактності товарів.

При підготовці глави використано джерела:

- 4) Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki>
- 5) Всеукраїнські громадські організації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ip.poltava.ua/gromada>.
- 6) Дубініна А.А. Митна справа: підр. / А.А. Дубініна. – К.: ЦУЛ, 2010. – 320 с.
- 7) Особливості переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності. Коментар до Митного кодексу України [Електронний ресурс] / за ред. М.М. Каленського, П.В. Пашка. - Режим доступу: http://www.yurlib.ru/book_183.html.
- 8) Право інтелектуальної власності: Підручник /За ред. д.ю.н.,проф. О.А.Підопригори і д.ю.н., проф. О.Д.Святоцького.- К.: Видавничий дім.-2006. - 622 с.
- 9) Сайт патентного повіреного України Ващука Я.П. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.patent.km.ua>
- 10) Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.
- 11) Юрченко А. Современное состояние государственной системы права интеллектуальной собственности в Украине: организационно-правовой аспект [Электронный ресурс] / А. Юрченко // Центр исследования компьютерной преступности. – Режим доступу: <http://www.crime-research.ru>.

ГЛАВА 3.5. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.5.1 Міжнародні конвенції з питань інтелектуальної власності

На початку ХХ ст. усупільнення виробництва в розвинених країнах вийшло на новий, якісно вищий, *глобальний рівень* — утворилася світова система господарства, яка виявила себе в концентрації виробництва і утворенні монополій, що відігравали провідну роль в економіці, новій ролі банків, пануванні фінансового капіталу, поділі світу між монополістичними союзами, великими державами. Активно розгортаються процеси глобалізації ринків товарів, капіталів і робочої сили, сформувались відповідні виробнича і фінансова інфраструктури. Нові риси економічної глобалізації пов'язані з розвитком інтелектуального капіталу як авансованої інтелектуальної власності, яка в процесі свого руху потребує захисту.

Основою міжнародної системи регулювання, охорони та захисту інтелектуальної власності на сьогодні є понад **20** угод, переважна більшість яких регулюють правовідносини у сфері промислової власності. Україна приєдналася до частини договорів і продовжує роботу щодо приєднання до інших.

І група. Глобальні договори:

1) Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності

Укладена на Дипломатичній конференції в Стокгольмі **14 липня 1967 р.** з метою сприяння охороні інтелектуальної власності в цілому світі у прагненні

модернізувати та підвищити ефективність адміністрування установ у сфері охорони промислової власності, охорони літературних та художніх творів.

Україна приєдналась до Конвенції **1991 р.**

2) Угода про пов'язані з торгівлею аспекти прав інтелектуальної власності, зокрема торгівлю контрафактними товарами (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Including Trade in Counterfeit Goods – TRIP*). Інша аббревіатура – **TRIPS**.

Угода була укладена в рамках *VIII (Уругвайського) раунду переговорів ГАТТ (GATT, the General Agreement on Tariffs and Trade, Загальна Угода з тарифів та торгівлі)* **15 квітня 1994 р.** у марокканському місті Маракеш як додаток до *Угоди про заснування Світової організації торгівлі*. Поширюється на всіх членів СОТ.

Угода набула чинності **1 січня 1995 р.** Україна здобула членство в TRIPS **16 травня 2008 р.**

Угода TRIPS передбачає захист прав інтелектуальної власності за допомогою адміністративних процедур, цивільно-правові способи захисту прав, а також карні процедури та штрафи, що їх можуть застосувати до порушників прав.

Відповідно до вимог TRIPS країни-учасниці зобов'язуються забезпечити на своїй території дію таких процедур, які дозволяють здійснювати заходи, що запобігають порушенню законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності та їх недопущення. Завдяки дотриманню цієї угоди стало можливим, зокрема, проведення таких масштабних заходів як вибіркові рейди із затримання піратської продукції, а також арешт та знищення контрафактних товарів.

II група. Угоди з охорони інтелектуальної власності:

1) *Паризька конвенція про охорону промислової власності*

Перший міжнародно-правовий документ у сфері інтелектуальної власності.

Укладено **20 березня 1883 р.** одинадцятьма країнами.

На початок **2011 р.** учасниками Паризької конвенції є **173** держави, у тому числі й Україна. В країнах-учасниках Паризька конвенція діє під різними редакціями в залежності від того, який з її текстів був ратифікований країною.

Учасники Конвенції утворюють так званий ***Міжнародний союз по охороні промислової власності (Паризький союз)***.

Паризька конвенція визначила *національний режим*, за яким іноземний патентовласник в іноземній державі-учасниці користується тими самими правами, що і її власні громадяни.

2) *Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів*

Підписано у **1886 р.**

Україна приєдналася до Конвенції відповідно до **Закону України №189/95-ВР від 31 травня 1995 р.**

В основу Бернської конвенції покладено три принципи:

1. *Принцип національного режиму* полягає в тому, що твори, створені в одній країні-учасниці, повинні отримувати в інших країнах-учасницях таку ж охорону, яка надається в цих країнах творам своїх громадян.

2. *Принцип автоматичної охорони* означає, що охорона за національним режимом надається автоматично без будь-яких формальних умов реєстрації тощо.

3. *Принцип незалежності охорони* полягає в тому, що охорона надається в країнах-учасницях незалежно від наявності охорони в країнах походження твору.

3) *Мадридська угода про недопущення неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів (Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source of Goods)*

Укладена у Мадриді 1891 р.

4) *Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин / Міжнародна конвенція про охорону селекційних досягнень (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants)*

Укладена 2 грудня 1961 р. в Парижі.

Переглянута в Женеві 10.11.1972 р., 23.10.1978 р. та 19.03.1991 р.

Україна приєдналася до Конвенції відповідно до Закону України № 209/95-ВР від 2 червня 1995 р.

Держави-учасники конвенції утворюють *Союз по охороні селекційних досягнень*.

Мета Конвенції полягає у забезпеченні визнання державами-членами Союзу досягнень селекціонерів, що займаються створенням нових сортів рослин шляхом надання на них виключного права власності на основі ряду однорідних і чітко обговорених принципів.

5) *Римська конвенція про охорону суміжних прав*
Укладена в 1961 р.

Україна приєдналася до Конвенції відповідно до Закону України № 2730-III від 20 вересня 2001 р.

Конвенцією охороняються права виконавців, права виробників фонограм, права організацій мовлення.

Основним принципом Римської конвенції є *принцип національного режиму*.

6) Найробський договір про охорону олімпійського символу (*Nairobi Treaty on the Protection of the Olympic Symbol*)

Укладений у столиці Кенії Найробі **26 вересня 1981 р.** Україна приєдналась до договору **20 грудня 1998 р.**

7) Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних мікросхем (*Washington Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits*)

Укладений у Вашингтоні **26 травня 1989 р.**

Підписаний Єгиптом, Китаєм, Ганою, Гватемалою, Ліберією, Сербією, Замбією, пізніше до договору приєднались Сент-Люсія (**18.12.2000**) і Боснія та Герцеговина (**8.03.2007**).

8) Договір про Закон щодо товарного знака (*Trademark Law Treaty*)

Укладений на Дипломатичній конференції в Женеві **27 жовтня 1994 р.**

Верховна Рада України ратифікувала Договір *Законом №380/95-ВР* від **13 жовтня 1995 р.** Договір набрав чинності для України **1 серпня 1996 р.**

9) Договір про патентне право (*Patent Law Treaty (PLT)*)

Прийнятий **1 червня 2000 року** на дипломатичній конференції в Женеві.

Мета договору – гармонізувати та спростити формальні процедури, що стосуються національних та регіональних заявок та патентів.

10) Торговельна угода з боротьби з контрафакцією (*The Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA)*)

Підписана **26 січня 2012 року** у Токію.

Покликана встановити суворий нагляд за

дотриманням авторського права в *Інтернеті* й на ринку інформації та інформаційних технологій. Ідеться передусім про припинення виробництва та користування нелегальним програмним забезпеченням і закачування з *Інтернету* музики, фільмів, книжок в електронному варіанті тощо. З цією метою буде створено міжнародне об'єднання зі складною ієрархічною системою контролю за дотриманням авторських прав.

Переговори про підготовку Угоди відбувались у **2006-2007 рр.** у режимі секретності. Лише **22 травня 2008 р.** чернетку договору оприлюднив викривальний сайт «*Вікілікс*». Загалом відбулось **11** раундів переговорів у різних містах світу. На останньому з них, **2 жовтня 2010 року** в Токіо, був узгоджений остаточний текст Угоди.

Підписи під *АСТА* поставили уповноважені представники *США, Канади, Японії, держав Європейського Союзу (окрім Кіпру, Естонії та Словаччини), Швейцарії, Австралії, Мексики, Йорданії, Марокко, Нової Зеландії, Південної Кореї, Сінгапуру та ОАЕ.*

АСТА передбачає внесення змін до *Міжнародного Митного кодексу*. Відтак митники всіх держав, на які поширюється його дія, отримають право на огляд ноутбуків, *MP3*-плеєрів та стільникових телефонів на предмет наявності у них неліцензійного програмного забезпечення та музичних, відео- чи інших файлів. У разі їх виявлення власникові заборонять в'їзд до країни або притягнуть до кримінальної відповідальності.

Загроза нависне не лише над тими, хто подорожує за кордон, а й над користувачами *Інтернету*. Угодою передбачено запровадження нових вимог до *Інтернет*-провайдерів, аж до часткового розголошення

інформації, пов'язаної з діяльністю користувача. Головним ініціатором поліцейських заходів в *Інтернеті* виступають *Сполучені Штати*, які вже запровадили низку схожих заходів на своїй території.

Більшість оглядачів сходяться на думці, що *АСТА* ініціювали та пролобіювали великі американські корпорації. Насамперед — провідні голлівудські кіностудії, компанії звукозапису та розробники програмного забезпечення.

Проти «антипіратського» законопроекту виступила вся *Інтернет*-спільнота, розцінивши його як спробу запровадження цензури та придушення слова у всесвітній мережі. Після добового страйку «*Bikinediï*» та інших потужних *Інтернет*-сервісів кілька конгресменів, які брали участь у розробці скандального проекту, прилюдно їх зреклися. Багато європейських організацій оголосили про намір звернутись до *Європейського суду справедливості* про визнання *АСТА* незаконною.

Чи не найбільшу активність у боротьбі проти обмеження Інтернет-свободи виявили поляки: кількатисячні мітинги з вимогою до польського уряду не підписувати *АСТА* відбулись у *Варшаві*, *Кракові*, *Катовіце* та деяких інших містах. За декілька днів до цього хакери атакували сайти прем'єр-міністра, Сейму, міністерств культури і оборони *Польщі*.

III група. Реєстраційні міжнародні угоди:

1) Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (*Hague Agreement Concerning the International Deposit of Industrial Designs*)

Укладена **06.11.1925 р.**

Україна приєдналася до угоди відповідно до *Закону України №2992-III* від **17.01.2002 р.** Набула чинності для України **28.08.2002 р.**

Відповідно до умов Угоди заявник позбавлений необхідності патентувати промисловий зразок у кількох країнах одночасно з метою одержання там правової охорони — достатньо заявити промисловий зразок.

2) Лісабонська угода про найменування місць походження і їх міжнародну реєстрацію (*Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration*)

Укладена 1958 р.

3) Договір про патентну кооперацію (*Patent Cooperation Treaty (PCT)*)

Укладений у Вашингтоні 19 червня 1970 р.

Переглянутий 02.10.1979 р., 03.02.1984 р.

Україна — учасниця Договору з 25 грудня 1991 р.

Договір визначає спеціальну процедуру розгляду міжнародних заявок на охорону винаходів. Заявка на охорону винаходів у будь-якій договірній державі може подаватися за умовами договору як міжнародна заявка.

Держави-учасники Договору утворюють Союз для співробітництва у галузі подачі заявок на охорону винаходів, проведення за ними пошуку та експертизи, а також надання спеціальних технічних послуг.

4) Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури (*Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purposes of Patent Procedure*)

Укладений 28 квітня 1977 р.

Україна приєдналася до Договору відповідно до Закону України №474/96-ВР від 1 листопада 1996 р. Договір набрав чинності 2 липня 1997 р.

5) Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (*Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks*)

Укладений **14 квітня 1891 р.**

Верховна Рада України прийняла Закон України "Про приєднання України до Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків" №1763-III
1 червня 2000 р.

б) Сінгапурський договір про право з торговельних марок (Singapore Treaty on the Law of Trademarks)

Укладений **27 березня 2006 р.** у Сінгапурі.

Набув чинності **16 березня 2009 року.**

IV група. Договори про класифікації:

1) Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Purposes of the Registration of Marks)

Укладена у французькому місті Ніцца **15 червня 1957 р.** Переглянута в **1967 р.** в Стокгольмі і в **1977 р.** в Женеві.

Україна приєдналася до Угоди згідно із Законом України «Про приєднання України до Ніццької угоди про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків» №1782-III від **1 червня 2000 р.**

Країни - учасниці Ніццької угоди (на грудень **2000 р.** - **65** країн) в рамках Паризького союзу з охорони промислової власності створюють *Спеціальний союз*, який використовує єдину класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків. Кожна з країн-учасниць Ніццької угоди зобов'язана при реєстрації знаків слідувати МКТП і в офіційних публікаціях про реєстрацію знаків вказувати номери класів МКТП в переліку товарів / послуг, щодо яких зареєстровані знаки.

МКТП застосовується також у **70** країнах, які не є учасницями Ніццької угоди.

Використання МКТП є обов'язковим для міжнародної реєстрації знаків, здійснюваної Міжнародним бюро ВОІВ, Африканською організацією інтелектуальної власності (ОАПІ), Відомством по товарним знакам Бенілюксу (ВВМ) і Відомством з гармонізації внутрішнього ринку (товарні знаки і промислові зразки) (ОНІМ).

В основу МКТП покладена Класифікація товарів, розроблена Об'єднаним міжнародним бюро з охорони інтелектуальної власності - попередником ВОІВ - в **1935 р.** Класифікація була прийнята Ніцькою угодою і пізніше доповнена класами послуг.

Ніцькою угодою передбачено створення *Комітету Експертів*, який приймає рішення про всі зміни в Класифікації. В Комітеті представлені всі країни - учасниці Угоди. Комітет Експертів з часу набрання чинності Ніцької угоди провів **18** сесій.

Найбільш значними досягненнями Комітету стали:

- загальний перегляд форми *Алфавітного переліку товарів і послуг* (**1970 р.**);

- істотна модифікація *Загальних зауважень, заголовків класів і пояснень* (**1982 р.**);

- введення «базового номера» для кожного окремого товару / послуги (**1990 р.**);

- перегляд класу **42** із створенням класів з **43** по **45** (**2000 р.**).

Перша редакція МКТП була опублікована в **1963 р.**, друга - в **1971 р.**, третя - в **1981 р.**, четверта - в **1983 р.**; п'ята - в **1987 р.**; шоста - в **1992 р.** і сьома - в **1996 р.** З **1 січня 2002 р.** діє восьма редакція МКТП.

2) *Локарнська угода про встановлення Міжнародної класифікації промислових зразків (Locarno Agreement Establishing an International Classification for Industrial Designs)*

Укладена в швейцарському місті Локарно **8 жовтня 1968 р.**

Класи і підкласи Локарнської класифікації повинні включатися до всіх офіційних документів, що стосуються промислових зразків. Якщо здійснюються офіційні публікації про промислові зразки, то вони також мають супроводжуватися зазначенням класу і підкласу товару, форма якого є промисловим зразком.

Локарнська угода про міжнародну класифікацію промислових зразків набагато полегшує їх реєстрацію, облік та користування. Проте застосування Локарнської класифікації промислових зразків не є обов'язковим для будь-якої держави, обов'язково користуватись нею мають тільки члени Локарнського союзу. Разом з тим держави-члени Локарнської угоди про міжнародну класифікацію промислових зразків можуть поряд з цією класифікацією використовувати і свою національну, якщо вони визнають це за доцільне.

3) Віденська угода про встановлення міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків (*Vienna Agreement Establishing an International Classification of the Figurative Elements of Marks*)

Прийнята у 1973 р.

4) Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (*Strasbourg Agreement Concerning the International Patent Classification*)

Укладена у французькому місті Страсбурзі у **1971 р.** Вступила в дію **07.10.1975 р.**

У **1979 р.** до цієї Угоди були внесені поправки.

Зазначеною Угодою була заснована **Міжнародна патентна класифікація (МПК, *International Patent Classification, IPC*)**.

Відповідно до МПК галузь техніки була поділена на **8** основних розділів, що містять у собі близько

67 тисяч дрібних рубрик. Кожній рубриці присвоєно спеціальний символ, що складається з арабських цифр і літер латинського алфавіту. Відповідним символом позначається будь-який патентний документ.

Кожні п'ять років МПК переглядається у зв'язку зі зростанням кількості рубрик. Перегляд здійснює *Комітет експертів*, заснований Угодою. Усі держави-учасники є членами Комітету. Угодою про МПК заснований *Союз*, який має Асамблею.

Угоду підписали **29** держав, але насправді користуються понад **70** держав, **3** регіональних відомства і Міжнародне бюро ВОІВ.

3.5.2 Діяльність міжнародних організацій у галузі регулювання відносин інтелектуальної власності

Охорона та захист прав інтелектуальної власності потребує наявності спеціалізованих установ, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

I. Державні організації:

1. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) / World Intellectual Property Organization (WIPO)

Заснована в **1970 р.** в ході реалізації *Конвенції про створення ВОІВ*, підписаної на Дипломатичній конференції в Стокгольмі **14 липня 1967 р.**

З **1974 р.** ВОІВ є спеціалізованою установою ООН.

Штаб-квартира - Женева (Швейцарія).

На сьогодні учасниками ВОІВ є **184** держави, у тому числі й Україна.

Членом ВОІВ може стати будь-яка держава, яка є учасником одного з двох (Паризького чи Бернського) союзів, а також будь-яка держава, яка є членом ООН, однієї з спеціалізованих установ ООН, МАГАТЕ чи

учасником Статуту Міжнародного суду або ж запрошена Генеральною Асамблеєю ВОІВ приєднатися до Конвенції про створення ВОІВ.

Попередником ВОІВ було **БІПІ** (від фр. **Bureaux Internationaux Réunis pour la Protection de la Propriété Intellectuelle** – **Об'єднане міжнародне бюро захисту інтелектуальної власності**). Цю організацію було створено **1893 р.** для адміністрування *Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1883)*, а також *Паризької конвенції про охорону промислової власності (1886)*.

Основні цілі діяльності ВОІВ: 1) охорона інтелектуальної власності на глобальному рівні за допомогою співробітництва між державами і міжнародними організаціями; 2) розширення адміністративного співробітництва між союзами у сфері інтелектуальної власності.

Функції ВОІВ:

- укладення нових міжнародних договорів по вдосконаленню національного законодавства у сфері підтримання охорони інтелектуальної власності в цілому світі;
- модернізація та підвищення ефективності адміністративної діяльності міжнародних угод, що створені у сфері охорони промислової власності, а також охорона літературних і художніх творів;
- надання технічної допомоги країнам, що розвиваються;
- збір та розповсюдження інформації;
- підтримка при одночасному отриманні прав на винаходи, торгові марки, промислові зразки чи моделі в декількох країнах.

Керівні органи ВОІВ:

- **Генеральна Асамблея ВОІВ** (WIPO General Assembly).

Верховний орган ВОІВ. Членами Генеральної Асамблеї є держави-члени ВОІВ за умови, що вони також є членами *Асамблеї Паризького або Бернського Союзів*, а також *Швейцарської Конфедерації* – країни місця перебування ВОІВ. Генеральна Асамблея скликається на чергові сесії кожні **2** роки.

➤ **Конференція** (*WIPO Conference*). В діяльності органу беруть участь усі держави, що є членами ВОІВ. Скликається на чергові сесії кожні **2** роки.

➤ **Координаційний комітет** (*WIPO Coordination Committee*). Виконавчий орган *Генеральної Асамблеї і Конференції*, що виконує консультативні функції. Членами Координаційного комітету є **72** країни, в т.ч. Україна. Скликається щорічно.

➤ **Міжнародне бюро /Секретаріат** (*International Bureau*). Постійно діючий виконавчий орган.

Виконавчим головою ВОІВ є **Генеральний директор**, що обирається Генеральною Асамблеєю на термін **6** років.

У різні часи Генеральними директорами ВОІВ були: *Джордж Боденгаузе* (Голландія) у **1970-1973** рр., *Арпад Богш* (США) у **1973—1997** рр., *Каміль Ідріс* (Судан) у **1997-2008** рр. З **2008** року на цій посаді перебуває *Френсіс Гаррі* (Австралія).

У ВОІВ існують **спеціальні комітети експертів**, які засновуються рішенням Генеральної Асамблеї:

- **Постійний комітет з патентного права** (*Standing Committee on the Law of Patents - SCP*).

- **Постійний комітет із законодавства у сфері товарних знаків, промислових зразків та географічних зазначень** (*Standing Committee on the Law of Trademarks, Industrial Designs and Geographical Indications - SCT*).

- **Постійний комітет з авторського права та**

суміжних прав (*Standing Committee on Copyright and Related Rights - SCCR*).

- *Постійний комітет з інформаційних технологій* (*Standing Committee on Information Technologies - SCIT*).

У 1994 р. в Женеві був заснований **Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва** для надання послуг по альтернативному врегулюванню конфліктів при вирішенні міжнародних комерційних спорів з інтелектуальної власності між приватними сторонами відповідно до *Правил ВОІВ в галузі посередництва, арбітражу та прискореного арбітражу*. З 2010 р. Центр ВОІВ має бюро в Сінгапурі.

Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва дає можливість використовувати *Електронний модуль ВОІВ для розгляду спорів*, який дає можливість нейтральним особам в будь-якій частині світу безпечно подавати, зберігати і здійснювати пошук документів, що відносяться до предмету розгляду, в електронному онлайн-овому файлі.

В рамках *Єдиної політики врегулювання спорів у галузі доменних імен (ЄПУС)*, запропонованої ВОІВ у **грудні 1999 р.**, яка стала визнаним міжнародним стандартом у сфері позасудового врегулювання спорів, що стосуються доменних імен, Центр розглядає заяви про випадки кіберсквотингу.

З часу введення ЄПУС у **1999 р.** Центр отримав на розгляд понад **20 000** справ, що охоплюють близько **35 000** доменних імен, як в родових доменах верхнього рівня, так і доменах верхнього рівня з кодами країн. Більшість позовів (**82%**) ставилися до реєстрацій у домені *Com*.

2. *Європейська патентна організація (відомство)*

Заснована у **1973 р.** відповідно до *Європейської*

патентної конвенції (*Convention on the Grant of European Patents*), укладеної на конференції у Мюнхені **5 жовтня 1973 р.**

Штаб-квартира - Мюнхен (Німеччина).

Відкрито місцеве відділення в Гаазі (Нідерланди) та бюро у Відні (Австрія) і Берліні (Німеччина).

На сьогодні членами ЄПО є **34** країни.

Метою *Європейської патентної конвенції* є спрощення діловодства за патентними заявками в країнах Європи, тобто, замість декількох заявок, які необхідно складати різними мовами та подавати в патентні відомства різних країн, є можливість подати одну заявку на одній мові в **Європейське патентне відомство**.

Основні цілі діяльності:

- видача європейських патентів,
- поширення співробітництва між європейськими державами в галузі охорони інтелектуальної власності
- посилення патентного захисту завдяки єдиній процедурі видачі патентів.

З 1993 р. Європейська патентна організація заключає з державами-не членами ЄПО договори про розповсюдження дії європейських патентів на їх території за умови, що ці країни мають власне патентне відомство і прийняли закон про охорону інтелектуальної власності. Видані за таких умов патенти мають в цих країнах такий же захист, як і європейські патенти ЄПО.

3. Євразійське патентне відомство

Діє відповідно до *Євразійської патентної конвенції*, офіційне підписання якої відбулося **9 вересня 1994 р.** у Москві на засіданні Ради глав країн СНД.

Членами організації є **9** країн держав-учасниць СНД.

4. Міжнародний союз по охороні промислової власності (Паризький союз)

Утворено **1883 р.** відповідно до *Паризької конвенції про охорону промислової власності*. Згідно з конвенцією для одержання правової охорони промислової власності об'єкт необхідно запатентувати в країні, де передбачається одержати його охорону.

5. Союз з охорони селекційних досягнень /International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV)

Створений **1961 р.** відповідно до *Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин*.

Штаб-квартира – Женева.

Станом на **01.01.2012 р.** учасницями Союзу є **67** держав.

Кожна держава-член Союзу може визнавати за селекціонером та його правонаступниками право на новий сорт рослини, виведений ним, шляхом видачі охоронного документа або патенту. При цьому кожна держава-член Союзу може обмежити застосування цієї Конвенції у межах того чи іншого сорту, який розмножується спеціальним способом або має певне кінцеве використання.

Конвенція проголошує *принцип національного режиму*: фізичні і юридичні особи, місцепроживанням чи місцезнаходженням яких є будь-яка із держав-учасниць, користуються в інших державах-учасницях таким самим правовим режимом, яким користуються її власні громадяни за умови, що іноземні громадяни дотримуються умов і формальностей щодо визнання та охорони прав селекціонерів.

6. Африканська організація інтелектуальної власності (АОПІ)

Поширює чинність своїх патентів і реєстрацій

промислових зразків на африканські держави: *Бенін, Берег Слонової Кості, Буркіна-Фасо, Габон, Гвінея, Гвінея-Бісау, Камерун, Конго, Мавританія, Малі, Нігер, Сенегал, Того, Центральноафриканська Республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея.*

II. Недержавні організації:

- *Азіатська асоціація патентних повірених (АРАА)*
- *Асоціація власників європейських товарних знаків (MARQUES)*
- *Асоціація власників інтелектуальної власності (ІРО)*
- *Асоціація власників товарних знаків Європейського співтовариства (ЕСТА)*
- *Група власників товарних знаків у галузі фармацевтики (PTMG)*
- *Ліцензійне товариство (LES)*
- *Міжнародна асоціація авторів літературних і художніх творів (АЛАІ)*
- *Міжнародна асоціація адвокатів (ІВА)*
- *Міжнародна асоціація власників товарних знаків (ІНТА).*
- *Міжнародна асоціація з охорони промислової власності (АІРРІ)*
- *Міжнародна асоціація з розвитку навчання і досліджень у сфері інтелектуальної власності (АТРІР)*
- *Міжнародна коаліція по боротьбі з підробками (ІАСС)*
- *Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів (SIZAC)*
- *Міжнародна ліга конкурентного права (LIDC)*
- *Міжнародна торгова палата (ІСС)*
- *Міжнародна федерація винахідницьких*

асоціацій (IFIA)

- *Міжнародна федерація виробників фонограм (IFPI)*
- *Міжнародна федерація патентних повірених (FICPI)*
- *Союз спеціалістів, що практикують у сфері промислової власності (UNION) та ін.*

3.5.3 Альтернативний світовий рух вільної культури: копілефт, free software, Creative Commons, піратський інтернаціонал

Проблема захисту інтелектуальної власності стала однією з причин того, що технологічна революція почала перетворюватися із шляху до свободи – на шлях до рабства у світовому масштабі. Число творів, патентів і торгових марок збільшується щодня, як і неминуче зростають витрати володільців інтелектуальних прав на відстеження порушень та лобіювання власних інтересів.

Якщо проаналізувати всю законодавчу базу, генеровану людиною по сьогоднішній день, то можна дійти висновку, що основною метою права інтелектуальної власності є забезпечення монополії на результат творчої діяльності. Однак в сучасних умовах система починає піддаватися суворій критиці.

Альтернативою доктрини суворого захисту став неформальний рух **копілефт** (*copyleft, copy - примірник, копія; left - ліво, лівий*) – концепція і практика використання законів права інтелектуальної власності для забезпечення неможливості обмежити будь-якій людині право використовувати, змінювати та розповсюджувати вихідний твір і твори, похідні від нього.

Походження назви пов'язано із грою зі словом

«копірайт»: *right* - омонім, що позначає в англійській мові як право в юридичному сенсі, так і поняття «правий» (праворуч), що вказує на відносно просторове розташування сторін; у свою чергу, англійське *left* - «лівий» (ліворуч). Якщо «копірайт», можна буквально перекласти як «права копія», то «копілефт» - це «ліва копія». Ще одне значення назви - «забути копію».

Основне копілефт-гасло: «*всі права перекручено*».

Розгорнута латинська літера в колі © - відбитий символ авторського права – є символом копілефт. На відміну від символу авторського права, символ копілефт не має юридичного значення.

Копілефт - це загальний метод зробити твір вільним і вимагати, щоб всі похідні твори (модифіковані та розширені версії) були також вільними. На противагу традиційному підходу до авторського права, при якому обмежується свобода копіювання творів, копілефт прагне використовувати закони про авторське право для розширення прав і свобод людей. Правовласники використовують концепцію копілефт, щоб у будь-якої людини у світі було право використовувати, змінювати та розповсюджувати як вихідний твір, так і твори, похідні від нього, і ніхто не міг би обмежити це право.

Копілефт зародився в середовищі IT-фахівців. Автором концепції вважається **Ричард Столлман** - американський програміст, організатор руху вільного програмного забезпечення і його головний апологет.

З метою розвитку наукового співробітництва необхідно було забезпечити, щоб вихідні тексти програм, написаних розробниками програмного забезпечення, залишалися доступними для читання і критики всьому науковому співтовариству із збереженням авторства творів.

Для цього **Ричард Столлман** сформулював

поняття «**вільне програмне забезпечення**» (**free software**), в якому відбилися принципи відкритої розробки програм у науковому співтоваристві, сформовані в американських університетах в **1970-ті роки**.

Принципи вільного програмного забезпечення:

- 1) Програму можна вільно використовувати з будь-якою метою («*нульова свобода*»).
- 2) Можна вивчати, як програма працює, і адаптувати її для своїх цілей («*перша свобода*»). Умовою для цього є доступність вихідного тексту програми.
- 3) Можна вільно поширювати копії програми («*друга свобода*»).
- 4) Програму можна вільно покращувати і публікувати свою поліпшену версію - з тим, щоб принести користь всьому співтовариству («*третья свобода*»). Умовою є доступність вихідного тексту програми і можливість внесення до нього модифікацій і виправлень.

Програма, що задовольняє всім чотирьом перерахованим принципам, є гарантовано відкритою і доступною для модернізації та виправлення помилок і дефектів, не має обмежень на використання та поширення, а тому може вважатися вільною.

Потрібно підкреслити, що відповідні принципи *обумовлюють доступність вихідних текстів програм* для загального використання, критики і поліпшення, проте ніяк *не обумовлюють пов'язані з поширенням програм грошові відносини*, в тому числі не наполягають на безоплатності.

В англійських текстах часто виникає плутанина, оскільки слово «*free*» англійською означає не тільки «*вільний*», але й «*безкоштовний*», і нерідко вживається по відношенню до безкоштовного програмного забезпечення, яке розповсюджується без стягнення

плати за використання, але недоступне для зміни користувачами і спільнотою, тому що його вихідні тексти не опубліковані. Таке безкоштовне програмне забезпечення зовсім не є вільним. Вільне програмне забезпечення цілком можна поширювати, стягуючи при цьому плату, однак дотримуючись при цьому критеріїв свободи: кожному користувачеві надається право отримати вихідні тексти програм без додаткової плати (за винятком ціни носія), змінювати їх і поширювати.

Відкритий доступ до вихідних текстів програм є ключовою ознакою вільного програмного забезпечення, тому запропонований дещо пізніше *Еріком Реймондом* термін «*програмне забезпечення з відкритим вихідним текстом*» (*open source software*) вважається навіть більш вдалим для позначення даного феномена, ніж запропонований *Столлманом*. *Столлман* наполягав на відмінності цих двох понять, так як слова *open source*, на його думку, вказували лише на наявність властивості вільного програмного забезпечення, необхідної для реалізації двох із чотирьох свобод - можливості побачити вихідний код.

☺?! В *СРСР* приблизно в ті ж роки безкоштовним (в т. ч. для *Майкрософт*) поширенням програм фонду алгоритмів і програм *НДІ фізичних проблем ім. П. Л. Капіци* (понад 10 ГБ вихідних текстів) на умовах спадкування безкоштовності похідних творів займався *Є. Л. Косарев*. За давністю років важко визначити, хто був автором ідеї - *Столлман* або *Косарев*.

Задекларувавши критерії вільного програмного забезпечення, члени руху стали поширювати свої програми у відповідності із своїми принципами, але без документального оформлення: інакше кажучи, спочатку вільні програми поширювалися взагалі без ліцензії.

Однак прецедент, що стався з самим *Ричардом Столлманом* переконав його в тому, що документальне оформлення є необхідним для вільного програмного забезпечення. *Ричард Столлман* займався розробкою текстового редактора *Emacs* на основі початкових текстів *Джеймса Гослінга*. Свого часу *Гослінг* вільно роздавав свої вихідні тексти всім зацікавленим. Проте в якийсь момент *Гослінг* продав права на розповсюдження *Emacs* компанії *UniPress*, яка змусила *Столлмана* припинити поширення його версії *Emacs*. Цей інцидент змусив *Столлмана* переписати заново ті частини початкового тексту *Emacs*, які тепер належали *UniPress*, після чого він розробив власну ліцензію на своє програмне забезпечення.

У **1989 році** була опублікована копілефтна вільна ліцензія на програмне забезпечення *GNU GPL - General Public License* («*Основна громадська ліцензія*»). Ліцензія, сформульована *Столлманом*, як і ліцензія на невірне програмне забезпечення, являла собою типовий договір, у якому автор (власник авторських прав) обумовлював права користувача щодо програми. Проте *GPL*, на відміну від типової власницької ліцензії, надавала користувачеві права, які є критеріями вільної програми: отримувати вихідні тексти програм, змінювати їх, поширювати змінені і незмінені версії. У ліцензії обумовлювалась також принципова для *Столлмана* захисна умова поширення вільного програмного забезпечення: жоден користувач, що зробив модифіковану версію вільної програми, не мав права поширювати її, не дотримуючись усіх принципів вільного програмного забезпечення, тобто робити модифікацію вільної програми невірною.

Щоб підкреслити відмінність ліцензії *GNU* від типових власницьких ліцензій (*copyright*), був

придуманий термін *copyleft*. Дія копілефт заснована на тому, що похідні роботи в більшості випадків успадковують ліцензії своїх складових; якщо в програмі використовується невелика частина стороннього коду під *GPL*, то вся програма і її похідні повинні поширюватися під *GPL*, поки вони є похідними цього коду. З цієї причини ліцензії, подібні *GNU GPL*, іноді називають також «вірусними ліцензіями». Мається на увазі ймовірність того, що публікація на умовах *GPL* призводить до створення позитивного мережевого ефекту зворотного зв'язку, при якому протягом певного часу неперервно розростається обсяг копілефт-матеріалу.

Види копілефт:

- **Суворий** - означає, що існують засоби «примусового» застосування копілефт до різних видів похідних робіт.
- **Слабкий** - використовується в тих ліцензіях, за умовами яких не всі види похідних робіт успадковують ліцензії (часто має значення, в який саме спосіб була створена похідна робота).
- **Частковий** - означає, що на частину матеріалу не розповсюджується дозвіл на необмежені модифікації, наприклад, копілефт на мистецькі твори іноді є небажаним чи просто неможливим.

Повний — означає, що всі частини роботи (окрім самої ліцензії) можуть бути модифіковані будь-ким. Будь-яка «повна» копілефт ліцензія автоматично містить *вимогу спадковості* (в англійській мові використовується термін *share-alike*), яка означає, що будь-які свободи, що діють для оригінальної роботи, повинні залишитись такими ж і для будь-яких її похідних.

Копілефт використовується і в мистецтві, особливо у тих випадках, коли традиційне поняття інтелектуальної власності стає на перешкоді

повноцінній творчій співпраці чи поширенню та розповсюдженню її результатів. Копілефт-ліцензії на художні твори є відмінними від копілефт-ліцензій на програмне забезпечення тим, що в них чітко розмежовуються оригінальна робота та її копії і тим, що вони базуються на поняттях, які не завжди можуть бути об'єктивно застосовані на практиці (щось на зразок декларації намірів). Наприклад, особливою вимогою копілефт-ліцензії на мистецький витвір є висловлення/демонстрація поваги до оригінального автора, тоді як для програмістів дотримання копілефт як такого є максимальною повагою чи визнанням, яке автор може отримати. Іншими словами, копілефт у мистецтві повинен базуватися на ширшому наборі понять, які мають відношення до авторських прав.

Ідея копілефт, яка б базувалася на патентному праві все частіше пропонується і для патентів. Обговорюється варіант на кшталт фонду відкритих патентів, який би дозволяв безгонорарне користування патентами на певних умовах (відмова у праві на новий патент, якщо він, в свою чергу, не вноситься до такого фонду).

З точки зору апологетів копілефт, автори, які захищають права на свій твір, можуть цілком компенсувати свої трудовитрати за десяток років. Однак головними захисниками максимального продовження термінів дії копірайту є спадкоємці авторів, а також компанії, які різними способами вступають у володіння спадщиною творця. На думку прихильників руху прагнення монополістів максимально довго зберігати контроль за правом використання твору з матеріальної точки зору є цілком зрозумілим, але від цього страждає все людство.

У 1998 році громадський діяч *Лоуренс Лессиг*

почав подорожувати по університетських містечках *США* з критикою надмірно жорстких законів копірайту, що дало поштовх до створення у *Свартморському коледжі* першого *об'єднання «Студенти за вільну культуру»* в рамках єдиного руху вільної культури.

У **1999 році** *Лессиг* подав позов про визнання закону *Sonny Bono* неконституційним і довів справу до *Верховного суду США*, проте у позові відмовили сімома голосами проти двох.

Рух вільної культури, прийнявши ідеали руху вільного програмного забезпечення, розширив їх за межі галузі програмного забезпечення на всі об'єкти культури та мистецькі роботи, виступаючи за вільне поширення і зміну творів у вигляді відкритого контенту за допомогою мережі Інтернет та інших засобів масової інформації.

У **2001 році** за підтримки *Центру суспільного надбання (Center for the Public Domain)* *Лоуренс Лессиг, Хел Абельсон і Ерік Елдред* заснували **Creative Commons (CC)** - некомерційну організацію, яка створила безкоштовні для використання типові договори - вільні і невольні публічні ліцензії, за допомогою яких автори і правовласники можуть висловити свою волю і поширювати свої твори більш широко і вільно, а споживачі контенту легально і більш просто користуватися цими творами.

Етимологія назви *Creative Commons* [kr'eɪtɪv 'kɒmənz] походить з англійської мови: *creative* - творчий, авторський; *commons* - громади, прості люди (люд) і їх майно, юр. право спільного володіння.

Creative Commons розташувалась на базі *Стенфордської школи права (Stanford Law School)*. Також допомагали при створенні стипендіати і студенти *Berkman Center for Internet & Society при Гарвардській*

школі права. 16 грудня 2002 року організація опублікувала для безкоштовного використання кілька ліцензій, відомих як *ліцензії Creative Commons*, що стали альтернативою копірайт-ліцензіям.

☺?! У 1968 році американський економіст *Гаррет Хардін* опублікував статтю під назвою «*Трагедія громад*» (англ. *The Tragedy of the Commons*). У цій статті він виказав власні думки щодо однієї з найбільш обговорюваних економіко-соціальних дилем епохи. Згідно з *Хардіном*, речі, які нікому не належать, але які можуть бути використані усіма, завжди приречені на сумний кінець. Він використовував метафору пастухів, що мають спільну ділянку землі, на якій всі мають право пасти своїх корів. На думку *Хардіна*, в інтересах кожного пастуха, пасти стільки корів, скільки можливо на цій землі, навіть якщо це в результаті шкодить громаді. Пастух отримує всі вигоди від додаткової корови, в той час як збиток громаді є загальним для всієї групи. В момент, коли всі пастухи приймуть індивідуально раціональне рішення, громада буде знищена, і постраждають усі пастухи.

Теоретики *Creative Commons* і в першу чергу *Лоуренс Лессиг*, стверджують, що у випадку спільного використання творчих та інтелектуальних продуктів ця проблема зникає, тому що кожен твір підвищує свою соціальну цінність в міру того як більша кількість людей може отримати з цього користь. Крім того, інтелектуальні продукти не схильні до погіршення та фізичного зносу, тому що людська творчість не знає кордонів. Таким чином, спільно використовувані продукти дійсно перетворюються на «творчі громади».

На українську мову існують переклади назви *Creative Commons* як «*Творчі громади*», «*Творчі співтовариства*», «*Креативні спільноти*». Раніше, також, пропонувалися варіанти «*Креативна комуна*», «*Творче надбання*», «*Громадське творче надбання*», «*Громадські твори*», «*Творче співтовариство*» та ін. В даний час жодний конкретний варіант перекладу назви не прижився та на всіх рівнях використовують оригінальну латинську назву.

Ліцензії *Creative Commons* дозволяють авторам-творцям повідомити, від яких прав вони хотіли б відмовитися, а які права вони залишають за собою. Цей підхід був названий «*some rights reserved*» - «деякі права застережені», на протипагу системі авторського права, де за замовчуванням «всі права захищені».

Нововведення *Creative Commons* полягало в тому, що вони додали до *GNU* ліцензії програміста Ричарда Столлмана метадані для обробки інформації про авторське право комп'ютерами і максимально спростили ідею для використання не юристами, а простими людьми, створивши так звані «короткі описи ліцензій» із зрозумілими позначеннями. Ліцензії *Creative Commons* юридично не суперечать, не протидіють і не замінюють авторське право, а навпаки засновані на ньому і використовують його закони, проте, завдяки більш ліберальному підходу, фактично сприймаються як опозиція копірайту.

9 січня 2003 року випущена перша книга за ліцензією *Attribution-NoDerivs-NonCommercial 1.0* («*Down and Out in the Magic Kingdom*», автор Копі Доктору).

У **2004 році** опубліковані ліцензії *версії 2.0*, у **2005 році** - *версії 2.5*, у **2007 році** - *версії 3.0*.

У **2008 році** за ліцензією *CC* випущений перший музичний альбом (*група Nine Inch Nails*).

У **2009 році** *Вікіпедія* переходить на ліцензію *CC* як основну ліцензію для контенту.

Сьогодні на *Creative Commons* вказують як на організацію, що сприяє переосмисленню ролі «спільної власності» в «інформаційну еру». *Creative Commons* надала інституційну, практичну та юридичну підтримку окремим особам і групам, бажаючим експериментувати і комунікувати з культурою більш вільно. Організація

Creative Commons отримала премії *Golden Nica Award* і *Ars Electronica*.

У **2011 році** *Creative Commons* налічувала у складі своєї партнерської мережі понад **100** організацій у більш ніж **70** юрисдикціях по всьому світу (в тому числі представництво в Україні - «*Creative Commons Україна*»). Виконавчими директорами СС протягом існування організації були *Лоуренс Лессиг, Джой Іто, Кетрін Кесерлі*.

Ліцензії та інструменти Creative Commons:

<i>Ліцензії</i>	<i>Інструменти</i>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>CC Attribution</i> (CC-BY) - ліцензія дозволяє іншим поширювати, редагувати і брати за основу ваш твір до тих пір, поки вони вказують ваше авторство. Це найбільш вільна з пропонованих ліцензій. Рекомендована для максимального поширення і використання неліцензійних матеріалів. ➤ <i>CC Attribution-NonCommercial</i> (CC-BY-NC) –на відміну від версії CC-BY не дозволяє комерційного використання творів. ➤ <i>CC Attribution-ShareAlike</i> (CC-BY-SA) - є найпопулярнішою ліцензією, що вирвалася в лідери в липні 2009 року. Ліцензія дозволяє іншим редагувати, виправляти і брати за основу ваш твір до тих пір, поки вони вказують ваше авторство і ліцензують нові творіння на ідентичних умовах. Ця ліцензія часто порівнюється з "<i>копілефтними</i>" вільними і <i>open source</i>-ліцензіями на 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>CC Zero</i> (CC0) ➤ <i>Public Domain Mark</i> ➤ <i>Founders Copyright</i> (копірайт батьків-засновників США) - відмова від 70-річного терміну захисту авторських прав і заміна його на 14-річний, який існував у минулому ➤ <i>CC Plus</i> (CC+) - спосіб поширювати твір за некомерційною ліцензією і в той же час передавати комерційні права за іншою ліцензією і заробляти гроші

<p>програмне забезпечення. Всі нові твори, засновані на ваших, будуть поширюватися за цією ж ліцензією і також будуть дозволяти комерційне використання. Ліцензія CC-BY-SA використовується <i>Wiki</i>-ресурсами.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>CC Attribution Non-commercial Share Alike</i> (CC-BY-NC-SA) – заснована на версії CC-BY-SA, але на відміну від неї не дозволяє комерційного використання творів. ➤ <i>CC Attribution-NoDerivs</i> (CC-BY-ND) - ліцензія дозволяє лише скачувати ваші твори і ділитися ними з іншими до тих пір, поки вказується ваше авторство. При цьому твори в жодному разі не можуть змінюватись. ➤ <i>CC Attribution Non-commercial No Derivatives</i> (CC-BY-NC-ND) - ліцензія є максимально жорсткою з шести існуючих, дублює версію CC-BY-ND за винятком неможливості комерційного використання творів. 	
<p>Застарілі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Sampling Plus</i> (списана в 2011 р.) ➤ <i>NonCommercial Sampling Plus</i> (списана в 2011 р.) ➤ <i>DevNations</i> (списана в 2007 р.) ➤ <i>Sampling</i> (списана в 2007 р.) ➤ <i>NoDerivs</i> (списана в 2004 р.) ➤ <i>NoDerivs-NonCommercial</i> (списана в 2004 р.) ➤ <i>NonCommercial</i> (списана в 2004 р.) ➤ <i>NonCommercial-ShareAlike</i> (списана в 2004 р.) ➤ <i>ShareAlike</i> (списана в 2004 р.) 	<p>Застарілі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Public Domain Dedication and Certification</i> (списаний у 2010 р.)

Ліцензії *Creative Commons* знайшли вжиток у сфері культури, освіти, науки, застосовуються урядовими і державними організаціями, музичними спільнотами, компаніями звукозапису та ін. За найскромнішими оцінками станом на **грудень 2010 року** у всьому світі за різними ліцензіями *Creative Commons* поширюється більше **400** мільйонів творів.

Creative Commons створювалися в умовах юридичної системи США. Версія, розроблена для США і заснована тільки на законах США, одночасно була версією для всього світу за замовчуванням і називалася «*Generic*» («Загальна»). Тому для роботи в інших країнах була потрібна адаптація ліцензій до законів конкретної країни. Для вирішення даної проблеми був заснований проект *iCommons (International Commons - міжнародні громади)*.

З виходом версії 3.0 ліцензії **23 лютого 2007 року** ситуація кардинально змінилася. Була створена універсальна міжнародна версія ліцензій, що замінила собою «*Generic*», та окрема версія «*Unported*» («Непортована») для США, яка базувалась не на законах США, а на міжнародних угодах про авторські права - *Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів, Римській конвенції 1961 року, Договору ВОІВ щодо авторського права 1996 року, Договору ВОІВ щодо виконання і фонограм 1996 року і Всесвітній конвенції про авторське право (в редакції від 24 липня 1971 року)*.

Ліцензії *Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0, Attribution 3.0 і Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0* перекладені на українську мову.

Всі шість поточних основних ліцензій *Creative Commons* мають інноваційну трирівневу структуру. Кожна ліцензія починається як традиційний юридичний

документ. Крім того, ліцензії доступні у форматі, що можуть читати особи, які не мають спеціальної юридичної освіти - версія загального опису *Commons Deed*, яка являє собою довідник для ліцензіарів та ліцензіатів, що узагальнює і виражає найбільш важливі умови ліцензійної угоди та представляє їх у зручному для користувача інтерфейсі. Остання складова ліцензії – версія *Machine readable* – це короткий виклад ключових свобод та зобов'язань, написаних у форматі *CC Rights Expression Language (CC REL)*, який можуть розуміти пошукові та офісні програми, а також інші системи програмного забезпечення.

Проекти, що використовують ліцензії та інструменти Creative Commons

- **Державні сайти і міжнародні організації:** президентські сайти Росії, США, Вірменії, Болгарії, Мексики; Державний портал Нідерландів; Британська бібліотека; ЮНЕСКО.
- **Освітні заклади та енциклопедії:** Московський державний інститут міжнародних відносин; Московський державний університет; Університет Флориди; Університет Мічигану; Масачусетський технологічний інститут; науковий журнал *Public Library of Science*; *Wikipedia*.
- **Інструменти для пошуку контенту:** *Google*; *Yahoo*; веб-браузер *Mozilla Firefox*; архів мультимедіа-ресурсів *The Internet Archive*; *ccHost* - серверне програмне забезпечення сайтів *ccMixter* і *Open Clip Art Library*; *Open Directory Project*; *Freebase*; *Powerhouse Museum*; *Genomes Unzipped*; *GlaxoSmithKline*; *Public.resource.org*; *Indymedia*; *LibriVox*.
- **Аудіо та музика:** *Gnomoradio*; *Audiotool*; *Starfrosch MP3*; *Radiohead*; *Free Music Archive*; хостинг музики з функціями організації спільноти і магазином *Audiofarm*;

архів-хостинг музичних альбомів *Jamendo*; радіостанція *WYRR*; архів електронної музики *Ektoplazm*; музичний архів *Electrobel Community* (Англія); радіо *iRATE* (Англія); *Adrenalinic Sound* (Італія); *Dogmazic* (Франція); *USC* (Росія)

- **Фото та зображення:** *Flickr*; *Picasa*; *Panoramio*; *Everystockphoto.com*; *compfight.com*.
- **Відео:** *YouTube*; *Vimeo*; *Blip.tv*; *Al Jazeera*; *TED*; *Blender Foundation*; *Star Wreck*; *Nasty old people*.
- **Картографія:** *OpenStreetMap*; *Wikimapia*; *SimpleGeo*.
- **Інше:** *Adobe*; *Coca-Cola*; *Фонд Сороса*; *Open Source Initiative*; *Free Software Foundation*; Московська група користувачів *Linux*; *Mozilla Росія* та ін.

Міжнародний рух піратських партій

PPI (*Pirate Parties International*) / «Піратський інтернаціонал» є головною організацією міжнародного руху піратських партій.

Заснований у **2006 році** в *Швеції*, зареєстрований в **жовтні 2009 року** в Бельгії як неурядова організація.

PPI підтримує і координує створення національних піратських партій. Основна мета піратських партій всього світу - реформування законодавства у сфері авторського права і патентів. Як правило на порядку денному піратських партій - зміцнення прав на приватне життя.

Першою з піратських партій була **Піратська партія Швеції** (*Swedish Piratpartiet*), заснована **1 січня 2006 року**. На виборах до Європейського парламенту в **2009 році** *Піратська партія Швеції* отримала **7,13%** голосів і одне місце в *Європейському парламенті* (два місяця після ратифікації *Лісабонської угоди*).

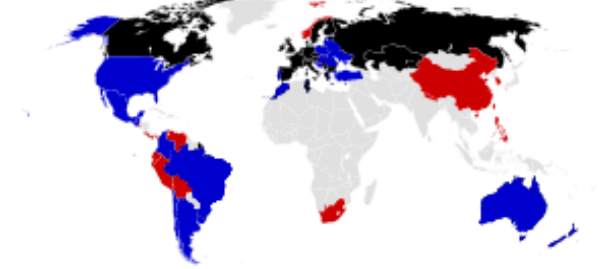
Натхненні шведською ініціативою піратські партії

були офіційно засновані в 33 країнах.

У червні 2007 року члени *PPI* зустрілися у Відні для обговорення стратегії майбутнього руху. Конференція була названа «*Next Step Politics!? Pirates to Brussels in 2009!?*» (Політика наступного кроку!? Пірати в Брюсселі 2009!?). Зустріч була організована *Віденською академією мистецтв* і групами активістів, таких як *monochrom* і *Перетворення свободи (transforming freedom)*.

18 вересня 2011 року *Піратська партія Німеччини* на державних виборах отримала 8,9% голосів виборців, що дозволило їй пройти до міського парламенту Берліна.

Члени Інтернаціоналу:

- Офіційно зареєстрована партія
- Активна, але не зареєстрована партія
- Обговорення в Піратському Інтернаціоналі
- Немає піратської партії

Офіційно зареєстровані:

- Австрія: *Piratenpartei Österreichs*
- Болгарія: *Пиратска Партія*
- Чехія: *Česká pirátská strana*
- Данія: *Piratpartiet*
- Фінляндія: *Піратська Партія Фінляндії*
- Франція: *Parti Pirate*
- Німеччина: *Piratenpartei Deutschland*

- Люксембург: *Piraterpartei Lëtzebuerg*
 - Нідерланди: *Piratenpartij Nederland*
 - Польща: *Partia Piratów*
 - Іспанія: *Partido Pirata*
 - Швеція: *Piratpartiet*
 - Великобританія: *Pirate Party UK*
 - Швейцарія: *Piratenpartei Schweiz*
 - США: *United States Pirate Party*
- Активні, але не зареєстровані:**
- Аргентина: *Partido Pirata Argentino*
 - Австралія: *Pirate Party Australia*
 - Бельгія: *Pirate Party Belgium*
 - Бразилія: *Partido Pirata do Brasil*
 - Канада: *Pirate Party of Canada / Parti Pirate du Canada*
 - Чилі: *Partido Pirata de Chile*
 - Кіпр: *Cyprus Pirate Party Cyprus*
 - Естонія: *Eesti Piraadipartei*
 - Ірландія: *Pirate Party Ireland / Páirtí Foghlaithe na hÉireann*
 - Італія: *Partito Pirata Italiano*
 - Казахстан: *Пиратська партія Казахстану*
 - Литва: *Piratu Partija*
 - Мексика: *Partido Pirata Mexicano*
 - Нова Зеландія: *Pirate Party of New Zealand*
 - Португалія: *Partido Pirata Português*
 - Румунія: *Partidul Piraților*
 - Росія: *Пиратская партия России*
 - Сербія: *Piratska Partija Srbije*
 - Словаччина: *Slovenská pirátska strana*
 - Словенія: *Piratska stranka Slovenije*
 - Туреччина: *Korsan Partisi*
 - Уругвай: *Partido Pirata en Uruguay*
 - Україна: *Пиратська партія України*

Обговорюється в РРІ: формування партій в Боснії і Герцеговині, Греції, Колумбії, Венесуелі та Перу.

Piratbyrån Піратський комітет

Piratbyrån - шведська некомерційна організація, що займається пропагандою ідей відміни авторського права і підтримкою людей, які ведуть боротьбу з копірайтом. Є засновником відомого *BitTorrent-трекера The Pirate Bay*, однак з початку жовтня **2004 року** юридично з ним ніяк не пов'язана.

Комітет намагається популяризувати точку зору на розповсюдження інформації, протилежну позиції сучасних лобістських груп копірайту. Поширює антикопірайтні новини, веде інтернет-форум, присвячений файлообміну, проблемам інтелектуальної власності, піратства та цифрової культури, організовує лекції, медіа-піар і щорічні демонстрації. У **2005 році** *Piratbyrån* презентував ліцензію «*Kopimi*». (від англ. «*Copy me*» - «скопійю мене») - альтернативу вільним копілефт-ліцензіям та ліцензіям СС. Розроблена як повна протилежність копірайту, *kopimi* дозволяє копіювати авторські роботи для будь-яких цілей, комерційних чи некомерційних.

31 травня 2006 року в осередках *Piratbyrån* та *The Pirate Bay*, які були розташовані в одному і тому ж будинку, був проведений поліцейський рейд з метою «розслідування можливої незаконної діяльності». В ході рейду були конфісковані **186** серверів і затримано трое адміністраторів. Поліцейський наліт був санкціонований шведською владою після погрози застосування торгових санкцій до Швеції з боку США (про причетність *IFPI*, *MPAA* і американського посольства йдеться в доповіді шведського омбудсмена).

У червні 2010 року з'явилася інформація про офіційне припинення діяльності та закриття організації.

The Pirate Bay Піратська бухта

TPB (The Pirate Bay) - найбільший у світі *BitTorrent-індексатор* та каталог для пошуку файлів.

TPB був запущений з ініціативи шведської організації *Piratbyrå* в листопаді 2003 року, але з початку жовтня 2004 року існує як окрема організація.

У 2008 році студенти *Голландського інституту Piet Zwart* - учасники **TPB** написали і виклали у відкритий доступ програму-розширення до браузера *Mozilla Firefox*, назвавши його «*Пірати Амазонки*». Завдяки програмі, при відвідуванні сайту онлайнового магазину «*Amazon*» на сторінках каталогів навпроти назви товару (книг, музики або ігор) з'являлось посилання для безкоштовного скачування файлу з трекера *The Pirate Bay*. Скандал розігрався неабиякий, тому роздача була зупинена студентами, які не бажали судової тяганини.

30 червня 2009 року компанія з випуску програмного забезпечення *Global Gaming Factory* намагалася придбати *The Pirate Bay* за **7,8 млн.дол.** з наміром перетворити сайт файлообмінних мереж в законний бізнес.

На поточний момент підтримка сайту здійснюється *Готфрідом Свартхольмом (Gottfrid Svartholm, «anakata»)*, *Фредеріком Нейом (Fredrik Neij, «TiAMO»)* і *Петером Сунде (Peter Sunde, «broker»)*.

Станом на **січень 2012 року** сайт *ThePirateBay.org* знаходився на **75** місці у світі за кількістю відвідувань в рейтингу *Alexa*.

Місіонерська церква копізму

Церква Копізму (від англ. *Сору те* - «копіюю мене») - спільнота, яка виступає за вільний інформаційний простір, в якому обмін знаннями вважається священним. Заснована у Швеції та у відповідності зі шведським законодавством офіційно визнана релігією. Станом на **2012 рік** має офіційні відділення в США, Канаді та Росії.

Символ послідовників *Копізму*: комбінація клавіш *Ctrl + C* (копіювати) і *Ctrl + V* (вставити).

Догмати церкви:

- ✓ Всі знання для всіх (англ. *All knowledge to all*);
- ✓ Пошук знань священний (англ. *The search for knowledge is sacred*);
- ✓ Обмін знаннями священний (англ. *The circulation of knowledge is sacred*);
- ✓ Копіювання священно (англ. *The act of copying is sacred*).

Згідно з діючими нині у більшості країн нормами законодавства у разі конфлікту людини, що прийняла копізм як релігію, з організацією, яка займається захистом авторських прав, можливим є посилання на віросповідання у офіційних судових розглядах, що загрожує апологетам копірайту звинуваченнями в релігійній нетолерантності.

При підготовці глави використано джерела:

1. Відкрита публічна бібліотека [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// www.vesna.org.ua/](http://www.vesna.org.ua/)
2. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)
3. Державна система охорони права інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://www.fasgeo.ru>.

4. Когут У.П. Напрями використання вільного програмного забезпечення у вищій школі [Електронний ресурс] / У.П. Когут. - Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

5. Овчаренко А. Система міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / А.Овчаренко // Юридичний журнал «Юстиніан». – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.

6. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sips.gov.ua/>

7. Портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК*

Автор – фізична особа, творчою працею якої створено твір.

Авторське право – розділ цивільного права, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Аналог – об'єкт, близький за технічною суттю, призначенням або функціями до заявленого об'єкта винаходу і відомий з існуючого рівня техніки. При виборі аналогів необхідно керуватися подібністю сукупності його ознак до сукупності ознак винаходу. Найбільш близький аналог називається "прототипом".

Асоціативний знак – товарний знак, що є тотожним (аналогічним) або схожим зі знаками, вже зареєстрованими тією самою особою щодо однорідних товарів і послуг. Наслідком реєстрації асоціативного знака є неможливість передачі права на такий знак іншим особам через ймовірність їх змішування на підставі схожості.

Аудіовізуальний твір – твір, що зафіксований на певному матеріальному носії у вигляді серії

* Використано матеріали Вільної енциклопедії «Вікіпедія». – URL: [http:// www.ru.wikipedia.org/wiki](http://www.ru.wikipedia.org/wiki)

послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, що відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів.

База даних (компіляція даних) - сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів комп'ютера) чи інших засобів.

Венчурний бізнес - пов'язаний з великим ризиком вид бізнесу, орієнтований на практичне використання технічних новинок, результатів наукових досягнень, ще не випробуваних на практиці.

Виключні права – права, що надають власникам можливість здійснювати певні, визначені законом дії, які не можуть здійснити інші особи без згоди власника цих прав.

Винагорода – платежі, здійснювані особами, які використовують товари авторів, виконання творів, фонограми і радіотелепередачі, на користь авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій телерадіомовлення та інших заінтересованих

правовласників у тій мірі, в якій їх права охороняються щодо відповідного використання.

Винахід – це вирішення завдань у будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони і визнане компетентним державним органом.

Винахідник – фізична особа, творчою працею якої створений винахід.

Винахідницький рівень – критерій патентоздатності винаходу, що характеризує його неочевидність для середнього фахівця в конкретній галузі знань.

Відтворення – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формах, які може зчитувати комп'ютер.

Відчуження прав – надання уповноваженим державним органом дозволу на використання запатентованого об'єкта інтелектуальної власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому відповідної компенсації.

Вільне використання – можливість використання твору, що впливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору в певних випадках без одержання дозволу, однак з дотриманням умов, установлених законодавством, які в основному

стосуються використання й охорони особистих немайнових прав автора.

Власник охоронного документа – особа (фізична або юридична), на ім'я якої виданий охоронний документ, чи її правонаступник.

Географічне зазначення – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Гудвіл – нематеріальний актив, що являє собою різницю між балансовою та ринковою вартістю компанії.

Дата пріоритету об'єкта промислової власності – дата, що береться до уваги при визначенні першості у набутті права на об'єкт промислової власності. Дата пріоритету може бути встановлена за датою подання заявки на видачу охоронного документа до національного патентного відомства чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, якщо за цією заявкою не заявлено конвенційний чи виставочний пріоритет.

Депонування рукопису – передача вузькоспеціальних робіт переважно у вигляді машинописного оригіналу на збереження до бібліотеки та інформаційних центрів, що інформують спеціалістів про їх наявність і видають їх копії для вивчення.

Дисконтування – визначення поточної вартості грошового потоку з урахуванням його вартості, яка прогнозується на майбутнє.

Добросовісна практика – норма, що визначає допустимість вільного використання творів шляхом ілюстрування з освітньою метою.

Доменне ім'я – унікальне цифрове позначення, що використовується для адресації ресурсів в мережі Інтернет.

Експертиза на локальну новизну – складова частина кваліфікаційної експертизи, що встановлює локальну новизну винаходу.

Експертиза формальна – дослідження матеріалів заявки з метою перевірки наявності необхідних документів, дотримання заявником установлених вимог до них і розгляд питання про те, чи належить заявлена пропозиція до об'єктів, яким надається права охорона.

Загальновідомий знак – це товарний знак, що в результаті використання став відомим широкому колу споживачів. Реєстрацію товарного знака, який є відтворенням, імітацією або перекладом загальновідомого знака, відхиляють або визначають недійсною. Забороняється використання знака, який може призвести до змішування із загальновідомим знаком.

Загальнодоступні відомості – відомості, що містяться у джерелах інформації, з якими будь-яка особа може

ознайомитися або про зміст яких може дізнатися законним шляхом.

Закінчення строку охорони. Після закінчення встановленого строку охорони твори стають суспільним надбанням та можуть вільно і безкоштовно використовуватися будь-якою особою. Якщо твір стає суспільним надбанням, майнові права на нього втрачаються безповоротно.

Захист інформації – це сукупність організаційно-технічних заходів та правових норм для запобігання заподіяння шкоди інтересам власника інформації чи автоматизованої системи та осіб, які користуються інформацією, зокрема, внаслідок несанкціонованого використання або псування інформації.

Захист права власності – це застосування правових засобів для усунення або запобігання порушенню цього права. Здійснюється в установленому законодавством адміністративному або судовому порядку. У разі встановлення факту порушення порушник може бути притягнутий до дисциплінарної, цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Заявка – це сукупність документів, складених відповідно до вимог чинного законодавства, що подаються до компетентного органу на видачу охоронного документа.

Заявник – це фізична або юридична особа, що подає заявку на видачу охоронного документа.

Знак для товарів і послуг (торговельна марка) –

позначення для вирізнення товарів і послуг, вироблених і наданих одними виробниками від однорідних товарів і послуг, вироблених і наданих іншими виробниками.

Ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав – встановлення відповідності об'єкта оцінки наявним вихідним даним та інформації про нього.

Інжиніринг – здійснення за контрактом з іноземним замовником ряду робіт і надання послуг, включаючи проведення передпроектних робіт і наукових досліджень, укладання проектних пропозицій і техніко-економічних обґрунтувань будівництва промислових та інших об'єктів, розроблення технічної документації, конструкторське розроблення техніки і технології, консультації та авторський нагляд під час монтажу, пусконаладжувальних робіт, консультації економічного, фінансового або іншого характеру.

Інновація (нововведення) – новостворені (застосовані) і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.

Інтелектуальна власність - закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах.

Інформація про управління правами – інформація, у тому числі в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і суміжних прав та

автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право і суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і суміжних прав.

Капіталізація – визначення вартості об'єкта оцінки на підставі очікуваного доходу від його використання.

Кіберсквотинг - протизаконна діяльність, що полягає у реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені із несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі або торговельній марці, яка належить іншій особі.

Колективне управління авторськими і суміжними правами – система управління, відповідно до якої суб'єкти названих прав передають спеціально створеним організаціям право ведення переговорів щодо укладення угод про умови експлуатації творів, виконань та фонограм авторів різними категоріями користувачів, право надання дозволів та здійснення контролю за таким використанням, збирання відповідної винагороди та розподіл її між суб'єктами авторського права та суміжних прав, право виконання інших повноважень щодо забезпечення реалізації прав суб'єктів авторського і суміжних прав.

Колективний знак – товарний знак, який слугує для позначення товарів (послуг), що мають єдині якісні характеристики і виробляються (надаються) підприємствами, пов'язаними в господарсько-правовому або організаційно-правовому відношенні.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності

– взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Комерційна таємниця – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які, як правило мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційне (фірмове) позначення – позначення, яке дає можливість вирізнити особу, що виробляє або реалізує товари та послуги, з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

Контрафакція – підробка; порушення авторського і суміжних прав у результаті відтворення і розповсюдження чужого твору, порушення виключного права патентовласника, несанкціоноване використання товарних знаків тощо.

Копілефт – концепція і практика використання законів авторського права для забезпечення неможливості обмежити будь-якій людині право використовувати, змінювати та розповсюджувати вихідний твір і твори, похідні від нього.

Копірайт - форма захисту інтелектуальної власності. Копірайт захищає літературні, музичні, хореографічні, графічні, архітектурні твори, фотографії, ігри і т.д. Копірайтом, однак, не можуть бути захищені ідея,

процедура, процес, принцип і т.д., оскільки заборона на їх використання унеможливить створення нових і оригінальних робіт на їх основі.

Корисна модель – результат інтелектуальної діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним використанням пристрою.

Крос-ліцензія – це ліцензія, яка закріплює передачу прав інтелектуальної власності на декілька об'єктів (взаємне надання прав користування власниками різних охоронних документів за умови, якщо здійснення комерційної або виробничої діяльності неможливе без порушень прав один одного).

Ліцензіар – фізична чи юридична особа, яка є власником охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності, виступає стороною в ліцензійному договорі як сторона, що надає іншій стороні (ліцензіату) право на використання об'єкта.

Ліцензія – дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що надається на підставі ліцензійного договору, адміністративного рішення компетентного державного органу або рішення суду.

Майнові права – суб'єктивні права учасників правовідносин, що пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну.

Медіація — вид альтернативного врегулювання спорів, здійснюваний із залученням незацікавленого,

нейтрального посередника, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати ситуацію так, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси усіх учасників конфлікту.

Мерітократія - система суспільних відносин, в якій особа оцінюється та отримує визнання виключно за особисті досягнення, а на владні посади обираються та призначаються виключно найкомпетентніші люди, незалежно від їхньої статі, етнічного чи соціального походження, партійної належності, релігійних переконань чи матеріального стану.

Наукове відкриття – встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу.

Немайнові права – суб'єктивні права учасників правовідносин, що не мають економічного змісту, забезпечують нематеріальні інтереси особи, належать до категорії абсолютних прав.

Нематеріальний актив – права на об'єкт інтелектуальної власності, які можуть бути ідентифіковані та утримуються підприємством як немонетарний актив з метою використання для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях тощо.

Непрямий захист - це законодавчо встановлена у деяких країнах норма, згідно з якою дія патенту, виданого на спосіб одержання продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний цим способом.

Новизна – критерій охороноздатності: визначається за

сукупністю знань, так званим "рівнем техніки".

Ноу-хау – повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги особі, яка їх одержала.

Об'єкти оцінки – майно та майнові права, які підлягають оцінці.

Об'єкти права інтелектуальної власності – права на літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компоновання (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці.

Оприлюднення твору – здійснення за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права або суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

Опублікування твору, фонограми, відеограми – випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права або суміжних прав, виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості,

здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами.

Опціон – ліцензія, яка надає право ліцензіату на детальне ознайомлення з об'єктом інтелектуальної власності з метою прийняття рішення щодо доцільності здійснення угоди.

Організація ефірного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі і з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на відстань сигналу за допомогою провідникового, оптоволоконного чи іншого виду кабелю.

Особисті права – права, надані для охорони інтересів, що належать до особистості. Ці права опосередковано стосуються вимог авторів або виконавців щодо

використання їх творів або виконань.

Офіційний патентний бюлетень - це офіційне видання патентного відомства, яке містить публікації про права на об'єкти промислової власності відповідно до національного патентного законодавства або міжнародних договорів і угод з питань охорони промислової власності.

Охоронний документ – документ, що забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності – це процес визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності у грошовому вираженні.

Патент – це охоронний юридично-технічний документ, що видається уповноваженим компетентним державним органом і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності.

Патентна грамота – офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику незалежно від кількості власників патенту.

Патентна документація - сукупність патентних документів.

Патентна інформація – будь-яка інформація, що міститься в патентних документах.

Патентна чистота – юридична властивість об'єкта техніки, що полягає в можливості його використання у

певній країні без порушення діючих на її території охоронних документів виключного права.

Патентний повірений – це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє їх інтереси перед судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Патентовласник – фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкт промислової власності.

Патентоздатність – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин).

Патентування – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові знаки, сорти рослин).

Паушальний платіж – твердо зафіксована у ліцензійній угоді сума винагороди, яка встановлюється на основі оцінок можливого економічного ефекту і очікуваних прибутків покупця ліцензії.

Піратство – відтворення опублікованих творів або фонограм будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція радіотелепередач без відповідного дозволу.

Плагіат – недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне з творчою діяльністю та нормами моралі та закону, що охороняє авторське право.

Похідний твір – твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову.

Походження товарів – належність товарів до певного місця, з якого вони походять, тобто місця їх виготовлення, видобування або перероблення. Походження товарів може бути географічним і негеографічним. Зокрема, географічне походження – це країна, регіон або певна місцевість, а негеографічне походження товару – це пряме відношення (належність товару до певного виробника (підприємства), що його виробляє, видобуває або переробляє.

Права післякористування – це право на вільне використання у межах визначеної території винаходу, якщо його використання почалося або були зроблені необхідні приготування для використання в період тимчасового припинення дії патенту.

Право попереднього користування - право будь-якої фізичної або юридичної особи, яка до дати подання заявки до патентного відомства або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету в інтересах своєї діяльності добросовісно використовувала чи зробила необхідні приготування для використання заявленого

винаходу, корисної моделі, промислового зразка на безоплатне продовження такого використання або на використання, передбачене зазначеною підготовкою.

Правонаступництво – це перехід прав та обов’язків від однієї особи до іншої.

Пріоритет – першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності.

Програма – сукупність живого виконання і (або) запису, що складаються із зображень і (або) звуків, втілених у сигнали, і випромінюються з метою подальшого розповсюдження.

Провайдинг інновацій – це посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації інноваційних розробок через консалтинговий супровід, венчурне фінансування та інноваційне бізнес-проекування з метою просування на ринок інноваційної продукції.

Промислова власність – це вид інтелектуальної власності, що охоплює права на такі об’єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Промислова придатність – здатність винаходу бути застосованим у промисловому виробництві.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності

людини у галузі художнього конструювання.

Прототип – це найближчий за суттєвими ознаками до об'єкта винаходу аналог, відомий з існуючого рівня техніки. При виборі прототипу з кількох аналогів беруть до уваги кількість суттєвих ознак, що збігаються або близькі до ознак об'єкта винаходу, та технічний результат при використанні обох об'єктів. Ознаки прототипу використовують при складанні формули винаходу, де вони визначаються спільними з ознаками винаходу родовими поняттями.

Публічне виконання – подання за згодою суб'єктів авторського або суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

Раціоналізаторська пропозиція – пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, установи, міністерства, відомства, до якої вона подана, і передбачає зміну або удосконалення: конструкції вибору; технології виробництва; складу матеріалу.

Реінжиніринг - інженерно-консультаційні послуги з перебудови систем організації та управління виробничо-торговими й інвестиційними процесами господарського об'єкта з метою підвищення його

конкурентоздатності і фінансової стійкості.

Репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній, оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Рейдерство - поглинання (захоплення) одного суб'єкта господарювання або його власності іншим.

Рівень техніки – сучасний ступінь розвитку конкретної галузі техніки, з якою порівнюють нові винаходи.

Роялті – виплата ліцензійної винагороди шляхом періодичних відрахувань, які встановлюють у вигляді фіксованих ставок на базі розрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії (база роялті) і виплачуються ліцензіатом через певні проміжки часу.

Рукопис - оригінальний примірник письмового твору в тому вигляді, в якому його зафіксував автор.

Свідоцтво про реєстрацію знака для товарів і послуг – охоронний документ, що засвідчує право його власника на використання знака для товарів і послуг і розпорядження ним, а також заборону його використання іншими способами.

Секретний винахід (секретна корисна модель) – винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесenu до державної таємниці.

Службовий винахід – винахід, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків або за дорученням роботодавця-винахідника.

Сорт рослин – окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка задовольняє умови надання правової охорони.

Співавторство – створення об'єктів інтелектуальної власності у результаті спільної праці двох або більше фізичних осіб.

Спотворення твору – будь-які внесені до твору зміни, що спотворюють справжнє значення або форму його вираження і є порушенням особистих немайнових і майнових прав.

Страхування – економічні відносини стосовно захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання різних форм власності протягом періоду, в якому відбуваються певні події (страхові випадки), за рахунок майнових коштів, що формуються із сплачених ними внесків (страхових премій).

Строк охорони – передбачений законом строк правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.

Суб'єкт права інтелектуальної власності – творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до закону чи

договору.

Субліцензія – письмове повноваження ліцензіата (надане зі згоди ліцензіара) на використання об'єкта інтелектуальної власності третьою особою.

Суміжні права - права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права). Охорона об'єктів суміжних прав здійснюється без шкоди охорони творів авторським правом.

Суспільне надбання – об'єкти інтелектуальної власності, строк дії прав на які закінчився.

Технічні засоби захисту – технічні пристрої і технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і суміжних прав при сприйнятті і(або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Топографія інтегральної мікросхеми – зафіксоване на матеріальному носіїві просторо-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Торговельна марка – позначення, у тому числі комбінація позначень, призначене та придатне для вирізнення товарів і послуг однієї особи від товарів і послуг інших осіб.

Трансфер технологій – розповсюдження науково-технологічних знань прикладного характеру відносно процесів, методів виробництва та інноваційних продуктів всередині галузі, між галузями та між країнами, яке включає в себе комерціалізацію наукових розробок, тобто передачу нової технології (інновації) в комерційне використання, а також розповсюдження вже існуючих технологій.

Умови патентоздатності – умови, за яких об'єкт промислової власності може набути правової охорони. Для винаходу – якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним. Для корисної моделі – якщо вона є новою і промислово придатною. Для промислового зразка – якщо він є новим. Для сорту рослин – якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, вирізняльним, однорідним та стабільним.

Фірмове найменування – це позначення, що належить до розрізняльних знаків, слугує для розпізнання підприємства, виділення його серед інших.

Фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору.

Форма вираження твору – метод, за допомогою якого можливе сприйняття твору.

Формула в заявці на патент або патенті – стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак

винаходу (корисної моделі), достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом.

Франчайзинг – вид бізнесу, система передачі чи продажу ліцензій на технологію і товарний знак.

Цивілізація - результати матеріальної і духовної діяльності людей, а також спосіб відтворення суспільних відносин. Цивілізація поєднує в собі перетворену людиною природу та засоби цього перетворення, людину, що засвоїла культуру і здатна жити і діяти в окультуреному середовищі, а також сукупність суспільних відносин як форм соціальної організації культури, що забезпечують її існування та розвиток.

Цитата - дослівно наведений уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору для підтвердження або ілюстрації тієї чи іншої думки. Цитата обов'язково береться в лапки.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

1. Авторське право: Конспект лекцій / Укладач Шинкаренко І.В. – Красноармійськ: Красноармійський індустріальний інститут державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», 2010 – 68 с.
2. Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право (2-е вид., стереотип.) / В.М. Антонов. – К.: КНТ, 2006. – 520 с.
3. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник/ В.Д.Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 431с.
4. Бондаренко С.В. Авторське право і суміжні права / С.В. Бондаренко – К.: Ін-т інтелектуальної власності і права, 2005. – 260 с.
5. Букша К.С. Управление деловой репутацией. Российская и зарубежная PR-практика / К.С. Букша. – М.: Изд-во „Вильямс”, 2007. – 144 с.
6. Бутнік-Сіверський О. Економіка інтелектуальної власності: Конспект лекцій для студентів / О. Бутнік-Сіверський. - К.: ПВІП, 2003. - 145 с.
7. Данилина Е.А. Товарный знак в системе брендинга информационных технологий / Е. А. Данилина, А. М. Цапенко. — М.: Информационно-издательский центр «Патент», 2007. — 64 с.
8. Дахно И. И. Англо-русский толковый словарь по интеллектуальной собственности / И. И. Дахно. — К. : ВИРА-Р, 1997. — 384 с.
9. Демченко Т.С. Недобросовісність заявника у законодавстві про товарні знаки / Т.С.Демченко. – К.: ТОВ “Лазурит-Поліграф”, 2007. – 85 с.
10. Демченко Т.С. Охрана товарных знаков (сравнительно-правовой анализ): изд. 2-е, перераб. и

- доп. / Т.С. Демченко. — К.: Інститут держави та права ім. В.М.Корецького НАН України, 2005.— 208 с.
11. Демченко Т.С. Правове регулювання промислової власності в Європі та в Україні: принципи побудови та шляхи зближення / Т.С. Демченко. —К.: вид-во “Преса України“. — 2005.— 64 с.
12. Дмитришин В.С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності: Конспект лекцій для студентів спеціальності "Інтелектуальна власність" 7(8).000002 / В.С. Дмитришин. – К.: "Інст. інтел. власн. і права", 2005. – 212 с.
13. Дорошенко О.Ф. Судова експертиза у цивільних справах щодо порушення прав інтелектуальної власності / О.Ф. Дорошенко. – К.: ТОВ “Лазурит-Поліграф”, 2008. – 206 с.
14. Дроб’язко В.С. Колективне управління авторським правом і суміжними правами: європейський досвід і національна практика / В.С. Дроб’язко – К.; ПП “Авокадо”, 2006. – 88 с.
15. Дроб’язко В.С. Актуальні проблеми захисту прав об’єктів інтелектуальної власності В.С. Дроб’язко. – К.: ТОВ “Лазурит-Поліграф”, 2007. – 128 с.
16. Дроб’язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник / В.С. Дроб’язко, Д. Лонг. – К.: “К.І.С.”, 2007. – 448 с.
17. Дроб’язко В.С. Охорона баз даних: міжнародні, регіональні, національні аспекти В.С. Дроб’язко. – К.: ТОВ “Лазурит - Поліграф”, 2008. – 132 с.
18. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І.Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречак та ін. — К.: ВД "Професіонал", 2004. — 960 с.
19. Економіко - правові проблеми в сфері

інтелектуальної власності: Монографія / кол. авторів: Орлюк О.П., Бутнік-Сіверський О.Б., Ревуцький С.Ф., Нежиборець В.І., Федченко Л.Ю. та ін.; кер. авт. колективу, наук. ред. д.е.н., проф. Бутнік-Сіверський О.Б. – К.; ПП “Авокадо”, 2006. – 380 с.

20. Економіко-правові теоретичні та практичні аспекти переходу економіки України на інноваційну модель розвитку: Монографія / кол. авторів: Орлюк О.П., Бутнік Сіверський О.Б., Нежиборець В.І., Ревуцький С.Ф. та інш.; кер. авт. колективу, наук. ред. д.ю.н. Орлюк О.П., д.е.н. Бутнік Сіверський О.Б. – К.: ТОВ “Лазурит-Поліграф”, 2008. – 323 с.

21. Жаров В. О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: Навч. посіб. – 2-ге вид. / В.О. Жаров. – К.: Ін-т інтелектуальної власності, 2002. – 388 с.

22. Захист прав інтелектуальної власності (досвід Сполучених штатів Америки) / За загальною редакцією Святоцького О., Дроб’язко В. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 368 с.

23. Захист прав інтелектуальної власності в контексті вступу до СОТ / Навч. Посібник за ред. Пятницького В.Т. – К.: UEPLAST, К.І.С. УАЗТ, 2004. – 736 с.

24. Збірник законодавчих актів України з питань інтелектуальної власності / Уклад.: В.О. Жаров, Н.В. Максимова; за ред. М.В. Паладія. – К.: Альфа-ПК, 2006. – 434 с.

25. Інститут патентних повірених: міжнародний досвід та національна практика. Монографія / кол. авторів: Боровик П.А., Коваленко Т.В., Тверезенко О.О. – К.: ТОВ “Лазурит – Поліграф”, 2008. – 192 с.

26. Інтелектуальна власність: Словник- довідник / За заг.ред. О.Д. Святоцького. - у 2-х т.: Т.1 Авторське право і суміжні права / За ред. О.Д. Святоцького, В.С.

Дроб'язка. — Уклад.: В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. — 356 с.

27. Каплун І.П. Інтелектуальна власність: навч. посібн. [Електронний ресурс]/ І.П. Каплун. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. - Режим доступу: <http://www.elkniga.info>.

28. Конспект лекцій з курсу «Інтелектуальна власність» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.vkjournal.ru/doc/1203550>.

29. Коссак В.М. Право інтелектуальної власності: Підручник. / В.М.Коссак, І.Є. Якубовський. -К.: «Істина». -2007.- 206 с.

30. Крайнев П. Інтелектуальна економіка. Управління промисловою власністю / П.Крайнев. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – 348 с.

31. Крайнев П. Патентування винаходів в Україні / П.Крайнев, Л. Работягова, І. Дятлик. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. - 340 с.

32. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / А.І. Кубах. – Харків: ХНАМТ, 2008. – 149 с.

33. Курс «Інтелектуальна власність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.users.kpi.kharkov.ua./pravo/methods.htm>.

34. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисловие М. Федотова. — М.: Радомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.

35. Махнуша С.М. Інтелектуальна власність: конспект лекцій / С.М. Махнуша, С.М. Фролов. – Суми: Вид-во СумДУ, 2012. – 115 с.

36. Мельник О. М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус / О.М. Мельник. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2003 – 156 с.

37. Нагорний Є.І. Патентно-кон'юнктурні дослідження: конспект лекцій для спец. 8.1801001 «Управління інноваційною діяльністю» / Є.І. Нагорний. – Суми: Вид-во СумДУ, 2013. – 169 с.
38. Нестуля Т.В. Правові засади захисту від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Практика застосування органами Антимонопольного комітету України законодавства про захист від недобросовісної конкуренції: Навчальний посібник / Т.В. Нестуля. - К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2007. - 164 с.
39. Опалінський Ю. В. Право інтелектуальної власності в системі права України: Конспект лекцій для студентів спеціальності «Інтелектуальна власність» / Ю.В. Опалінський. – К.: Ін-т інтелектуальної власності і права, 2000. – 44 с.
40. Особливості переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності. Коментар до Митного кодексу України [Електронний ресурс] / за ред. М.М. Каленського, П.В. Пашка. - Режим доступу: http://www.yurlib.ru/book_183.html.
41. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчик та ін. – К.: Форум, 2002. – 319 с.
42. Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності / Тематична збірка // Укладачі: П.М.Цибульов, Г.Н.Сердюк, С.М.Болелій. - К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. - 328 с.
43. Пастухов О. Авторське право в Інтернеті / відп.редактор О.Підопригора. - К.: вид."Школа", 2004.— 142 с.
44. Патентное право: конспект лекций учебного курса / Составители Кожарская И.Ю., к.ю.н. Прахов Б.Г

- К.: ЗАО «Инст. интеллектуальной собств. и права», 2000. - 140 с.
45. Пічкур О. Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві / О.Пічкур. – К.: ПП “Авокадо”, 2006. – 804 с.
46. Потехіна В.О. Інтелектуальна власність: Навч. пос. / В.О. Потехіна. – К.: Центр учбової літератури, 2008.– 414 с.
47. Право интеллектуальной собственности на рационализаторское предложение / О. Святоцький, П. Крайнев, Б. Прахов. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – 128 с.
48. Право інтелектуальної власності Європейського союзу та законодавство України: монографія / Ю.М.Капіца, С.К. Ступак, В.П. Воробйов, за ред.: Ю.М. Капіци. – К.: Слово, 2006. – 1103 с.
49. Право інтелектуальної власності: Підручник /За ред. д.ю.н.,проф. О.А.Підпригори і д.ю.н., проф. О.Д.Святоцького.- К.: Видавничий дім.-2006. - 622 с.
50. Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, галузеві аспекти: Монографія / Кол. авторів: Орлюк О.П., Святоцький О.Д., Демченко Т.С., Крижна В.М., Штефан О.О. та ін.; кер.авт. колективу, наук.ред. Орлюк О.П.. – К.: ПП “Авокадо”, 2006. – 416 с.
51. Розенберг П. Основи патентного права США / П.Розенберг. – М.: Прогресс, 1979. – 462 с.
52. Симкин Л.С. Программы для ЭВМ: правовая охрана (правовые средства против компьютерного пиратства). – М: Из-во «Городец», 1998. – С. 166.
53. Тофіло А.В. Набуття прав інтелектуальної власності: навчальний посібник / А.В. Тофіло, О.Д. Левічева. – К.: Держ. ін-т інтел. власн., 2008. – 300 с.
54. Управління інтелектуальною власністю /

[Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю].
Монографія. – К.: «К.І.С.», 2005. – 448 с.

55. Хромушкина Е.В. Тенденции развития правового регулирования секретных изобретений / Е.В.Хромушкина. - М.:ИНИЦ Роспатента, 2004.- 132 с.

56. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. – 108 с.

57. Цибульов П.М. Управління інтелектуальною власністю / П.М. Цибульов. – К.: Держ. ін-т інтел. власн., 2009. – 312 с.

58. Цыбулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности / П.Н. Цыбулев. – К.: "Институт интеллектуальной собственности и права" – 2003. – 184 с.

59. Цыбулев П.Н.. Маркетинг интеллектуальной собственности: учебное пособие / П. Н. Цыбулев. – К.: ГИИС, 2008. – 184 с.

60. Черевко Г.В. Інтелектуальна власність: Навч. посіб./ Г.В.Черевко – К.: Знання, 2008. – 412 с.

61. Штефан О. Проблеми реалізації угоди TRIPS в національному законодавстві України / О.Штефан. – К.: ПП “Авокадо”, 2006. – 80 с.

62. Штефан О.О. Авторське право у рекламі / О.Штефан. – К.: ТОВ “Лазурит - Поліграф”, 2008. – 149 с.

63. Юскаєв В.Б. Інтелектуальна власність: навч.посіб. у 2-х част., ч.1 / В.Б. Юскаєв. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 124 с.

64. Юскаєв В.Б. Інтелектуальна власність: навч.посіб. у 2-х част., ч.2 / В.Б. Юскаєв. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 141 с.

ПРАКТИКУМ

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО КУРСУ

1. Знання та інформація в умовах постіндустріального суспільства.
2. Видатні результати досліджень університетів та дослідних центрів світу в XXI столітті.
3. Інтелектуальна власність як право на результат творчої діяльності.
4. Етимологія походження терміну «Інтелектуальна власність»
5. Співвідношення власності та інтелектуальної власності.
6. Історія розвитку авторського права.
7. Історія розвитку патентного права.
8. Пропріетарна концепція права інтелектуальної власності
9. Концепція виключних прав.
10. Еволюція економічних теорій інтелектуальної власності.
11. Сучасні альтернативні теорії інтелектуальної власності (теорія невласності, колективної власності, від'ємного простору власності)
12. Юридичні передумови розвитку відносин інтелектуальної власності.
13. Технологічні передумови розвитку відносин інтелектуальної власності.
14. Соціально-економічні передумови розвитку відносин інтелектуальної власності.
15. Подвійна природа права інтелектуальної власності.
16. Суб'єкти права інтелектуальної власності.

17. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності.
18. Авторське право.
19. Суміжні права.
20. Право інтелектуальної власності на винахід.
21. Право інтелектуальної власності на корисну модель.
22. Право інтелектуальної власності на промисловий зразок.
23. Патентування вітчизняних винаходів за кордоном.
24. Винаходи, що становлять державну таємницю.
25. Право інтелектуальної власності на селекційні досягнення.
26. Право інтелектуальної власності на топографії інтегральних мікросхем.
27. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторські пропозиції.
28. Право інтелектуальної власності на наукові відкриття.
29. Комерційна таємниця.
30. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування.
31. Право інтелектуальної власності на торгову марку (знак).
32. Право інтелектуальної власності на зазначення походження товарів.
33. Легітимне набуття права інтелектуальної власності.
34. Патентна інформація та документація.
35. Спадкування інтелектуальних прав.
36. Ідентифікація прав на об'єкти інтелектуальної власності.
37. Колективне управління правами інтелектуальної власності.

38. Суспільство як суб'єкт права інтелектуальної власності. Суспільне надбання.
39. Держава як володілець прав інтелектуальної власності. Підстави набуття державою прав інтелектуальної власності.
40. Правовий статус патентних повірених.
41. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності.
42. Інфраструктура комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні.
43. Форми трансферу технологій.
44. Договори у сфері інтелектуальної власності.
45. Ліцензійна діяльність у сфері інтелектуальної власності.
46. Роялті та система паушальних платежів: переваги і недоліки.
47. Ризики комерціалізації інтелектуальної власності.
48. Всесвітньовідомі бренди.
49. Концепція франчайзингу.
50. Венчурний бізнес.
51. Інжиніринг.
52. Сучасні проблеми оцінки інтелектуальної власності.
53. Підходи та методи оцінки вартості нематеріальних активів.
54. Облік нематеріальних активів.
55. Особливості оподаткування нематеріальних активів.
56. Митне оформлення при здійсненні міжнародної торгівлі правами інтелектуальної власності.
57. Гудвіл як специфічний нематеріальний актив.
58. Життєвий цикл об'єкта права інтелектуальної власності.
59. Маркетинг інтелектуальної власності.

60. Страхування інтелектуальної власності.
61. Управління інтелектуальною власністю.
62. Інформаційне забезпечення управління інтелектуальною власністю.
63. Види порушень прав інтелектуальної власності.
64. Ринок контрафактної продукції.
65. Поняття охорони і захисту прав, їх співвідношення.
66. Охоронні документи у сфері інтелектуальної власності.
67. Стратегії правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.
68. Роль медіації у вирішенні конфліктів між суб'єктами права інтелектуальної власності.
69. Захист прав інтелектуальної власності в арбітражі.
70. Судовий захист права інтелектуальної власності.
71. Адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності в Україні.
72. Правові прецеденти в історії розвитку права інтелектуальної власності.
73. «Корпоративні війни» в сучасному світі.
74. Економічне шпигунство та конкурентна розвідка.
75. «Піратство» у сфері інтелектуальної власності.
76. Діяльність Державної служби інтелектуальної власності України.
77. Роль громадських організацій України в регулюванні відносин інтелектуальної власності.
78. Законодавство України у сфері охорони інтелектуальної власності.
79. Кримінальні злочини у сфері інтелектуальної власності в Україні.
80. Міжнародні угоди у сфері інтелектуальної власності.
81. Діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної

- власності.
82. Співпраця України з міжнародними організаціями у сфері інтелектуальної власності.
 83. Європейська та Євразійська регіональні патентні системи.
 84. Зарубіжне патентування. РСТ.
 85. Паризька конвенція.
 86. Бернська конвенція.
 87. Женевська конвенція.
 88. Угода TRIPS.
 89. Угода АСТА.
 90. Міжнародні класифікації винаходів, промислових знаків, товарів та послуг.
 91. Список США «Спеціальні 301».
 92. Актуальні проблеми та тенденції розвитку інтелектуальної власності в сучасному світі.
 93. Копірайт та копілефт.
 94. Громадські організації – противники патентно-копірайтної монополії.
 95. Рух вільної культури.
 96. Інтелектуальна власність в епоху Інтернет.
 97. Інвестування коштів в дослідження урядом та бізнесовими структурами України.
 98. Глобальні інноваційні вузли сучасності.
 99. Кіберсквотинг.
 100. Універсальна стратегія розгляду спорів щодо доменних імен Всесвітньої організації з інтелектуальної власності.

ПІДСУМКОВІ ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Право інтелектуальної власності:*

- A. являє собою виключні майнові права на результати інтелектуальної діяльності
- B. являє собою немайнові права на результати інтелектуальної діяльності
- C. має подвійну природу

2. *Чи є можливою передача майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт:*

- A. ні
- B. частково
- C. повністю або частково

3. *Немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать:*

- A. творцеві
- B. замовнику
- C. творцеві та замовнику спільно

4. *До об'єктів права інтелектуальної власності не належить:*

- A. рецензія
- B. патент
- C. логотип

5. *Авторський твір може бути вільно та безоплатно використаний:*

- A. після смерті автора
- B. по завершенню строку дії авторських прав
- C. у разі дозволу реєстраційних органів

6. *До об'єктів авторського права не належать:*

- A. аранжування музичних творів
- B. нормативно-правові документи
- C. художні фотографічні знімки

7. Який документ засвідчує право інтелектуальної власності автора наукового відкриття?

- A. диплом
- B. патент
- C. свідоцтво

8. Відомості виробничого, організаційного, фінансового характеру, що мають цінність для організації та доступ до яких обмежений для третіх осіб - це:

- A. комерційне найменування
- B. комерційна пропозиція
- C. комерційна таємниця

9. Нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та загальною вартістю підприємства як цілісного майнового комплексу, що визначається з урахуванням репутації суб'єкта господарювання:

- A. гудвіл
- B. роялті
- C. франшиза

10. Розширення переліку об'єктів патентування впливає на прискорення:

- A. інвестиційних процесів
- B. інноваційних процесів
- C. міграційних процесів

11. В ситуації, коли об'єкт промислової власності створено одночасно кількома особами незалежно один від одного, видача патенту особі, заявка якої є більш ранньою, регламентується:

- A. презумпцією авторства
- B. правом пріоритету
- C. правом першого заявника

12. Найбільш розповсюдженим способом комерціалізації інтелектуальної власності є:

- A. ліцензування
- B. патентування
- C. хеджування

13. Товариство винахідників і раціоналізаторів України займається:

- A. видачею патентів
- B. популяризацією винахідницької діяльності
- C. перекваліфікацією фахівців у сфері інтелектуальної власності

14. Головною функцією Укрпатенту є:

- A. здійснення експертизи заявок на об'єкти промислової власності
- B. підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інтелектуальної власності
- C. колективне управління правами авторів

15. Головною функцією Інституту інтелектуальної власності і права є:

- A. здійснення експертизи заявок на об'єкти промислової власності
- B. підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інтелектуальної власності

С. колективне управління правами авторів

16. Для визнання особи автором її вік має становити:

- А. більше 14 років
- В. більше 18 років
- С. будь-який вік

17. Хто стає власником майнових прав на твори після смерті автора:

- А. держава
- В. родичі автора
- С. спадкоємці автора

18. Першою міжнародною угодою в галузі авторського права є:

- А. Паризька конвенція
- В. Бернська конвенція
- С. Женевська конвенція

19. Підхід до оцінки інтелектуальних продуктів, що базується на визначенні вартості активу шляхом порівняння з аналогами, ціни на які відомі:

- А. витратний
- В. ринковий
- С. дохідний

20. Які із зазначених дій не порушують права інтелектуальної власності:

- А. подарувати куплений CD-диск іншій особі
- В. передати копію купленого CD-диску іншій особі
- С. надіслати електронною поштою файл у форматі MP3 іншій особі

21. Патентоспроможність винаходу визначає:

- A. попередня експертиза
- B. формальна експертиза
- C. кваліфікаційна експертиза

22. Захоплення доменних імен в глобальній електронній мережі отримало назву:

- A. копірайт
- B. кіберсквотинг
- C. ліцензування

23. Місцезнаходження штаб-квартири Всесвітньої організації інтелектуальної власності:

- A. Стокгольм
- B. Женева
- C. Париж

24. Символ © є знаком охорони:

- A. авторського права
- B. права на наукове відкриття
- C. прав на промисловий зразок

25. Чи підлягає оподаткуванню гудвіл за вітчизняним законодавством?

- A. так
- B. ні
- C. залежить від конкретної ситуації

26. Міжнародна класифікація товарів та послуг містить:

- A. законодавчі акти щодо класифікації товарів і послуг
- B. уточнення до національних стандартів класифікації товарів та послуг
- C. класи товарів та послуг і примітки стосовно їх

особливостей пошуку

27. Інтелектуальні продукти, виготовлені або розповсюджені з порушеннями прав інтелектуальної власності, називають:

- A. контрабандні
- B. контрафактні
- C. копірайтні

28. Незаконне присвоєння особою авторства на твір - це:

- A. піратство
- B. плагіат
- C. патентування

29. Принцип, за яким кожна країна-учасниця угоди надає громадянам іншої країни союзу таких же прав як і громадянам своєї країни:

- A. принцип незалежності охорони
- B. право пріоритету
- C. право національного режиму

30. Сукупність заходів, спрямованих на запобігання порушенням прав інтелектуальної власності, є:

- A. охороною інтелектуальної власності
- B. захистом інтелектуальної власності
- C. управлінням інтелектуальною власністю

31. Всесвітня організація інтелектуальної власності заснована:

- A. в 1952 році
- B. в 1967 році
- C. в 1994 році

32. Спеціальний порядок захисту прав інтелектуальної власності здійснюється:

- A. судовими органами
- B. органами митної служби
- C. безпосередньо правовласниками

33. Особисті немайнові права інтелектуальної власності передаються:

- A. у порядку, встановленому законом
- B. не мають офіційно визначеної процедури передачі
- C. не підлягають відчуженню

34. Яка організаційна структура відповідає за здійснення державної політики у сфері інтелектуальної власності в Україні:

- A. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
- B. Державна служба інтелектуальної власності в Україні
- C. Всесвітня організація інтелектуальної власності

35. Юридична властивість винаходу, яка полягає у можливості вільного використання в країні без порушення діючих на її території прав третіх осіб:

- A. патентна чистота
- B. право пріоритету
- C. презумпція авторства

36. Яку кількість патентів може бути видано в межах країни на один винахід:

- A. за кількістю авторів винаходу
- B. один
- C. необмежена кількість

37. Форма об'єднання капіталу в процесі розробки прогресивних технологій:

- A. венчурне інвестування
- B. інжиніринг
- C. франчайзинг

38. «Бренд» - це:

- A. охоронний документ для географічного зазначення походження товару
- B. широковідомий товарний знак, товар, компанія
- C. метод оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності

39. Для оформлення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок необхідно подати заявку до:

- A. Державної служби інтелектуальної власності України
- B. Міністерства промислової політики України
- C. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

40. Юридично забезпечена можливість суб'єкта права визначати долю продуктів творчої діяльності:

- A. право володіння
- B. право розпорядження
- C. право використання

41. Договір, за яким одна сторона надає другій стороні дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності на умовах, визначених взаємною згодою сторін, з урахуванням вимог законодавства:

- A. ліцензійний договір
- B. договір лізингу

С. договір комерційної концесії

42. Протягом якого часу діє охорона майнових прав автора компіляції даних?

- А. протягом життя автора та 70 років після його смерті
- В. протягом життя автора та 50 років після його смерті
- С. довічно

43. Вид ліцензійних платежів, коли ліцензіат платить ліцензіару протягом всього терміну дії договору певний % від суми прибутку:

- А. комбіновані платежі
- В. паушальні платежі
- С. роялті

44. TRIPS - це:

- А. Угода про міжнародну класифікацію товарів та послуг
- В. Всесвітня конвенція про авторське право
- С. Угода СОТ про торгівельні аспекти права інтелектуальної власності

45. Виключна ліцензія передбачає:

- А. використання продукту лише ліцензіатом
- В. використання продукту ліцензіаром та ліцензіатом
- С. використання продукту лише ліцензіаром

46. Термін дії патенту на винахід в Україні:

- А. 50 років
- В. 30 років
- С. 20 років

47. Термін дії охорони прав виконавців твору в Україні:

- A. 50 років
- B. 30 років
- C. 20 років

48. Об'єкти авторського права – це:

- A. комп'ютерні програми
- B. винаходи
- C. корисні моделі

49. Об'єктами суміжних прав є:

- A. раціоналізаторські пропозиції
- B. програми організацій мовлення
- C. літературні твори

50. Суспільне надбання – це:

- A. сукупність творів, створених в певній країні протягом її існування
- B. сукупність творів, майнові авторські права на які минули або ніколи не існували
- C. сукупність творів, автори яких були відзначені урядами декількох країн державними преміями

51. До об'єктів авторського права відносять:

- A. комп'ютерні програми
- B. програми організацій мовлення
- C. корисні моделі

52. Вперше вжив термін «інтелектуальна власність»:

- A. Ч. Вудбарі
- B. Р. Солоу
- C. Е. Тоффлер

53. Перший в історії закон про авторське право «Статут королеви Анни» було прийнято:

- A. 10.04.1610 року
- B. 10.04.1710 року
- C. 10.04.1810 року

54. Комплекс дій, спрямованих на укладення договорів на використання творів з користувачами та збір і розподіл винагороди, а також інших дій, що пов'язані із здійсненням прав суб'єктів авторського права та суміжних прав - це:

- A. колективне управління правами авторів
- B. комерціалізація об'єктів авторського та суміжних прав
- C. адміністративний захист авторських прав

55. Строк чинності виключних прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми в Україні:

- A. 20 років
- B. 10 років
- C. безстроково

56. Офіційний бланк для оформлення патенту:

- A. патентний бюлетень
- B. патентна грамота
- C. патентна документація

57. Який документ засвідчує право інтелектуальної власності автора промислового зразку?

- A. диплом
- B. патент
- C. свідоцтво

58. Провідною формою організації співпраці комерційної організації, науково-технічного центру і підприємства, націлених на виробництво високотехнологічної продукції, є:

- A. технопарк
- B. кластер
- C. венчурна компанія

59. Посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців до комерціалізації інноваційних розробок через консалтинговий супровід:

- A. інновінг
- B. провайдинг
- C. інжиніринг

60. Система передачі чи продажу ліцензій на товарний знак:

- A. реінжиніринг
- B. франчайзинг
- C. фандрайзинг

61. Послуги з монтажу устаткування, враховуючи при необхідності інженерні роботи, відносять до:

- A. будівельного інжинірингу
- B. технологічного інжинірингу
- C. консультативного інжинірингу

62. Користувач ділової репутації та комерційного досвіду правоволодільця в певному обов'язі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності – це:

- A. франчайзер

- В. франчайзі
- С. франчайз

63. Метод оцінки інтелектуальної власності, відповідно до якого максимальна вартість об'єкта визначається мінімальною ціною, яку необхідно заплатити при купівлі об'єкта, еквівалентного за функціональністю:

- А. метод основних витрат
- В. метод відтворюваної вартості
- С. метод вартості заміщення

64. На етапі розробки нових інтелектуальних продуктів найбільш доцільно застосовувати:

- А. витратний підхід оцінки
- В. порівняльний підхід оцінки
- С. дохідний підхід оцінки

65. Не враховуються у первісну вартість нематеріального активу, а підлягають відображенню у складі витрат звітнього періоду, в якому вони були здійснені, витрати на:

- А. оплату праці, безпосередньо пов'язані зі створенням об'єкта
- В. рекламу і просування об'єкту інтелектуальної власності на ринку
- С. сплату збору за подання заявки про реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності

66. Ліцензія, яка закріплює передачу прав інтелектуальної власності на декілька об'єктів (взаємне надання прав користування власниками різних охоронних документів за умови, якщо здійснення господарської діяльності неможливе без

порушень прав один одного):

- A. крос-ліцензія
- B. субліцензія
- C. опціон

67. Чи підлягає оподаткуванню гудвіл за вітчизняним законодавством?

- A. так
- B. ні
- C. залежно від форми господарювання підприємства, якому належить гудвіл

68. Захоплення доменних імен в глобальній електронній мережі отримало назву:

- A. копірайт
- B. кіберсквотинг
- C. ліцензування

69. Незаконне, таємне або силове вилучення інформації, застосування якої приносить економічні вигоди – це:

- A. рейдерство
- B. промисловий шпіонаж
- C. конкурентна розвідка

70. Нормативний документ, яким результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані об'єктами права власності в Україні:

- A. Конституція України
- B. Закон України «Про власність»
- C. Закон України «Про інтелектуальну власність»

71. Вид альтернативного врегулювання спорів, здійснюваний із залученням незацікавленого,

нейтрального посередника, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати ситуацію так, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси усіх учасників конфлікту:

- A. арбітраж
- B. медіація
- C. провайдинг

72. Товариство винахідників і раціоналізаторів України займається:

- A. видачею патентів
- B. популяризацією винахідницької діяльності
- C. перекваліфікацією фахівців у сфері інтелектуальної власності

73. Центральним керівним органом Всесвітньої організації інтелектуальної власності є:

- A. Міжнародне бюро
- B. Генеральна асамблея
- C. Координаційний комітет

74. Виконавчий голова Всесвітньої організації інтелектуальної власності обирається строком на:

- A. 3 роки
- B. 5 років
- C. 6 років

75. Штаб-квартира Європейського патентного відомства знаходиться у:

- A. Берліні
- B. Мюнхені
- C. Відні

76. Основна проблема у сфері інтелектуальної власності:

- A. дисбаланс інтересів власників прав і суспільних інтересів
- B. проблема мотивації авторів та винахідників до творчої генерації
- C. обмеженість інтелектуального ресурсу

77. Аббревіатура Міжнародної федерації патентних повірених:

- A. INTA
- B. IFPI
- C. FICPI

78. Міжнародна патентна класифікація заснована:

- A. в 1957 році
- B. в 1971 році
- C. в 1984 році

79. Першим у XIX ст. міжнародним правовим документом у сфері інтелектуальної власності є:

- A. Бернська конвенція
- B. Паризька конвенція
- C. Римська конвенція

80. Концепція і практика використання законів авторського права для забезпечення неможливості обмежити будь-якій людині право використовувати, змінювати та розповсюджувати вихідний твір і твори, похідні від нього:

- A. копірайт
- B. копілефт
- C. копімізм

81. У якій країні була створена перша в Європі національна піратська партія?

- A. Німеччина
- B. Швеція
- C. Швейцарія

82. «Антипіратський законопроект» АСТА підписано:

- A. в 2010 році
- B. в 2011 році
- C. в 2012 році

83. «Рух вільного програмного забезпечення» започаткував:

- A. Білл Гейтс
- B. Ричард Столлман
- C. Лоуренс Лессиг

84. Положення Римської конвенції спрямовані на охорону:

- A. авторських прав
- B. суміжних прав
- C. об'єктів промислової власності

85. Положення Бернської конвенції спрямовані на охорону:

- A. авторських прав
- B. суміжних прав
- C. об'єктів промислової власності

86. Некомерційна організація, яка створила безкоштовні для використання типові договори - вільні і невідільні публічні ліцензії, за допомогою яких автори і правовласники можуть поширювати свої

твори більш широко і вільно, а споживачі контенту легально і більш просто користуватися цими творами:

- A. General Public License
- B. Creative Commons
- C. Pirate Parties International

87. «Рух вільної культури» зародився у:

- A. Сватморському коледжі
- B. Стенфордській школі права
- C. Гарвардському університеті

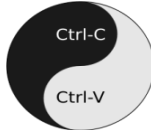
88. Символіка належить концепції:

- A. копірайт
- B. копілефт
- C. копімізм

89. Символіка належить концепції:

- A. копірайт
- B. копілефт
- C. копімізм

90. Закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах - це:

- A. Інтелектуальний потенціал
- B. Інтелектуальний капітал
- C. Інтелектуальна власність

91. Чи може бути суб'єктом права інтелектуальної власності недієздатна фізична особа:

- A. так
- B. лише при наявності опікуна

С. ні

92. Термін охорони виключних прав інтелектуальної власності на географічне зазначення походження товару в Україні:

- А. 20 років
- В. 10 років
- С. безстроково

93. Сукупність документів, складених відповідно до вимог чинного законодавства, що подаються до компетентного органу на видачу охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності – це:

- А. заявка
- В. інженерно-технічна документація
- С. ліцензія

94. Ліцензія, яка надає право ліцензіату на попереднє детальне ознайомлення з об'єктом з метою прийняття рішення щодо доцільності здійснення угоди:

- А. крос-ліцензія
- В. субліцензія
- С. опціон

95. Позначення (комбінація позначень) призначене та придатне для вирізнення товарів і послуг однієї особи від товарів і послуг інших осіб - це:

- А. географічне зазначення походження товару
- В. торгівельна марка
- С. комерційне найменування

96. Одинична ліцензія передбачає:

- А. використання продукту лише ліцензіатом

- В. використання продукту ліцензіаром та ліцензіатом
- С. використання продукту лише ліцензіаром

97. Твердо зафіксована у ліцензійній угоді сума винагороди, яка встановлюється на основі оцінок можливого економічного ефекту і очікуваних прибутків покупця ліцензії:

- А. комбінований платіж
- В. паушальний платіж
- С. роялті

98. Економічні відносини стосовно захисту майнових інтересів суб'єктів прав інтелектуальної власності протягом певного періоду за рахунок майнових коштів, що формуються із сплачених ними внесків:

- А. венчурне інвестування
- В. форфетування
- С. страхування

99. Аббревіатура Міжнародної федерації виробників фонограм:

- А. INTA
- В. IFPI
- С. FICPI

100. Першим у XIX ст. міжнародним правовим документом у сфері інтелектуальної власності є:

- А. Бернська конвенція
- В. Паризька конвенція
- С. Римська конвенція